

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1573

17

10-79

001
UH-8E

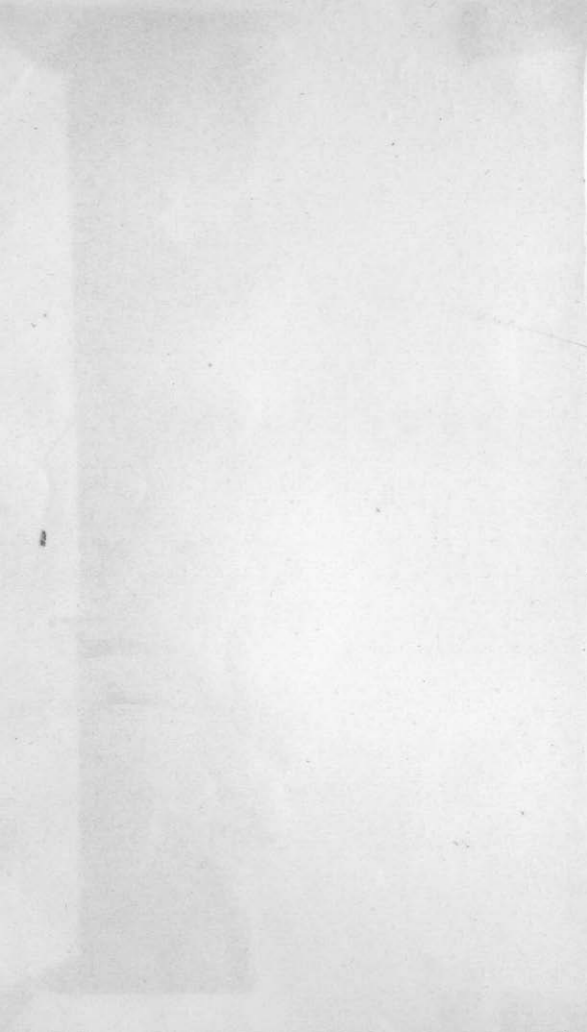
2010

100

100
98-100

98-100

W

Ի Մ Ա. Ս Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Մ Ա. Ր Դ Կ Ա Յ Ի Ն

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

GENERAL LAND OFFICE

Faint, illegible text, possibly a name or title, written in a cursive or handwritten style.

Busato del.

Viviani inc.

Enquie. 5. Supp. mumpstap iij

359

ԵՄԱՍՍԱՆԻՔԻՆԵ
ՄԵՐԴԿԵՅԻՆԵ

Busato dis.

Viviani inc.

ԻՎԵՆԵՏԻԿ
1844

Թոգճատյալ Էրփու

ՀԱՅԿԱՆԻ

17

Բ-79 Ի Մ Ա Ս Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Կ.

Մ Ա Ր Դ Կ Ա Յ Ի Ն

ՈՐ ԿԸ ՍՈՐՎԵՑԸՆԷ ՄԱՐԴՈՒՍ ԽԵԼՔԸ ԱՂԷԿԻ
ԲԱՆԵՑԸՆԵԼ, ԿԱՏԱՐԵԱԼ ՄԱՐԴ ԸԼԼԱԼ,
ԵՒ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՆԻԼ,

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊԱՐՈՆ ՅՈՎԱԵՓԱՅ ՄԵՐՀԱՄԷԹՃԵԱՆ

1004
18796

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

1859 — ՌՅԸ

1005

9120-223

2

ՈՉ ԱՍԵԼՆ, ԱՅԼ ԱՌՆԵԼՆ Է

ԵՐԱՆԵԼԻ

ՄԵԾ ԵՒՍ Է ԽՈՂԵՄՈՒԹԵԱՄԲ

ԳՈՐԾԵԼ, ՔԱՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ

ԽՈՐՀԵԼ

4001
88781

2001

ԱՌ ԸՆԹԵՐՅՈՂՍ

Փիլիսոփային մէկն ատենօք խելքով զուրցեց, թէ Գիբ+ ճ ան ապենն առաւելապէս իր օգո֊աբ իննէ, երբ֊ո իր քնարտող ոսնէնայ, միանգամայն և իրեն յարմար կարգացողը:

Հատոնցուընէ գիրք մը կը խնդրէին մեր ըրողնեայք, « Գիրք մը, կըսէին, շատ հարկաւոր մարդուս, բայց միանգամայն ամմէնուն ալ հասկանալի, որով և ամմէնուն ալ օգտակար »:

Կարծեմ մենք չիսխալեցանք մեր մտածութեանը մէջ ըսելով՝ թէ առ շատ հարկաւոր ըսած գրքերնին՝ ամմէնուն հասկանալի, սէտք է ըլլայ՝ Մարտը ճարտ ընելո֊գիբ+ ճ աւերահաբար լեզուով:

Ասանկ գիրքը մենք ոչ միայն շատ հարկաւոր, այլ և առաջին հարկաւորը կը սե

այնք մարդուս, որ ըլլայ իբրև դասափեփը՝ ոչ եթէ արտաքին քաղաքավարութեան կամ մարդավարութեան, այլ բուն մարդկութեան․ այսինքն՝ խելք սորվելու, խելքը բանեցընելու, զինքը և զիրենները և զիւր գործքերը և զիւր գործակիցներն ալ խելքով կառավարելու, ճշմարիտ և ուղիղ քաղաքականութիւնը (ֆօլիֆօան) ինչ է՝ գիտնալու և անով վարուելու ամէն տեղ, կառավարութեան մէջ, պաշտօնի մէջ, խորհրդի մէջ, առուտուրի մէջ, և այլն։ Այսպիսի գիրք մը՝ է առաջին հարկաւոր դասատետորը մարդուս, բայց որ գրուած ըլլայ աղդու և զօրաւոր կերպով, ուղիղ քաղաքականութեան կանոններով, բանաւոր սլառճառներով, միանգամայն և կենդանի օրինակներով․ և կը յուսանք թէ աս մեր նըւաստ աշխատասիրութիւնը հաւաքեալ իմաստնոց գրուածներէն՝ այսպիսի գիրք մը ուղղողներուն բաղձանքը հիմա լեցընէ։

Եւ կը յուսանք դարձեալ՝ որ չէ թէ միայն լեցընէ, այլ և իւր օգտակար վախճանին հասնի․ վասն զի թէ որ ուշադիր կարդան, որովհետև ամէնուն համար գրուած է, ամէնմէկ վիճակի մարդիկ կրնան ասկէց իրենց պտուղը քաղել, թէ ծեր ըլլայ թէ երիտասարդ, թէ եկեղեցական թէ աշխար-

հական, թէ հարուստ ըլլայ թէ ուսմիկ, թէ արուեստաւորը և թէ վաճառականը, թէ պաշտօնատարը և թէ խորհրդականը, թէ հպատակն և թէ իշխանը կամ առաջնորդը՝ որ և իցէ կարգի, և այլն: Ամենքը մարդիկ են, ուրեմն և մարդկութեան ուսումն ամեն նուն առաջին հարկաւորն է:

Կրկնեցինք շատ անգամ, թէ մարդուս առաջին հարկաւորն աս է. վասն զի կերևնայ թէ՛ ինչպէս ամենիմաստն ան առաջ քնական օրէնքներով և վերջը գրաւոր օրէնքներ տալով, ասանկով առաջ տրամագրեց պատրաստեց զմարդը, և յարմար ըրաւ կատարելագոյն օրէնքին, այսինքն քրիստոսական օրինացն և աստուածային վարդապետութեանցը, այսպէս ալ մարդ մը՝ որ ճշմարիտ քրիստոնեայ և հոգևոր և աստուածապաշտ ըլլալ կուզէ՝ առաջ պէտք է որ մարդկութիւնը սորվի, մարդ կատարեալ ըլլայ ըստ կարի, մարդ ճանչնայ, աշխարհ ճանչնայ, զինքը ճանչնայ, իւր կրքերուն և անոնց դեղերուն տեղեակ ըլլայ, մարդկային առաքինութիւններն ինչ է՝ խմանայ, սորվի և ՚ի գործ դնէ:

Ասանկ առաջ կրթուելով, վերջը ոչ միայն աստուածապաշտութեան օրէնքներն և կանոնները պահելու աւելի յարմար կըլ

լայ, այլ և խելքը բացուելով լուսաւորուելով, նաև իւր անձին և իւր տանը և իւր գործոցը կրնայ իմաստութեամբ առաջնորդելու, և անով աշխրբքիս վրայ առաջ երթալու, և գեղեցիկ բախտ մը և վիճակ մը իրեն ճարելու, քանի որ կենդանի է :

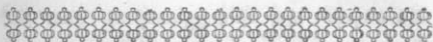
Աս պտուղներս ահաւասիկ կուտայ իրեն կարգացողին և պահողին աս պզտիկ՝ միանգամայն կրնանք ըսել՝ և մեծ գիրքը՝ ուստի և վերնագիր ունեցաւ. Իմաստութեան Տարդիային՝ խելան աղէիի բանեցընել, Տարդիասութեաւ ըլլաւ, և մեծութեան հասնիլ :

Մարդս պէտք է աղէկ գիանայ որ շատ անգամ՝ մանաւանդ գրեթէ ամմէն անգամ՝ իր խելճ մնալուն աս աշխրբքիս վրայ և մեծութեան մը չհիասնելուն պատճառը, կամ թէ մեծութեան մըն ալ հասաւնէ, այնպէս անհանգիստ և թշուառ կեանք անցընելուն պատճառը, և այ առջև յանցաւոր և մարդկանց առջևն ալ բարի անուն և բարի համարմունք չունենալուն պատճառը, իր անխելքութեամբ վարուիլն է, իւր խելքը չբանեցընելն է, իր խելքն աւելի գէշին քան թէ աղէկին բանեցընելն է, ուղիղ քաղաքականուլութիւնը չիգիտնալն է, առաքինութեան ըսածնիս ինչ է՝ չիճանչնալն է, իր կրքերուն՝ փառասիրութեան, արծաթսիրու-

Թեան, բարկուԹեան և այլն, ծառայ և գե-
րի ըլլալն է. ինչ ճամբով իր հանգիստն
իր երջանկուԹիւնը կրնայ գտնել ըստ կա-
րի աս ցաւալից կենացս մէջ՝ ամենևին չի-
գիտնալն է, և այլն:

Եւ ահա աս ամմէն բանս աղէկ կը ցցընէ
և կը սորվեցընէ աս սզտի գիրքս. և ինծի
կերևնայ Թէ՛ ինչպէս ճշմարիտ և կատա-
րեալ քրիստոնեայ մը՝ սէտքը չէ ձեռքէ
ձգել ան ոսկեղէն գիրքը Թ՝՝՝՝ ԳԵՎԵՆԻ Ը-
սածնին, ասանկ ալ կատարեալ մարդ ըլ-
լալ ուզողը՝ աս փոքրիկ գիրքս սէտք է միշտ
հետն ունենայ, կարգայ մտադրուԹեամբ,
հասկընայ գրուածները, հերիք չիսեպէ մէկ
կամ երկու անգամ կարդալը. և իբրև Թէ
դաս մը իրեն վարժապետէն առած՝ այնպէս
միտք առնէ սերտէ, և ըստ տեղւոյն և ըստ
ժամանակին՝ ի գործ դնէ. անով մարդ ըլ-
լայ, բարի օրինակ ըլլայ տեսողաց, սիրելի
ըլլայ ընկերաց, բարի քաղաքացի ըլլայ, շի-
նուԹիւն ըլլայ իր քաղքին, բարի անուն
հանէ իր ազգատոհմին, փառքն ըլլայ իր
ազգին՝ օտար ազգաց դիմացը, և ՚ի վեր քան
զամենայն՝ փառքն ըլլայ ան, ինչպէս որ տէրն
մեր կըսէ, Թէ ՏԵՍՅԵՆ ՏՐԵԴԻՆ ՂԳՐԹՅՈՒ ՅԵՐ ԲՈՒ-
ՐԻՍ, և ԳՈՐԾՈՒՄԵՆԵՆ ԳՄԾ:

1848
The text on this page is extremely faint and illegible. It appears to be a list or a series of entries, possibly related to a historical record or a collection of documents. The text is arranged in approximately 20 lines, with some lines starting with what might be names or titles, followed by descriptive text. Due to the low contrast and blurriness, the specific content cannot be transcribed.

Ի Մ Ա Ս Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Մ Ա Ր Դ Կ Ա Յ Ի Ն

Դ Ա Ս Ա

Ուսման վրայ :

Մարդս որ տղայութեան հասակէն անցնելով, և ան հասակին յարմար եղած մանտորր մոճնար ուսմունքները բաւականապէս սորվելով մեծցաւ պատանի եղաւ, կրնայ անկէց ետև աշխրբքիս վրայ իւր բախտը ճարել գտնել. միայն թէ խելքը բանեցընէ, և խելքին հետ ջանք ալ ունենայ, և խելքին հետ գիտնայ նաև թէ որ ուսման գլխաւորապէս ետևէ պիտոր իյնայ և սորվի :

Հիմա դուն, ով պատանի, աս հասակիդ մէջ սկսիս պիտոր զքեզ ցոյց տալ աշխրբքի. և որպէս թէ թատրոնի մը մէջ մտնես պիտոր, ուր կը տեսնես որ ամմէնմէկ խաղցող մէյմէկ բան կը ձևացընէ, քուկին ձևացմունքդ որն արդեօք պիտոր ըլլայ, չեմ գիտեր : Բայց որն որ պիտոր ըլլայ նէ, եթէ

մեծ մարդու մը, եթէ իշխանի մը, կամ թէ վարի աստիճանի մարդու մըն ալ, որովհետեւ սարկեշտ պատանի և աղէկ խելքի և աղէկ բնաւորութեան տէր կը տեսնեմ ըզքեզ, պէտք է ջանաս որ վարպետ և վայելուց կերպով մը ցոյց տաս զքեզ աշխարհի, և քու պաշտօնդ փառաւոր ընես :

Գիտնաս պիտի որ աշխրբիս վրայ սորվելու բաներն անհամար են, պիտանի և անպիտան . դուն ան ուսմանց ետեւ ընկիր սիրով և ջանքով՝ որ զքեզ մարդ կատարեալ կրնան ընել . մարդ առաքինի, և մարդ ընկերութեան պիտանի և շահաւոր : Ուստի ո՛ր և իցէ ուսմանցդ մէջ նախ և առաջ ջանա փուճ բաներու և սարսալ խնդիրներու ժամանակդ չիծախես . խելքդ չիծանրաբեռնես : Օրինակ իմն՝ թէ որ մատթեմութիքայի մէջ մէկդի ձգելով ուրիշ պիտանի բաները, սկսիս խելքդ հոգնեցընել, ժամանակդ ծախել, ետեւ իյնաս իմանալ՝ թէ արդեօք ինչ համեմատութիւն կայ Գրեգորի և Գրեգորի մէջը : Թող տուր ինչ կարծիք որ ունեցեր է աս բանիդ վրայ Արքիմիդէս վարպետը . դուն ասով այնչափ խելք մը չես սորվիր, և այնչափ շահաւոր բանի մը պատուական ժամանակդ չես ծախեր :

Գարձեալ՝ ուրիշ հմտութեանց մէջ պարսպ բաներու խելքդ չիհոգնեցընես . և բանին կեղևներուն ետեւ չիյնաս . միջուկը ջանաս ձեռք ձգել, անոր ժամանակդ ծախես . հեղինակին մէկն աս բառս ասանկ գրեր է, աս բառս ասանկ շեշտեր է, և այլն, պէտք

էր ասանկ գրել, ասանկ կարգալ. սկսիս
վիճաբանութիւն ընել: Ասանկ փուճ բա-
ներու ժամանակդ ծախելով դպրոցին մէջ
ի՞նչ խելք կրնաս սորվիլ. ջանաս պիտոր ա-
ւելի բառին նշանակութեան և իմաստին ե-
տևէ իյնաս. ի՞նչ արդեօք կուզէր ատ մար-
դը հասկըցընել՝ ասանկ գրելով, և այլն:

Դարձեալ՝ պատմութեանց մէջ մէկդի
ձգելով խելացի և պիտանի և քեզի շահա-
ւոր պատմութիւններն և անհամար դիպուած-
ներն և օրինակները, սկսիս պարապ և միայն
զուարճալի բաներ կարգալով ժամանակդ
ծախես: Թողլով ուրիշ պիտուական բանե-
րը, օրինակ իմն՝ սկսիս փնտրուել դիտնալ,
թէ արդեօք ան քաջ հերակլէսին լախտը՝
որով որ առիւծները կըսպաննէր, արդեօք
քանի՞ ոստ (պուտախ) ունէր, և այլն. ա-
սոնցմէ ի՞նչ խելք կրնաս սորվիլ: Խելացի
պատանի մը ասանկ ոչինչ, ասանկ տղայա-
կան բաներու ժամանակը չի ծախեր:

Զի վայլեր փիլիսոփային և ուսումնական
մարդուն պզտիկ և չնչին բաներու միտքը
հոգնեցընել. այսպիսի խնդիրներն և ասոր
նման տեսակ տեսակ դիտութեանց մէջ ալ
հազարումէկ անպիտան և անշահ խնդիր-
ները՝ պզտիկ և տղայական գաղափարներ
կը խոթեն մեր մտքին մէջը. և ուրիշ շահ և
օգուտ մեզի չեն բերեր, բայց եթէ քիչ
նիւթ մտածելու կու տան մեզի՝ երբոր մի-
նակ ենք. և քիչ նիւթ խօսելու կու տան
մեզի՝ երբոր ուրիշներու հետ կենցաղավա-
րութեան մէջն ենք: Նայիս պիտի թէ այն-

սխի գիտելիքներն արդեօք մեր խելքը կա-
ւելցրնե՞ն, կամ թէ լաւագոյն վիճակի մը
մեզ արժանաւոր կրնե՞ն:

Գիտութիւնը՝ հոգւոյն գանձն է, ընտրո-
ղութիւնն և ուղիղ դատումն անոր բալլիքն
է. և ասիկայ է որ ուրիշ ամմէն հմտութեց
և տեղեկութեանց գեղեցկութիւն մը կու-
տայ. ինչպէս քար բանելու արուեստը պայ-
ծառութիւն և գեղեցկութիւն կուտայ գեռ
չիբանուած ադամանդին (էլմասին):

Պէտք է դարձեալ մեզի որ այնչափ ու-
շադրութիւն և այնչափ ջանք ունենանք՝ առ-
ի մտանալ և մեր մտքէն հանել մեր ծուռ
սորվածները, որչափ որ ջանք կը ցցրնենք
աղէկ բաները սորվելու: Պէտք է աս բանիս
կանուխկեկ փութաջան ըլլալ, քանի որ
ծուռ սորվածնիս մեզի չէ ունակացած՝ մեր
մտքին մէջն արմատ չէ ձգած: Ասան զի մեր
պզտիկուց կրթութեան և դաստիարակու-
թեան սորվածնիս՝ այնպիսի բան է որ շատ
դժուար կը վերնայ կը ջնջուի. անոնք ինչ-
ւան մեր օրորոցէն մեր հեար մէկտեղ կա-
ռին կը մեծնան, և զմեզ չեն թողուր՝ բայց
եթէ գերեզմանին մէջ:

Աերջապէս աւելի կատարեալ գիտու-
թիւն է ան գիտութիւնը՝ որ զմեզ աւելի
մարդ կրնէ և առաքինի կրնէ՝ քան թէ գիտ-
նական. և դիտաւորապէս այսպիսի գիտու-
թիւնն ան է (որ աս գրքիս մէջ վարը սի-
տոր բաւականապէս զուրցենք), այսինքն՝
երբոր մենք մեր ամմէն բանին մէջ խոհեմու-
թիւնը ձեռք կառնենք, և երբոր մեր բաղ-

ձանքները մեր ուղածները մեր կրքերը այնպիսի կարգի կանոնի և չափու մէջ կը դնենք, որ մեզ մարդկութենէ դուրս չի հանեն, այլ իրօք մարդ կատարեալ ընեն, և այնպէս ալ զմեզ աշխրբի ցցընեն :

Մեթաֆիզիքական ըսուած սրարապխընդիրները և գիտելիքները, բանի չեկող մտքի բարակութիւններ են, ամենևին նման են սարգիստայներուն (էօրիւմճէկ), որ որչափ ալ բարակ ըլլան և փափուկ՝ շահ մըն ալ չունին : Կուղես ալ նէ՛ այնպիսի անպըտուղ գիտելիքները նմանցուր ան տեսակ ծաղկանց՝ որ գրեթէ ոչինչ արմատ մը ունենալով, անոր համար հաստատուն և մընայուն գեղեցկութիւն մըն ալ չունին :

Այնպիսի սրարապ բարակութիւններու ժամանակ չիծախելով, պէտք է որ այնպիսի բաներ մտքերնիս ժողվենք ունենանք, ուսկից որ օգուտ մը կրնանք տեսնել : Օր մը ատենօք Անտիսթենէս փիլիսոփային հարցուցին՝ թէ « Ի՞նչ շահ, ի՞նչ պտուղ քաղեցիր դուն քու ուսմունքներէդ » : Պատասխան տուաւ՝ թէ « Ան շահն, ան պտուղը, որ ես մինակ ինքիրէնս ալ կրնամ զիս զբաղեցընել և միտածարել, թէպէս և մարդ մըն ալ չունենամ որ զիս իր քաղցր ընկերութեամբն զբօսեցընէ » :

Մարդուս համար պզտի բան չէ, մանաւանդ թէ որ աղէկ մը մտածես՝ շատ մեծ բան է, երբոր ինքը մինակ ալ ինքիրէն իր հետը կրնայ հանդիստ և ուրախ կենալ, և ժամանակը բարեպէս անցընել իր գեղե-

ցիկ և խելացի մտածութիւններով: Ահա
 ւասիկ աս մեծ բանը միայն կարգացող մար-
 դը կրնայ ունենալ: Միայն թէ դու ջանա
 ուրիշ բան մըն ալ ընելու. այսինքն քու
 գիտցածներուդ քու սորվածներուդ օգնու-
 թիւն կանչէ քեզի դրսուանց նաև դիտո-
 ղութիւնն ու փորձառութիւնը, այսինքն՝
 լսածդ տեսածդ միայն մի լսեր, միայն մի
 տեսներ, աղէկ դիտէ քննէ և մէկմէկու հետ
 բաղդատէ մտքիդ մէջն և աղէկ մը հասկը-
 ցիր, աս է դիտողութիւն ըսածնիս: Ասկէց
 ՚ի զատ՝ նաև դուն ալ անձամբ գիտցած բանդ
 լսած բանդ նայէ փորձէ, աս է փորձառու-
 թիւնը: Աս կերպ սորվելու և այսպիսի ու-
 սումը՝ այնչափ գերազանց և այնչափ վեր է
 ան ուսմանէն որ մէկը գրքի մէջի եղած կա-
 նոններովը սորվի, որչափ որ անձամբ աշ-
 խարք քալող՝ խելացի և դիտող մարդ մը իր
 աշխարհագրական գիտութեամբը վեր է ան
 մարդէն, որն որ տանը մէջ նստելով միայն
 աշխարհացոյցները ձեռքը կառնէ կը խառ-
 նէ և անոնցմէ միայն բան կուզէ սորվել:

Քու գրքատունդ բոլոր աշխարքս է: Մարդ
 կանց հետ կենցաղավարութիւնը՝ նստիլ ել-
 լելը՝ է մէկ կենդանի ուսում մը. իսկ քու
 դիտողութիւնդ աս բաներուն մէջ խիստ ա-
 ղէկ վարժապետդ է:

Գիրքն աղէկ բան է, բայց աւելի աղէկ է
 գիրք կարդալը, և ասկէց աւելի աղէկ է ու-
 շագրութեամբ կարդալը: Մեր մտքին առա-
 ջին գաղափարները տուողը գրքերն են: Օ-
 րինակով մը հասկըցընեմ. գրքերը կուտան

մեզի նիւթերը (քերէսակները) գեղեցիկ մեծագործ պալատ մը շինելու. բայց աշխարհը ճանչնալն այնպիսի բան մըն է որ՝ որպէս թէ մեզի ճարտարապետութեան (մէյմարութեան) արուեստը կը սորվեցընէ. ան նիւթերուն կարգը չափը և մէկմէկու քով գեղեցիկ դնել շարելը մեզի ցոյց կուտայ կը վարժեցընէ. ասկէց 'ի զատ մեր համարմունքը կեւեցնէ և զմեզ խելացի մարդու տեղ դնել կուտայ ուրիշներուն՝ մեր ամմէն գործողութեանց մէջ:

Գիրքն աղէկ բան է ըսինք, իրաւ է. բայց աղէկ գիրքը ինչպէս աղէկ բան մը նէ, այսպէս ալ չիկայ աշխրբքիս վրայ բան մը՝ որ այնչափ փնաստկար ըլլայ, և այնչափ շատ մարդկանց կործանմանց պատճառ ըլլայ, որչափ չար գիրք մը: Չար գրքերուն ելլելը աշխրբքիս վրայ իրեք սոսկալի անիրաւութիւն սորվեցուց մարդկան. մէկ մը առ անձ, որ է հաւատքի մէջ թուլութիւնը. և մէկ մըն ալ առ մարդ, որ է հպարտութեամբ՝ մեծաւորաց չիհպատակիլը և ամէն օրէնքէ ազատ ըլլալ ուզելը. և երրորդ՝ առ անձն, որ է իր մարմնոյն միայն ծառայել անասունի մը պէս, և մոռնալով զհոգին՝ բոլորովին մարմին կտրիլ: Ուրեմն այսպիսի գրքեր կարդալէն, դուն որ մանաւանդ պատանի ես, առաւել պէտք ես զգուշանալ, քան թէ թոյն մը խմելէն. վասն զի աս վերջինը թէ որ մարմինդ կը մեռցընէ նէ, առջինը հոգիդ կը մեռցընէ: Այնչափ անհամար փրասներ տուին մարդկային ընկերութեան

այսպիսի չար գրքերն որ, դժոխքէն դուրս
ելան եկան և բուն Սաղայէլին շարագրած
գրքերն են. և այնչափ ալ տարածուեցան
երկրիս վրայ, ինչուան վիճաբանութիւն ալ
եղաւ խելացի մարդկանց մէջ, թէ արդեօք
տալագրութիւնն աւելի մնաս հասուց աշ-
խարհիս, թէ օգուտ :

Արուեստի մը կամ ո՛ր և իցէ գիտութեան
մը մէջ առաջին ըլլալը մեծ բան է. վասն զի
ետևի եղողները որչափ ալ յառաջանան և
որչափ ալ կատարելագործեն ան արուես-
տը, միշտ իբրև մեր հետևողները կը սե-
պուին :

Տգէտ մարդ մը՝ գիտես թէ միշտ տեղ մը
կեցեր է, որ ատենմալ լոյս չի ծագիր, այլ
միշտ խաւար է: Աստ խելճ է տգէտ մար-
դուն վիճակը. նման է մէկ մարմնոյ մը՝ ո-
րուն թէպէտ ուրիշ անդամները սրահաս
չեն, բայց որ հարկաւորն է՝ չունի. աչքը
միայն կը սրահսի:

Չեմ նախանձիր մարդուն, որ քան զիս
աւելի գիտնական է. բայց ցաւակից կըլլամ
անոնց՝ որոնք որ սրահաս գիտեն քան զիս:

Չիկայ բան մը՝ որ այնչափ կատարեալ
ընէ զմարդը, որչափ գիտութիւնը: Եւ չի-
կայ բան մը՝ որ այնչափ օգնէ մարդուս՝ ըլ-
լալ ան տեսակ մարդիկներէն՝ որոնց մէնք
խելացի է կըսենք, բան գիտցող մարդ է կը-
սենք, որչափ սրատմութիւնը:

Քեզի խորհուրդ կուտամ, որ գրեթէ ամ-
մէն ուսումէն աւելի մասնաւոր ջանքով մը
աս սրատմութեան ուսումը սիրես և ետևէ

Եյնաս • բայց պատմութիւնը ոչ իբրև պատմութիւն միայն կարդաս, այլ իբրև ուսում մը սորվիս • այսինքն առանձին կարդալու ժամանակը կենաս մտածես, խորհրդածես, բան բանի և մարդ մարդու հետ բաղդատես, փնտրուես թէ ինչու համար աս բանս հանդիպեցաւ • տեսնես որ բանն անանկ ընելով ան չար բանը հետևեցաւ • անանկ չընէր նէ՛ աղէկ հետևանք մը կուեննար • քեզի մօտիկ ցընես կարդացածներդ, քու գործքերուդ հետ բաղդատես, օրինակ առնես, զգուշանաս, և այլն : Աս է պատմութեան գեղեցիկ ուսումը :

Պատմութիւնը՝ մեզ վերջի դարու մարդիկս կառնէ կը տանի ինչուան առջի և հին ժամանակները, և անցած դացած անհամար դիպուածները մեզի կը ցցընէ և կը կրթէ : Պատմութիւնը դեռ մեր մազերը չիճերմըկցած՝ մեզ փորձ մարդ կընէ • և ուրիշին վնասներովը մեզ խելացի մարդ կընէ : Անհամար են պատմութեան գրքեր, դու պիտանին պէտք է որ ընտրես : Սրբազան պատմութեանց մէջ գլխաւորը և առաջին հարկաւորն և շահաւորն է աստուածաշնչին պատմութիւնը • ասոր մէջն ամմէն տեսակ խելացի և պիտուական և հարկաւոր բանը կատարեալ կը գանես : Իսկ դրսի խելք սորվելու պատմութեանց մէջ՝ աւելի ընտրէ քեզի Պրոտարքոսին գիրքը, որ շատ խելքով և կրթութիւն տալու համար շինած գիրք է • բաւական է թէ ուշադիր ըլլայ կարդացողը :

Աղէկ կարգա, աղէկ սորվէ բնութեան գիր-
 քը: Բնութիւն ըսելով գիտես ինչ կիմանանք.
 կիմանանք աս բոլոր աշխարհիս վրայ եղած
 կերպ կերպ իմաստուն աստուածային կա-
 ռավարութիւնը՝ որ ամմէն օր ամմէն ժամ կը
 տեսնենք. բայց սէտք չէ անբան կենդանի-
 ներու պէս տեսնել: Աս բնութեան գիրքը,
 կըսեմ, աղէկ կարգա և սորվէ: Աս գիրքն է
 առաջին գերազանց գիրք մը՝ ի վեր քան զամ-
 մէն գրքատուններուն գրքերը: Աս գիրքն
 ամմէն մարդուն դիմացը բացուած կեցած
 է, թէպէտ և քիչ մարդիկ զան կը կարգան,
 և քիչ մարդիկ զան կը հասկընան: Տեսակ
 տեսակ նոր գիտելիքներ և նոր նոր գիւտեր
 թէ արուեստից և թէ գիտութեանց մէջ՝ որ
 հիմա վարպետ մարդիկ գտեր են և ետեւ
 ետեւ կը գտնեն, շատ կօգնէ աս բնութեան
 գիրքն ուշադրութեամբ կարգալու և հաս-
 կընալու: Մէկ մը որ կը դառնամ կը նայիմ
 բոլոր տիեզերքիս աս գերազանց գիրքը, և
 կը գիտեմ կը քննեմ իր ամմէն բանին մէջ
 այնչափ գերազանց գիտելիքներ, և այնչափ
 խոհեմութեան գեղեցիկ խրատները, գիտես
 թէ անկէց ետեւ ինծի ալ ամմէն գրքերն իջ-
 րև անպիտան մը կերննան:

Բայց աս ալ գիտնաս որ բան կայ՝ որ մեր
 ընդունակութենէն մեր հասկացողութենէն
 վեր է. և ասոնք չիգիտնալը՝ միայն մեր աը-
 կար բնութեանը պակասութիւնն է: Այսին
 զի մարդուս աչքն ալ իր հորիզոնէն անդին
 բան չի կրնար տեսնել:

Ճշմարիտ գիտութիւնն ան է որ դուն բա-

նը առնես դատես ճանչնաս իրեն բուն ներ-
քին ինչպէս ըլլալէն, չէ թէ դրսէն անոր
ըսուած բառերէն կամ տուած անուննե-
րէն. կամ թէ անհմուտ հեղինակին մէկն
ասանկ գրեր է, կամ թէ խենթին մէկն ա-
սանկ մտածեր է, կամ թէ անդգոյշ մար-
դուն մէկն ասանկ զուրցեր է:

Քիչ մարդիկ կան որ ճշմարտութիւնը
ճանչնան. և աս քիչերը մէկդի առնես, մէ-
կալ մնացած մարդիկները սուտ կարծիքնե-
րով գլխընին լեցուցեր են:

Ջանա դուն ուրիշներէն վեր ըլլալ գի-
տութեամբդ և առաքինութեամբ. միջակ
ըլլալը՝ մեծ և ազնուական ոգւոյ յատուկ
բան չէ: Մեծ պաշտօնի մը մէջ ուրիշներէն
վեր ըլլալը՝ հասարակ ժողովուրդին կար-
գէն զմարդը դուրս կը հանէ, և աշխարհիս
վրայ եղած մեծ մարդիկներուն կարգը կը
խտթէ: Տած վիճակի մը մէջ ուրիշներէն վեր
ըլլալը՝ է մեծ ըլլալ մը պզտիկ բաներու մէջ,
և որպէս թէ ոչինչ բաներու մէջ բան մը ե-
րկնալ:

Ջանաս ալ պիտի որ որչափ կարելի է
բան մը սորվեցար նէ, ամբողջ ըլլայ և հաս-
տատուն ըլլայ: « Չեմ ուզեր, կըսէր ատե-
նօք մէկ փիլիսոփայ մը իր աշկերտին, չեմ
ուզեր որ դուն հնավաճառաց (էսկիճիճնե-
րուն) խանութին պէս ըլլաս, ուր որ ու-
րիշ բան չի գտնուիր, բայց եթէ լաթերու
կտորներ. իսկ ամբողջ մեծ կտոր մը որչափ
փնտրուես, հոն չես կարող գտնել »: Այլ որ
ամմէն ուսմունքներէն կտոր կտոր կառնէ,

կամ թէ անոնց միայն դրսի կեղևները կը սորվի, այնպիսի մարդը միշտ անպիտան է, և ամենևին բանի մը չի կրնար գալ:

Ուստի դուն ալ այնպիսի կերպով սորվէ սորվելիքդ որ ընկերութեան պիտանի և շահաւոր մարդ ըլլաս: Որչափ ալ դժուարութիւն քաշես բան սորվելու, մի յուսահատիր, սիրտդ մի կոտրեր. մանաւանդ միշտ զօրացուր զքեզ. բաւական է որ սրտանց ջանք ունենաս, կարողութիւնդ թէ որ քիչ է՝ անով կը շանայ: Ով որ մեծ ոգւոյ տէր է, այնպիսին ուրիշ բանի կարօտութիւն չունի աւելի մեծ ըլլալու: Գիտենք որ անհամար մարդկանց կործանումը կամ խեղճութիւնն առաջ կուգայ աս բանէն՝ որ չի կրնալով ըլլալ այնպիսի ինչպէս որ կուզեն, անկէջ ետև բան մըն ալ ամենևին չեն ուզեր:

ԴԱՍ Բ.

Կրօնի վրայ:

Թէպէտ և առաջին մեր դասը գիտես թէ կրօնքին վրայ պէտք էր ըլլալ բայց որովհետև կրօնքին մէջն ալ սորվելիք կայ, անոր համար ուսման դասը յառաջեց, ընդհանրապէս իմացընելով ըստ բաւականին ուսման եղանակը: Որով և առաջին մեր ուսումը պիտոր ըլլայ կրօնքին վրայ:

Ճշմարիտ կրօնքը՝ միայն պարզև մըն է այ՝ որուն համար ինչուան մեր վերջին շուն

չք միշտ պարտրկան էնք սրտանց շնորհա-
կալ ըլլալ ան՝ որ զմեզ ծնուցեր է ճշմարիտ
կրօնքի մէջ . որովհետև մեր փրկութեան ա-
ռաջին հարկաւորն աս է , և մեր յաւիտենա-
կան երջանկութե աս է մէկհատիկ ճամբան :

Աս ասանկ ըլլալով ջանաս պիտոր ու-
րեմն հոգւով և մարմնով ամմէն բանէն ա-
ւելի սիրել և սահէլ հաստատուն և ամբողջ
քու ճշմարիտ կրօնքդ : Ի՛նչ խօսք , ի՛նչ կար-
ծիք , ի՛նչ նորելուք վարդապետութիւն որ
լսես անոր դէմ , պէտք է արհամարհես ,
դէմ դնես , և ամենեին անկաճ չիկախես :
Վասն զի ճշմարտութեանն մի է , և ստ-
րագոյն . ուստի ճշմարիտ կրօնքն ալ մէկ
պէտք է որ ըլլայ , երկուք չէ կարող ըլլալ :

Ուրիշ բանի համար մեծ և յարգելի մի
սեպեր մարդը , բայց եթէ վասն զի բարի է
և բարեպաշտ է , և ըստ կանոնաց աստուած-
պաշտութեան և արդարութեան կեանքը կը
վարէ :

Թէ որ արդարութեամբ կեանքդ վարելն
զքեզ երջանիկ չընէր աս աշխրբիս վրայ ,
ստոյգ գիտցիր որ խեղճ ողորմելի ալ ըլլալ
չի թողուր զքեզ : Վասն զի անկարելի է որ
մէկը ճշմարտապէս քրիստոնեայ ըլլայ , և
նոյն ատենը միանգամայն չըլլայ նաև ար-
դար և առաքինի : Իսկ առաքինութիւնն ու
բարեպաշտութիւնը առաջին զօրաւոր բանն
է աշխրբիս վրայ , վասն զի միայն անոր մէ-
ջը կը գտնուի ան :

Ճշմարիտ բարեպաշտներուն մէջը կը տես-
նես որ միշտ սքանչելի միութիւն մը և հաս-

տատուն սէր մը կը փայլի : Արսէր ատենօք իմաստուն և երևելի աստուածաբանին մէկը . « Ընդհանուր եկեղեցւոյ մեծագոյն օգտին համար միշտ աս իրեք բանս կը բաղձայի որ ըլլար . այսինքն՝ ուղղափառաց բազմութեան հարկաւոր և էական բաներու մէջ՝ Միութիւն . անտարբեր բաներու մէջ՝ Ազատութիւն . ամէն բանի մէջ՝ Սէր » :

Ար տեսնենք որ իբրև ստոյգ և անսխալ ճշմարտութիւն ելեր են աշխարհիս վրայ տեսակ տեսակ մոլար վարդապետութիւններ , մանաւանդ աս օրերս մեր ազգին մէջն ալ՝ Բրօդէսդանդ ըսուած մոլորեցուցիչ քարոզիչներէն : Ասոնցմէ կէսը յայտնապէս սուտ են . կէսն ալ վրանին առեր ծածկեր են երևութական քօղք մը ճշմարտութեան՝ որն որ պարզ միայն մարդկային տրամաբանութենէն առաջ կուգայ , երբոր չի խոնարհիր չի հնազանդիր աստուածային յայտնութեանցը , որն որ մենք աս երկու աղբիւրէն ունինք . այսինքն՝ մէկ մը աստուածաշունչ գրքէն հին և նոր կտակարանաց՝ ինչպէս որ ընդհանուր ուղղափառ եկեղեցին կը հասկընայ . մէկմ ալ՝ յաւանդութենէ , որն որ նոյն սուրբ եկեղեցին իբրև կանոն հաւատոյ միշտ բռներ գացեր է : Աս երկու սկզբունքներով միայն քրիստոնէայ մարդ մը կրնայ ապահով քալել հաւատքի նիւթերուն մէջ :

Հաւատքը մարդկային տրամաբանութենէն վեր է , բայց անոր գէմը հակառակը չէ , ուստի և մեր զգայութիւններէն կրնայ վեր ելլել բարձրանալ . և թէպէտ և ասոնք ըսա

իւրեանց ըմբռնմանը և հասկընալուն՝ բան մըն ալ առաջարկէն բանականութեանը, բայց մեր բանականութիւնը պէտք է կառավարուիլ ան վերնագոյն լուսովը և ճանաչմամբը՝ որ ինքը լուսաւորուած է. հաստատուն գիտնալով աս ճշմարտութիւր, թէ աստուածային ամենակարողութիւնը՝ ինչպէս որ կըսէ սուրբ Լուսաւորիչը՝ կրնայ ընել բան մը՝ որ մեր հասողութենէն վեր ըլլայ և մենք կարող չըլլանք ըմբռնելու. ինչպէս որ յայտնի կը տեսնենք աս բանս եկեղեցւոյ սուրբ խորհուրդներուն մէջը:

Զիկայ բան մը որ առաւել գերազանց ըլլայ քան զկրօնքը. ուստի և մեծ անպատուութիւն կըլլայ իրեն՝ երբոր ինչպէս որ պէտք է նէ՝ ամենայն խոնարհութեամբ ամ մէն ժամանակ յարգութիւն չընդունի մեզմէ. կամ թէ երբոր առանց երկիւղածութեան կենցաղավարութեան մէջ հասարակ բաներու պէս նիւթ ըլլայ խօսելու: Ասկէց ՚ի զատ՝ շատ այլանդակ բան մըն ալ աս կերնայ, զմեզ երջանիկ ընող բանը՝ հանդերձեալ կեանքը, նոյնը նիւթ հերձուածոց և բաժանմանց և թշուառութեանց ըլլայ աս կենացս մէջը: Եւ որ բանն որ մեր հոգւոյն փրկութեան համար է, մարդկանց ապականութիւնը և մոլորութիւնը և չարութիւնը առնէ զնոյնը և աւրէ՛ որով և պատճառ ըլլայ իր հոգւոյն կորստեանը և այլոց:

Ես որ ճշմարիտ կրօնքին մէջն եմ, չեմ կրնար զիս յարմարցընել անոնց՝ որոնք որ ինծմէ տարբեր մտածութիւն ունին ՚ի նիւթ

կրօնի . մանաւանդ երբոր կը տեսնեմ որ , կամ ամենևին կրօնք մըն ալ չունին , կամ թէ ունին ալ նէ՛ իրենց ուզած ազատութեանը և անձնասիրութե՛րը յարմար կրօնք մը ունին : Չեմ սորված ամենևին այնպիսի տրամաբանութիւն մը , որ կարենայ խելքս հասնիլ իմանալ զայն ամմէն տուն տալը խղճմտանքի մը , որ բոլորովին ալ ապականեալ՝ բոլորովին ալ ծալած չըլլայ , բայց անանկ թուլ կը կենայ՝ որ ինքն ալ մէկէն կրնայ պլըշտըկիլ հիմակուան զարհուրելի ժանտախտէն անհաւատութեան կամ թուլահաւատութեան կամ անտարբերութեան , որ կործանումն եղաւ և կըլլայ այնչափ քրիստոնէից :

Պէտք է ինծի որ գարշիմ՝ փախչիմ նաև ամմէն տեսակ հերձուածներէ . վասն զի հերձուած ըսելը կը հակառակի իմ հաւատքիս մէկ մասի մը , որ կը սորվեցընէ ինծի թէ՛ Մի է հաւատք , ինչպէս որ մի է մկրտութիւն՝ դուռն փրկութեան . և թէ՛ Եկեղեցին մի է և սուրբ է և ընդհանրական կամ կաթողիկէ է և առաքելական : Թէ որ հերձուած մը աս չորս բանս միատեղ ունի նէ՛ ինքը հերձուած չէ , ճշմարիտ եկեղեցի է : Վասն զի ամմէն հերձուած հարկաւորապէս՝ ես ուղղափառ եմ կըսէ . բայց ասով ճշմարիտ եկեղեցի չըլլար : Ան է միայն ճշմարիտ եկեղեցի , և հետևաբար ուղղափառ եկեղեցի , որն որ վերի չորս ըսածնիս մէկտեղ իր վրայ կրնայ ցցընել :

Աս ճշմարիտ կրօնքիս հետևողները կը

տեսնես որ ետևէ են ամենայն հոգևով 'ի գործ դնելու ան երկու գերագոյն պատուիրանքներն որ հիմն են և պատճառ ուրիշ ամ մէն պատուիրանքներուն, այսինքն են՝ սէրն Խոյ և սէրն ընկերին : Ասան զի կրօնք ըսածնիս՝ ուրիշ բան չինչանակեր, բայց եթէ պաշտօն մը և հպատակութիւն մը Խոյ մեր ստեղծողին, ըստ որում ինքը յինքեան գերագոյն բարի է, և ըստ որում իր բարութիւնն ալ տարածեր տուեր է իր ստեղծուածոց, և 'ի վեր քան զամենայն՝ մարդուս զոր իրեն նման ստեղծեց 'ի ժամանակի, որպէս զի կարող ըլլայ զինքը ժառանգել 'ի յաւիտենականութեան :

Ամէն գործքիդ, ամէն խօսքիդ, ամէն մտածութեանդ մէջ սուրբ եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը միշտ աչից դիմացդ պիտի ունենաս և զանիկայ քեզի կանոն պիտի բռնես : Ինչ որ կը սորվեցընէ՝ խոնարհութեամբ անկաճ դիր և ինչ սրբազան արարողութիւններ ունի՝ խոնարհութեամբ յարգէ և պատուէ :

Ամենևին չինայելով քու մասնաւոր կարծիքդ և իմացմունքդ՝ որ կրնաս ունենալ, եկեղեցւոյ վճիռներուն զքեզ խոնարհութեամբ հպատակէ : Նայէ և նմանող եղիր երկնից շքանակաց՝ որ աս բոլոր ընդհանուր տիեզերքիս կարգին մէջ մէկը մէկալէն կախումն ունի :

Քու մէկ մասն հաւատքիդ աս ըլլայ, որ հաւատաս ան ամէն բանը՝ որն որ կը հաւատայ մի, սուրբ, կաթողիկէ, և առաքելա-

կան եկեղեցին • և հաստատուն կանոն քու
կենացդ՝ ըլլայ իր օրէնքները և վարդապե-
տութիւնը :

Հաստատուն հաւատքը՝ է լաւագոյն և
գեղեցիկ աստուածաբանութիւն մը : Բարի
խղճմտանքը՝ օրէնքներէն չի վախնար, և ա-
նոնցմէ զինքը չի քաշեր : Սրտի խոնարհու-
թիւնն է ան մէկհատիկ սանձն որ ամմէն
բանէն աւելի մեզ մեր չափուն մէջը կը պա-
հէ • և մեր ամմէն պարտքը առ ձեռք , առ սուրբ
եկեղեցին և առ ընկերն՝ դիւրաւ մեզի ը-
նել կուտայ : Առանց աս սրտի խոնարհու-
թեան , որ մասնաւոր քրիստոսական պարգև
մը ըլլալով՝ միշտ ազօթիւք պարտըկան ենք
խնդրել Աստուծմէ , ճշմարիտ քրիստոնէայ
և ճշմարիտ հաւատացեալ մէկը կարող չէ
ըլլալու :

Քու հաւատքդ հաստատուն և անշարժե-
լի հիման վրայ հաստատուած ըլլալով , նայիս
սխալի որ չըլլայ թէ մէկ կերպով մը սկսի
խախտիլ և սասանիլ : Աստուծոյ ինչ
խօսածն ըսել է • ինչ զուրցածին վրայ կեցեր
է մեր հաւատքը , բայց ինչպէս որ զանի կը
հասկընայ և կը մեկնէ սուրբ եկեղեցին լու-
սաւորեալ ՚ի հոգւոյն սրբոյ : Մասնաւոր
մարդու մը ձեռք չէ խօստացեր որ իր զուր-
ցածը մեկնելու հասկընալու ատենը ան-
սխալ ըլլայ , աս բանս միայն ընդհանուր ե-
կեղեցւոյ խօստացեր է :

Աստուածաշունչը անգին գանձ մի է Աս-
տուծմէ տրուած • ամենայն զգուշութեամբ
և երկիւղածութեամբ պէտք է որ պահես

աս դանձր : Նայիս պիտոր եթէ քու կենցաղավարութեանդ և եթէ քու գրուածքիդ մէջ որ չըլլայ թէ՛ նաև ճշմարտութիւն մը հաստատելու համար , աստուածաշնչին մէկ խօսքը առնես , քաշկուտելով քու կողմդ ձգես , կամ թէ իմաստակական մեկնութիւն մը տաս . որ չըլլայ թէ ասանկ քեզ սորվեցընելով՝ ատեն ըլլայ որ նաև ծուռ և մոլար մեկնութիւն մը տաս և պնդես : Շատ զգուշանաս պիտի աս բանիս . վասն զի անհամար հերձուածներ և հերետիկոսութիւններ աս կէց առաջ եկեր են :

Որ և իցէ մարդու հետ որ քու ճշմարիտ հաւատքէդ չէ՝ ամենեւին չըսկսիս վիճաբանութիւն ընել կրօնքի վրայ . բայց եթէ երբոր քու սրաշտօնդ զքեզ կը սարտաւորէ , կամ երբոր կը տեսնես որ մէկն արհամարհանօք կը խօսի և դէմ կը դնէ ճշմարիտ հաւատքիդ : Բայց սէտք է առաջուց ալ աղէկ նայիս , թէ արդեօք բուսական կարողութիւն և բուսական դիտութիւն ունիս . որ չըլլայ թէ ատ վիճաբանութեանդ մէջը յաղթող ըլլալուն տեղը՝ դուն յաղթուիս :

Գանք հիմա կրօնքի դործքերուն վրայ , որ բարեսրաշտութիւն և աստուածսրաշտութիւն կըսենք : Թէ որ կուզես զքեզ երջանիկ ընել , ամմէն բանէն առաջ նայէ՛ աղէկ քննէ քու մտածութիւններդ , քանի որ ատ մտածութիւններդ քեզի չեն դարձեր եղեր բողձանք մը կամ ցանկութիւն մը , և մարդէ մըն ալ չես ամընար՝ երբոր զանոնք բերնէդ ալ հանելու ըլլաս նէ :

Գէշ մտածութիւնները մէկդի ձգելու վը-
 ուրնտելու մէկհատիկ դեղն աս է որ դուն
 անոնց տեղը ջանաս միշտ բարի մտածու-
 թիւններ ունենալ: Բարի բաներն ըլլան
 միշտ քու մտածելիքդ, ուր է նաև քու եր-
 ջանկութիւնդ: Սիրադ հոն կըլլայ, ուր են
 քու մտածութիւններդ: Եւ թէպէտ քու
 բնակութիւնդ երկրիս վրայ է, բայց քու
 կենցաղավարութիւնդ ըլլայ յերկինս: Նայ-
 իս պիտի որ միշտ այնպիսի ըլլան քու մտա-
 ծութիւններդ որ ամենեկին չիկարենաս ա-
 մը չնալ, գիտելով ստոյգ՝ որ ան զանոնք գի-
 տէ. նմանապէս և քու խօսքերդ այնպիսի
 ըլլան որ զքեզ ամենեկին չիկարենան ամըչ-
 ցնել: Պիւթագորաս երևելի փիլիսոփային
 գեղեցիկ առածն է որ կըսէ. « Զաստուծոյ
 խօսել առանց լուսոյ՝ չէ արժան »: Պէտք
 է, կըսէ, խոստովանիլ թէ չես կարող դու
 արժանապէս ան վրայ մտածել առանց իրմէ
 լոյս մը առնելու. և ան վրայ խօսիլ պէտք է
 միշտ ան երկիւղածութեամբ և ան բառե-
 րով ինչ որ կը վայլէ իւր աստուածային
 մեծվայելութեան:

Որչափ որ սաստիկ է կիրքը՝ որ զքեզ
 մեղքի մը մէջ ձգեց, այնչափ ալ մեծ և սաս-
 տիկ պէտք է ըլլալ քու ցաւդ և զղջումդ
 ատ մեղացդ վրայ:

Թէ որ դուն յաւիտենականութիւնը կը
 սիրեսնէ, ջանաս պիտի որ ասօրուան ձեռքդ
 ունեցած ժամանակդ բարեպէս գործածես:
 Մտածէ թէ երեկուան անցած ժամանակդ՝
 ալ չի կրնար ետ դառնալ. իսկ վաղուան ժա-

մանակդ ձեռքդ չըլլալով՝ չես կրնար անոր վստահիլ. ուրեմն կը մնայ քեզի միայն հիմակուան աս վայրկեանն որ կրնաս գործածել. և թէ որ մէկ անգամ մը զան կորուսիր, յաւիտեանս յաւիտենից կորուսիր:

Քու ամմէն գործողութիւններդ պէտք է որ առ ի՞ծ ուղղին և ի՞նչ համար ըլլան: Բանի մը ձեռք չիզարնես ամենևին՝ առանց զինքը աչիցդ առջին ունենալու. և քու միւթարութիւնդ աս ըլլայ որ ինքն ամենաբարին ի՞ծ քու գործքերուդ վախճանն է: Աս ստոյգ է թէ ով որ կը յանդգնի աս ճամբէն դուրս ելլել և չարութեան ետևէ կիցնայ, այնպիսին ցոյց չի տար թէ ինքը կատարեալ կը հաւատայ յաւիտենական կեանքը:

Ատենօք հեթանոս վարժապետները դըպրոցներուն մէջ իրենց աշակերտներուն խրատ կուտային առաքինի ըլլալու համար և աս կըսէին. Զանացէք միշտ Կատոնը ձեր առջին ունենալ իբրև կանոն ձեր վարուցը. Կատոնէն ամբոջցէք: Աս Կատոնս մէկ առաքինի փիլիսոփայ մըն էր հռոմայեցի: Բայց դուն մարդու տեղ միշտ զի՞ծ ունեցիր աչքիդ առջևը, որուն աչքը միշտ քու վրաս կը նայի. որպէս զի միշտ սրբութեամբ վախնաս՝ թէ չըլլայ որ բան մը գործես ընդդէմ կամաց քու ի՞նչ որ բոլորով սրտիւ կը սիրես. և չըլլայ թէ իրեն անհաճոյ բան մը ընես՝ ուսկից որ պարտրկան ես միշտ վախնալ:

Միշտ կարօտութիւն և միշտ պիտանաւորութիւն ունինք ի՞նչ, ուստի և մեր աղօթքն

ալ առ նա անսպասու պէտք է ըլլալ: Եւ որչափ որ շնորհք և բարերարութիւն միշտ առատութեամբ անցնէ կուգան մեզի, այնչափ ալ անսպասու սխտոր ըլլայ մեր սրտանց գոհութիւնը և շնորհակալութիւնն առ ան:

Առաւօտները գործքի ձեռք զարնելէն առաջ՝ մէկ մը միտքդ բեր ան օրուան ընելու գործքերդ, և անոնց համար խնդրէ Աստուծոյ իւր օրհնութիւնը. և նոյն ատենն ալ յիշէ նաև ամէն ըրած զանցառութիւններդ և սրտապարտութիւններդ և խնդրէ թողութիւն: Աղէկ հաշիւ մը ունեցիր քու բոլոր կենացդ, և դուն քեզմէն համար ուզէ, և ջանա օրէ օր քիչցընել համարդ՝ բարեպաշտութեամբ և առանց մեղաց անցընելով քու կեանքդ:

Կը հանդիպի որ սատանան չար բան մը միտքդ ձգելով՝ փորձէ զքեզ, մէկէն դուն անատեն սկսիր աղօթք ընել. և բարի և սուրբ մտածութիւն մը միտքդ բերելով՝ նոյն ատենը, անով զինքն ամբօջուր խայտառակէ: Մէկէն որ կը տեսնէ Չարն որ իր ամէն հնարքը և փորձութիւնը քեզի պատճառ կը ըլլայ աւելի բարեպաշտ և աւելի աղօթասէր ըլլալու, կը թողու ետ կը քաշուի քեզմէ:

Որչափ պզտիկ ալ ըլլան փորձութիւնները, դուն ջանա շուտ մը մէկդի ձգել: Աս աղէկ գիտնաս որ որչափ ալ մեծ և դիւցազնական ըլլայ քու առաքինութիւնդ, նրման է մէկ մեծ քաղքի մը, որ քիչ անգամ կը հանդիպի որ անոր դէմ կռուին պատերազմին կամ թէ սպառնան, և վերջապէս չառնեն:

Նայէ մտածէ՝ թէ վերն երկինքը աչք մը
կայ որ զքեզ կը տեսնէ, և ահանջ մը՝ որ
զքեզ կը լսէ, և գիրք մը՝ որուն մէջը մէկիկ
մէկիկ անսխալ գրուած նշանած են քու ամ-
մէն գործողութիւններդ և խօսքերդ և մտա-
ծութիւններդ: Աս սուրբ մտածութիւնս
կուտայ քեզի այնպիսի զգուշաւոր և բարի
կեանք մը վարել, որպէս թէ ամմէն վայր-
կեան տեսնէիր աչօք բացօք աջ կողմդ լած,
և ձախ կողմդ մահը:

Քու ամմէն գործողութեանցդ մէջ միշտ
աչքդ ան բաներուն ըլլայ՝ որոնք որ աւելի
աղէկն են և աւելի գերազանց են. բայց ըզ-
գոյշ կեցիր որ զանց չառնես ինչ որ քեզի
պզտիկ կրնայ երևնալ: Ասն զի մանարտիկ
բաներուն զանցառութիւնը՝ առանց իմա-
նալու ետեւէ ետե կը քաշէ կը տանի ինչուան
հոն, որ զանց կառնես նաև գլխաւոր բա-
ներն ալ:

Ով որ աշխարհային շահու մը համար կը
յանդգնի երբեմն աս բանին երբեմն ան բա-
նին խղճմտանքը ծալել և իր բարի վարքն
աւրել, այնպիսին վտանգի մէջ է որ միշտ
այնպէս մտայ, թէ որ մէկ մը ատ աշխար-
հային շահը զօրանայ տիրէ իր վրայ: Իմաս-
տուն խօսք է՝ որ միշտ պէտք է պահել. Յօր-
մէ զանգիփես, մի ասնէր. կուզէ ըսել՝ Ատան-
գի մէջ զքեզ մի ձգեր:

Արտաքին ունեցած բաներդ ծառայե-
ցուր ժամանակին, և ժամանակը ծառայե-
ցուր քու օգտիդ, և զքեզ ինքդ ծառայե-
ցուր քու հոգւոյդ բարւոյն համար, և բո-

լոր քու հոգիդ նուիրէ ծառայութեան քու ստեղծողիդ :

Սիրող մի կտորեր, զքեզ անհանգիստ մըներ ինչ որ քու վրատ ուրիշները կրնան խօսիլ զուրցել. չես կարող արգիլել : Այսին զի ատ բանդ խիստ շատերէն կախումն ունի : Բայց դուն ուշ դիր քու խղճմտանքիդ, որ շատ դիւրին բան մըն է. և ամմէն մարդ ատ բանդ կրնայ ընել՝ առանց մէկ պզտի կախումն ալ ունենալու ուրիշէն :

Անցած գացած բանէն՝ խելացի մտածութիւններով քեզի պտուղ հանէ ներկայ բանին համար, որ աս ճամբով կարենաս բարեպէս քու պարտքերդ կատարել. իսկ գալէք բաներուն համար վաղէ աստուածային նախախնամութեան գիրկը մտիր :

Ժամանակ ըսածնիս պատուականագոյն մասն է հասարակաց բարւոյն : Ուստի ժամանակիդ ամմէն մէկ վայրկեաններն որ դուն պարտաւ բաներու կը ծախես, անոնք ամմէնը մէյմէկ վնաս են որ կը հասցընես քու հայրենեացդ :

Մտածէ թէ կարճ է կեանքդ, մտածէ թէ ստոյգ է դատաստանը, մտածէ թէ հատուցմունք խոստացած է բարիներուն, և անողորմ պատիժ պատրաստուած է չարերուն :

Աստուածապաշտութեան և բարեպաշտութեան գործքերով, որոնց գլխաւորն է քահանային առջևը խոնարհ խոստովանութիւն մեղքերուդ, և սուրբ հաղորդութիւնը, միշտ իջեցընես աստուածային բարկութիւնը. և ջանաս անվրէպ ամմէն իրիկուն հաշ-

տեցընես զձժ ճշմարիտ զղջմամբ մը : Այսպիսի ամմէն օրուան գեղեցիկ կրթութիւնը կը խալըսիս ան վտանգէն՝ որ չըլլայ թէ յանկարծ մեռնելու գամանակը մէկհատիկ միայն վայրկեան ունենաս զըջալու քու մեղացդ վրայ :

Թէպէտ և աշխարհիս ամմէն իմաստութիւնն ունենաս, թէպէտ և ամմէն լեզուաց կատարեալ գիտութիւնն ունենաս, թէ որ գործքերդ չէ ըստ կանոնաց ճշմարիտ բարեպաշտութեան և սրբութեան, գիտնաս որ ատ խելքդ և ատ գիտութիւնդ քեզի ուրիշ բան չընէր՝ բայց եթէ հանգերձ քու այդչափ իմաստութեամբդ և այդչափ գիտութեամբդ առնէ զքեզ և դժոխքն իջեցընէ :

Ճշմարիտ կրօնքը ճշմարիտ հաւատքը կը պահանջէ մեզմէ մէկ մը՝ հաւատալ, և մէկմալ՝ գործել : Մտածելը, խօսիլը և սորվեցընելը իբրև ճշմարիտ քրիստոնեայ, և անկէց ետև կեանք մը վարել իբրև մէկ հեթանոս և անհաւատ մը, ամենևին ծիծաղելի և պարսպ բան է : Եւ այսպիսի վարմունքը ահաւասիկ բաւական է հաստատել և իրաւ ցընել ան խօսքն որ ատենօք զուրցեց հեթանոս փիլիսոփայ մը՝ այսինքն թէ՛ Չի+ Ինչ գրանել աշխարհականագոյն գան դրիստոնեայ 'ի բուն, և չի+ գրանել անարգագոյն գան զնա 'ի գործս : Որչափ գերազանց է, կըսէ, քրիստոնեան խօսելուն ատենը, այնչափ ալ անարգ է գործելուն ատենը :

Ով որ ի՞նչ կը ծառայէ, այնպիսին ազատ է, և ապահովութեան և հանգստեան մէջ

իւր կեանքը կանցընէ : Իր ամմէն գործողութիւնները կը յաջողին ըստ իւր բաղձանացը : Եւ իրաւ որ՝ ալ ո՞ր բանին աւելի կըրնայ բաղձալ մարդս , քան եթէ մէկ բարեյաջողութեան մը , և մէկ ներքին խաղաղութեան մը հոգւոյ և ուրախութեան սրախ , գիտնալով թէ ամմէն բանէն աւելի գերազանցը՝ ինքը սրախն մէջն ունի և կը ժառանգէ , այսինքն է ձծ : Ի՞նչ բան քան զայս աւելի երջանիկ կրնայ ընել զմարդը աս աչխըրքիս վրայ :

Ուրեմն պէտք է որ քու ամմէն հոգդ և ջանքդ ըլլայ աս իրէք բանին . Մէկ մը՝ որ միշտ բարի գործքերու ժամանակդ ծախես , որով միշտ ան կը ծառայես : Երկրորդ՝ որ մտածես թէ անոնցմէ ինչ գեղեցիկ հետեանքներ առաջ կուգան : Իսկ երրորդ՝ միշտ քու անձիդ վրայ մտածես : Կըսեն իմաստունները . Կեանք է՝ անդրադարձուիւն յանձն իւր : Կուզեն ըսել՝ թէ բանաւոր մարդուս կեանքը և ապրիլը՝ չըլլայ պիտի անբան կենդանիներուն պէս , որ միայն կապրին առանց զիրենք ճանչնալու : Կը տեսնես որ արևուն ճառագայթները երբոր տեղ մը զարնելով անկէց կանգրագառնան կը ցոլանան , ալ աւելի տաք են . նմանապէս հոգինիս այնչափ աւելի իմաստուն և առաքինի կըլլայ , որչափ որ աւելի իր վրայ կը մտածէ :

Ահաւասիկ քեզի կրօնքին վրայ համառօտ հարկաւոր դասը , որ գրեթէ բոլոր աստուածաշնչին և բոլոր սրբոց հարց գրքերուն և այլ ամմէն հոգևոր գրեանց համա-

սօտուԹիւն մըն է ասիկայ : Աս ամենահարկաւոր դասը Թէ որ ստէսլ կարդաս , և աղէկ մը միտք առնես , և ջանաս միշտ ՚ի գործ դնել , ամմէն ուրիշ հոգևոր գրքերուն ըսածներն ըրած կըլլաս :

Գ Ս Ս Գ .

Անկէղծութեան և հասարակութեան շրայ :

Խորհուրդ բարի և գեղեցիկ՝ մանաւանդ Թէ շատ հարկաւոր՝ աս կուտամ՝ քեզի , որ Աստուծմէ ետև հաւատարիմ ըլլաս քու իշխանիդ քու մեծաւորիդ , և ջանաս ամենայն հոգևով որ չըլլայ Թէ քու պատիւդ վտանգի մէջ դնես ո՛ր և իցէ բանով մը՝ որ կասկած մը կամ շոշորԹ մը ունենայ մատնուԹեան և անհաւատարմութեան :

Միշտ աւելի պատուական և յարգելի է հպատակութիւն և կախում մը ապահով և հանգիստ , քան Թէ ազատութիւն և անկախութիւն մը վտանգաւոր և խռովարար :

Մեր ազատութեան զօրաւոր և ամուր կունակը՝ է՝ նոյն ինքն աէրութիւնը կամ իշխանին կառավարութիւնը : Ասան զի ինչպէս իրեն իշխանութիւնը և կարողութիւնը՝ հպատակներուն հնազանդութենէն առաջ կուգայ , ասանկ ալ հպատակներուն առանձին ապահովութիւնն ալ իշխանը կը ճարէ կուտայ :

Ջանա ամենևին Թոյլ չիտաս որ մէկ կերպով անոր անձին արժանապատուութիւնը

պղտիկնայ : Ասան զի շատ դիւրին ճամբայ մըն է գէպ 'ի ասպտամբուծիւն տանելու , երբոր մէկն առաջ անոր պատիւը կերպով մը խաւարցընէ պղտիկցընէ , և վերջն անոր իշխանութիւնը կարողութիւնն աւրէ գետին ձգէ :

Ուրեմն որոնք որ իրենց իշխանին և մեծաւորին ուժը կը տկարացընեն , գիտնաս որ այնպիսիները նոյն ատենն ալ իրենց յատուկ վիճակն ու ասպահովութիւնը կը տկարացընեն :

Ասպտամբուծիւնը պարտէզի մէջ բուսած գէշ և ամենեին անպիտան խոտի մը նման է , որչափ որ շուտով կաճի՝ այնչափ ալ երկան չի դիմանար . և ասպտամբ և մատնիչ մարդիկներուն չար միաբանութիւն մը՝ կը տեսնենք որ իրենց մէջէն բուսած կռիւներէն և ատելութիւններէն դիւրաւ և քիչ ժամանակի մէջ կը քակուի կոչընչանայ :

Մեծ չարագործութիւններն իրենց հետը միշտ կիսով ունին նաև մէկ վախ մը և մէկ ուշանալ մը . և շատ անգամ՝ կը հանդիպի որ խորհուրդը կը փոխեն . անանկ որ նոյն խորհուրդն որ առաջ կերևնար թէ մեծ օգուտ մը պիտի ընէր , գործադրութիւնն ուշանալուն պէս՝ կը տեսնես որ շատ և շատ վնասակար բան է եղեր :

Շատ աղէկ բան կըլլար , թէ որ ամմէն չարագործ մարդիկ մէկ մը աս բանս մտածէին , այսինքն՝ թէ ան անձինքն որ զանոնք առաջ գործիքի մը պէս ձեռք առին իրենց մատնութիւնն իրենց չար խորհուրդն ա-

առջ տանելու համար, վերջը բանը լմննալուն պէս՝ շատ քիչ անգամ կը հանդիպի որ միշտ աղէկ աչքով անոնց վրայ նային. մանաւանդ թէ երբեմն ալ կը ջանան որ զանոնք կործանեն կորսընցընեն, իբրև գործիք մը՝ որ որչափ որ անկէց ետև անպիտան են՝ այնչափ ալ վտանգաւոր և վնասակար են:

Ատենօք երբոր կռիւ մը բացուեցաւ Կարողոս Ե. կայսեր, և Ֆրանչիսկոս Ա. Ֆրանսրզներուն թագաւորին մէջ, ան ատենը կայսրը ձեռքը գործիք առաւ Պորպոնին դուքսը իր թագաւորին դէմ: Երբոր աս դուքսը բանը լմնցուց, ելաւ գնաց կայսեր քով: Կայսրը զինքը դրսուանց շատ պատուով մը ընդունեց. բայց ետքը երբոր աս դուքսը կայսեր զիմացէն ելաւ գնաց, մարդ մը խըրկեց՝ կը խնդրէր կայսրէն որ իր պալատականաց մէկին տունը իրեն տայ որ բնակի: Կայսրը անատենն ասանկ պատասխան մը խրկեց ան մարդուն, պատասխան մը լսելու արժանի. « Ատ խնդիրքն, ըսաւ, չեմ կրնար չիկատարել. բայց Պորպոնին դուքսը աս գիտնայ որ ինքն ատ անէն դուրս ելլելուն պէս, այրել սլիտի տամ ան տունը. վասն զի ինքը հոն բնակելով՝ իրեն ան մօտ նութեամբն և անուանարկութեամբը տունն ալ ես սլըշտըկած պղծած կը համարիմ. ուստի և սպառուաւոր և հաւատարիմ մարդկանց բնակելու ատ տունը անկէց ետև ամենևին անարժան կը սեպեմ »:

Ով որ խոռվութեան և ապստամբութեան խորհուրդներ մտքին մէջը կունենայ, այն-

պիսին որպէս թէ չուան մը ձեռք կառնէ և առաջ իւր վիզը կանցընէ • վերջը նոյն չուանով կառնէ կը կապէ ան մարդուն ձեռուրները՝ որուն որ ամմէնէն առաջ վստահացաւ և իր ծածուկ խորհուրդն անոր բացաւ :

Աս տեղս համառօտիկ աս ալ գիտնանք որ՝ թէ որ ժողովրդի մը սանձը շատ թուլ և արձակ թողուի նէ , որ ինչուան ազատութիւն ունենայ գիւրաւ խռովութիւններ հանելու , ալ անկէց ետև անիկայ իր ամմէն ուղածն և իր իշխանութիւնը շատ աւելի քան զբուն թագաւորներն առաջ կը քշէ կը տանի : Մարդիկ բնականապէս շատ յօժարեալ են իրենց յատուկ վիճակը և կեանքը պահելու , և որ բանն որ իրենց կործանման պատճառ կրնայ ըլլալ՝ ետևէ կիյնան վերցընել կորսընցընել :

Քու գլխաւոր պարտքդ աս է որ քու իշխանիդ քու մեծաւորիդ հնազանդ և հպատակ ըլլաս • և քու խոհեմութիւնդ աս պիտոր ըլլայ որ անոր բարեսրտութեանը վըստահիս՝ զքեզ յանձն առնես :

Պէտք է միշտ մտքերնիս դնենք , թէ ինչ որ կրնէ իշխանը և մեծաւորը՝ բարի գիտաւորութեամբ կրնէ : Թէ որ բան մը կը հրամայէ , պէտք է մտքերնիս դնենք թէ ինքը հարկաւորապէս բանաւոր պատճառ մը ունի անանկ հրամայելու • և որովհետև իր ըրածը մեզի յայտնի է , և իր խորհուրդը մեզմէ ծածուկ , ուրեմն մեր պարտքն աս է որ առջինը պատուենք յարգենք , և երկրորդին դէմ չիզանգըտինք : Գիտնաս որ իշխաննե-

բուն և մեծաւորներուն գրքերն այնպիսի գրերով գրուած են որ քիչ մարդիկ կրնան համարձակիլ կարդալ զանոնք և մեկնել : Անոնց ըրածնին գիտե՞ս ինչ բանի կը նմանի . նման է խորունկ գետերու , որուն ուրիշ բանը մենք չենք տեսներ՝ բայց եթէ մի այն վազէլ երթալը . բայց իրենց խորունկութիւնն ու սկիզբը մեզմէ ծածուկ է :

Ուրեմն իշխանին և մեծաւորին հրամանին պէտք է որ յարգութեամբ հնազանդինք , և ամենևին դէմ չի դնենք : Ուստի դուն ալ հրամայած բանն ըստ ինքեան մի սկսիր քննել , հասա տեսար որ քեզի հրամայուեցաւ , ջանա միայն ՚ի գործ գնել :

Չըլայ ամենևին որ ծուռ խղճմտանքով մը խաբուիս և սկսիս դէմ գնել քու իշխանիդ արդար և իրաւ ուղածին : Այսն զի հնազանդութիւնն որ դուն անոր պարտրկան ես , գիտնաս որ առ անձ քու ունեցած պարտքերուդ մէկն ալ աս է :

Իրաւ է՝ խղճմտանքդ պէտք է քու առաջնորդդ ըլլայ , բայց ոչ իբրև ամենևին անսխալ կանոն մը . վասն զի ասիկայ քու գործքերդ չի կրնար արգարացընել , բայց եթէ որչափ որ կարգարացընէ զանոնք անձ , և իր աստուածային բանը :

Անցած դացած պատմութիւններուն մէջը կարդացեր եմ որ հաւատարմութիւն պահող մարդիկները՝ ասպտամբներուն պէտք եղած պատիժներովն երբեմն հատուցմունք գտեր են . և ընդ հակառակն մատնիչ եղողները՝ հաւատարիմ մարդկանց պէս հատուց

մունք տեսեր են : Բայց ես 'ի վերայ այսր ամենայնի՝ կը ջանամ միշտ հաւատարիմ մընալ, և ամմէն ծառայութիւնս ընել իմ իշխանիս, [Թէպէտ և տեսնեմ ալ որ քաղելու երթալու ճամբասս փշերով և օձերով լեցուն ըլլայ :

Հաւատարիմ հպատակ մը պէտք է որ զինուորինման ըլլայ, որ ամենևին իր տեղն իր կարգը պատերազմի մէջ չի [Թողուր ետ չի դառնար • [Թէպէտ և խոցուի վերքեր ալ առնէ, իրեն փառք կը սեպէ ան վերքերը, ինչուան վերջն շունչը կը սիրէ իր տէրը, և անոր կը նուիրէ իր կեանքն ալ • միշտ սրբտին մէջը տպաւորուած ունի և բերնով ալ կը զուրցէ ստէպ ան աստուածային պատուիրանքը • Երիւր յայ, և պարտէս զԼուգասորն :

Վերջապէս աս ալ անմոռաց յիշէ, [Թէ շատ մեծ է [Թագաւորներուն ուժն ու իշխանութիւնը • և իրենց տուած հարուածքը շատ վտանգաւոր է՝ երբոր մէկ մը կասկած միայն ունենան քու հաւատարմութեանդ վրայ :

Դ Ա Ս Դ .

Կենցաղավարութեան վրայ, Լեւ արդեօք մարդոս
հետ ինչպէս պէտք է նստիլ ելևել :

Սորվեցար ինչպէս պէտք է քու մեծե-
րուդ հետը վարուիլ, պէտք է հիմա սորվիս
ինչպէս պէտք է ուրիշներու հետ ալ վա-
րուիլ :

Ընկերութեան սէրը բնական է մարդուս .
բայց կենցաղավարութեան մէջ կենցաղա-
վարութիւն մը ընտրել որոշել և զինքն ա-
նոր կապել՝ առաքինութիւն և խոհեմու-
թիւն պէտք է :

Խելացի մարդկանց հետ նստիլ ելլելը
խիստ աղէկ և խիստ շահաւոր դպրոց մըն է,
որով կրնանք մեր սիրտն ու մեր մտածու-
թիւնները գեղեցիկ կարգի կանոնի մէջ
դնել, և խելք և գիտութիւն ալ ձեռք ձգել :
Ասենօք Մետրոպոլիտ և Հերմասիոս և Պո-
ղիէնոս խելացի և անուանի մարդիկ եղան
աշխարհիս վրայ . վասն զի իրենց ասենի ե-
ղած իմաստուն փիլիսոփաներուն հետ ստեպ
կը նստէին կելլէին, առանց անոնց դպրոցն
երթալու գալու :

Խելացի մարդիկներուն խօսիլը պէտք է
մեզի միշտ սիրելի ըլլալ . վասն զի անոնց հե-
տը ընտանութեամբ կենցաղավարիլը՝ մեզի
լոյս կուտայ, խելքերնիս կը բանայ, և գե-
րազանց և ազնուական գաղափարներ և ճա-
նաչմունքներ մեր մտքին մէջը կը խոթէ :

Երբոր յանկարծ երկու իրէք իմաստուն մարդկանց մէջ կը գանուիմ, անանկ երջանիկ մը զիս անատենը կը սեպեմ՝ որպէս թէ Արիստոտէլ մեծ փիլիսոփային դպրատունը ես գանուած ըլլայի, կամ թէ ան երևելի Ջենոն փիլիսոփային վարժատունն երթայի գայի :

Ասանկներուն հետ կենցաղավարելուդ ժամանակը նայէ դուն ինքիրմէդ խօսք բանաս ան բաներուն վրայ՝ որ աւելի քու ճանաչմունքդ քու գիտցածներդ կրնան աճեցընել և կատարելագործել : Ստոյգ գիտցիր որ աս ճամբով ամէն բանիդ մէջ վաստակով կելլես, երբոր ասանկ վաճառականներու հետ ընտանուծիւն ունենաս :

Չար և վատ կենցաղավարուծիւնները նման են այնպիսի քաղքըներուն, որոնց օգը մարդուս խառնուածքը կաւրէ կը ձգէ, և գէշ ընկերուծիւն մը՝ գիտես թէ ամենևին ժանտախտի մը պէս՝ առանց մեր զգալուն մեղ կը պլըշտըկէ :

Բարի և անուշ բնաւորուծիւն ունեցող մարդը, ամէն տեսակ տխրը կակուղ մտի մը պէս իր վրայ կառնէ : Կը պատմեն թէ Աղէքսանդր կայսրը գինիի ետևէ իյնալն ու հարբենալը՝ Վէոնիդէս իր բարեկամէն սորվեցաւ : Եւ Ներոն կայսրը ան իրեն անգըծուծիւնը, ինչպէս որ կը պատմեն, իր սափրիչէն սորվեցաւ :

Ինծի հարցընես նէ, ես շատ ընկերներու բազմուծիւն ինծի չեմ ճարեր : Ասան զի թէ որ բազմուծիւն չորս գիս ունենամ, աս

ատոյգ գիտեմ որ տունս այնպէս պիտի չի-
կրնամ դառնալ, ինչպէս որ անկէց դուրս
ելայ: Թէ որ ոտքս դռնէն դուրս դնելէս ա-
ռաջ՝ գործքի մը վրայ կարգաւորութիւն ը-
րեր էի, կը տեսնեմ որ ատ իմ գործքս կանկ
կառնէ և կուշանայ: Եւ թէ որ առաջ ան
իմ մտլութիւնս, իմ կիրքս ուղղեր և տակ
առեր էի, կը տեսնեմ որ այս ինչ անուն
մարդուն հետ կենցաղավարելովս՝ ան կիրքս
նորանց ոտք կելլէ և նոր ուժ ալ կառնէ:

Ամենևին նոյն բանը կը հանդիպի մեր հո-
գւոյն, ինչ որ մեր մարմնոյն. մեր մարմնիը
երբոր հիւանդութենէ մը նոր կազատի կը
խալըսի, այնչափ տկար է այնչափ փափուկ
է որ ամմէն բան իրեն կը դպչի. և թեթև և
անուշ հով մըն ալ երբեմն բաւական է զին-
քը նորանց անկողին ձգել:

Պիտի նայիս որ աւելի քու մեծերուդ հետ
կենցաղավարութիւն ընես, քան թէ քու
տակդ եղածներուն հետ: Ասան զի մեծե-
րուն հետ աւելի կենակցելովդ՝ քու պատիւդ
ու մեծարանքդ կեւելնայ քեզմէ սղտիկնե-
րուն առջևը:

Զգոյշ կեցիր՝ քու գործողութիւններդ
չիսառնես մեծ մարդկանց գործքերու հետ՝
որոնց վրայ կասկած մը ունիս: Ասան զի
անոնց կործանումը սպառնառ եղեր է կոր-
ծանման նաև շատ խելացի և զգուշաւոր
մարդկանց՝ որ անոնց ետևէն գացեր են:

Ասակ մը կայ որ կրսէ՝ թէ Նայէ որ Տեժ
Տարգիիներու հետ ամենևին փերալ չուսես. Չասն
զի կուսերը կառնեն ասոնք աւելի ինչնեպէն:

Մեծ մարդիկ կրակի նման են, որ չափաւոր
հեռու կենալով՝ քեզ կը տաքցընեն. բայց
թէ որ չափազանց մօտենաս՝ քեզ կերեն :

Աւաքինուծիւն մը ունիս քեզի յատուկ,
նայէ որ հաստատուն պահես 'ի քեզ, և ջա-
նա որ ուրիշներուն ալ յորդոր ըլլայ որ ա-
նոր հետեւին : Բայց աս քեզի հետևողներուն
հետ այնչափ ժամանակ նստիր ելիր, որչափ
որ կը տեսնես՝ որ քեզի նման կեանքերնին
կանցընեն :

Ջանա զքեզ ակնածելի և յարգելի ընես :
Աս ըսելով չեմ' ուզեր ըսել՝ թէ դուն ու-
րիշներէն պահանջել ցցընես քեզի յարգու-
ծիւն և ակնածուծիւն տղայական և մանտր
բաներու մէջ. զոր օրինակ՝ թէ Ի՛նչո՞ւ աս մար-
դը առջի բարե պտուղն ինձի ինքը լեզաս . ին-
չո՞ւ իմ մտեւո՞ւս ժամանակն ասք լեւաս . ինչո՞ւ իր
աջ կողմը դիս լարաս, և այլն : Ասոնք ստորապ
և տղայական պահանջմունք են, դուն ջանա
ասոնք ուրիշներուն ընել, թէ որ ճշմարտա-
պէս յարգելի զքեզ կուզես ընել : Ուստի
ըսածս աս է թէ ջանա զքեզ ակնածելի և
յարգելի ընես ուրիշի ան համարմունքովն և
ան սիրովը քու անձիդ վրայ, որն որ մարդս
կրնայ միշտ ստանալ՝ երբոր անկեղծութեամբ
և պարկեշտութեամբ և խոհեմութեամբ և
անուշութեամբ ուրիշի հետ կը վարուի :

Անկաճ մի կախեր մի լսեր բարեկամիդ
վրայ չար բան որ զուրցեն. և դուն ալ մի
զուրցեր այնպիսի բան թշնամոյդ վրայ :
Ամէն լսած բանիդ մի հաւտար. ամէն տե-
սած բանդ ալ մի ստամեր :

Նայէ որ միշտ բարի խօսիս, և որ բարե-
գոյնն է՝ զայն ՚ի գործ դնես: Այնպէս ե-
ղևր, ինչպէս որ քեզ կը ցցընես, և միշտ
այնպէս ցցուր՝ ինչպէս որ ես:

Քու առաքինութեամբդ զքեզ գովելի
ըրէ ուրիշներու, և անկեղծ և յարգելի վար-
մունքովդ ուրիշներուն սիրտը վաստակէ:

Ջանա որ մեղամաղձստ բնաւորութիւն
մը չիտիրէ վրատ, թէպէտ և շատ ալ ձա-
խորդութիւններու մէջ ըլլաս: Բանիդ գործ-
քիդ մէջ միշտ եղանակ մը բռնէ զուարթ և
ախորժելի: Ասան զի սաստիկ կերպ բանե-
ցընելը նման է ան հանքային ջրերու՝ որ բը-
ժիչկները հիւանդներու խմել կուտան, որ
թէպէտ օգուտ կընեն մեզի, բայց անոր յա-
ճախ գործածութիւնը մնասակար է մեր
ստամոքսին:

Խորհուրդ մի տար և քու կարծիքդ մը-
սեր, քանի որ քեզի չեն հարցուցած: Ատ
բանդ տեսակ մը յանդիմանութիւն է ու-
րիշներուն՝ որպէս թէ տգէտ են, և անոնց
հասկըցընել մըն է՝ թէ դուն զքեզ անոնց-
մէ շատ վեր կը սեպես:

Նմանապէս քեզ մի սորվեցընէր ուրի-
շին գործքը դատել ստգտանել (մահանա
գանել): Ասան զի՝ ինչպէս որ առակը կը-
սէ նէ, Գ...-ն անոնց պարտեղը յօտելա- պարտը-
լան լէս:

Կենցաղավարութեան մէջ նայէ որ ան-
տարբեր բաներու դիմախօսութիւն չընես:
Ասան զի այնպիսի դիմախօսութիւնը տե-
սակ մը նախատինք կը սեպուի, երբոր կըս-

կըսի ուրիշին կարծիքը վար զարնել դատա-
սլարտել, և քաղցր և անուշ կենցաղավա-
րութեանց մէջ գիտես թէ միշտ լեզուու-
թիւն մը կը ձգէ :

Կը տեսնես որ մէկը քեզի շատ տեսակ
տեսակ հարցմունքներ կընէ, դուն այնպի-
սի մարդէն զգուշացիր՝ քեզ անոր մի հաւ-
տար • գիտնաս որ կամ աներես և արտա-
ուոց մարդ մըն է, կամ թէ լրտես մըն է :
Վասն զի այնպիսի մարդիկներ որ այնչափ
շատ հարցմունքներ ընելու իրենց բանու-
գործ ըրեր են, կը տեսնենք որ շատ անգամ
ալ անզգոյշ են՝ քեզմէ լրածնին բերնէ կը
հանեն :

Չարամիտ մարդկանց ըրած հարցմունք-
ները միշտ վտանգաւոր են • և իրենց կողմա-
նէ նման են ընծայի մը՝ որ կարօտ մարդիկ
երբեմն կընեն • ինչպէս որ առակը կը զուր-
ցէ, Չոպուֆուս Ի-ը Ի Կուֆու արիանէ • այսինքն՝
տուածովը բան կուզէ որսալ : Վասն զի չա-
րամիտ մարդկանց վախճանն ան է որ քո-
տուած սրտաստիաններէդ սրտածառ մը առ-
նէ որ զքեզ վերջը կարենայ մատնել :

Գիտնաս որ կան այնպիսի մարդիկ ալ,
որոնց անկըճճին տղրուկի պէս է • տղրու-
կին բնաւորութիւնն ան է որ մարմնոյն մէջ
որչափ որ գէշ և դարչելի արիւն գտնուի նէ,
ան կը քաշէ կը ծծէ • ասանկ ալ ասոնց ան-
կըճճին ինչ գէշ բան որ կը զուրցուի կեն-
ցաղավարութեան մը մէջ՝ ան կառնեն կը
ժողվեն :

Ընկերակցութեան կենցաղավարութեան

մէջ ջանա գուն աւելի լսող ըլլաս , քան թէ խօսող : Աս ճամբով աւելի դիւրաւ կրնաս գուն քեզի օգուտ հանել ամմէն պիտուա կան խօսքերէն որ կը լսես . դարձեալ դիւրաւ ալ կրնաս ճանչնալ դատել՝ թէ որ ճըշ մարտութեան դէմ բան մը զուրցեն , կամ թէ անխելք արտառոց բան մը խօսին :

Կենցաղավարութեան մէջ պիտի նայինք որ աղէկ ուշադրութիւն ալ ունենանք՝ ոչ միայն մեր խօսելուն կամ բան մը հարցընելուն ատենը , այլ և ուրիշմէն բան մը կամ պատասխան մը լսելուն ժամանակը : Թէ որ աս ուշադրութիւնները չըլլան նէ , շատ ծիծաղելի բաներ կը հանդիպի կենցաղավարութեանց մէջ : Ատենօք խօսակցութեան մը մէջ մէկը մէկալին կը հարցընէ , թէ քանի զաւկի տէր է . պատասխան կը լսէ՝ թէ Իրե+ . բայց ուշ չի դներ : Շատ ուրիշ խօսակցութեանց ետև , երբոր նորանց իբրև նոր հարցում մը կընէ նոյն բանին վրայ , ան ատենը միւսն աս պատասխանը կուտայ . Ա՛հեց պահ ճառաջ՝ Իրե+ զասի անէի :

Կենցաղավարութեան մէջ ամենևին ըզգոյշ կեցիր չափազանց ընտանութենէ ալ : Ով որ այնպէս կընտանենայ՝ մէկէն կը կորսընցընէ ան յարգութիւնն որ ծանր կենալովը վաստըկեր էր :

Որչափ որ աւելի հասարակ կըլլայ բան մը , այնչափ ալ պակաս համարմունք կուենայ : Ընտանութիւնը սովոր է դուրս հանել յայտնել անկատարութիւնները և պակասութիւններն որ ծանր կենալովը կրնար մէկը ծածկել :

Չափազանց ընտանի մըլլար քեզմէ մեծերուն հետ. չըլլայ թէ մնաս մը դայ քեզի: Նմանապէս չափազանց ընտանութիւն ալ մի ցըրներ քեզմէ պզտիկներուն հետ. վասն զի աս ալ անվայելուչ բան է: Մանաւանդ ուամիկն հետ աս բանս աղէկ նայէ. վասն զի ուամիկը տգէտ ըլլալով՝ երբեմն այն պէս աներես կըլլայ որ իրեն տուած պատիւն ինքը չիմանալով՝ կը յանդգնի միտքը կը դնէ՝ թէ պէտք էր որ ատ պատիւն իրեն տան:

Ան մարդկանց դէմ՝ որ իբր թէ քու սըրտիդ իշխողն կուզեն տէր ըլլալ, մէկհատիկ դեղն աս է, որ դուն ամենայն զգուշութեամբ որչափ որ կրնաս՝ քու մտքիդ և խորհրդոցդ բուռիւ պահես ծածկես:

Մարդ մը իր դիմացն ամենեկին մի գովեր. գովէ ուրիշներուն դիմացն որ բարի կարծիք մը ունենան անոր վրայ: Նմանապէս մարդ մըն ալ ետեանց մի արհամարհեր մի նտխատեր. իր պակասութիւնները գնա առանձին իրեն իմացուր. անատենը զինքը շիտակ ճամբան կրնաս բերել:

Չափազանց գովեստն ալ խոհեմութեան չի վայլեր: Աս բանս ուրիշներն ամըցըրնէլէն զատ՝ որոնց հետն որ կը կենցաղավարիս, քու տգիտութիւնդ ալ կը յայտնէ: Վասն զի մարդ մը որ զուրիշն այնպիսի կերպով կը գովէ, կը ցըրնէ թէ կուզէ որ լսողներն ալ իր տուած գատաստանին առանց դէմ դնելու մէկէն հաւնին:

Չիկայ բան մը որ այնչափ մեծ համար

մունք քեզի վաստըկցընէ ժողովըդեան մէջ, որչափ խոնարհ սրտիւ վարմունք մը և քաղցր և սիրելի կերպ մը:

Ով որ բնաւորութիւն մը ունի խիստ, կամ թէ ասանկ ըսենք՝ անեփ և խամ, այն պիտի մարդը կենցաղավարութեան յարմար չէ, և լաւ է որ քիչ մասնէ կենցաղավարութեանց մէջ, թէ որ չուզեր շատ անդամ ծիծաղելի ըլլալ ուրիշներու:

Մարդկութիւն ըսածնիս և քաղաքավարութիւնը՝ քու երկու պարտքերդ են, որ ամ մէն մարդու պարտական ես հատուցանել: Քաղաքավարութեամբ խօսիլդ և մարդավարական շարժմունքդ՝ դիտնաս որ աս երկու բանս քեզի համար ամմէն ժամանակ՝ որպէս թէ երկու փառաւոր յաշնատարական թղթեր են՝ ուր որ ըլլաս և կրնաս՝ թէ որ կամենաս միայն՝ ասոնք առանց մէկ դժուարութեան մը միշտ ՚ի գործ դնել: Ասան զի ուրիշ աշխատութիւն պէտք չէ աս բանիս, բայց եթէ խոնարհական վարուիլ մը ուրիշի հետ, և անուշ խօսք մը: Երբոր մէկ մը ասոնցմով մենք մեր բարեկամները շահեցանքնէ, ալ անկէց ետև ինչ բան ինչ գործք որ կուզես տեսնել անոնց հետ՝ դիւրին է:

Ռամիկը որչափ որ դիւրաւ սովոր է կատ զիլ տաքնալ մէկու մը դէմ, այնչափ ալ դիւրաւ կը շահուի՝ երբոր սիրոյ և բարեսրտութեան նշաններ տեսնէ: Առաջին բանն որ վրանիս բարի կարծիք մը ունենալէն ետև՝ մեզ ռամկին հետ կրնայ բարեկամացընել, է մարդավարութիւնը և առատա-

ձեռնութիւնը: Ատենօք սպարտացւոց Ա
գեսիղայոս իմաստուն թագաւորին հարցու-
ցին թէ ի՞նչպէս կարելի է մարդկանց սիր-
տը շահիլ, պատասխան տուաւ. Աք Բանը
աստի՛ով ի՛նչա՛նչ է. մէկ յ՛ճ՛ Բարի Բաներ խօսե-
լով, մէկ յ՛ճն ա՛լ իրենց շահաւոր Բանն ընելով:

Քու վարքդ և քու ինչ ըլլալդ քու հա-
գած զգեստէդ իմացուի: Քու զգեստդ պէտ-
քը չէ որ ըլլայ ոչ չափազանց կ՛ծծի գծուծ,
և ոչ չափազանց փառաւոր. այլ միջակ և
քու վիճակիդ յարմար:

Կենցաղավարութեան մէջ նայէ որ քեզի
գէտ՝ եղած ամմէն պզտի բանէ մէկէն չառ-
նուիս. դարձեալ՝ և դիւրաւ մէկէն բարկու-
թեանդ ձեռքն զքեզ չիտաս: Առջինը նշան
է տկար խելք և դատումն ունենալու. և
երկրորդը գէշ և վատ բնաւորութեան մը
տէր ըլլալուն:

Կենցաղավարութեանց մէջ ջանաս որ միշտ
զգուշանաս անշահ և անլի կատակներէն.
Նմանապէս և անհամ քաղաքավարական
խօսքերէ: Խելացի հեղինակին մէկը կըսէ
թէ՛ Առջինը ճախճ խելէ եւած յայն յ՛ճն է.
Իսկ երկրորդը Բերնով ըրած կապալառութեան
հն է: Առաքինութիւնը նման է պատուա-
կան գոհարի մը, որ անատենն աւելի գե-
ղեցիկ և աւելի պայծառ կերևնայ՝ երբոր
վարպետ և վայելուչ կերպով մը հագուցած
ըլլայ իր տեղը:

Անաքարսիդէս փիլիսոփան օր մը հանդի-
սութեան և խրախճանի մը հրաւիրեցին.
Երբոր հոն խեղկատակ մարդիկներ սկսան

անհամ կատակներ ընել խնտացընելու համար, ինքը քթին տակէն միայն կը խնտար. բայց երբոր հոններս խոթեցին նաև կապիկ մը, սկսաւ անատենը բարձրաձայն ծիծաղ մը արձրկել, և առ բանս ըսաւ. Աս անբան կենդանին իրեն բնութենէն ծիծաղելի է. Բայց Բանասոր Տարտիկ իրենց արո-եսպո-սի ու ջանդու-հուեն ծիծաղելի ըլլաւ:

Ամենևին զքեզ չխտանես ան մարդկանց հետ, որոնց գիտես թէ բոլոր խելքերնին վարպետութիւննին ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ տեսակ տեսակ յիշոցներ (քիւֆիւրներ) գտնել ու զուրցել: Գիտես թէ չեն կրնար այսպիսիները վարպետախօս ըլլալ՝ առանց չարախօս հայհոյիչ ըլլալու:

Փիլիսոփային մէկը կը զուրցէր, թէ խել-կապտիո-նի-ան է արոսարձան (վարժ) ընդո-նայ-նութեան. իսկ զոսարձանն ընդ այն է բոան քաղաքն յիմարո-նեան: Կուզէր ըսել՝ թէ խել-կատակները պարապ տեղ խելքերնին կը ծախեն. իսկ որոնք որ անոնց ակորժելով կը նստին մտիկ կընեն և կը զուարճանան, անանկները բուն խենթերուն կարգը կանցնին:

Մէկն որ ասանկ բաներով կը ջանայ վարպետախօս մարդ երևնալ, մէկէն խելացի մարդ ըլլալու համարմունքը վրայէն կը կորսընցընէ:

Ատենօք խոր հրդականաց ժողովի մը մէջ երբոր փաստաբան մը իրեն ճառը զուրցելու ատենը շատ տեսակ շարժմունքներ ոտքով ձեռքով կընէր, անատենը Փլերիս-

տարբոս անուշուով խորհրդականներուն մէկը՝ զուրցեց ասոր․ « Պարոն, չէս մտածեր թէ որոնք որ շատ գօտէմարտութիւն (կիւլէշ) կընեն նէ, վերջապէս ըմբիշ (փէհլէվան) կըլլան » : Ասանկ ալ որոնք որ ստէպ ստէպ զուրիշները ծիծաղ կը շարժեն նէ, իրենք ծիծաղելի կըլլան :

Կատակը պէտք է գործածել իբրև դեղ մը․ ուստի ուրիշներուն անկաճը պէտքը չէ չափազանց սորվեցընել անոր : Ասան զի վարպետաբան խօսքերը երբոր շատ սովորական կըլլան նէ՝ մէկէն իրենց ազը կը կորսընցընեն :

Թէ որ կատակը, ինչպէս որ իրաւ է, այնչափ ախորժելի է որչափ որ մանանեխը (հառտալը), ուրեմն ինչպէս դուն ուրիշներուն վախնալ մը կուտաս քու վարպետախօս և բարակ զրուցներէդ, այսպէս պէտք է որ դուն ալ անոնց աւնուելէն վախնաս :

Վերջապէս բարւոք կենցաղավարելու արուեստը սորվիլ կուզես նէ, չիկայ բան մը որ այնչափ կատարեալ ընէ մարդս, ինչպէս խելացի մարդկանց հետ նստիլ ելլելը : Գիտնաս որ մարդս անկիրթ կը ծնանի, և միայն դաստիարակութեան և կրթութեան ուժովը կընայ մարդու պէս վարուիլ :

Աշխրբքիս վրայ զքեզ աղէկ կերպով կառավարելու համար՝ պէտք է աղէկ մարդկանց հետ ընկերութիւն ունենաս, և որոնք կը տեսնես որ բարի բնաւորութիւններ և սուրբեր ունին : Երբոր տեսար որ քեզ չկա-

կեցիր, հոն մի կենար, ջանա օրէ օր ալ առաջ երթաս: Աս աղէկ գիտնաս որ առաջ երթալ չուզելը՝ ետ երթալ է:

Երբոր տեսնես որ քեզի շատ ախորժելի կուգայ իմաստուն և առաքինի մարդկանց հետ նստիլ ելլելը, գիտնաս որ ասիկայ շատ աղէկ նշան է և շատ օգտակար սկզբնաւորութիւն մըն է՝ զքեզ վերջապէս երջանիկ ընելու համար: Իսկ երբոր կը տեսնես որ աս տեսակ նստիլ ելլելը չես գտներ, անատենը միշտ լաւագոյն է մինակ նստիլը:

Պէտք է որ միշտ զգուշանաս ընկերութենէ այնպիսի մարդկանց՝ ուսկից քեզի մնաս մը կրնայ հասնիլ. և աս ալ ստոյգ է, թէ որ և իցէ մնասէ մը զգուշանալն ալ՝ միշտ շահ մը կը սեպուի: Օր մը կատուն մարդավարութիւն մը ուզելով ընել, ելաւ գնաց հաւու մը քով՝ որ հիւանդ պառկեր էր. սկսաւ հարցընել՝ Ի՞նչդես ես, աղէ՞ն էս. պատասխան տուաւ հաւը. Ես քառ-եւ-ի աղէն իշուայի. Բէ որ քիչ մը դուն ասիեց հեռանայի: Անասակար ընկերները նման են ցաւագար և աւրուած ստամոքսի մը, որ ինչ բան որ ներսը կ'առնէ նէ՛ ան ալ կ'աւրէ կը ձգէ. և շատ պատուական կերակուրներն ալ առնելով գէշ և մնասակար հիւթեր կը փոխարկէ:

Եւս առաւել պէտք է զգուշանալ սիրտ բանալէն: Ինչպէս կարգաւորեալ տէրութեանց քաղքըներուն դռնէն ո՛ր և իցէ մարդ մէկէն ներս չեն խոթեր, այլ առաջ կը քըննեն կը նային և ինչ ըլլալը կը հասկընան, այնպէս ալ պէտք է որ քու սրտիդ դուռը

ամմէնուն բաց ըլլայ: Առաջ մարդը ճանչցիր, վերջը սիրտդ բաց: Թէ որ առաքինի միանգամայն և իմաստուն մարդ է՛նէ, դուն ոչ երբէք կը խաբուիս:

Մարդս հասարակօրէն՝ մանաւանդ երբոր դեռ պատանի է՝ այնպէս է, ինչպէս որ իր ընկերներն են որոնց հետ կը կենցաղավարի: Քաղդէացոց հին աստղաբաշխները՝ պատանիներուն մոլորակն ըրին Փայլածուն: Պատճառն ինծի աս կերևնայ, կըսէ հին հեղինակին մէկը, վասն զի աս մոլորակս՝ որուն հետ որ կը զուգընթանայ նէ, ինքն ալ ըստ այնմ՝ բարի է կամ չար: Ատենօք փիլիսոփային մէկն երիտասարդ մարդու մը աս բանս զուրցեց. Ընէ ինծի, «բրեւի, Բե որպիսի մարդիանց հեք ընկերո-Բիան ի ընես, և ես անիեց ի մանամ՝ Բե ինչպիսի մարդ ես»:

Թէպէտև ամմէն ժամանակ՝ բայց մանաւանդ կենցաղավարութեանդ ատենը ջանաս որ անսովոր և արտաուոց բնաւորութիւն մը չունենաս ամենեւին: Գիտնաս որ ամմէնուն զգուէլի է ատ բանդ, և մարդ մը հաւենող քեզի չես դաներ: Վասն զի ո՛վ է ան մարդն որ չիզարմանայ չափիչի, երբոր տեսնէ մէկուն վրայ անանկ անճօանի անանկ արտաուոց խառնուածք մը, որ Գէմօփոնտ ըսած մարդուն առասպելին պէս, զով տեղ կենալով՝ քրտընի, և արևուն մէջ կենալով՝ ցրտէն սառի:

Վերջապէս կենցաղավարութեան մէջ ջանաս պիտի որ անանկ բնաւորութիւն մըն ալ չունենաս, որ կամ ամմէն բանէ առնուա

դի մը պէս կամ բանի մը չհիշաւնողի պէս կամ չափազանց դիտողի և լրտեսի մը պէս, և այլն, ամենևին հոն լուռ կենաս: Կամ ըզքեզ պէտք է որ շիտկես, կամ թէ կենցաղավարութեան մէջ չիմտնես:

Գ Ա Ս Ե .

ԽՍՕՒԵԼՈՒ ՎԵՐՈՅ :

Խօսելու ատենն ալ շատ արթնութիւն ու խելք պէտք է ունենալ: Իմաստուններուն առակն է որ կրսէ. Խօսելն Խոռ է Խոր հըրդոյ: Կուզէ ըսել՝ թէ խելքիդ և հասուն մտածութեանդ անիւն ինչպէս որ կը դարձնէ նէ, այնպէս պէտք է քու լեզուդ ալ պտրտիլ դառնալ: Առաջ մտածելն ըլլայ, վերջը խօսելը:

Խենթ մարդու մը իմաստութիւն է լուռ կենալը. իսկ խելացի մարդու մը իմաստութիւն է խօսելը:

Հրեաներուն ռաբբիքը շատ տեղ սաղմոսին վրայ աղուոր դիտողութիւն մը կրնեն, ուր որ եբրայական լեզուով բառ մը դրուած է, որ հաւասարապէս կրնչանակէ՝ եթէ Խորհել և եթէ Խօսել. ուզելով մեզի իմացընել՝ թէ խօսելէն առաջ պէտք է խորհել. և խորհելէն տարբեր բան պէտքը չէ խօսել:

Թէ որ լեզուին ժամացոյցը սրտին անիւներէն կանոնաւորեալ կախում մը չունի նէ, ոչ երբէք շիտակ կրնայ քալել:

Խօսելէն առաջ պէտք է լեզուն մտքին հետը յարմարցընել. և անատենը անանկ կը խօսիս՝ ինչպէս որ մտածեցիր :

Խելացի մարդը սրտին վրայ ունի լեզուն, իսկ անխելքը՝ լեզուին վրայ ունի սիրտը :

Խօսելուդ ժամանակը նայէ անանկ չափազանց մեծ մեծ բառերով ալ չիխօսիս : Վասն զի աս կերպ խօսելը միշտ կը դպչի ճշմարտութեան, նաև խոհեմութեան ալ :

Միշտ այնպիսի ըլլայ քու խօսքդ, որ քու խելքդ կարող ըլլայ զայն հաստատել ցընել և պաշտպանել պէտք եղած ժամանակը : Դարձեալ նայէ որ լսողներուն հասկացողութենէն ալ վեր բան չըլլայ խօսածդ, անոնց անկրճին յարմար ըլլայ : Թէ որ աս վերջի ըսածս զանց առնես նէ, պարսպ տեղը հոգնեցար և խօսքդ գեալին ձգեցիր . իսկ թէ առջի ըսածս չիպահես, գիտնաս որ դուն զքեզ կը կործանես :

Խօսիլը տարւոյն եղանակաց նման է . ինչպէս աս եղանակաց ամմէն մէկը միշտ իր ատենին մէջն աղէկ է և օգտակար, այսպէս ալ խօսելը :

Կը տեսնենք որ մէկ պարկեշտ և վայելուչ և բնական խօսելու կերպ մը՝ շատ անուշ կուգայ մեր անկրճին . բայց ընդ հակառակն կը տեսնենք որ անսովոր բարձր և թռուցեալ և Ֆլեֆիդիֆֆիան ըսուած կերպով խօսելը՝ անկրճնիս կը հոգնեցընէ, և գիտես թէ լսողներն ասպաշխարանքի տեղ մը տիկ կընեն : Կան մարդիկ, որոնց խօսելը որպէս թէ աստղերու նման է՝ որ քիչ ըսս

կուտան մեզի: Յայտնի է սրտաճառը, վասն զի չափազանց բարձր են:

Սիրէ աւելի լսելը քան թէ խօսելը. նայէ մանաւանդ դուն ուրիշներէն սորվիս, քան թէ ցըրնես՝ թէ կուզես ուրիշներուն սորվեցընել:

Ատենօք փիլիսոփայ մը կըսէր. Ա-ելի ինչեմ գրեանց դա՛ւարան ըլլաւ, քան ինչ գիրք ըլլաւ: Կուզէր ըսել՝ աւելի խրատ լսել և սպահել, քան թէ խրատ տալ:

Ջանա որ աւելի խմաստուն մարդկանց խօսելու կերպը և խօսածը՝ ի գործ ածես, քան թէ ուզես որ քու ամմէն խօսածներդ լսողներն իբրև սպառգամ մը լսեն և սեպին:

Խոհեմ մարդը աչքը կը բանայ, և բերանը կը գոցէ. և կուզէ մանաւանդ զինքը կըրթել, քան թէ ուրիշներուն վարդապետ ըլլալ: Եւ թէ որ զինքն երկըրնել ալ ուզէ նէ, միշտ կը նայի որ քիչւորներու հետ խօսի, և կը նայի որ խելացի ալ ըլլան:

Նայէ՛ ամենակին ճշմարտութեան դէմ վիճաբանութիւն չընես. այլ ջանա որ զանիկայ միշտ քեզի ընկեր ունենաս, միշտ սաշտպանես զանիկայ, կամ թէ գոնէ իրեն աղւորութեան մէջ սպահես զինքը: Ով որ ճըշմարտութեան դէմ կը խօսի կը վիճաբանէ, այնպիսին կաշխատի կը հոգնի և վերջապէս կը յաղթուի կը խայտառակի. կամ թէ որ երբեմն յաղթէ ալ, ուրիշ բան չի վաստրկիր՝ բայց եթէ սուտ փառք մը, ան ալ կարճատև:

Թէ որ առիթը գայ և հարկաւորիս վիճաբանելու, նայէ որ պարկեշտութեամբ և

« Նաւավարն ըզհողմոց ,
 Անդէորդ զանդէոց ,
 Զինաւորն ըզվերաց ,
 Եւ հովիւն ըզխաշանց » :

Թող, կըսէ, որ նաւավարը քամիներուն վերայ խօսի, և գեղացին կովերու վրայ. զինուորը թող իրեն առած վերքերը համրէ, և հովիւն իրեն ոչխարները :

Խօսելուդ ժամանակը նաև շատ պիտոր զգուշանաս կծու և սիրտ ծակող խօսքերէ : Վասն զի որուն որ այդպիսի խօսք մը ըսիր, շատ անգամ կը հանդիպի որ անիկայ մտքէն չի հաներ չի մոռնար, թէպէտ և դուն մուսաճ ըլլաս : Անգամ մը երևելի իշխանին մէկը շատ անզգոյշ գտնուելով սախողական խորհրդի մը մէջ բերնէն խօսք մը հանեց ըսաւ Եղիսաբէթ թագուհիին, թէ ինչպէս մարմնով ասանկ ալ խելքովն ինքը գեղեցիկ ցոյց մը չի տար խորհրդի մէջ : Աս խօսքս ոչ երբէք կըրցաւ մոռնալ մտքէն հանել աս թագուհին. և վերջապէս օր եկաւ որ աս խօսքին համար ան երևելի իշխանը գլուխը կորսնցուց :

Շատ խմաստուն և հարկաւոր առած է որ կըսէ. Տուր իսպանս լեզուի, իմ ինչ նա քան է + եւ իսպանս : Լեզուդ բռնէ, ապա թէ ոչ անիկայ կը բռնէ զքեզ :

Խօսակցութեանդ ատենը նայէ ոչ մեծախօս ըլլաս և ոչ շատախօս : Վասն զի աս բանս յատուկ է խենթերուն, և խենթ լողները միայն կը խնտան կը զուարճանան. բայց խելացի մարդկանց աս կերպ խօսելը

տանջանք կը բերէ՝ միանգամայն և զզուանք : Աս բանս նաև մեծ պահասութեան և տկարութեան տէր կը ցցընէ զքեզ, և լսողներուն կարծել կուտայ՝ թէ դուն ուրեմն միաքդ գրեր ես թէ քու լսողներդ ալ քեզի պէս նոյն պահասութեան տէր ըլլալով կասորժին աս կերպ խօսելը :

Հատախօսները կը տեսնես որ շատ անգամ ճամբէ դուրս կելլեն խօսելուն ժամանակը . և ինչ վախճանի համար որ սկըսան խօսել նէ, գիտես թէ կը մոռնան : Որչափ ամօթ բան է (որ շատ անգամ հանդիպեր տեսերենք խօսակցութեանց մէջ), երբոր մէկն երկայնախօս և շատախօս ըլլալով կը սկսի քովիններուն հարցընելով միաքը բերել, թէ ի՞նչ պիտի ըսէիք . ո՞ր է իմնք . ո՞ւրի՞նչ սխալնք, և այլն : Արտէ առածը, Որ սխալնք ի՞նչի, դիտարար խօսի . Քիչ մտածողը, կըսէ, զիւրաւ և շատ բան բերնէն դուրս կը հանէ : Աղէկ խօսելը՝ միանգամայն և շատ խօսելը, մէկ մարդու գործք չի կրնար ըլլալ :

Աղէկ խօսէ, կամ թէ ամենևին մի խօսիր : Լուռ կենալով կարող ես զիւրաւ ուրիշներուն պահասութիւնները զիտել ճանչնալ, և քու կիներդ ալ սրբապրել : Բայց խորհուրդ ալ կուտամ, մըլլար չափազանց լուռ և չափազանց զիտող . վասն զի աս ալ վատ և մեղամաղձոտ կամ ամբարտաւան բնաւորութեան տէր կը ցցընէ զքեզ, որ ընկերութեան յարմար չի գար :

Նայէ որ զուրցած բաներդ հաստատուն

ըլլան և լեցուն, չըլլան նման ան նաւերուն՝ որոնց առագաստները կը տեսնես որ աւելի շատ են քան զիրենց բեռները :

Քու զուրցած խօսքերուդ հիմը պիտոր ըլլայ խելք և սպտճառ. ինչպէս մէկ պատուհան մը՝ որ ուրիշ բանի չի ծառայեր, բայց եթէ աւելի լոյս և պայծառութիւններս մտցընելու :

Խօսակցութեան մէջ պիտի նայիս որ խելքդ հոգնեցընելով տարակուսական բաները լուսաւորես պարզաբանես, բայց աս ալ խոհեմութիւնդ պիտոր ըլլայ որ չըլլայ թէ պարզ և յայտնի եղած բանը տարակուսելի բան մը ընես :

Խօսակցութեանց ժամանակը միշտ աղէկ է առաջ ուրիշներուն անկաճ դնել լսել վասն զի լուութիւնը գիտես թէ հեղինակութիւն մը կուտայ մարդուս, և վերջը քու զուրցած բաներուդ յարգութիւն մը տալ կուտայ :

Խօսելուդ ժամանակը երբոր բան մը պիտոր հաստատես ցցընես, նայէ վարդապետական կերպով չընես, կամ թէ վճռական մէկ եղանակով մը : Քու զուրցած բաներուդ մէջ պարկեշտութիւնն ու խոնարհութիւնը՝ պիտի ըլլան իբրև մէկ ճշմարտութեան զարդ մը, միանգամայն և անմեղադրութիւն մը քու սխալ կարծեացդ :

Աս աղէկ պիտի գիտնանք որ շատ բան կայ որ աղէկ չիյտենք կամ թէ ամենևին չիյտենք : Թէ որ կուզես իմանալ թէ որչափ չափաւոր է խելքդ և հասկացողութիւնդ գե-

րագոյն և բարձրագոյն բաներու մէջ, (Թողունք հիմա մեզմէ դուրս եղած բաները), մտածէ մէկ մը Թէ որչափ քիչ է քու ճանաչումդ քու յատուկ անձիդ վրայ. ինչ բան է արդեօք քու հոգիդ, ինչպիսի են արդեօք ներքին մասունքները քու մարմնոյդ, ինչ բանի համար են արդեօք ամմէն մէկը քու ոսկորներուդ, քու երակներուդ, քու ջղերուդ, և այլն. որ մարդ չիկայ որ ինչպէս որ պէտք է գիտնայ. ինչպէս որ աս ճշմարտութիւնը կը խոստովանի ան երևելի Գաղենոս բժշկապետը:

Պրոտագորաս փիլիսոփան յայտնի զուրցեց, Թէ բոլոր աս տիեզերքիս մէջ եղած գրեթէ ամմէն բանը մեր կատարեալ գիտութենէն վեր է:

Կը գովեմ և կը յարգեմ խոնարհամտութիւնը Պլատոն մեծ փիլիսոփային և Գեմոկրիտոսին և Առաքսագորասին և Եմպետոկղին և հիմակուան ալ ան ամմէն փիլիսոփաներուն, որ յայտնապէս զուրցեցին և կը զուրցեն ու կը հաստատեն, Թէ աշխարհիս վրայ բան չիկայ որ մենք կատարելապէս կարենանք ճանչնալ: Ո՛ւր Թողունք Սոկրատէս՝ ան մէկհատիկ փիլիսոփան, որուն հեթանոսաց պատգամախօսը՝ Իմաստունի անուն տուաւ. վասն զի սովոր էր միշտ աս բանս ըսել, Թէ Զայս Թայն գիտեմ՝ դի ուիւ գիտեմ: Աս բանիս վրայ Արքեսիղայոս փիլիսոփան աս կարծիքս ունէր, Թէ մենք չենք կարող աղէկ մը խմանալ՝ Թէ արդեօք Սոկրատէս ինչ բան մեզի կուզէր հասկցը-

նել երբոր ըսաւ, թէ Ձայս մայն գիտե՛մ, շէ
 -ւի՛ն գիտե՛մ:

Դ Ա Ս Զ.

Լուսնի ան և խորհուրդ պահելու շրայ:

Խորհուրդ պահելու պիտանաւորութիւն
 ու հարկաւորութիւնը մեղի ցցնել ուղե-
 լով հեթանոս բանաստեղծները, ասանկ ա-
 ռակ մը գրեցին: Ատենօք Արամազդ մեծ
 չաստուածը շատ բարկացած ըլլալով մարդ-
 կանց վրայ, հրամեց որ անոնց դէմ զօրքե-
 րու մեծ բանակ մը (օւտու) պատրաստեն:
 Երբոր զօրքերը պատրաստեցան, մեծ կռիւ
 և վիճաբանութիւն մը անատենը ծագեցաւ
 ուրիշ չաստուածներուն մէջ, թէ արդեօք
 ով պիտոր ըլլայ զօրապետը և հրամայողը
 ան բանակին: Ոմանք կուղէին որ Հերմէսն
 ըլլայ, (ասիկայ է չաստուած խօսելու):
 Ոմանք կըսէին թէ Արէսն ըլլայ, (ասիկայ
 է չաստուած պատերազմի): Երբոր տեսան
 որ տարաձայնութիւնը սաստկացաւ և չէն
 կրնար միաբանիլ, գնացին Արամազդայ հաս-
 կըցուցին աս բանս: Պատասխան տուաւ մեծ
 չաստուածին, թէ ինքը ոչ մէկը կուղէ և
 ոչ մէկալը. հրամայեց որ Լուսնի ան երթայ
 ըլլայ իւր զօրապետը:

Եւ իրաւ որ լուս կենալն ըստ ժամանա-
 կին և խորհուրդը ծածուկ պահելը, աս եր-
 կու բանս են որպէս թէ երկու ծխնիք (ոէ-
 ղէ), որուն վրայ կեցեր հաստատուեր են

աշխարհքիս վրայ եղած ամեն մեծամեծ գործողութիւնները, և ինչ որ մեծամեծ ողջաձևներ և մտածութիւններ կրնեն մարդիկ բանի մը վրայ: Նման են ամենևին մէկ պատերազմական ահանի մը (լաղըմ)• որ երբոր ծածուկ չի մնար և կը յայտնուի, մէկէն ամեն պատրաստութիւնը և աշխատութիւնը բոլորովին պարսպ կելլէ:

Աս բանիս համար ան երևելի փիլիսոփան Պիլթագորաս կը հրամայէր իր աշակերտներուն որ հինգ տարի լուծիւն պահեն՝ չիխօսին ամենևին• որ աս ճամբով կարենան սորվիլ՝ ինչպէս պէտք է մտածել և ինչպէս պէտք է խօսել: Ասիկայ էր իրեն առաջին իմաստութեան դասը որ իր աշակերտացը կուտար• և երբոր ասանկ լուծեան մէջ կատարելապէս կը վարժէին, անկէց ետև իրենց թող կուտար որ սկսին խօսել:

Ով որ խօսելով մարդու մը կը դպչի նէ, յանդգնութիւն է ըրածը և իր անձին ալ փնաս կրնայ հասցընել• իսկ ով որ լուծեամբ կը դպչի նէ, զինքը վտանդի մէջ չի ձգեր:

Ո՛ր և իցէ երևելի և վտանգաւոր բանի մէջ, առակը կըսէ՝ թէ Ո՛ր լուծէ, հասարակութեան էա: Մարդ մը որ չի խօսիր, գիտես թէ մուծի մէջ կը քալէ, դժուարաւ զինքը կրնաս բռնել• կրնանք բան մը մտկաբերել գուշակել իր վրայ, բայց չենք կրնար զանիկայ ինչպէս որ պէտք է ճանչնալ: Արսէ առակը• Իմաստունն միշտ ծածկելաւ և յանձին իրոմ:

Խորհուրդը ծածուկ պահելը՝ խոհեմու

Թեան բալլիքն է, և խմաստուԹեան յատուկ տունն է :

Ատենօք շատ խելքով պատասխան տըւաւ բանի մը խտալացիին մէկը : Աս մարդս գրքուկ մը շինեց և հրատարակեց ընդդէմ մէկ երևելի իշխանի մը . իշխանն առաւ կարգաց՝ սասախիկ բարկացաւ . շատ ստակ և սպարգէլ խոստացաւ ով որ ետևէ իյնայ իմանայ Թէ ով է ան գրքուկին գրողը . երբոր քանի մը օր վրան անցաւ և ամենևին տեղեկուԹիւն մը չուներցաւ ան բանին վրայ , մէկ մըն ալ տեսան որ քաղքին հրատարակին մէջ սիւնի մը վրայ գրուած էր աս բանս . Մի՛ խնայուէր , չէս կարող ամենևին իմանալ , ով իշխան . ապ բանն ընելուս ժամանակը ես մինակ էի : Արսէ առակը . Զոր ինչ առնելոց ես , մի՛ ստե՛ս ամենևին հա՛սար :

Բացբերան մարդը խենթերուն կարգէն կը սեպուի . ընելիքն ալ չընելիքն ալ կը զուրցէ : Շատ խօսող մարդը՝ անյարդար նուազարանի մը (տիւզէնն աւրուած սանդուռի մը) նման է :

ԱրարետուԹեամբ շինուած ծածուկ կըղպաքներ կան , որ որչափ փորձես շարժես նէ՛ կը տեսնես որ միշտ աւելի դիւրաւ կը գոցուին , քան Թէ կը բացուին . այսպէս պէտք է ըլլալ խորհուրդ պահող մարդը :

Ամենևին մի՛ յայտներ ան բանն որ քու շահուդ կրնայ փնաս մը հասցընել՝ երբոր իմացուի , և որն որ քու բարեկամիդ շահ մը չըներ երբոր գիանայ :

Անանկ ցցուր զքեզ՝ Թէ խելքդ չի հաս

նիր ան գործքերուն՝ որն որ քու մեծդ կու-
զէ ծածուկ պահել: Գիտնաս որ բան մը չի-
կայ որ այնչափ աւելի կարող ըլլայ զքեզ
մէկէն աչքէ ձգել, և վերջը քու կործան-
մանդ ալ պատճառ ըլլալ:

Ով որ իր ծածուկ խորհուրդը մէկի մը
կաւտայ, անոր դերին կըլլայ: Բայց աս բանս
մեծերուն մէջ երկան չի դիմանար. վասն զի
մարդիկ անհամբեր են՝ կուզեն նորանց ձեռք
ձգել իրենց կորուսած ազատութիւննին:
Ատենօք Լիւսիմաքոս անունով թագաւոր
մը շատ սիրեր և շատ ախորժեր էր Փիլիսո-
պիդէս ըսուած կատակերգակին (.բովհտեա-
ճիին) խաղերը. որ մը հարցուց իրեն թէ
ինչ արդեօք հատուցմունք մը կը խնդրէ իր-
մէ. պատասխան տուաւ Փիլիսոպիդէս. Ինչ
որ հրամանոցդ փետաւեանը հաճոյ է նէ. Բայն
Թէ Ժածուկ պահելու բան մը չըլլայ:

Չունիմ ես այնչափ վարպետութիւն մը՝
որ կարող ըլլամ ինչուան մարդկանց սիրաը
մտնել, և չեմ ալ կրնար այնչափ սաստիկ
ընտանի ըլլալ՝ որ սկսիմ ինչուան իրենց
ծածուկ պահածնին ալ ուզել խառնել: Կը
պատմեն թէ ատենօք եգիպտացիին մէկը
ընցուն կողով մը (.քիւֆէ) կռնակն առեր
կը տանէր. մարդու մը հանգիպեցաւ որ
հարցուց իրեն, թէ ինչ կայ կողովիդ մէջ.
խելքով պատասխան մը տուաւ եգիպտա-
ցին. Երբ որ կռնակն, ըսաւ, որ իողովը Ժած-
ուկ է, ալ ինչ կը հարցունես Դու պահողս բանին
մայ:

Աս յայտնի է որ մենք ամենակին չենք ա-

խորժիր, երբոր մէկը համարձակութիւն կառնէ առանց մեր թոյլտուութեանը մեր ծածուկը հարցընէլ գիտնալ: Մենք ալ ուրեմն աս զգուշութիւնը պէտք ենք ուրիշներու հետ բանեցընել, ոչ միայն ծածուկ՝ այլ նաև արտաքին բաներու մէջ: Զոր օրինակ գեղեցիկ զգուշաւորութիւն մըն է՝ որ երբոր մէկը նամակ մը առեր կը կարգայ, մենք անատենը շարժինք քիչ մը անկէց հեռանանք. կամ թէ երբոր կը տեսնենք որ մէկը մէկին հետը ծածուկ կը խօսի: Ռիշլէօ երևելի կարախնալը մեծ համարմունք մը ունենալով մարդու մը վրայ, սկսաւ իր ծածուկ բաներն ալ անոր հաւտալ և խորհուրդը բանալ. բայց օր մը երբոր տեսաւ որ իր գրասեղանին վրայ ձգած թղթերուն աչք անկեր ան մարդը կուղէր կարգալ, ալ անկէց ետև մէյմ՝ ալ քովը չնհանգիւպցուց զանիկայ:

Նայէ միշտ կղպաք մը դնես քու շրթունքներուդ. բայց ան ալ նայէ զգուշութեամբ՝ որ բալլեքն ալ միշտ քովդ ունենաս:

Երբոր բաղձանք կուգայ քեզի խօսելու, բարի է. բայց նայէ որ միանգամայն ձեռքդ ըլլայ լեզուդ, և միշտ զգուշացուր զանիկայ՝ ըսելով ան փիլիսոփային պէս, որ խօսելուն ժամանակը միշտ կըսէր. Հայեայն ի լեզու, յի՛ գիտեալ է +. Նայէ ո՛ւր տեղեր կը քալես:

Մարդ չիկայ որ ցաւի զղջայ լուութիւն պահելուն համար. բայց ընդ հակառակն շատ մարդիկ ցաւեր զղջացեր են խօսելուն համար:

Դիւրաւ կարելի է յայտնել ան բանն որ մէկը լուռ կենալովը ծածկեց. բայց անկարելի է՝ մէկ անգամ զուրցածը նորէն ետ դարձրնել:

Բան կայ որ պէտք է ընել. և բան կայ որ պէտք է ըսել. բան ալ կայ որ ոչ ըսելն աղէկ է, և ոչ ընելը:

Մենք որպէս թէ հարկատու և ծառայ կըլլանք այնչափ մարդկանց, որչափին որ կը յայտնենք մեր ծածուկ խորհուրդները:

Պիւթագորաս իմաստուն փիլիսոփային առաջին էր որ կըսէր. Ծիծեռնակն էս Բողջի՛ս քար, ո՛ր ի՛մ քանի՛ս բնակի: Կուզէր ըսել և խրատել, թէ ընկերութեան մէջ պէտքը չէ ընդունել շատզրուց և շողակրատ (լաֆաղան) մարդը. վասն զի իր զուրցածներուն մէջ չափ չունենալով առ մարդը, չէ կարող լուել ծածկել իրեն հաւտացած բանդ ալ:

Կան մարդիկ որ ամենևին չեն տարբերիր կոտորած ամանէ մը, որ բան մըն ալ իր մէջը չի կրնար պահել. ինչ որ դնես՝ դուրս կը թափէ:

Շատ ըսել և մտածել և քիչ խօսել՝ դիւցազնական առաքինութիւն մըն է: Ուստի ան մեծ բանաստեղծն Հոմերոս շատ իրաւամբք միտքը դրեր էր և կըսէր՝ թէ աւելի իմաստունք Յունաց աշխարհին էին ան իւր դիւցազուհին՝ Ոդիւսևս և Նեստոր և Մենէղաւոս. վասն զի աս մարդիկս շատ կը մտածէին և քիչ կը խօսէին: Ասոր հակառակը Թերսիդէսին վրայ իբրև անխելքի մը վրայ

կը նայէր, վասն զի շատախօս և շաղակիրաս էր :

Բացբերան և անխոհեմ մարդը նման է կնիքը բացուած թղթի մը, որ ամենքը կըրնան կարգալ :

Պուրկոնեային դուքսը Փիլիպպոս անուհով, շատ անգամ աս խրատս կուտար իր որդւոյն • Մասնէ աւօր, և վաղը խօսէ :

Խելացի մարդը կերթայ խոհեմութեան վարագուրին տակը կը ծածկուի, այսինքն լուսնի տակ, որպէս զի ինքն առանց տեսնուելու կարենայ քալել : Ուստի մարդ մը որ շատ չի խօսիր՝ նման է գոց գրքի մը • բանաս կարգաս նէ՛ մէջը շատ աղէկ բաներ կրնաս գտնել :

Ասոնք ըսելով չեմ ուզեր զուրցել թէ դուն մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը անցնիս • սկսիս հեթանոս բանաստեղծներուն առասպելին պէս՝ չափազանց պաշտօն մատուցանել Անգերոնայ կուռքին (ասիկակ էր չաստուածուհի լուութեան), և կենցաղավարութեան մէջ ամենեկին դադրեցընես խօսիլք : Ասկէց ալ զգուշանալու է որ չըլլայ թէ քու վրատ ալ զուրցեն ատ առակը, ինչ որ անգամ մը զուրցեց մէկը մարդու մը երեսին որ չափազանց լուսկաց էր • Թէ որ Իմաստուն էս, խենթ էս • Իսկ ինչ որ խենթ էս՝ Իմաստուն էս • վասն զի ինչպէս որ վերն ըսինք՝ խենթ մարդու մը խմաստութիւն է լուսկենալը • իսկ խելացի մարդու մը խմաստութիւն է խօսիլք :

Խոհեմութիւնն ըլլայ քու առաջին պա-

հասպանդ • և շուտով մէկէն չաւտալը՝ ըլլայ քու առաջին խելքդ : Բոլոր սիրտդ մի բանար, կէսը բաց • ան ալ թէ որ ստոյգ օգուտ մը կայ նէ : Բարեկամիդ մի վեր հաներ ան բանն որ իրեն պատճառ կրնայ ըլլալ քու թշնամիդ ըլլալու : Պառկած խուցդ կրնաս քու ծառաներդ ներս առնել • բայց ծածուկ գրուածներուդ կամ խորհուրդ ընելուդ խուցը մի հանդիպցընէր • վասն զի հասարակօրէն քու աւելի վտանգաւոր թըշնամիներիդ անոնք կըլլան :

Խորհուրդը ծածուկ սրահէն այնպիսի բարի բան մըն է որ մէկու մըն ալ պէտքը չէ հազորդել • վասն զի որուն որ վստահիս հաւատս առ բանը, անոր ձեռքը գործիք մը կուտաս քեզ կործանելու համար • և պէտք է որ անոր հաւատարմութիւնն իմանաս հասկընաս քու առ ծածուկ խորհրդէդ և ինչ համարմունք որ անիկայ ունենայ քու խորհրդիդ վըայ, թէ որ դուն քու քսակդ գոցես նէ, անիկայ իր բերանը կը բանայ : Յիշէ միշտ անմոռաց՝ թէ ծածուկ բաները շատ երկան չեն դիմանար : Մտածէ թէ որչափ թշուառ կըլլայ քու կեանքդ, և որչափ վտանգի մէջ կըլլայ քու բախտդ, թէ որ ուրիշ բանէ մը կախում չունենան՝ բայց եթէ մէկ բարակ թելէ մը • այսինքն է՝ խօսք մը բերնէ հանելէն՝ ուրիշի հաճոյք մը ընելու համար : Աս պատճառիս համար պէտք է միշտ երկու բաց աչք ունենաս • մէկը քեզ խոհեմութեամբ կառավարելու համար, մէկայն ալ զուրիշները դիտելու :

ԴԱՍ Է.

Համարմունքի և բարի անո-ան լրաց :

Մեծ գանձ և մեծ ժառանգութիւն մըն է բարի անունը : Ասիկայ որպէս թէ ծանրագին և անուշահոտ եղ մի է , որ չէ թէ մեղի միայն վայելէ կուտայ՝ վրանիս ունենալով , այլ և ուր որ երթանք քաղնք՝ անուշահոտութիւնը ետևնէս կը թողունք և զուրիշներն ալ կը զմայլեցընենք : Ասիկայ է մարդուս առաքինութեան առաջին և գլխաւոր պտուղը :

Ազեսիղայոս խմաստուն թագաւորին օր մը աղաչեցին որ ըսէ , թէ ինչ ճամբով կարելի է որ մարդս աղէկ համարմունք մը իր վրայօք ստանայ , պատասխան տուաւ . Ուշտի Խորելի է՝ աղէկ խօսելով , և ուշտի Խորելի է՝ աղէկ գործելով :

Համարմունք ունենալը կախումն ունի ա՛նոնցմէ՝ որոնք որ վրատ բարի կը խօսին . քայց թէ որ դուն անքաղաքավար կերպերով քեզմէ խրտեցընես նաև վարի աստիճանի մարդիկները , գիտնաս որ անատենը կըսկսի պակսիլ համբաւը՝ որ քու համարմունքդ պիտոր եւելցընէր : Ընդ հակառակն՝ թէ որ քու քաղաքավարութիւններովդ զամէնքը շահիս , և նայիս որ միշտ կատարեալ ըլլաս ըստ կարի , օրէ օր քու համարմունքդ կը շատնայ հանդերձ քու շահովդ և զուարճութեամբդ :

Աւելի դիւրին և աւելի ապահով ճամբան բարի անուն վաստակելու ան է որ արդիւնք ունենաս : Իսկ թէ որ ատ արդեանցդ հետ նաև աչքաբացութիւն ունենաս՝ ճրջմարտութեամբ միշտ պատուէ վախճելու և չուզենալու որ անուկ հռչակի, դիմնաս որ աս է մէկհատիկ և բուն ճամբան համարմունք ստանալու : Ասով քու առաքինութիւնդ ալ կը հրատարակուի և քու արդիւնքդ ալ կը ճանչցուի հանդերձ քու շահովդ :

Բարի անուն և համարմունք ունեցող մարդկանց վարքը դիտէ քննէ անոնց վարքին հետևելով՝ դուն ալ անոնց կարգը կը մանես և բաւական սեպէ քեզի անոնց մէջն երկրորդը՝ երրորդն ըլլալ, քան թէ ռամկին մէջն առաջինն ըլլաւ : Ուստի անխելքութեամբ ատենօք մէկ վարպետ պատկերահան մը՝ դիտելով թէ Դիցիանոս և Ռափայէլ՝ ան երևելի պատկերահանները, նմանապէս ուրիշներն ալ, շատ մեծ անուն հաներ են աշխրբքիս վրայ, միտքը դրաւ որ ինքն ուրիշ բան չիքաշէ, բայց եթէ անարգ և ցածագին բաներ : Օր մը երբոր ասոր հարցուցին թէ ինչո՞ւ ինքն ալ իր վարպետութեամբը՝ Դիցիանոսին և ուրիշներուն հետևելով՝ աղէկ բաներ չի քաշեր, պատասխան տուա՝ բայց անխելքութեամբ, թէ « Աւելի մեծ փառք կը սեպեմ ինձի առաջինն ըլլալ աս ցած քաշուածներու մէջ, քան երկրորդն ըլլալ բարակներու մէջ » :

Բարի անուն հանելէն ետև, պէտք է ջա-

նալ որ միշտ նոր և թարմ պահուի անիկայ • վասն զի նորութիւնը մեծ օգնութիւն կընէ անուանն որ խաւարելու վրայ է : Ուստի պէտք է որ միշտ նոր բան մը ունենաս, քու անունդ ապահովութեան մէջ պահելու համար : Ջանա միշտ այնպէս վարուիս, որ միշտ բաղձալի ըլլաս՝ երբոր քեզ չեն տեսներ • եղիւր նման արևուն՝ որ երբոր մեզ կը թողու մարը կը մտնէ, մեզ կը փորեցընէ • և երբոր նորանց կերևնայ, մեզ կը խընտացընէ :

Մեծ համբաւ և անուն հանել մը տէրութեան պաշտօններու մէջ, կը տեսնենք որ շատ անգամ երևելի ձախորդութիւններ կը պատճառէ : Կըսէ առակը • Ու նուազ շար 'ի մեծէ, քան էլէ 'ի շար համբաւոյ • Կուզէ ըսել՝ մեծ անուն հանելը և գէշ անուն հանելը, աս երկուքն ալ գրեթէ հաւասարապէս վընաս կը հասցընեն :

Մեծ արդիւնք ունենալը և շատ փառաւոր համարմունք ունենալը նման են սաստիկ քամիի մը և լայն առագասաներու, որ շատ անգամ նաւուն ընկղմելուն կամ ցամաքը զարնելուն պատճառ կըլլան :

Աթենացւոց Ալկիբիադէս երևելի իշխանն այնչափ մեծ անուն հաներ էր իրեն քաջութեամբն և իր ծառայութեամբը հայրենեացը համար որ ինչուան սղաղափկ յանցանք մըն ալ ընելով, մէկէն տեսնողներուն և լսողներուն միտքը կասկած մը կըյնար իրեն անձին և վարուցը վրայ :

Ուրեմն խոհեմութիւն է երբեմն երբեմն

մեծ անուան և համբաւոյն թւերն առնել կտրտել, և չիթողուլ որ շատ երկրննան և իրենց չափէն գուրս ելլեն. դարձեալ և խոհեմութիւն է երբեմն ըստ ժամանակին ամ մէն գիտցածն և ամմէն կրցածն՝ ի գործ չի գնել: Ատ անուանի Ալկիբիադէսը (որուն ընդարձակ վարքը գեղեցիկ խորհրդածութիւններով կը գտնես Պլուտարքոս գրքին մէջ) կամաւորապէս երբեմն պղտիկ սխալ մտնքներ ըրաւ: Ասանկով գիտես թէ նախանձուն աչքին դիմացը վարագոյր մը կը քաշուի. որ որչափ ալ քեզ ծածկէ նէ, քու ունեցած համարմունքիդ ոչ երբէք կրնայ ինասել:

Կան մարդիկ որ իրենց համարմունքը պահելու կամ աւելցնելու համար կըսկսին ուրիշներուն առաքինութիւնը և արդիւնքը վար զարնել աչքէ հանել և անուանին խաւարեցնել: Յայանի է թէ ով որ չի յուսար իր ընկերին առաքինութեանը հասնիլ, ետևէ կիյնայ որ գոնէ անոր բարի համբաւը պակսեցնի: Քան զաս անիրաւ բան և ցած ոգւոյ գործ չիկայ աշխրրքիս վրայ: Դուն պիտի ջանաս՝ չէ թէ չար խօսելով ընկերիդ վրայ և զըստարտելով և բամբասելով՝ քեզի համարմունք մը ստանալ՝ որ անկարելի է, հապա նաև քու թշնամւոյդ վրայ բարի խօսելով կրնաս անատենը՝ չէ թէ միայն ունեցած համարմունքդ աւելցնել, հապա չունեցածդ ալ վաստրկիլ:

Աս ալ պիտի գիտնաս որ չափազանց գովեստներն ալ մէկին արդեանցը վրայ՝ շատ

անգամ աւելի չար կրնեն՝ քան թէ բարի: Ասան զի յետ այնչափ գովելուն և բարձրացրնելուն՝ աշխարքս երբեմն անանկ կը կարծէ և կը հաւտայ թէ ատ մարդն աւելի կատարեալ է՝ քան զոր իրօք է. և վերջը տեսնելով որ իր մտքի դրածին յարմար չեկաւ, դիւրաւ կը սկսի անատենը զարմանալուն տեղը արհամարհել:

Զանա ուրեմն որ քու բարի անունդ սահես. որ թէ որ անգամ մը կորսնցրնես նէ, նման կը լլաս դուն անատենը մէկ գրքի մը՝ որուն բառերն աւրըշտրկած և քերուած ըլլալով՝ անկէց ետև ալ ստակ մը չափեր. կամ թէ շատ շատ՝ մեռնելէդ ետև միայն թերևս յիշեն զքեզ: Համարմունքն և բարի անունը բարակ սպակիի մը նման է. թէ որ անգամ մը ընկաւ ջարդուբուրդ եղաւ, ալ չես կարող զանի նորանց միացրնել:

Համարմունքը՝ ժամանակ վրայ անցնելով կը վաստըկուի. բայց քիչ անգամ առջի ուժը կրնայ նորանց ձեռք ձգել. և մէկ անգամ մը որ աւրուի՝ ոչ երբեք նորանց աղէկ մը կրնայ շոկուիլ: Արջապէս կոտրած անունի համար դեղ չիկայ:

Շատ դիւրին բան է գէշ համարմունք մը ստանալ: Ասան զի մարդիկ շատ դիւրաւ անկաճ կը կախեն չար խօսքին՝ որ ուրիշը կոտորելու համար կը զուրցուի:

Մարդու քաղաքական կեանքը ծովու նման է. աս ծովու մէջ ճամբայ ընելը շատ վտանգաւոր բան է, վասն զի լեցուն է մեծ մեծ ժայռերով. և ասոնց դիւրաւ երթալով

զարնուելով համարմունք ըսածնիս շատ անգամ կրնկղմի :

Բայց թող ըլլայ ինչ որ ըլլայ, դուն քու կողմանէդ մեծ փոյթ և մեծ ջանք մը ունեցիր՝ որ պահես քու վարկումդ և համարմունքդ որ ստացեր ես քու առաքինութիւնդ և այլ ուրիշ գեղեցիկ կատարելութիւններովդ ռամկին գիմացը : Ասան զի աւելի ոգուտ կը բերէ քեզի տգէտներուն մէջն իմաստուն և առաքինի սեպուիլդ՝ քան թէ գիտնականներուն մէջը . վասն զի խիստ շատուոր են առջինները քան զվերջինները :

Յուշիոս Աեսարն՝ ան անուանի մարդը՝ իրեն անձին կանոն դրեր էր որ վերիններուն մէջ մեծը չըլլայ, հասկա վարիններուն մէջ գլխաւորն ըլլայ :

Որչափ ալ մեծ ջանք և որչափ ալ շատ փոյթ ունենայ մարդս իր անունն ու համարմունքը պահելու, գիտնայ որ շատ չէ : Ասան զի մարդուս համարմունքը չի կորսուիր առանց միաս մը բերելու ալ, այնպիսի միաս մը՝ ուսկից որ չի կրնար խալըսիլ :

Չիկայ մարդուս աւելի մեծագոյն ձախորդութիւն մը քան զան՝ երբոր ինքը մեծանուն և մեծահամբաւ մարդու մը յաջորդըլլայ տեղն անցնի . և չիկայ աւելի մեծագոյն յիմարութիւն մըն ալ քան զան՝ երբոր ինքն ատ բանին առաջ նետուի ետեւէ իյնայ : Ատենօք վարպետ աղեղ քաջող մարդ մը մեծ գովեստներու արժանի եղաւ . վասն զի երբոր աս կտրիճն Ալեքսանդր կայսեր գիմացն առին բերին և իմացուցին, ինքը

խոհեմութեան համար չուզէց ատիր մեծ վարպետութիւնն անատենը ցոյց տալ կայսեր․ վախցաւ չըլլայ թէ մէկ վայրկենի մը մէջ կորսընցընէ ան անունն որ ինքն այնչափ աշխատանքով իր բոլոր կենացը մէջ վաստըկէր էր։ Աւելի դժուարին է կոտրած անունը նորանց շինել, քան թէ ամբողջ և հաստատուն մնացածը՝ ջանալ միշտ թարմ և դալար պահել։

Համարմունքը ըսածնիս կրակի նման է․ քանի որ վառուած է՝ դիւրաւ կը պահուի․ բայց թէ որ թողուս որ մարի, չես կրնար նորէն վառել՝ բայց եթէ աշխատանքով։

Իմաստուն առակ մը կայ, որ կը պատմէ թէ՛ օր մը կրակն ու ջուրը ոտք ելան միատեղ ճամբայ ընել, և կուզէին սիրով մէկմէկու հետ միշտ ընկերանալ․ խորհուրդ մը սկսան ընել իրենց մէջը, թէ արդեօք ինչ ճամբով կրնան մէկզմէկ գտնել, թէ որ յանկարծ դիպուած ըլլայ որ մէկզմէկ կորսընցընեն։ Արակը դարձաւ ըսաւ ջրին, թէ դուն զիս ան տեղը կրնաս գտնել՝ ուր որ կը տեսնես որ ծուխ կելլէ։ Ջուրն ալ պատասխան տուաւ կրակին, թէ դուն ալ զիս ամմէն ճախճախուտ (ճիմճիմէ) տեղերը կրնաս գտնել։ Բայց համարմունքը և բարի անունը՝ ձայնը բարձրացընելով միշտ աս կըսէ․ Աղէ՛լ նայէ որ զիս շինորանցընես․ վասն զի եւ որ անգամ ճշտօք բանդ հանդիպի, գիտնաս որ երկուքս անգամ զիս չես խաղաղ գտնել։

Ջանա ուրեմն ամենայն խոհեմութեամբդ պահել քու համարմունքդ և բարի անունդ։

Մէկհատիկ միայն գործողութիւն մը մէկ վայրկեանի մէջ կրնայ աւրել կոտորել մարդուս անուանը . որ շատ քրտինք թափելով վաստըկեր է բոլոր կենացը մէջ :

ԴԱՍ Ը .

Պարծենկոպութեան և զոհամտութեան վրայ :

Երբոր մարդ մը կըտեսնեմ որ պարծենկոտութեամբ լեցուած՝ կըսկսի մենծ մենծ խօսիլ, չեմ կրնար ծիծաղս բռնել, և միտքս կուգայ ան ճանճին առակը : Օր մը ճանճը կենալով մէկ սրընթաց կառքի մը անիւին վրայ, հոն պարծելով բարձր ձանով կը կանչէր կըսէր . Տե՛ւե՛ + փե՛ւե՛ + , որչա՛փ հո՛ղ որչա՛փ քոչի՛ վարելովս վեր կը հանեմ : Այսպէս են աւմենեկին ան մարդիկներն որ միայն իրենց վրայ վարկում ունենալով և զիրենք միայն մեծ սեպելով թէ որ գործքի մը մէջ քիչ մըն ալ իրենք իրենց մատերնին խառնեն նէ , կըսկսին անխելքութեամբ մտքերնին դնել՝ թէ իրենք բոլոր գործքը գլուխ հանեցին : Աս է իրենց քաջութեան յաղթանակը , և այսչափ է միայն իրենց բոլոր արդիւնքը :

Ով որ իր անձին վրայ վարկում ունի , հասարակօրէն իրեն պատիժն աս է՝ որ ամմէնքը զինքը կարհամարհեն : Ով որ ինքը զինքը կը գովէ՝ ամմէնուն պարտըկան կը մնայ : Յուցամողութիւնն երկու չար կը բերէ , մէկ

մը զինքը զգուելի կընէ, մէկ մըն ալ զուրիշը նախանձ կը շարժէ և թշնամի կընէ:

Ատենօք Սփինսօլա անուհով բոլոր Սպանեօլի զօրքերուն մեծ զօրավարը, և Օրանժին ազնուական իշխանը Օլանտըզներուն զօրավարը, աս երկուքը մեծ թշնամի էին մէկմէկու: Օրանժն արհամարհելու համար զՍփինսօլան՝ կըսէր թէ անոր ազգը վաճառականութենէ առաջ եկեր է, ուստի մէկ կշեռքով չի կրնար չափուիլ մէկ ազնուական մը և մէկ վաճառական մը: Պատասխան խրկեց անոր Սփինսօլան, թէ վաճառական մը աւելի մեծ փառք և պատիւ ունի երբոր ազնուական իշխաններու վրայ կը հրամէ, քան թէ ազնուական իշխան մը երբոր վաճառական մը տակն ունենայ:

Ատենօք արուեստովը հասարակ մնավաճառ մարդ մը այնչափ մեծցաւ հարստացաւ որ ինչուան շատ երկիրներ գնեց առաւ, և ազնուականութեան անուն ալ ստացաւ իրեն. մեռնելէն ետե զաւկընէր թողուց, և կը սարծէին ասոնք խիստ շատ՝ իրենց ազնուականութեանը վրայ: Օր մը ասոնք բուն ազնուազգի մարդու մը հետ ալ խօսելնուն ժամանակը և շատ սարծենկոտութեամբ իրենց տանը նշանը (առման) գովելնուն ատենը, ան ազնուազգին հարցուց ասոնց, թէ ի՞նչ է յեր քանը նշանը: Պատասխան տրւին թէ՛ վառած ջահ մըն է: Դարձաւ անատենն ազնուականն ըսաւ իրենց. Գիտնո՞ւ՞ որ վառած ջահ ըսածնի՞ր ուրիշ բան է, Բայ՛ն էնէ ի՞նչն վեր քանի՞ս զո՞ւր:

Ով որ աղէկ և հաստատուն վիճակ մը կուզէ ունենալ աշխրբքիս վրայ, պէտք է ջանալ որ իր յատուկ առանձին արդիւնքովը վաստակի զայն, քան թէ մուրացած անունով մը կամ սրտուով:

Շատզրուց պարծենկոտը նման է ամենեին թմբուկի (տավուլի), որ շատ շառաջիւն (շամաթայ) կը հանէ. բայց թէ որ ներսի դին նայիս նէ՝ բոլորովին պարապ կը գտնես:

Կըսէր փիլիսոփային մէկը. « Ես իմ ազնուականութեանս վրայ չեմ ուզեր պարծիլ եգիպտացիներուն պէս, և չեմ ալ վիճաբանութիւն ըներ արկադացիներուն հետը՝ որ լուսինէն մենք աւելի հին ենք՝ կըսեն: Թող իմ առաքինութիւնս ըլլայ՝ իմ ազնուականութիւնս և իմ փառքս և պատիւս »:

Որոնք որ ուրիշ արդիւնք մը չունենալով կըսկսին պարծիլ միայն իրենց ազնուականութեանը վրայ և իրենց հին պապերուն վրայ, նման են ամենեին ան մարդուն՝ որուն վրայ խնտալով ասանկ կը գրէր Աբիդենոս բանաստեղծը. « Աս մարդս, կըսէ, պարապ թէադրոյի մը մէջ նստելով ուրախ զուարթ և ծափ ծափի զարնելով՝ անանկ կը կարծէր թէ վարպետ բանաստեղծներուն շինած խաղերը մտիկ կընէ »: Ինչպէս ատենօք ալ Կալվինսիոս անունով հարուստ տգէտ մարդ մը՝ գիտնական կարգացող մարդկանց հետ նստելով ելլելով, զինքն ալ կը կարծէր թէ շատ գիտնական մարդ մըն է:

Կան աշխարհքիս վրայ ուրիշ տեսակ մար-
դիկ ալ, որ մտքերնին դրեր են թէ իրենք
միայն են ուրիշներուն վճիռ և սպառգամ
տուողը, և իրենք միայն ամմէն գիտութեանց
տէր են: Բայց պէտք է որ գիտնանք՝ թէ
իմաստուններուն մէջն անիկայ է ամմէնէն
աւելի իմաստունն որ միտքը դրեր է թէ
ինքը պակաս գիտէ. և խենթերուն մէջն ալ
անիկայ է մենծ խենթն որ միտքը դրեր է
թէ ինքն աւելի գիտէ:

Չի վայելեր մարդու որ իր գիտցածնե-
րուն վրայ հպարտանայ: Հին հեղինակին
մէկը կը գրէ թէ, « Հարկաւոր է մեզի որ
ճանչնանք՝ թէ մեծագոյն մասը մեր գիտցած
և ունեցած արուեստներուն՝ ուրիշներէն
սորվեր առեր ենք: Վարպետաշէն մամուկը
մեզի հիւսել մանեւ սորվեցուցեր է. ծիծեռ-
նուկը տուն շինել սորվեցուցեր է. սոխակը
(սվւլպիւլը) երգել. դարձեալ և ուրիշնե-
րէն ալ բժշկութիւն սորվեր ենք. Կրետէ
կղզիին այծերը երբոր նետող որսորդէ մը
խոց կառնեն կը վերաւորուին, կերթան կը
փնտրուեն փէռփէռէլլա ըսուած խոտը, և
անով վէրքերնին կը ընտցընեն: Երբոր
կրիան (թօսպաղըն՝) իժ մը (էնկէրէկ եր-
լանը) կերած ըլլայ, կերթայ կը գտնէ վայ-
րենի զուիրակը (կիւվէյի օթուն), և անի-
կայ իրեն մաքրողական դեղ կընէ. վիշապն
իր աչից տեսութիւնը կը մաքրէ կը սրէ սա-
միթով (ակզէնէով.) և կ'ուռնկներն իրենց
գրէխ (հօգնա) կուտան ծովու ջրով »:

Ով որ չի ճանչնար թէ քիչ է իր գիտ-

ցածը, այնպիսւոյն գիտութիւնը շատ քիչ է :

Թէպէտև քիչ մըն ալ վարկում ունենաս անձիդ վրայ, գիտնաս որ ուրիշները քու վրատ չեն ունենար: Յուցամոլութիւնը՝ իրաւ է թէ մեզ գովել կուտայ խենթերուն գիմացը, բայց իմաստունները կամը չցընէ մեր վրայ:

Անտիգոնոս խելացի թագաւորն անատենը միայն իր գործոցը վրայ կրնար վստահել, երբոր Չենոն իմաստուն փիլիսոփան իրեն բարի վկայութիւն տար:

Ատենօք բանաստեղծին մէկը օր մը իր բանաստեղծական խաղը կը ձևացընէր՝ միսմինակ Պլատոն փիլիսոփային գիմացը: Երբոր ուրիշներն սկսան ծիծաղի բերել ան բանաստեղծը, պատասխան տուաւ՝ թէ « Մինչ Պլատոնը էս աւելի է «եղեմ», քան մտաբեր զամեն «մենացիները»:

Որոնք որ պարծենկոտութեամբ լեցուած են, այնպիսիները խելացիներուն արհամարհանքն են. խենթերուն զարմացումն են, պատառաբուծներուն (տալիսաւոլիսներուն) կուռքերն են, և իրենց յատուկ ցուցամոլութեանը գերի են: Ասանկներն իրենց ըրածնին դուրս կը հանեն ամմէնուն գիմացը կը դնեն, ինչպէս որ հասարակ պատկերահաններն իրենց ինչ և իցէ երևակայեալ ջրով քաշածնին ռամկին գիմացը կը հանեն կը կախեն որ տեսնեն և զարմանան:

Ատենօք Արիստոտէլ փիլիսոփային գիմացը կեցեր մարդ մը էվէլօք կը պարծէր իր

քաղքին մեծութեանը և գեղեցկութեանը վրայ: Դարձաւ անոր Արիստոտէլ առ բանս զուրցեց. « Հոտ միայն մի լմնցըներ խօսքդ. դարձիր քիչ մըն ալ մտածէ թէ արդեօք իրաւցընէ արժանի քաղաքացի՞ ես այդպիսի մեծ և երևելի քաղքի »:

Երբոր մարդ մը ինքիւրմով լեցուած և ուռած է, և իր ցուցամոլութեանը կուռքն եղեր է, ալ անկէց ետև այնպիսին ոչ մէկէ մը ակնածութիւն ունի, և ոչ մէկուն յարգութիւն մը կուտայ:

Օր մը Արիստոտէլ տեսնելով երիտասարդ մը, որ որչափ որ ինքնահաւան էր, այնչափ ալ տգէտ՝ բան մը չէր գիտէր, զուրցեց ասոր. « Երբեք է՞, ես շատ է՞ Բարձրի ըլլալ այնպիսի՞ որդիսի՞ որ Դաս զեղ միտք Երեւ ես. և Դաս ըլլալ այնպիսի՞ որդիսի՞ ես իբր »:

Սոկրատէս իմաստուն փիլիսոփան տեսնելով որ ան երևելին Ալկիբիադէս չափէ գուրս հպարտանալով կըսուէր մենծ մենծ պարծիլ իրեն հարստութեանը վրայ և իրեն երկիրներուն վրայ, օր մը առաւ Սոկրատէս ասոր դիմացը բերաւ մէկ աշխարհացոյց մը, և ըսաւ իրեն որ անոր մէջը փնտրուէ գտնէ ո՞ւր է Ատտիկէ Յունաց գաւառը. երբոր գտաւ՝ դարձեալ ըսաւ իրեն որ՝ նաև գտնէ ցըրնէ թէ Ատտիկէին մէջն ո՞ւր է իրեն ունեցած երկիրները: Երբոր Ալկիբիադէս պատասխան տուաւ՝ թէ աս երկիրներն աս աշխարհացուցին մէջ նշանած չեն. անատենը դարձաւ Սոկրատէս զուրցեց իրեն. « Ուրեմն դուն ինչ այդչափ հպարտութեամբ

կը պարծիս ան բանին վրայ, որ աշխարհիս վրայ երևելի մաս մը չի ձևացըներ» :

Ով որ իր անձին վրայ վարկում ունի, գիտնայ որ շատ անգամ կը խաբուի: Առե-նօք Յուդուրթաս անուշով թագաւոր մը մեծ փառք ստացաւ. վասն զի շատ կը գործէր և ամենևին իր անձին վրայ բան մը չէր խօսէր: Աս ճամբով ինքը քանի որ կապրէր՝ նախանձոտներէն ազատ եղաւ. իսկ մեռնելէն ետև՝ իր ետեխներէն շատ պատիւ գրտաւ, և մեծամեծ հատուցմունքներ առաւ:

Բարի և իմաստուն մարդկանց հաւնիլը՝ բաւական հատուցմունք է մեր ամմէն բարի գործքերուն: Տակիտոս պատմագիրը կըսէ թէ Ագրիկոլաս հռոմայեցւոց երևելի զօրավարը թէպէտ և շատ մեծամեծ քաջութիւններ և ծառայութիւններ ըրաւ հռոմայեցւոց կայսերութեանը, բայց իր ան ըրածներովն ամենևին չհպարտացաւ իրեն անուանն ու համբաւոյն վրայ. իրմէ առաջ եղած աւելի երևելի մարդիկները միտքը բերելով զինքը կը խոնարհեցըներ: Շատ խելացի կանոն մըն է աս մտածութիւնը՝ որ մարդս զինքը չափի մէջ պահէ:

Գերազանց կը սեպուի մարդկանց մէջ կատարելութիւններ ունեցող մարդը. բայց կրկնապատիկ գերազանց է ան մարդն որ իր անձին կատարելութիւններն իրեն կը պահէ, և ամենևին պարծենկոտութեամբ ուրիշներուն չի հրատարակեր: Այնպիսին ուրիշն գովելու այնչափ իրաւամբք արժանի է, որչափ որ խոնարհութեամբ ինքը կը ծածկէ:

Մարդ չիկայ որ բոլորովին գոհ ըլլայ իր վիճակին՝ թէպէտ և շատ ալ երջանիկ ըլլայ իր վիճակը. և մարդ ալ չիկայ որ տժգոհ ըլլայ իր խելքին, թէպէտ և անկատար և տկար խելք մըն ալ ունենայ:

Երբոր մէկուն ծառայութիւն մը կընեմ, միշտ կըզգուշանամ որ ամենևին պարծանք մը չիցցընեմ ան բանին համար: Այսին զի աս բանս ճամբայ մըն է անստոյգ բարեկամ մը ստոյգ թշնամի ընելու:

Բան չիկայ աշխրբիս վրայ որ այնչափ գովելի ընէ մեր ունեցած կատարելութիւնները, որչափ պարկեշտութիւնն ու խոնարհամտութիւնը:

Քու մեծամեծ գործոցդ վրայ ամենևին պարծանք մը չիհանես բերնեդ. ասիկայ թէ զգործքը կը պզտիկցընէ, և թէ գործողը ծիծաղելի կընէ: Աս ալ միշտ միտքդ բեր, թէ բազէներուն (շահիններուն) մէջ՝ որոնց որ թւերն աւելի տկար են, անոնք հասարակօրէն աւելի բարձր կը թուին: Դուն քեզի բաւական սեպէ որ մեծ մարդու պէս գործք գործես. վերջն անոնց վրայ խօսելուն հոգն ուրիշին ձգէ:

Մեծահոգի մարդն աւելի կը ջանայ զարմացման արժանի գործքեր ընել, քան թէ ինքը կենայ անոնց վրայ զարմանայ:

Մարդիկ ալ կան որ իրենց մեծ փառք մեծ պատիւ կը համարին, թէ որ իրենց ատենի եղած մարդիկներուն մէջն իրենք իբրև հրաշալի բան մը սեպուին: Բայց թէ որ այդչափին հասնելու ըլլան նէ, դիտնան որ իրենց

վիճակն անատենը կըլլայ նման աշխրբիս վրայ գտնուած ան հրեշներուն որ որչափ որ զարմանալի են ամմէն տեսողաց, այնչափ ալ սոսկալի են և զզուելի :

Դ Ա Ս Թ .

Պատուհան-էն շրայ (որ քո-ի-դի-ա-ի-ւ-ս-ի), և
 շրայ-պատուհան և Բա՛հա-սան-ի-ի շրայ :

Շատ կը բաղձայի, որ աս գեղեցիկ դասը խիստ հարկաւոր չըլլար իմ ազգիս, քան թէ ուրիշ ազգերու: Բայց ինծի կերևնայ թէ ամմէն ազգէն աւելի (որ ցաւով սրտիս կը զուրցեմ) մեր ազգին աւելի հարկաւոր է: Մեր ազգը իրեն աղբօրը կատարելութեանցը վրայ, առաջ երթալուն վրայ, փառաւորուելուն վրայ և այլն, նախանձեղէն ՚ի զատ՝ չուրախանալէն ՚ի զատ, կը ջանայ ետևէ կիյնայ անոր անունն ալ կոտորել, սրբատիկցընել, կործանել: Ասիկայ առաջ կուգայ իրեք բանէ. մէկ մը չափազանց անձնասիրութենէ. երկրորդ՝ ՚ի սպիտակութենէ ընկերասիրութեան. և երրորդ՝ անխելքութենէ. վասն զի կը կարծէ թէ զուրիշը ցածընելով ինքը վեր կելլէ, որ անկարելի է՝ ինչպէս որ վարի զուրցածներով կիմանաս:

Վասն մարդիկ որ գեղեցիկ գորգ մը (խալի մը) տեսնելուն սէս, կըսկսին աչքերնին անկել՝ կը դիտեն կը քննեն աւելի ետևի կողմի եղած հաստ կասկերը, քան թէ առջի

կողմի եղած գեղեցիկ գերազանց նկարները ծաղկրները : Ասանկով թէ որ այսպիսիները կարենան պզտի պակսութիւն մըն ալ գրտնել մարդու մը վրայ, իրենց անանկ կերևայ թէ ատ միայն պակսութիւնը կարող է անոր ամեն ունեցած կատարելութիւններուն փառքը խաւարյընել : Բայց շատ խելքով զուրցեց ան բանաստեղծը .

« Ուր բազում ինչ իրք
Ճաճանչ արձակեն ,
Ինձ բիծք գուղնաքեայք
մըռայլ չարկանեն » :

Երբոր մէկու մը վրայ, կրսէ, շատ կատարելութիւններ կը տեսնեմ՝ նէ, անոր սլզտի պակսութիւնները զիս չեն դայթակղեցըներ :

Որովհետև ես ալ շատ պակասութեանց տէր եմ, ուստի ուրիշին պակսութիւնը չեմ գատեր, չեմ ուզեր յանդիմանել զուրիշը ան սխալմունքին համար՝ որն որ իմ վրաս կը տեսնեմ : Դարձեալ և չեմ ալ կրնար պահանջել ես իմ ընկերէս որ բոլորովին կատարեալ ըլլայ, վասն զի զիս ալ կը տեսնեմ որ անանկ չեմ կրնար ըլլալ :

Խելացի մարդը՝ միայն իր յատուկ ունեցած առաքինութենէն բարեգործութենէն կը չափէ զինքը . չէ թէ վասն զի ուրիշներն իր վրայ բարի կարծիք ունին :

Շատ անգամ զարմացեր կեցեր եմ, երբոր կը մտածեմ թէ մարդս որ բնականապէս իր անձն այնչափ կը սիրէ, վերջը կը տեսնես որ բուն իր անձին պատկանեալ

բանին վրայ՝ ուրիշին կարծիքն աւելի կը սե-
պէ՝ քան իր ճշմարիտ կարծիքը: Չեմ ու-
զեր ըսել թէ մեր ունեցած պակասութիւն-
ներուն վրայ ուրիշին կարծիքը սէտքը չէ
նայինք. որովհետև մարդս իր պակասութիւնն
անձնասիրութեանը համար կամ չիտեսներ,
կամ չուզեր տեսնել, կամ թէ կը սղտիկցը-
նէ. այլ կուզեմ ըսել թէ երբոր դուն ըզ-
քեզ ներքուստ կը ճանչնաս որ բարի չես,
ալ ինչ կուրախանաս՝ տեսնելով որ ուրիշ-
ները քու վրատ բարի կարծիք ունին: Աս-
ան խօսքն է որ իմաստուն առաքեալն Պօ-
ղոս զուրցեց. Ու « գիտէ ճարտոյն, եկե ու
հօգի ճարտոյն որ ՚ի նմա:

Որուն որ աչքն իր պակասութեանցը վը-
րայ գոց է, այնպիսւոյն աչքը ուրիշներուն
վրայ միշտ բաց է. միշտ կը տեսնէ ու կը դա-
տէ, և միշտ ալ կը բամբասէ: Մոլութիւն
մըն է ասիկայ՝ որ թէ որ մէկը զինքը սորվե-
ցընէ՝ չի դադրիր, բայց եթէ թերևս ուրիշ-
ներուն մեռնելէն ետև: Ատենօք մարդու մը
եկան զրոյց բերին ոմանք, թէ « Այս ա-
նուն երևելի բամբասողը քու վրատ բարի
կը խօսի » . Պատասխան տուաւ ան մարդը .
Ես իմ իննցս Վրայ, ըսս . . . Գրա- (պէս) ի ը Բը-
նէմ, Թէ սպոյգ աս Բամբասողին զ-րոյց-եր է՝ Թէ
էս մեռած էմ. Վասն շի սպիւնայ իննգանի մարդ-
կանց Վրայ շի իննար Բարի խօսել:

Ով որ միտքը կը դնէ թէ իրեն զրկանք մը
եղեր է բամբասանքով մը, և այլն, սէտք
է որ դառնայ ինքն իրեն զուրցէ՝ կամ ար-
ժանի էի ես ատ զրկանացը, կամ ոչ: Թէ

որ արժանի էի՝ պէտք եղածն ուրեմն եկաւ հասաւ գլուխս, և հանգիստ կը մնայ. թէ որ արժանի չէի՝ ուրեմն անիրաւութիւն մը հանդիպեցաւ ինձի առանց իմ յանցանքիս, և ասով ալ դարձեալ հանգիստ կը մնայ:

Երբոր մարդու մը վրայ պակսութիւն մը կը դիտես, անկէց քեզի շահ մը հանէ ուղղելով նոյն պակսութիւնն որ քու վրաս կը տեսնես: Եւ երբոր կը նայիս որ ուրիշները ծուռ ճամբայ կը քալին, դուն անատենը զանց մտնուէր՝ միշտ քեզի աս հարցմունքն ըրէ. « Արդեօք ես ալ նոյնը չեմ ըներ »:

Ատենօք առաքինի մարդու մը աղաչեցին որ ելլէ ժողովք դայ, դատաստան ընէ անձի մը վրայ՝ որ մեղաց մէջ ընկեր էր: Ելաւ եկաւ աս առաքինին, բայց առաւ երկու ծակ տոպրակ լեցուն աւազով՝ մէկը մեծ մէկը պզտիկ, դրաւ ուսերուն վրայ. մեծն ետևէն կռնակը կախեց, պզտիկն ալ դիմացն ունէր, ասանկով մտաւ ժողովքին մէջ: Երբոր աս տեսան, սկսան հարցընել՝ թէ ինչ կը նշանակէ աս կերպը: Պատասխան տրւաւ, թէ « Առ ետևի կախած մեծ տոպրակին վազածն իմ մեղքերս են որ ես չեմ տեսներ. իսկ աս դիմացս կախած պզտի տոպրակին վազածը՝ իմ եղբօրս պակսութիւնն է որ կը տեսնեմ »: Աս լսելուն պէս ամբողջան, և ժողովքն արձրկեցաւ:

Մենք ուրիշներուն ունեցած համարմունքէն կախում ունինք: Ճշմարտութիւն մը որ հեռու տեղաց ճամբայ ընելով կուգայ

կը մօտիկնայ, քիչ անգամ զուտ մաքուր
ինչպէս է նէ՝ կը հասնի ինչուան մեզի: Ասան
զի երբոր ճամբուն մէջ հանդիպած կըքե-
րէն գոյն մը վրան կառնէ նէ, անատենն ան
ճշմարտութիւնը մեզի կամ հաճոյ կըլլայ
կամ թէ անհաճոյ կերևնայ, ինչ կերպով
որ շահասիրութիւնը կամ թէ նոյն կըքերը
զանիկայ հադուեցուցած կըլլան:

Հասարակօրէն մարդիկ իրենց խմացմունքն
և իրենց դատաստաննին կը չափեն և կընեն՝
իրենց չարութեան չափովն ու կանոնովը:
Գիտնաս որ որոնք որ աւելի կը դատուին և
վար կը զարնուին, անոնք միշտ չեն աւելի
յանցաւորները: Ուրիշներուն պակասու-
թիւնները դիտող, դատող և բամբասող
մարդկանց շատը՝ կը տեսնես որ իրենք կամ
աւելին ունին, կամ թէ շատ չանցնիր՝ ի-
րենց պատիժ՝ իրենք ալ ոտքով ձեռքով ան
պակասութեանց մէջ կ'իյնան:

Գարձեալ՝ որոնք որ մեծ մեծ պակասու-
թեանց տէր են, զանոնք ծածկելու համար՝
կամ վրանին խօսելու ատեն թող չխտալուն
համար, իրենք կըսկսին ուրիշին պզտիկ
պակասութիւններն ամ առնել մեծցրնել
բարբառցրնել: Բայց ասոնք ամմէնը չելե-
լու ճամբաներ են. վերջապէս իրենք կը
խայտառակին: Աս աղէկ գիտնաս. ուրիշին
անունը կոտորողը խէր չիտեսնելէն՝ ի դատ՝
նաև անուանարկ կըլլայ աշխարհիս վրայ.
վասն զի ըրածը շատ ցած ոգւոյ գործ է:

Մէկուն վրայ որ բան մը կը լսես, նայէ
մէկէնիմէկ շուտ մը չիհաւտաս, վասն զի

ստուծիւնը միշտ առաջ քալողն է, և ճշմարտուծիւնը անոր ետեւէն կու գայ: Միշտ դուռ մը ես բաց կը թողում՝ երկրորդ անգամ և երրորդ անգամ լսելու առջի անգամ լսածս: Ասկանոնէս դուրս բան ընելը շատ վտանգաւոր բան է: Գիտնաս որ չարուծիւնն ասանկ բաներու մէջ շատ մատ կը խաղցընէ, և չարասիրտ մարդիկն ալ կարող են նմանապէս շատ գէշ գոյն մը տալ հաւտացած բանիդ վրայ:

Մարդ չիկայ՝ որչափ ալ անմեղ ըլլայ՝ որուն վրայ չար բան մը չիկրնայ խօսուիլ: Եւ մարդ ալ չիկայ՝ որչափ որ անիրաւ անըզգամ ըլլայ՝ որ իրեն պաշտպաններ չունենայ: Մարդուս համարմունքը նման է ծովու կամ ջրի մը՝ որ թեթեւ պղտիկ բաներն իր երեսին վրայ կառնէ կը վերցընէ, իսկ մեծ և ծանր բաները թող կուտայ որ վար իջնան ընկղմին:

Պէտք է առաջ մեծ տեղեկուծիւն և մեծ փորձառուծիւն ունենալ, և վերջն ուրիշներուն վրայ և անոնց վարքին վրայ աղէկ և ուղիղ դատաստան ընել:

Շատ աւելի դժուարին բան է որ մարդս ուրիշին խօսելէն ուրիշին դատելէն բոլորովին ազատ ըլլայ, ինչպէս որ այնչափ դժուարին չէ՝ որ ուրիշներն իրեն մէկ բանին հաւնին: Ուրիշներուն հաւանելի ըլլալու համար պէտք է մարդուս որ խելքով և խոհեմուծեամբ շարժի, բայց անոնց լեզուէն խալըսելու համար պէտք է որ բոլոր իր կեանքն անարատ անցընէ առանց ամենեին

գէշ բան մը ընելու : Բայց եկուր նայէ որ ան-
կէց ետև ալ չի կրնար խալըսիլ :

Մտածէ թէ որչափ կրնան մարդիկ խա-
բուիլ իրենց դատաստանին մէջ՝ երբոր կըս-
կաին մէկուն ըրածը դատել : Ատենօք Դե-
մոկրիտոս փիլիսոփան իրեն ժամանակի
մարդկանց ըրածներուն վրայ շատ անգամ
խնտալուն համար՝ գիտե՞ս թէ քանի ժա-
մանակ իբրև խենթ կը սեպուէր աս խելացի
փիլիսոփան : Դարձեալ որչափ ալ հողնե-
ցան առաջները խելացի մարդիկ , որ ան ի-
մաստուն Սոկրատէսին վրայօք արժանաւոր
համարմունքն ունենալ տան աշխրբքիս :
Դարձեալ և Պղատոն ան մեծ փիլիսոփան
քանի ժամանակ աշխրբքիս վրայ՝ որպէս թէ
խաւարի մը մէջ մնացեր էր , չէին կարգար
զանիկայ . այնչափ հալածանք քաշեց , այն-
չափ դատապարտուեցաւ , և իր արդիւնքն
ամենևին չիճանչցուեցաւ՝ բայց եթէ զանի-
կայ կորսնցընելէն ետև : Մարդ չըլլայ ու-
րեմն՝ որ իր յատուկ արդեանցը վրայ ելլէ
չափազանց վտահի . վասն զի քան զմեզ ա-
ւելի խելացի մարդիկն ալ մոռցուեցան աշ-
խրբքէս և խաւարի մէջ մնացին : Մարդ ալ
չըլլայ որ չափազանց իր յատուկ դատու-
ղութեանը վրայ հաստատուի մնայ , վասն
զի քան զմեզ աւելի խոհեմներն ալ կրցան
խաբուիլ :

Արնան արդեօք ինծի ցցընել , ով է ան
մարդն այնչափ երջանիկ՝ որ կարող ըլլայ
բոլոր աշխրբքիս հաճոյ ըլլալ : Ո՞վ է ան
մարդն այնչափ կատարեալ՝ որ ուրիշնե-

րուն լեզուին բոլորովին կապ մը կարենայ
գնել:

Աթենացիք երևելի Սիմոնիդէս բանաս-
տեղծին չէին հաւնէր, բարձր ձանով խո-
սելուն համար: Թեբայեցիք Պեննիկոզաս
երևելի մարդուն չէին հաւնէր, շատ թքնե-
լուն համար: Կարբեղոնացիք չար կը խո-
սէին իրենց ան մեծահամբաւ Աննիբաղին
վրայ, ինչո՞ւ համար միշտ կուրծքը բաց կը
թողու՞ կըսէին: Մարգիկ ալ եղան որ ծաղր
կընէին անուանի Յուլիոս Կեսարն՝ իր դօ-
տին կողմնակի կապելուն համար:

Ամէն բանին մէջ դուն ուրիշներուն վը-
րայ դատողութիւն (քննիչք) ընելէդ ա-
ռաջ՝ զքեզ ինքդ աղէկ մտածէ քննէ: Աս
բանիս աղէկ ուշ դիր որ չըլլայ թէ քանի
որ երիտասարդ ես նէ, եթէ ամէն երիտա-
սարդներ և եթէ ամէն ծերերը քեզ յան-
դիմանեն. իսկ երբոր ծերանաս նէ՝ ամէն
երիտասարդները քու երեսդ տան: Եւ չըլ-
լայ թէ քեզի ալ նոյն դատապարտութիւնը
տայ ան բանաստեղծն որ տուաւ բժըշկի մը,
որ իր մարմնոյն վէրքերը միշտ բաց ունե-
նալով ինքը՝ կուզէր զուրիշները բժշկել.
Երբ որ Գուստ, ըստ, այնչափ կարճօքեւ ես քո
ճօքի վերտերտ փեմեւելու, ի՞նչ այնչափ սրաւ-
ի եղեր ես հեռու բաներուն վրայ:

Չեմ ուզեր զուրիշը ոչ դատել, ոչ ան-
արդել և ոչ ամբաստանել. և չեմ ուզեր
ետեւէ իյնալ իմանալ ինչ կընէ իմ դրացիս:
Իմ հոգս միայն իմ վրաս է որ աղէկ ըլլամ,
և միայն իմ ըրածս քննեմ դատեմ, որպէս
զի ըրածներս աղէկ ըլլան և արդար:

Երբոր բան մը աղէկ չեմ տեսներ, յան-
ցանքն ուրիշին վրայ ձգելէս առաջ՝ ես զիս
կրսկսիմ քննել նայել թէ արդեօք առաջին
ես ատ բանին մէջ յանցաւոր եղե՞ր եմ: Ա-
սանկով ես ամմէն լսածէս և ամմէն տեսա-
ծէս միշտ բարի պտուղ կրնամ հանել, և
իմ պակսութիւններս ուրիշին պակսութե-
նէն կուղղեմ:

Մէկ մարդուն սխալմունքը մէկալ մար-
դուն աչքաբացութիւնը պէտք է ըլլալ: Աս
պատճառիս համար ատենօք վարպետ երա-
ժըշտին մէկը կառնէր իր աշկերանները մէկ
գէշ և ձախ ձանով երգեցողի մը քովը կը
խրկէր, որ երթան լսեն ու աղէկը գէշէն
հասկընան ընտրեն և իրենք անոր պակսու-
թիւններէն զգուշանան:

Մարդս ծառի մը նման է, որուն պտուղ-
ները չեն հասուննար՝ ինչուան իր որոշեալ
ժամանակը չիւմըննայ: Ուրեմն ինչպէս դուն
քանի որ երիտասարդ էիր, կուզէիր քու
պակսութիւններուդ աչք գոցեն, չիդատեն,
չիբամբասեն, անունդ չիկոտրեն, այլ ա-
ռանձին խրատեն, ասանկ ալ հիմա որ հա-
սակդ առեր ծերացեր ես՝ դուն ալ անանկ
վարուէ քեզմէ պզտիկներուն հետ սպասէ
որ պտուղնին հասնի. չիհասած մի վրցը-
ներ: Օրուան ինչ ըլլալն իրիկունովը կը
լմըննայ և կը յայտնուի, և մարդուս կեանքն՝
իրեն բռնած ճամբովն ու վարքովը:

Ամենևին մարդու մը դատող և բամբա-
սող չըլլաս, ևս առաւել երբոր ան մարդը
չես ճանչնար: Աւելի սատանութեամբ մե-

դանչեւ մըն է բարի զուրյեւ չար մարդու մը վրայ, քան թէ չար խօսեւ բարի մարդու մը վրայ :

Գիտնաս որ դատող և բամբասող մարդն ամեն մարդէ աւելի ինքը դատուելու և բամբասուելու ենթակայ է : Ասան զի երբոր մէկը ձեռք կը զարնէ ուրիշները դատուելու, մէկէն անատենն ուրիշներուն ձեռքն իրաւունք կուտայ կարծելու թէ ինքն ուրեմն աւելի կատարեալ մարդ է քան զան՝ զոր կը դատէ և կը դատասպարահէ . ուստի և այնպիսին պարտըկան է որ միշտ աչքը բանայ և ամենայն զգուշութեամբ իր ըրածը թողածը միշտ աղէկ նայի :

Ուրիշներուն պակսութիւնները քննելու դատելու տեղը, դուն քու վրատ միայն աչքդ դարձուր, և քու պակսութիւններդ սրբագրէ : Նամանող եղիւր իմաստուն Սոկրատէսին . որ մը ասոր աղաչեցին որ մարդու մը շինած գիրքն առնէ քննէ և դատէ : Առաւ կարգաց քննեց, և հասկըցածներուն հաւնեցաւ, և վերջն աս պատասխանը տուաւ . « Իսկ աս գրքիս մէջը չի հասկըցածս՝ ես անանկ կը կարծեմ թէ կարելի է որ աղէկ ըլլայ, և հասկըցածներուս չափ ալ գովելի ըլլայ » : Խեղացի մարդու դատաստանն ասանկ պէտք է ըլլալ :

Ախտ մը մոլութիւն մը որ տեսնեմ՝ մարդու մը վրայ, ես իմ ունեցած մոլութիւնս կը դատասպարտեմ՝ առանց անորինն երես զարնելու : Յանդիմանելու ալ պարտըկան ըլլամ ինչ, անանկ սիրտ ծակող յանդիմա-

նութիւններ չեմ տար՝ որուն որ ըլլայ •
գիտնալով թէ ես ալ շատ անգամ արժանի
եմ այնպիսի յանդիմանութեանց :

Երբոր անկաճս կը հասցընեն թէ աս ա-
նուն մարդը սրահսութիւն մը վրաս կը ձգէ,
կամ թէ վրաս չար կը խօսի, իրաւ է որ ին-
ծի անատենը տակնուվրայ ըլլալ մը կու-
գայ • բայց կը նայիմ որ ըստ կանոնաց խո-
հեմութեան և սիրոյ՝ համբերութեամբ տա-
նիմ : Եւ մտածելով անատենը՝ թէ ատ զը-
րոյցն երկրորդ ձեռքէ անկաճս հասաւ, ուս-
տի և դժուարաւ կրնամ հաւատալ • իսկ թէ
որ իրաւ զուրցած ըլլայ, անատենը մտքէս
աս կանցընեմ թէ ուրեմն ատ զուրցողն ալ
խաբուած է, կամ թէ անզգուշութեամբ
բերնէն բան մը հանած ըլլայ, կամ թէ կու-
ղէ որ իմ օգտիս համար ազգարարութիւն
մը անկաճս հասնի :

Համբերութիւնը դեղ է ամմէն տեսակ
չարախօսութեան դէմ : Շատ գեղեցիկ պա-
տասխան տուաւ ատենօք մէկ սրալատական
ծերունի մարդ մը • օր մը ասոր հարցուցին
թէ ի՞նչպէս կրցաւ այնչափ երկան ժամա-
նակ թագաւորին պալատը միշտ աչք մտնել
և սիրելի ըլլալ, պատասխան տուաւ • Հմ-
բերութեամբ ասնելով ինծի դէմ եղած և դուր-
ջած բաները :

Ով որ իր ինչ ըլլալը կը չափէ՝ իր ներ-
քին ճշմարիտ խղճմտանքը ճանչնալէն, չէ
թէ ուրիշներուն իր վրայ բարի կարծիք ու-
նենալէն, այնպիսին ամենևին դատողութիւ
և բամբասանքին երեսը չի նայիր :

Երբոր իմ վրաս չար խօսելու ըլլան նէ, ես անատենն ասանկ խորհրդածուծիւն մը կընեմ մտքիս մէջ. Ես աս չարախօսուծեամբը գէշ մարդ չեմ ըլլար, երբոր գիտեմ որ պարապ տեղը կը զուրցուի: Իսկ թէ որ իրաւ տեղը կը զուրցեն, կը ջանամ զիս ուղղել. միշտ աչիցս առջև ունենալով մէկ ադամանդ մը, որ իր շողջողելուն ժամանակը փոյթ չէ՝ թէ որ մէկն ելլէ ըսէ թէ աւրուած է ասիկայ, կամ թէ սուտ ադամանդ մըն է: Եւ երբոր իմ ուղիղ խղճմը տանքս զիս անմեղ կըսէ նէ. ալ ուրիշ անարգական զրոյցները զիս չեն կարող խռովել:

Չարուծիւնն իրաւ իմ վրաս իր թոյնը կընայ ձգել. բայց ձգելովն ինծի փրաս մը չի կընար հասցընել: Ա՛ր և իցէ զըստարտուծիւն մը, որ և իցէ բամբասանք մը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ թեթեւ զարկուած մը մեր անձին դէմ. բայց աս զարկուածը հասարակօրէն աւելի սաստիկ ուժով մը կը դառնայ զարնող անձին դէմ. կամ թէ նետ մըն է ըսենք՝ որ օդուն մէջը նետելով՝ մէկէն կը դառնայ գետինը կիյնայ:

Ամենևին մարդու մը վրայ չար չիզուրցես: Թէ որ աս բանը բարի մարդու մը կընես, ամբարշտուծիւն է, իսկ թէ որ չար մարդու մը՝ մանաւանդ պէտք էս աղօթել անոր համար:

Լէզուիդ վրայ սուր մի տանիր, որ և իցէ մարդու բարի անունը և համարմունքը փրատելու կամ կոտորելու համար: Երկու երի-

տասարդ մարդիկ ատենօք երբոր չար կը խօսէին Դիոնեսիոս Թագաւորին վրայ իր բռնաւորութեանը համար . լսեց Դիոնեսիոս , խրկեց հրակիրեց զանոնք իր սեղանը : Երբոր կուտէին կը խմէին , ինքն ուշադրութեամբ կը նայէր կը դիտէր . տեսաւ որ անոնցմէ մէկը շատ համարձակութեամբ մը բերանն եկածը կը զուրցէր կը խօսէր . զասիկայ առաւ ետ խրկեց , հարբեցող ճշն է , ըսաւ : Բայց տեսնելով որ մէկալ ընկերը շատ շրջահայեաց և զգուշաւոր մը կերևնար , և շատ չափաւոր կը խմէր , զանիկայ սպաննել տուաւ իբրև ծածուկ մարդ մը և կասկածաւոր և մատնիչ :

Օր մը հարցուցին Չենոն փիլիսոփային , Թէ արդեօք իրեն դէմ անիրաւութիւն մը ըլլար նէ՞ ինչպէս կը վարուէր : Պատասխան տուաւ , Թէ « Ես անատենը դեսպանի մը պէս վարմունք կրնէի , որուն առանց պատասխան մը տալու՝ առնուին զինքը ետ խրկէին » :

Չրպարտութիւնն՝ առաքինի և անմեղ մարդու դէմ ամենեւին նոյն բանը կրնէ , ինչպէս որ ամանով ջուր առնէիր Թափէիր ծովը : Շիպիոն մենծ արդիւնք ունեցող զօրավար մի էր հռոմայեցւոց . ասոր դէմ ելան Պետիլիոս և Վուլինատոս անունով մարդիկը , սկսան ժողովըդին դիմացը տեսակ տեսակ յանցանքներով զինքն ամբաստանել : Սկսաւ ինքն ալ , որպէս Թէ բան մը չի լսէր , սրտմէլ իր քաջութիւնները . « Այս ինչ օրն , ըսաւ , ես դէմ ելայ՝ յաղթեցի ան քաջ Ան .

նիրազին. անոր յաղթելով՝ բոլոր Կարբե-
 դոն մեծ քաղաքն առի հռոմայեցոց տակը
 ձգեցի: Հիմա ես աս սլասկովս կելլեմ կեր-
 թամ որ զոհ մատուցանեմ Կասիտոլոնի
 տաճարին մէջ. և ով որ ձեզմէ ուզէ իմ ը-
 րածներուս հաւնիլ և զիս սլասկել, տէր է » :
 Աս ըսաւ, սկսաւ ճամբայ ելլել և երթալ.
 ամենևին հոգը չըլլալով իր թշնամեացը վը-
 րայ, ևս առաւել անոնց ըրած ամբաստա-
 նութեանցը :

Բան չիկայ որ այնչափ զզուելի գայ ին-
 ծի, որչափ երբոր կը լսեմ որ կըսկսի մէկն
 ետևանց չար խօսիլ մարդու մը վրայ, որ
 հեռուն է: Մեմնոն թագաւորն օր մը լսե-
 լով որ իր վարձուոր զինուորին մէկը չար
 կը զուրցէր Ալէքսանդր կայսեր վրայ, վեր-
 ցոց նիզակը՝ զարնել մը զարկաւ անոր, ը-
 սելով. Ես զեւ զինոր գրեցի ինծի որ Ա-
 ղեքսանդրին դեմ պարտերաւմե՞ն՝ չէ Ռէ զանիկայ
 Բամբասէս :

Երբոր կիմանամ որ մէկը վրաս չար կը
 զուրցէ, ես զիս չեմ ջատագովէր. այլ աս
 միայն սպտասխան տալ ինծի բաւական կը
 սեպեմ. այսինքն թէ՛ ատ վրաս խօսողները
 չեն գիտեր իմ ուրիշ սրահսութիւններս.
 Թէ որ գիտնային նէ՛ այդպէս քիչով չէին
 լմընցըներ զուրցածնին :

Ճար ճարակ չիկայ չար լեզուին դէմ.
 քան զամմէն սուր աւելի կը կտրէ. և ես ա-
 ւելի կընտրէի որ զիս չար և սոսկալի օձու
 մը զիմաց ձգէին՝ քան թէ չար լեզուին կա-
 տաղութեանը: Այնպէս խօսէ որ քու ամ-

Մէն զուրցածդ ըլլայ համեստ և բարի • և չար մը մարդու վրայ մի խօսիր : Թէ որ հեռու ըլլալուն ատենը կը խօսիս , առ գործքը շատ ցած մարդու մը գործք է , որ զուրիշն ետևանց կ'անըկէն կը խոցէ կը վերաւորէ՝ որ պէս թէ յանկարծակիի բերելով զանի : Իսկ թէ որ իրեն դիմացը կը խօսիս , վերաւորելէն 'ի զատ՝ շատ գայթակղութիւն ալ կը բերէ հետը :

Ինչպէս բարի խօսող մարդը մարդուս շնորք մը կընէ , ասանկ ալ չարախօսն ու բամբաստողը՝ մենծ և անզգամ գողի մը պէս մարդուս աւելի մեծագին աւելի սիրելի բանը կ'առնէ կը գողնայ , այսինքն՝ բարի անունը • ուստի և յաւիտեան թողութիւն չի կրնար գտնել , ինչուան որ չիհատուցանէ :

Գիտնաս որ մարդիկ անանկ մտքերնին դրեր են թէ իրենց առնելք պարտքէն աւելի բանի մը իրենք արժանաւոր են : Աս պատճառիս համար ուրեմն չիկայ ալ լաւագոյն միջոց զանոնք շահելու , բայց եթէ բարի խօսելով անոնց վրայ : Մարդս նոր ատակ և այլանդակ կենդանի մըն է • և աշխրբքիս վրայ եղած ամէն կենդանիներէն աւելի ինքը զինքը շողոքորթող կենդանի է :

Դիտեր քններ ենք որ աշխրբքիս վրայ հասարակօրէն որոնք որ քիչ արդիւնք ունին , և որոնք որ աւելի վատ բնաւորութեան են , անանկներն աւելի ետևէ են որ ուրիշներուն համարմունքը խաւարցընեն և անուննին կ'ոտարեն : Ի վերայ այսր ամենայնի՝ սէրը զիս կը պարտաւորէ որ միտքս անանկ

դնեմ թէ ատ բանն ընողները ոչ այնչափ
 չարութեան համար է, այլ որպէս զի իրենք
 բարի և արդիւնաւոր մարդու մը անուն վաս-
 տրկին, (թէպէտ և աս անկարելի բան է) :
 Ուստի երբոր կը տեսնես որ մէկը չար կը
 խօսի վրատ, մի խռովիր ամենեւին . ջանա դուն
 անանկ բարի վարքով կեանքդ անցընես որ
 քու վրատ եղած չարախօսութեանը մար-
 դիկ չիկրնան հաւատալ : Ասկէց 'ի զատ աս
 ալ գիտցիր, թէ շատ մարդիկ կան որ չար
 կը խօսին, վասն զի ամենեւին չեն սորված
 բարի խօսելու :

Քու անձիդ անմեղութիւնն ըլլայ քեզի
 իբրև վահան մը, և մէկ ամուր բերդի մը պէս
 դէմ դնէ՝ երբոր չարասիրտ մարդիկ քու
 վրատ յարձըկին : Բայց քու խոհեմութիւնդ
 ալ կը սլահանջէ որ միշտ հետդ ունենաս
 նաև դեղթափ մը (փանղէհիր մը) ընդդէմ
 թունաւոր և չարախօս լեզուներուն :

Ջանա ամենայն ջանքովդ որ դուն քու
 կողմանէդ պատճառ չիտաս չարախօս լե-
 զուաց . և աս ըլլայ քու առաջին զօրաւոր
 դեղթափդ անոնց դէմ : Ջանա որ միանգա-
 մայն սիրելի ալ ընես զքեզ ամմէնուն . վասն
 զի մարդ ալ չիկայ՝ որչափ ցած և անարդ
 վիճակի ալ ըլլայ՝ որ օր մը չիկարենայ քու
 մեծ և զօրաւոր թշնամիդ ըլլալ :

Միշտ բաց պէտք է ըլլալ աչքդ . վասն զի
 չարամիտ մարդիկներով դարձեալ և միա-
 միտ մարդիկներով լեցուն է աշխարհս . եր-
 կուքն ալ մեծամեծ փրասներ կրնան հաս-
 ցընել : Զգոյշ կեցիր կովէ մը՝ որ քու առ-

ջնէդ կերթայ. զգոյշ կեցիր ջորիէ մը՝ որ քու ետևէդ կը քալէ. զգոյշ կեցիր չարախօս լեզուէն՝ որ քու աջ կողմդ ալ և ձախ կողմդ ալ առեր է :

Թէ որ հարուր մարդու հետ քաղաքա վարուծեամբ և սիրով վարուելով՝ սրտերնին շահեր ես, և մէկհատիկ մարդուն միայն սիրտը խոցեր ես, գիտնաս որ ան մէկը կըրնայ աւելի քու կործանմանդ սպառնառ ըլլալ, քան թէ ան հարուրը քեզ կարենան սաշտպանել : Ուրեմն աղէկ մը քեզ ապահովցրնել կուզես նէ աս աշխարհիս վրայ, ջանա որչափ կրնաս ամմէնուն հաճելի ըլլաս . ջանա որ՝ այսպէս զուրցենք՝ ամմէնուն փոխ տաս որ զամմէնքը քեզի սարարկան ընես : Աս աշխարքս այնպիսի խանութ մը նէ, ուր որ ամմէն տեսակ գործիք կը գրտնուին . բայց աս գործիքներն ան մարդը միայն գիտէ և կրնայ գործածել, որ աշխարք կը ճանչնայ և անոր տէրը կըլլայ :

Դ Ա Ս Ժ .

Բարխոմեան շրայ :

Խելացի մարդը կը նմանի մէկ մեծ թագաւորի մը . իր թագաւորութիւնն իր տէրութիւնը իրեն ներսն է : Խելքը բանականութիւնը կը հրամայէ իբրև թագուհի մը . թախտը նստեր է, գաւազանը ձեռքն առեր է . և իր ամմէն կիրքը տակն ընկած հպա-

տակեր են իրեն իբրև հնազանդ ծառայ մը : Թէպէտ և իրեն տէրութեան սահմանը կարծես թէ պզտիկ է, բայց իր թագաւորութիւնը շատ երևելի և անուանի է . և աւելի երկան կը ձգուի կը տարածուի . քան զիշխանութիւնն ան թագաւորին՝ որ արևելքէն մինչև արևմուտք տիրէ, և հիւսիսէն ինչուան հարաւ : Գեղեցիկ խօսք է ինչ որ ըսին հին իմաստունները . « Աւելի ընդարձակ թագաւորութիւն կունենաս՝ թէ որ կրքերուդ յաղթես, քան թէ երբոր Ափրիկէն հիւսիսային գաւառներուն հետ միացնելով՝ տակդ առնես » :

Բարկութիւնն ու բանականութիւնը մեր ներսի դին իբրև թէ մէկ քաղաքի մը մէջ՝ մէկմէկու հետ կռուելու հետ են . և որչափ որ մէկը կամ մէկալը յաղթէ նէ, այնչափ ալ մէնք բարի կըլլանք կամ չար :

Ով որ իր կրքերն իր տակը կառնէ կը յաղթէ՝ շատ աւելի փառաւոր յաղթութիւն մը կընէ, քան թէ երբոր իր դրօշակները (պայրախները) յաղթութեամբ տանէր տակէր Ասիային կամ Ափրիկէին սլինատ հեռու քաղքերները . և այնպիսոյն անունը համարմունքն աւելի մեծ կըլլայ, քան թէ երբոր երևելի և կտրիճ ազգերու յաղթած ըլլար :

Հոռմայեցոց՝ Ֆապիոս մեծ զօրապետը մէկ անգամ մըն ալ չէր կրնար յաղթել Անիբաղ երևելի զօրապետին, թէ որ առաջ ինքն իրեն անձին յաղթած չըլլար :

Ասէնօք ան կտրիճ զօրապետներն ու թա

գաւորները, որ ամբողջ ազգեր և Թագաւորութիւններ տակերնին առին, և մենծ մենծ բանակներ (օւտուռներ) կոտորեցին ջարդեցին, տեսնես որ վերջն իրենք իրենց կրքերէն յաղթուեցան տակն ինկան. վասն զի իրենց կողմանէ՝ իրենց վրայ ուժերնին չիբանեցուցին՝ չընդդիմացան :

Թէպէտ և Աղեքսանդր մեծ կայսրը աշխարքս տակն առաւ տէր եղաւ, բայց ինքն իր կրքերուն ծառայ և գերի եղեր էր :

Երբոր դուն գեղեցիկ կերպով մը կարգի մէջ դրեր ես աս քու կրքերդ, և խելքդ բանականութիւնդ անոնց աղէկ չափ մը տուեր է, անատենն այնչափ սիրելի այնչափ ընտանի և անուշ կրլան քեզի ասոնք, որչափ որ (ինչպէս հին առակը կը պատմէ) եղան ան գաղան Թուշուներն և ան կատաղի գազանները, երբոր Որփէոս հին բանաստեղծին երգելը կը լսէին, և անոր անուշ քնարին ձայնին անկաճ կը դնէին կըզմայլէին :

Դուն աս կարգաւորեալ աշխրբքիս մէկ մասն ես. չեմ ուզեր որ քու կրքերուդ անկարգութիւնը և անկանոնաւորութիւնն ասոր անուշ երգն աւրէ սպաւկանէ. և դուն անատենն ըլլաս աս գեղեցիկ ձանով նուագարանին մէջ իբրև մէկ անհամաձայն արող Թել մը :

Ժողովէ օսկի, Ժողովէ արծաթ որչափ կուղես. շինուածներ շինէ, սիւներ տնկէ քու պատուոյդ համար, Թէ որ դուն քու հոգւոյդ անկարգութիւնները կարգի մէջ չիդնես, Թէ որ բաղձանքներուդ չափ չիդնես, Թէ

որ քեզ չարչրկող անշահ հոգերը մտմտուք-
ները քեզմէ մէկդի չընես, անատենն ուրիշ
բան ըրած չես ըլլար, բայց եթէ շատ գինի
առնես ժողվես՝ տաս խմցընես ջերմի մէջ ե-
լող մարդուն:

Քու կըքերդ գուն անատենը կը զսպես
տակ կառնես, երբոր զսպես քու բաղձանք-
ներդ, թէ որ անկարգ են գէշ են. իսկ թէ
որ աղէկ են, այնպէս կերպով մը չափաւո-
րես, որ անկէց ետև ալ ուրիշ բանի յոյս
չունենաս, բայց եթէ ինչ որ ինքիրեն բա-
ներն և բախտին անհաստատութիւնն ու-
զեն տալ քեզի. բայց չիմունաս՝ միշտ կշեռ-
քին մէկ կողմը յոյսդ դիր, մէկալ կողմն
ալ վախդ: Ասան զի խելացի մարդը հաւա-
սարապէս յոյս ալ ունենալով և վախ ալ
ունենալով, պէտքը չէ որ զինքը բոլորովին
բախտին ձեռքը ձգէ՝ իր երջանկութիւնը
պակսեցընելու կամ աճեցընելու համար:

Աւելի մեծ իշխանութիւն և աւելի փա-
ռաւոր թագաւորութիւն աշխրբբիս վրայ՝
ինքը զինքը կառավարելն է և իր բաղձանք-
ները: Ասիկայ է իմաստութեան յաղթա-
նակը:

Ես չեմ ուզեր ամենևին իմ թշնամիներս
իմ վրաս խնտացընել, իրենց նշան մը տա-
լով իմացընելով՝ թէ բարկութեան կիրքն
ինծի տիրեր է: Բարկութենէ յաղթուած
հոգին՝ խիստ խելացի խօսքերն ալ պատ-
ճառներն ալ մտիկ չընէր մէկդի կը ձգէ, և
իրեն կառնէ կը պահէ աւելի գէշ անխելք
մտածութիւններն և երևակայութիւնները:

Նաման է այնպիսի հոգին մէկ բարակ մաղի մը, որ ազնիւ շարմաղուն ալիւրը կը թողու կանցընէ իրմէ, և միայն խոշոր թեփերն իրեն կը սլահէ:

Խելացի մարդիկ իրենց ամմէն բաղձանքն իրենց բանականութեանը տակ կը ձգեն:

Մեր ամմէն կրքերուն մէջ բարկութեան կիրքն աւելի անձուռնի կարգէ դուրս կիրք մըն է. ուրիշ կրքերը մեր հետը կը կռուին կը յաղթեն և մեզ ճամբէն դուրս կը մոլորուցընեն. բայց բարկութիւնը մեզ իր ետեւէն կաննէ կը ձգէ կը տանի իր ուժովը, և բռնութեամբ մեզ կը քաշէ կարտորցընէ՝ որ մենք ոչ միայն զմեզ կործանենք, այլ և զուրիշները: Աս կիրքս շատ անգամ մէկ բանը մէկալին տեղ կաննէ, և կը յարձակի ուժը կը թափէ անմեղին վրայ՝ որպէս թէ յանցաւոր մը եղած ըլլար, և թեթև յանցանքը կաննէ կը ձևացընէ իբրև մէկ ծանր յանցանք մը: Աս կիրքս բերնէ յանկարծակի ելած խօսքն ալ կը սլատթէ մեծ պատիժներով, զոր օրինակ կապելով, բանտը դնելով, անունը կոտրելով, երբեմն ալ ինչուան մեռցընելով: Մարդու ժամանակ չի տար, միջոցներ չի տար որ զինքն արդարացընէ. ամենևին մտածել չի նայիր. չի խնայեր ոչ բարեկամի և ոչ թշնամոյ. տակնուվրայ կընէ ամմէն բան, և անդադար կռուոյ սլատերազմի մէջ կը ձգէ մարդկային բնութիւնը:

Երբոր մէկուն սաստիկ բարկութեան կիրքն ելեր է, դուն անատենը դարձիր նայէ ան մարդուն. կը տեսնես մէկէն իրեն վրայ

ամմէն կատաղի գազաններուն գէմքը կեր-
սարանքը : Արսեն թէ վագրը (փէլէնկը)
խիստ կատաղի գազանն է . բայց աս սաս-
տիկ կըքին մէջ եղողն անկէց աւելի կատա-
ղի է : Թէ որ աս կըքին մէջ մէկ մը իրեն
գաչիս նէ , վայ է . կը տեսնես մէկէն զար-
հուրելի բաներ . ո՛ւր կը մնայ ան սոսկալի
լեւները , որ մենք հրաբուխ կըսենք , որ
միշտ կրակներ կայծակներ կը թափեն . ո՛ւր
կը մնայ ան սոսկալի մրրիկները հովերը , որ
ուռական կըսեն , որ բոլոր ովկիանոսը աակն-
ուվրայ կընէ . ո՛ւր կը մնայ ան զարհուրելի
գժոխային ոգիքը , որ տեսնելով մէկէն մար-
դը լեղապատառ կընեն :

Երբոր սաստիկ բարկութեան կիրքն որ
ելեր ես , դարձիր դուն քեզ մէկ հայլի
մը մէջ նայէ . հոն կը տեսնես որ արիւնդ
բոլոր կատաղութենէն ետք ելեր է , աչուր-
ներդ կրակ դարձեր է , մագերդ անկուեր
է , գէմքդ երեսդ բոլորովին արտառոց գը-
ծագրութիւններով փոխուեր է . անանկ որ
մինակ ատքու զղուելի ատելութեանդ տե-
սութեամբը դուն ինքիրմէդ քեզմէ կը սոս-
կաս կը զարհուրիս :

Խիստ աղէկ դեղն ինչ որ գտեր եմ աս
հիւանդութեանս սաստկութեան գէմ , ան
է որ դուն քեզ մէկէն կրցածիդ չափ զսպես
և քու սիրտդ անուշցընես : Աս բանս կը
հանգարտեցընէ քո հոգիդ . և այնպիսի վայե-
լուչ դիրքի մը մէջ կը բռնէ , որ յանկար-
ծակի շարժմունքէ ազատ ըլլալով թող չի
տար որ կրակոտ կայծ մը դուրս թափէ ,

կամ թէ վազէ և մարմնոյդ ուրիշ անդամները գրգռէ ոտք հանէ, և անով քեզ այլայլէ տակնուվրայ ընէ:

Մարդուս կրքերուն սաստկու թիւնը պղղտոր վազող ջրերու և ալիքներու նման է մենծ փոթորկի մը ժամանակ: Խելքդ բանականութիւնդ պիտոր ըլլայ քեզի անատենը վարպետ նաւապետը, որ ապահով նաւահանգիստը քեզ առնէ տանի. բայց պէտք է որ զգուշանաս, չըլլայ թէ մէկ անխոհեմ խօսքով մը կամ գործքով մը փոթորիկը շատցընես:

Կըսէր ատենօք Պիւթագորաս մեծ փիլիսոփան. «Զգո՛ւ իեճիւ, լուսո՛ւ Բե Կա՛ն «Ըր՝՝ մե՛ր ընէս զապէս». կուզէր ըսել, բարկութիւն ելած մարդը՝ պէտքը չէ որ գրգռես, հապա լաւ է որ տեղիք տաս զիջանիս:

Բարկացած մարդու հետ գործք մի տեսներ. վասն զի մարդս երկաթ չէ, որուն վրայ կրնաս բանիլ խաղալ՝ երբոր որ տաք է:

Բարկութեան կատաղութիւնը նման մէկ հեղեղի մը կը վազէ կերթայ, զգոյշ կեցիր տեղիք տուր. թող որ իրեն սովորական վազելը վազէ՝ երբոր ոտք ելեր է. կը նայիս որ անիկայ այնպէս չի մնար, ետ կը դառնայ իր տեղը. և դուն վերջն այնչափ խաղաղ հանդարտ կը տեսնես զինքը, որչափ որ առաջ սաստիկ խռոված կը վազէր կերթար:

Անկարգ անզուսպ կրքերէ ես աւելի կը վախնամ, քան թէ թշնամւոյս նետերէն. և աւելի կը զարհուրիմ անոնց գերի ըլլալ, քան թէ զիս յաղթող մը առնէր երկաթի շղթաներով կապէր:

Բան մը չիկայ՝ որով այնչափ ստոյգ կանոնանք դիտնալ մէկին քաջասրտութիւնը, որչափ երբոր կը տեսնենք որ բարկութեան կրքին դէմ կը դնէ կը զսպէ, ինչ որ դիպուած իրեն սպասահի նէ :

Օգոց խառնակութիւնը, տոններն ու մըրրիկները մեր մթնոլորտին մէջն են, ցած տեղերն են. իսկ անկէց վեր բարձր տեղերը՝ բոլորովին խաղաղ և պարզ և պայծառ է : Ասիկայ է օրինակ մը քաջասիրտ առաքինի մարդու մը, որ իրեն կիրքն իրեն բարկութիւնն իր տակն առեր, ինքն ինքիրէն խաղաղ անխռով կը նստի :

Պիտի նայիս որ բարկութեանդ առաջին շարժմունքը մէկէն ջանաս զսպել. թէ որ աս առաջինին չիկրնաս դէմ դնել, երկրորդին ալ աւելի չես կրնար, և այսպէս քանի կերթայ նէ՝ անոնք կըսկսին ուժ առնել : Դժուարութիւնն որ առջի բերանը կրնայիր յաղթել տակ առնել, վերջը քեզի անիկայ անյաղթելի և անկարելի բան մը կը լլայ :

Մեր կրքերը մեր հոգւոյն սնունդ տուող հիւթերն են. երբոր ասոնք կըսկսին զինքն ուռեցընել, մէկէն մեր հոգին կը հիւճնանայ. և թէ որ հիւանդութիւնն ինչուան բերանը դայ և դրդէ գրգռէ զբարկութիւնը, անատենը մեր բանականութեան ուժը կաւրէ կը ձգէ, և ՚ի կատաղութիւն կը դարձընէ : Երբոր մեր ամմէն կրքերնիս կիմացուին նէ, մեր կամքին մեր սրտին յօժարութիւններն ալ կը յայտնուին. և անատենն ուրիշները կրնան անոնց վրայ տիրել :

Ասոր համար քեզի խորհուրդ կուտամ, ջանա որ առջի բերանը յաղթես տակ առնես քու կրքերդ • կամ թէ գոնէ ծածկես անանկ վարպետութեամբ մը, որ մէկ դիտող քննող մարդ մըն ալ չիկարենայ ճանչնալ իմանալ քու միտքդ քու խորհուրդդ : Այսպէս դրսուանց ծածկելն աս բանիս մէջ՝ մեծ նշան է խոհեմութեան • վասն զի ասանկ ընելով՝ վարպետութեամբ մը կը ծածկուին քու ամմէն անկատարութիւններդ ալ, որ մարդ մը չի կրնար տեսնել որոշել զանոնք,

Պէտք է որ միշտ դուն քու կրքերէդ վեր ելլես, և միշտ զանոնք իշխանութեանդ տակը բռնես ունենաս, ըստ տեղւոյն ըստ ժամանակին գործածես : Ինչպէս հին առակը կը պատմէ Ոգիւսէս խելացի թագաւորին համար, թէ ինքն հովերը որպէս թէ մէկ շիշէի մը մէջ բռնած պահած ունէր, որ պէտք եղած ատենը գործածէ : Ինչպէս որ ալ խենթերը մենք կը բռնենք կապանքներու մէջ կը պահենք, որ չըլլայ թէ վտանգաւոր դիպուած մը հանդիպի :

Բարկութիւննիս կը շարժի նէ մէկին վրայ՝ խելքով պիտոր նայինք թէ մարդիկ կան որ մեզմէ վեր են ամմէն կողմանէ, մարդիկ ալ կան՝ որ վար են : Մեզմէ վարիննէրուն հեան լինալ սրդողիլ՝ անխոհեմութիւն է և ցածութիւն • իսկ մեզնէ վերիններուն հետ՝ յանդգնութիւն է և խենթութիւն :

Դիտելնէս փիլիսոփան օր մը քարոզ մը

տալու ատենը բարկութեան վրայ, անդին մէկ աներես երկտասարդ մը ասոր երեսը թքաւ . ուղեց փորձել նայիլ թէ արդեօք իրեն փիլիսոփայական խրատներն իրեն կրը նայ մոռցընել տալ: Գիողինէս դարձաւ իրեն աս բանս ըսաւ . Ք- ապա աներես-Ռիւնդ Դե- ղիս Բարի-Ռիան շի շարժեր . Բայց ասոր վրայ պարսի-ասած կեցեր է՝ Բե աբդեօ՛ Բար- կանաւ պէր է ինձի՛ Բե շէ :

Զգոյշ կեցիր շրջահայեաց եղիր ամմէն բանիդ ինչ որ կը զուրցես, ամմէն բանիդ ինչ որ կը գործես . այնպէս՝ որպէս թէ քու թշնամիներդ քովդ կեցած ըլլային, որ մօտանց քեզ դիտեն քննեն: Աս զգուշաւորութիւնս կը վառէ քու սրտիդ մէջը մէկ գեղեցիկ յօժարութիւն մը, որ ամմէն ջանքովդ ջանաս՝ քու անկարգ կրքերդ զսպես չափի մէջ դնես . և կը լեցընէ քու հոգիդ տեսակ տեսակ օգտակար հաստատուն խորհուրդներով և առաքինի առաջադրութիւններով, և համեստ մարդու մը պէս կեանք վարել կուտայ քեզի:

Մեր կրքերը մեր բանականութենէն շատ աւելի հին են: Ասոնք մեր հետը կը ծնանին . բայց բանականութիւնը շատ ժամանակ անցնելէն ետև զինքը կը ջցընէ:

Զիկայ դեղ մը բարկութեան դէմ այնչափ աւելի զօրաւոր, աւելի բան տեսնող, քան զժամանակը և քան զհամբերութիւնը:

Պղատոն փիլիսոփային ծառաներուն մէկն օր մը մեծ յանցանք մը ըրաւ նէ, ինքը բարկութեան մէջ ըլլալով՝ հրամայ իր եղբօրը

տղուէն՝ որ էր Սպեւսիսպոս փիլիսոսփան՝ որ պատժէ զան ծառան: Բայց Սպեւսիսպոս տեսնելով որ ինքն ալ բարկութեան մէջ է, չիպատժեց զծառան: Եւ այնպէս նոյն պատճառն որուն համար Պղատոն ուրիշին յանձնեց պատժելը, նոյնը դրդեց Սպեւսիսպոսն որ ամենեկին չիպատժէ:

Երբոր կը տեսնեմ որ իմ բարեկամս սաստիկ բարկացեր է մէկի՝ մը դէմ, ես ալ զիս այնպէս բարկացած կը ձեացընեմ. ես ալ մէկ կըլլամ անոր հետ. չէ թէ միայն իրեն նոյն կարծիքը կունենամ իրեն եղած զրկանքին վրայ, հապա կը ցցընեմ ալ զիս՝ թէ ես ալ կուզեմ կեցեր եմ որ վրէժխընդրու թիւնն ըլլայ. և ասանկով ատեն կը վաստրկիմ. նոյն ատենն որ իրեն խորհուրդ կուտամ որ աւելի խստութեամբ պատժէ իրեն զրկանք ընողը, ես աս կը վաստրկիմ որ ինքը նոյն վայրկեանը չընէր ան բանը:

Առաջին բանն որ պէտք է ընենք մեր կրքերը չափաւորելու համար, է մտածելը ճանչնալը՝ թէ ատ կրքերը կրնան մէկէն բուրրովին մեր վրայ տիրել: Աս ճանաչմամբս կրսկսինք անատենը կատարեալ իշխանութեամբ մը մենք մեր վրայ մամուսալ քննել, և իմանալ ճանչնալ՝ թէ ինչուան ուր պէտք է հասցընել աս կրակը. և վերջն այսպիսի մտածութիւններով կրնանք մանեւ բարկութեան մէջ և ելլել որ ատեն որ ուզենք:

Թէ որ քու կրքերդ աղէկ մը քննելու ճանչնալու ըլլաս նէ, ուրիշ գեղի կարօտ չես զանոնք կարգի կանոնի դնելու. մէկ

հասիկ դեղը՝ մտածելը խորհրդածելն է :
 Բռնէ զսպէ քու առաջին յարձրկուելիք՝ ա-
 ռաջին կրակդ • և անմէգը մտառխուղը (փու-
 սը տու մանը) որ քու հոգիդ խաւարցուցեր
 էր՝ կը տեսնես որ մէկէնիմէկ կը փարատի :

Երբոր մէկը կրնայ առջևն առնելով զքու
 պէլ բռնել իր կրից շարժմունքը, նշան է
 թէ աղէկ խելացի մտածութիւններ ունի :
 Վասն զի աս շարժմունքն ուրիշ բան չէ,
 բայց եթէ հիւանդութիւն մը հոգւոյն • ո-
 ռուն մէջ խելացի մարդը պէտք է որ խել-
 քով վարուի, ինչպէս որ մարմնոյն հիւան-
 դութեան մէջը կը վարուի :

Կուզէս որ բարկութիւնը քու վրաս չի-
 տիրէ, աս է դեղը՝ որ դուն սկսիս փնտրուել
 քննել անոր պատճառը :

Ատենօք մարդ մը բերաւ մէկ իշխանի մը
 վարպետ գեղեցիկ շինուած բարակ ճինիէ ա-
 մաններ • իշխանը գնեց զանոնք • վերջը մտա-
 ծելով հրաման տուաւ որ ջարդուբուրդ ը-
 նեն • « Կը վախնամ, ըսաւ, չըլլայ թէ յան-
 կարծ բարկութիւնս բրդելով սաստիկ պա-
 տիժ մը տամ անանց՝ որոնք որ դիպուածով
 զանոնք կոտրեն նէ » :

Ով որ կուզէ մէկ օգտակար իշխանութի
 մը բանեցընել իրեն անձին վրայ՝ առանց
 ուրիշի ծանրանալու, նայի ջանայ որ իր
 կրքերը զսպէ բռնէ :

Օր մը Պզատոն փիլիսոփան պատրաս-
 տուած ըլլալով որ իր ծառան ծեծէ, երբոր
 ձեռքը վեր վերցուցեր էր որ զարնէր ծա-
 աային, յանկարծ կեցաւ և սկսաւ ինքը զին-

քը մեղադրել յանդիմանել: Անդիէն բարեկամին մէկը տեսաւ աս բանս, և հարցուց թէ ի՞նչ կրնես: Պատասխանեց Պղատոն. Աս ի՞նչ յարած է՞, Բէ պարտէլ ի՞նչ է՞ մէկ յարդ ճշտութիւն ի՞նչ է՞: Աս ըսաւ ու թողուց ծառային որ ինքը զինքը պատժէ, ետեէն աս բանս ալ ըսելով. Մարդ ճշտութիւն որ ի՞նչ է՞, աս ի՞նչ է՞, անիկայ ի՞նչ է՞, անիկայ ի՞նչ է՞, անիկայ ի՞նչ է՞, անիկայ ի՞նչ է՞: Բայց աս կիրքս տեղ կայ որ բանեցընես նէ, շատ իրաւացի և օգտակար բան մը կրնես. այսինքն՝ երբոր դուն միշտ տաքնաս բարկանաս բարկութեանը վրայ: Ասան զի աս կրակոտ կիրքը այնչափ յանդուգն այնչափ անամօթ է որ եթէ մէկ մը տիրէ մեր հոգւոյն վրայ՝ իրեն կատաղութեամբը մեզ գրգռելով, բոլորովին անբան գազաններու մեզ նման կրնէ:

Բարկութիւնը մինակ աւելի մենծ չարիք կը դործէ, քան զանիրաւութիւնը՝ որուն համար որ կը տաքնանք կը գանգըտինք: Ուրիշ կրքերն ետեէ ետե աստիճանաբար կաճին, բայց աս կիրքս կը վառի կը բորբոքի մէկէն մէկ. նման է սոսկալի զարնող ջարդող վառօղի մը, որ իր դէմ ելլողները մէկէն մէկ կը զարնէ կերէ կը լափէ:

Բարկութիւնն երբեմն խելացի մարդուն վրան ալ կրնայ տեսնուիլ. բայց անխելք անմիտ մարդկանց ծոցը միշտ ամմէն ժամ ամմէն վայրկեան պատրաստական կեցած է: Բարի մարդը չի տաքնար չի սրդողի՞ր՝ բայց եթէ մեղքի դէմ, և ով որ ասանկ կը

նէ նէ, այնպիսին իրեն բարկութեան ժամանակը չի մեղանչեր: Աս է սաղմոսին զուր-
ցածը, Բարխանայ, և թ' մեղանչէ:

Թէ որ այնպիսի բնական խառնուածք մը ունիս որ մէկէն կը ապքնաս կը սրդողիս, նայէ որ այնպիսի մարդիկներու հետ կեն-
ցաղավարութիւն ընես՝ որոնք որ հեղ են համբերող են: Ասիկայ է մէկհատիկ դեղը, մէկհատիկ ճամբան, որով կը սորվիս կը վարժիս քեզ չափու մէջ պահել առանց մենծ աշխատանքի: Այսպիսի կենցաղավարութիւնը քեզի շատ օգուտ կրնայ բերել. վասն զի աս ճամբով առանց քու զգալուդ կը տեսնես որ քու սրտիդ մէջը տեղ կընէ անուշ բարք մը, քաղաքավարական շարժմունք մը, և բարի անուն ունենալու բազմանք մը:

Զգոյշ կեցիր, այնչափ քեզ չիցածցընես որ ինչուան ծառայ գերի ըլլաս քու կրքերուդ: Ասան զի երբոր անոնք առջևի դռնէն մէկ մը ներս մտնեն նէ, կը տեսնես որ խելքը խոհեմութիւնն էտեի դռնէն բողբոջվին զուրս կելլեն կը փախչին:

Որչափ աւելի մենծ է՝ ուրիշներու վրայ ունեցած իշխանութիւննիս, այնչափ ալ աւելի մենծ իշխանութիւն պէտք է որ բանեցընենք մեր անձանցը վրայ:

Կըսէ փիլիսոփային մէկը, թէ շատ զարմացեր եմ, և ըստ բաւականին ալ չեմ կրընար զարմանալ Քսերքսէս Պարսից թագաւորին ըրածին վրայ. որ հեղ մը երբոր սաստիկ բարկութիւնը շարժեցաւ, ուրիշ բան

չըրաւ՝ բայց եթէ սպառնալիք կուտար օգոց, և ծովուն կը զարնէր կը ծեծէր: Ասով սաստիկ բարկուածեան կրակը թափեց, հանդարտեցաւ:

Պզտի ոչինչ բաներու վրայ ալ մէկէն տաքնալ սրդողիլը՝ մեզ ծաղրելի կընէ տեսնողներուն դիմացը: Առակը կըսէ թէ թիւեռ մը (սեփեմեմ) Ինչեմբ Բուեմ. Լիւրջաբ Բընեմ նե, դէպք է որ ասանաս սրդողիս:

Աւելի մենծ խոհեմուծիւն է բանի տեղ չիսեպել քեզի դէմ եղած թեթև բանը, քան թէ անոր վրայ կենաս տաքնաս: Առջինովը վեհանձնուծեամբ մը քեզի դայճողէն վեր կըլլաս. վերջինովն անոր հետ դուն ալ հաւասար կըլլաս:

ԴԱՍ ԺԱ.

Անիբաւուծիւն և վրէժխնդրութեան վրայ:

Անիրաւուծիւն ըսելով հոս կիմանանք մանաւանդ մեր սպառնոյն դէմ եղած բանը:

Երբոր ինծի մէկ անիրաւուծիւն մը կըլլայ նէ, կը նայիմ որ ամենեին չիխռովիմ տակնուվրայ չըլլամ. կըսկսիմ ես անատենը մտածել, թէ ուսկից կուգայ ինծի ան անիրաւուծիւնը: Թէ որ ազգականէս է, միտքս անանկ կը դընեմ թէ ատ բանն ինքը տղիտուծեամբ չիգիանալով ըրաւ: Թէ որ մէկ բարեկամէս է, միտքս կը դնեմ թէ ակամայ իրեն կամացը դէմ ըրաւ: Իսկ թէ

որ իմ թշնամիէս է, ալ չեմ զարմանար թէ ինչո՞ւ ըրաւ. չընէր նէ՛ կը զարմանայի. վասն զի թշնամի ըսելն աս ըսել է: Եւ այսպէս խելացի մտածութենով բարի կողմը կառնեմ ինչ որ ինծի դէմ հանդիպի, և անխռով կը մնամ:

Ատենօք երբոր Արքեղայոս թագաւորին վրայ օր մը ջուր թափեցին, անդիէն իրեն բարեկամացը մէկը տաքնալով աս բանիս վրայ և եղած բանը մեծցընելով, վրէժխընդրութիւն կուզէր: Գարձաւ անոր աս իմաստուն թագաւորն ասանկ զուրցեց. « Գուն կը սխալիս. աս ջուրն իմ վրաս ոչ թէ զիս կարծելով թափեցին, հապա ուրիշ մարդու վրայ թափեցին՝ կարծելով թէ ես ան մարդն եմ »:

Հատ անգամ փորձեցի նայեցայ որ շատ անպատշաճ և մնասակար հետևանքներէ չհկրցայ խալըսիլ՝ բայց եթէ համբերութիւն տանելով ինծի դէմ եղած անիրաւութիւնը, նախատինքը, և այլն:

Մենք մեր թշնամիներէն շատ վեր ըլլաւ նիս կիմացընենք, երբոր իրենց ցոյց կուտանք՝ թէ մեր սրտին հանգստութիւնն իրենք կարող չեն մեզմէ առնել վերցընել:

Կրնամ ես ուրիշներէն ինծի եղած անիրաւութեանը համբերել այնպիսի համբերութեամբ, ինչպէս որ մէկ բժիշկ մը կը համբերէ խելքը թուուցած կատաղի հիւանդի մը. կրնամ ալ համբերութեամբ տանիլ ինծի տուած ամեն նախատինքները: Իմ վախճանս երկինքը հասնիլն է. և միշտ կօրհ-

նեմ ես ան ձեռքն որ իմ ճամբաս ինծի կը
կարճեցընէ :

Թէպէտ և ինծի անիրաւութիւն ընեն ,
թէ որ ես իմ պարտըկանութիւնս ընեմ
նէ՝ չեմ խոսովիր . բայց պէտք է որ ես չա-
րին բարի հատուցանեմ , և ան անիրաւու-
թիւնը պատճառ առնեմ ինծի՝ իմ առաքի-
նութիւնս ՚ի գործ դնելու : Իմ կենացս ան-
մեղութիւնը հանդերձ հանգիստ բարի խըղճ-
մտանքով մը չէ թէ միայն անխոսով կը սլա-
հէ զիս , հասպա միշտ ալ ուրախ եմ և հաս-
տատուն իմ վիճակիս մէջ :

Մարդ մը որ բազմամարդ քաղքի մը փո-
ղոցները սիտի քալէ , պէտք է որ աչքն առ-
նէ՝ թէ քալելինի երբեմն մէկ կողմէն մէ-
կալ կողմը պիտոր զարնուի , երբեմն հրուի ,
երբեմն կանկ առնէ , երբեմն վրան գլուխն
աղտոտի , կամ շաղախէ , կամ հոտած ջրէ ,
առանց տեսնելու ան ձեռքը կամ առանց ո-
րոշելու ան մարդն որ վրան գլուխն աղտո-
տեց : Այսպիսի են մեր աս կենաց դիպուած-
ները , երբոր մեք ալ պէտք է որ համբե-
րութեամբ տանինք : Ասոր դուն ուրիշի ,
վազն ալ ուրիշը քեզի :

Քանի որ աշխարքիս վրայ չար մարդիկ
կան նէ , միշտ անիրաւութիւնն ալ անպա-
կաս է : Եւ այսպէս ան մարդն որ միշտ ան-
համբերութեամբ կը չարչրիկէ զինքը՝ տես-
նելով որ ուզածին պէս բաները չեն յաջո-
ղիր , այնպիսին յաւիտեան մէկ վայրկեան
մըն ալ խաղաղութիւն չունի իր բոլոր կե-
նացը մէջ :

Չափազանց բան է ամմէն քեզի դէմ եղած բանը կամ քեզի դպչող մարդը՝ մենծ բան սեպել ու խռովիլ. և առաքինի մարդու բան չէ վրէժխնդրութիւն ընելը: Իմ խրատս խորհուրդս աս է. որպէս թէ չիտեսնել չիլաւել եղած անիրաւութիւնը. և թէ որ կարելի է նէ, մտքէ հանել մոռնալ. աս է լաւագոյն ճանապարհը: Ասան զի յիշելը տաքնալն ուրիշ բան չընէր՝ բայց եթէ աճեցընել սաստկացընել չարը. որ բանի տեղ չիդնէիր՝ նէ՝ մէկէն կը մոռցուէր անհետ կըլլար:

Ատենօք օր մը Լուիճի Ֆրանսոզի թագաւորը կը դրդէին ոմանք որ պատժէ ան մարդիկն որ իրեն դէմ էին՝ երբոր ինքը դեռ Օռլէանսին իշխանն էր: Պատասխան տըլաւ թագաւորը, թէ « Ատ բանը Ֆրանսոզի թագաւորի չի վայլեր. և թէ՛ իրեն փառք մը չէ վրէժխնդրութիւն ընել ան բաներուն՝ որն որ Օռլէանս իշխանին ըրեր են »:

Ով որ բնաւորապէս վրէժխնդրութիւն ընելու յօժարութիւն ունի, այնպիսին հասարակօրէն միշտ իրեն վէրքերը բաց կը պահէ. որ թէ որ գոց պահէր նէ՝ անոնք ինքիւրէն այնպէս կը ընանային:

Թէ որ ես մենծն եմ և իշխանութիւն ունիմ՝ ան մարդուն վրայ՝ որն որ ինձի դպաւ, վրէժխնդրութիւն ինձի շահ մը չիկայ: Ասան զի այնչափ ցած նուաստ գործողութիւն մըն է աս ընելս, որպէս թէ ես իմ թշնամիս որ ամենևին զէնք մըն ալ չունենայ զինքը պաշտպանելու՝ պարտաւորէի որ իմ տակս իյնայ խոնարհի:

Իսկ թէ որ անոր դէմ դնելու այնչափ ուժ չունիմ նէ, անատենը և ոչ կը տաքնամ կը սրդողիմ: Ասան զի առանց ուժի բարկութիւնն ուրիշ բան չէ, բայց թէ մէկ հով մը՝ որ մենծ շառաչիւն (շամաթայ) կը հանէ, բայց մնաս մը հասցընէլ կարող չէ:

Եղած անիրաւութիւններուն թողութի տալը՝ մենծ ազնուական վրէժխնդրութիւն մըն է: Եւ կարծեմ թէ ես ներելով թողութիւն որ տամ, բաւական վրէժս կառնեմ իմ թշնամիէս: Աիկերոն մենծ ճարտասանն աւելի մենծ գովասանքներ տուաւ Յուլիոս կայսեր՝ երբոր ան ներեց թողութիւն տրուաւ իրեն դէմ եղած Մետելլոս մենծ իշխանին, քան թէ երբոր շատ յաղթութիւններ ըրաւ իրեն թշնամեացը դէմ:

Թողութիւն տալուն փառքն ալ աւելի է, քան թէ ան ամմէն ախորժը զուարճութիւնն որ մէկն ունենայ վրէժխնդրութիւն ընելով, թէպէտ և փառաւոր կերպով մը: Ասան զի կը հանդիպի երբեմն որ ըրած վրէժխնդրութիւնը՝ վերջը մարդուս ցաւ մը ափսոսալ մը բերէ: Ան ախորժն որ չար ընելէն կուսենայ մարդս, ընելէն ետև պատճառ կըլլայ իրեն ցաւուն իրեն տհաճութեանը:

Իսկացի մարդու բան է՝ առաջուց անանկ զգուշաւոր կենայ որ, որչափ կարելի է՝ իրեն անիրաւութիւն չըլլայ, ըլլայէն ետև՝ մեծահոգի մարդու բան է վրէժխնդրութիւն չընել:

Ո՛վ թէ որչափ գովելի է ան մարդն որ

կրնալով վրէժխնդրութիւն ընել՝ չընէր . և ընդ հակառակն որչափ պարսաւանքի արժանի է ան մարդն որ զինքը բոլորովին բարկութեանը ձեռքը կուտայ . ասով կը ցցնէ թէ՛ ուրեմն շատ ցած հոգի ունի : Երբոր կիրքդ զսպես տակ առնես , և քաջութեամբ մը եղած անիրաւութեանը համբերես , գիտնաս որ փառաւոր յաղթութեան կէսը վաստակեր ես :

Աս աղէկ գիտնաս որ մարդս իրեն անիրաւութիւն կընէ , երբոր ուրիշին կընէ . վասն զի շատ անգամ եւելօք հատուցումն կըլլայ իրեն :

Օր մը առիւծը շատ ծանտը հիւընդցաւ . աստիէն անդիէն ամմէն կենդանիներն ասոր հիւանդտես եկան . միայն աղուէսը հոն չերեցաւ : Զարմացաւ կեցաւ առիւծն ասոր կոպտութեանը վրայ . անստենը դայը դարձաւ ըսաւ առիւծին , թէ ես շատ անգամ աղուէսը խրատեր յանդիմաներ եմ իրեն աս պակտութեանը համար , բայց մէկ շահմալ չեմ տեսեր : Եւ անանկ տաք կերպով մը խօսեցաւ աղուէսին վրայ որ առիւծին կրակը բարկութիւնը շարժեց . մէկէն հրաման խրկեց աղուէսին որ շուտով գայ երևնայ իրեն : Երբոր եկաւ , սկսաւ իրեն հարցընել . ինչո՞ւ համար զինքն անանկ թողուց չեկաւ չերեցաւ , գիտնալով որ ինքը հիւանդ սլառկեր է : Պատասխան տուաւ աղուէսը , թէ սաստիկ մենծ ցաւ ունեցայ երբոր քու հիւանդութիւնդ լսեցի . ուստի մէկէն վազեցի դացի ամմէն երևելի բժիշկնե-

բուն խորհուրդ հարցուցի ըսննանալուդ համար․ անոնք ամմէնքը մէկբերան ըսին՝ թէ ճար չիկայ ըսննանալուն, ինչուան որ նոր մեռուցած գայլուն տաք տաք կաշիին մէջը զինքը չիպըլլեն: Առիւծը շատ շնորհակալ եղաւ իրեն այնչափ սիրոյն և հոգածութեանը վրայ: Անցաւ քիչ մը ժամանակ, երբոր դարձեալ գայլը հիւանդտես եկաւ առիւծին, հրամեց առիւծն որ մէկէն բռնեն մեռցրնեն, որ իրեն տաք տաք կաշիին պըլլուի՝ աղուէսին ըսածին պէս: Առիւծն աղէկ մը ըսնտցու․ և աղուէսն աս ծառայութիւնն ընելով առիւծին՝ շատ սուղ նստեցուց գայլուն իրեն վրայ այնպէս խօսիլը:

Զգոյշ կեցիր, անիրաւութիւն չընես մարդու մը՝ թէպէտ և շատ մենծ ալ չըլլայ քեզմէ, թէպէտ և շատ ալ քեզմէ վար ըլլայ: Աշխարհ է․ կրնայ հանդիպիլ որ երբեմն կարենայ քեզի բարիք մը ընել: չար մը ընել:

Խելացի առակը մեզի խելք կը սորվեցընէ, թէ օր մը առիւծը քնանալնինի, անդիէն մուկ մը հանգիստ չիթողլով զինքն որ քուն ըլլայ՝ ընկաւ յանկարծ առիւծին ճանկին մէջ: Սկսաւ մուկն ազաչել առիւծին որ իրեն ողորմի․ «Բու դիմացդ, կըսէր, մէկ ոչինչ ողորմելի կենդանի մըն եմ ես, թող տուր զիս․ կրնայ ըլլալ, օր կըրնայ գալ, որ ես ալ քեզի քու բանիդ պէտք մը ըլլամ, քեզի ծառայութիւն մը ընեմ»։ Անցաւ քիչ ժամանակ, որ աս առիւծը բռնուելով որսորդներէն՝ ընկաւ ցանցի մը մէջ (թօռի մէջ)։ Երբոր մուկն աս բանս լսեց, մէկէն շուտով

մը վաղեց գնաց առիւծին քով. և իր երախտիքը հատուցանելով սկսաւ ցանցին հաստ գլխաւոր չուաններուն կապերը կրծել. և ասանկով խալըսեց զառիւծը, որ ինքիրեն մնալով իր ամէն ուժովն աս բանս չէր կրնար ընել:

Աղէկ ուշադրութեամբ մը պէտք է լսենք քննէնք ան տապանագիրն որ կըսեն թէ սըրբոյն Բեռնարդոսի գերեզմանին քարին վրայ փորուած գրուած է այսպէս. « Իրեք բան ձեզի կը թողում, եղբարք իմ, որ նայիք քննէք, և ես ձեռքէս եկածին չափ զասոնք պահեցի: Առաջին՝ որ մէկուն սրտին չիղըպայ. և թէ որ երբեմն հանդիպեցաւ նէ, շուտով որչափ որ կըցայ՝ սիրան առի: Երկրորդ միշտ ուրիշին խելքովն աւելի վարուէցայ, քան թէ իմովս: Երրորդ ինծի վնաս մը անիրաւութիւն մը եղաւ նէ, ոչ երբէք վրէժխնդրութիւն ուղեցի ընել իմ վնասողիս: Ահաւասիկ ձեզի աս իրեքս կը թողում, այսինքն՝ սէր, խոնարհութիւն և համբերութիւն »:

Պիտի նայիս որ նախ մէկէնիմէկ ամէն բանի մէջ միտքդ չիդնես չիկարծես թէ քեզի վնաս մը, զրկանք մը, արհամարհութիւն մը եղաւ: Երկրորդ՝ շուտով մըն ալ բարկութեանդ ձեռքը քեզ պիտի չիտաս: Թէ որ առջինը չիպահես, կը ցցընես զքեզ թէ խելացի մամտալ մը չունիս: Իսկ երկրորդովը կը ցցընես թէ գէշ բնաւորութիւն մը ունիս:

Թէ որ մէկը քեզի դպաւ նէ, լաւագոյն

եղանակը վրէժ խնդրելու աս է, որ չիտես-
նելու չիլսելու զարնես, հոգի չըլայ: Ա
սանկ ընելով՝ բանն աղէկ կըսկսիս: Իսկ թէ
որ մտքէդ ալ հանես մոռնաս զանի՝ բանը
չատ աղէկ կը լմնցընես:

Ով որ չի կրնար համբերութեամբ յաղ-
թել եղած անիրաւութեանը, անիկայ տէր
չէ իր անձին, և միշտ իրմէն յաղթուած է:
Անիրաւութեան դէմ լաւագոյն դեղն անի-
կայ մոռնալն է: Շատ անգամ կըլլայ որ
մենք աս դեղը կը մոռնանք, և կըսկսինք կա-
մաւորապէս մտքերնիս բերել յիշել ան բա-
ներն որ սէտք էինք մոռնալ: Ատենօք խեն-
թին մէկը զարկաւ Կատոն մենծ փիլիսո-
փային. երբոր սկսաւ խենթը ցաւիլ ապա-
շաւել ըրածին վրայ, Կատոն եղած բանն
արդէն մոռցեր էր. վասն զի՝ ինչպէս որ կը-
սէ Սենեկա, Լատինացի հռոմէացի բանբեր,
Կատոն Բերեւ: Պէտք է քաջութեամբ համբե-
րութեամբ տանիս քեզի դէմ եղած բանը:

Սիրա ծակող խօսքերը՝ վէրքը թունով կը
լեցընեն. պարկեշտ և քաղաքավարական
խօսք մը ան վէրքը կը ընտանցընէ. թողու-
թիւն տալը՝ կը չորցընէ. իսկ մտքէն հանել
մոռնալը՝ վէրքին նշանն ալ տեղն ալ բոլո-
րովին կը վերցընէ՝ որ առաջ կերևնար:

Ատենօք Անտիգոնոս թագաւորը գիշե-
րուան ժամանակ մը լսելով որ ոմանք իրեն
զինուորներէն գէշ կը զուրցէին իրեն վրայ,
(վասն զի անոնցմէ մէկ քանին պիտոր կա-
խուէին), թագաւորն առանց անկաճ դնե-
լու անոնց զուրցածներուն, ձանր բարձրա-

ցուց ըսաւ անոնց • « Ով զինուորներ, ելէք հեռացէք ասկից, որ չըլլայ թէ թագաւորը լսէ ձեր զուրցածները » :

Իսկ թշնամիներս ամբոցընելու համար ամմէն արուեստս ամմէն խելքս կը թափեմ կը ջանամ որ ձեռքէս եկածէն խիստ մենծ բարիքն իրենց ընեմ :

Թէ որ բնութիւն մը ունիս որ ամմէն պըզտի բաներէն աւնուիս, միշտ խոսովեալ անհանգիստ վիճակ մը պէտք է ունենաս կենացդ մէջ: Այնցադավարութեան մէջ նայէ դիակ ան անվայել անպատշաճ կրքերն ու շարժմունքներն որ կը տեսնես անհամբեր մարդիկներու վրայ, որ տեսնողներու մեծ ահաճութիւն մը կը բերէ. և դուն զգուշացիր սորվեցուր քեզ որ համբերող ըլլաս :

Երբոր քեզի մէկ ձախորդութիւն մը կը հանդիպի, և դուն համբերութեամբ չիտանիս նէ, ուրիշ բան չես ըներ՝ բայց եթէ աւելցընել սաստկացընել ատ ձախորդութիւնդ: Ով որ իր կրքերուն ձեռքը զինքը կուտայ նէ, անոնց գերի կըլլայ: Հողւոյն հանգրստութիւնը կրքերէ ազատ՝ ես աւելի մենծ կը սեպեմ քան զամմէն թագաւորութիւն աշխրբիս :

Ինծի եղած անիրաւութեանը համար կը նայիմ կը ջանամ որ ես չիտաքնամ չիգան գըտիմ. վասն զի միշտ փորձեցի ուրիշներուն գիմացը՝ նայեցայ որ գանգըտելովս ներսի դիս բարկութիւն աւելի կը սլառածառի, քան թէ ուրիշներէն ցաւակցութիւն մը՝ որով կրնայի մխիթարութիւն մը գըտ-

նել: Աս իմ գանգըտանքս լսողներուն ճամբայ մը կը բանայ, որ թերևս իրենք ալ ընեն ինծի նոյն վտայուցիչ բաները. և գիտնալով իրենք առջի ընողներուն բաները, զանոնք ձեռք առնեն՝ իրենց ըրածն արդարացընելու: Անցած գացած անիրաւութեցը համար գանգըտիլը՝ սպառնալ կը լայ մարդուս ետևէ ետև նոր նոր անիրաւութիւններ կրելու:

Խոհեմութեան շատ գեղեցիկ նշան է՝ ուրիշներուն անիրաւութեանցն ու սրտասուութեանցը համբերել: Թէ որ ուրիշներուն սրտասուութեանցը չուզենանք և չիկարենանք համբերել, վախնանք՝ չըլլայ թէ մենք ալ ունենանք ան սրտասուութիւնները: Ասան զի խելացի մտածութիւննիս անատենը կորսընցընելով՝ կըսկսինք մենք մեզի փոստել. որովհետև բարկութեան կիրքը մէկ կիրք մըն է որ գահալիժաբար զմեզ կառնէ կը ձգէ չարեաց մէջ՝ ուսկից որ սէտք էր փախչել:

Որոնք որ ինծի մէկ կերպով մը կը դուռչին նէ, ինծի ողորմուք մը կը բերեն իրենց վրայ: Ասան զի իրենք առաջ իրենց անձանցը կը դուռչին. և աւելի մենծ փոստ իրենց կը հասցընեն, որովհետև խելք բանեցընելին կը կորսնցընեն:

Աւելի սաստիկ սրտալիժն որ կը քաշէ մէկն ըրած անիրաւութեանը համար՝ իրեն խղճմտանքին զարնելն է ընելէն ետև: Եւ սաստիկ կը տանջուի ան մարդն որ սարտաւորեալ է ցաւիլ ապաշաւել ըրածին համար:

Աւելի շահաւոր է հաշտուիլ մեզի անի-

րաւութիւն ընողներուն հետ, քան թէ վրէժխնդրութիւն ընել: Ասան զի անիրաւութեան մը համար վրէժ առնելը՝ շատ անգամ ուրիշ անիրաւութիւններ քաշել կուտայ մեզի:

Երբոր մէկուն ձեռքն առիթ մը կանցնի դիւրաւ վրէժխնդրութիւն մը ընելու, այնպիսին թող առաջ մէկէն իր անկարգ կրքին դէմ ելլէ, և կրցածին չափ ջանայ ամմէն ուժովը բռնել զսպել:

Երբոր անիրաւութիւն մը կը լայ ինծի, չեմ խռովիր՝ հանդիստ կը մնամ: Ասան զի աս ընողն ինծի՝ կամ իրեն հաճոյիցը համար կրնէ, կամ թէ իրեն մէկ շահուն համար. և ես անատենն իրաւունք չունիմ անոր դէմ սրդողիլ, թէ ինչո՞ւ ինքն ասանկ ընելով աւելի իր վրայ սէր կը ցցնէ, քան թէ իմ վրաս: Իսկ թէ որ մէկն ինծի չար սրտով չարութեամբ կը դաչի նէ, անատենը ես այնպիսին վիշտեղ կը դնեմ. իսկ փուշը սա՞ծդ ուրիշ բան չի կրնար ընել, բայց եթէ զարնել խոցել խայթել:

Գրեթէ անպակաս կը հանդիպին միշտ մեծախօս մարդիկներ, բայց ինծի չար մը չեն կրնար ընել. վասն զի ամենեւին չեն կրնար խռովել՝ հանգստութիւնս կորսնցընել, կամ թէ զիս պարտաւորել որ պատուոյս դէմ բան մը ընեմ:

Եւ սակայն դէշ աչքով մը չեմ նայիր ես ասոնց վրայ. վասն զի ամմէնքն ալ նոյն բնութեան տէր են՝ ինչ որ ես, և ամմէնքն ալ ինծի պէս նոյն բանականութիւնն ունին և

նոյն ձիրքերը, որով որ մենք աւելի կը նմա-
նինք այ ամենաբարւոյն : Թէ որ ինծի մէկ
դպչել մը՝ մէկ նախատինք մը կընեն նէ, կը
ջանամ կը նայիմ որ անկէց ինծի շահ մը
հանեմ և ընեմ՝ ինչ որ պարտական եմ ը-
նելու. և կը նայիմ որ փախչիմ անոնցմէն :
Իսկ թէ որ կը դիտեն կը գտնեն իմ տկար
կողմս, ուսկից որ ինծի կընան դպչել և դիւ-
րաւ զիս կործանել, անատենը կը ջանամ
ես ան տկար կողմս ամրցընել ու ժողցընել .
բայց թէ որ վերջապէս՝ իշուն մէկն ինծի
կից (թէքմէ) մը զարնէ նէ, անատենը ես
բանս գործքս չեմ թողուր որ երթամ ան
էն ատեան քաշեմ :

Ինծի գէմ ըլլալիք անիրաւութիւնները
կամ թշնամիներու չար խորհուրդներն իմ
վրայովս՝ զիս աւելի չեն խռովեր, քան թէ
որչափ Աղէքսանդր կայսրը խռովեցաւ. եր-
բոր իրեն բժշկին աջ ձեռքէն խմելիք մը ա-
ռաւ, և ձախ ձեռքէն ալ նամակ մը, որուն
մէջն իր թշնամին Գարեհ Պարսից թագա-
ւորը մենծ մենծ խոսամուկներ կընէր աս
բժշկին՝ թէ որ զԱղէքսանդրը թուհաւորէ նէ :

Դ Ա Ս Ժ Բ .

Առաքինութեան վրայ :

Ամեն բանէ վեր կը յանձնեմ քեզի Պի-
թագորաս փիլիսոփային ան գերազանց խը-
րասն որ միշտ ջանաս 'ի գործ զնել, այս-
ինքն . Գեշ Բան յը լընես . ու ուրիշի առջե-
ւ ու երբոր միտի ես : Եւ ամենէն վեր՝ դու
+ Էլմէ ամըւրի :

Անտարակոյս գիտցիր որ բարի մարդ մը
այնչափ կամըջնայ անապատի մը մէջ մե-
ղանչել ւնի գէմ, որչափ թէազրոնի մը մէջ :
Աս յաղթուածիւններովը, որ ինծի գէմ
կընէ սատանան, աւելի իմ աչքս կը բանայ՝
քան թէ ինքը կը վաստըկի . և զիս իրեն գե-
րի ընելուն տեղն աւելի կարթընցընէ զիս,
որ ետեւէ իյնամ՝ ես ինծի յաղթեմ : Որ-
չափ որ մեղք ընելու առիթը պզտիկ է նէ,
այնչափ աւելի յանցաւոր կըլլայ մեղանչո-
ղը : Եւ աւելի մեղադրելի է՝ երբոր մեղք մը
կարդարացընէ, քան թէ երբոր զան գործեց :

Մենծ և առաքինի հոգւոյն յատկութիւնն
աս է որ՝ տէր ըլլայ մեղաց վրայ, և իբր թէ
գերի ըլլայ առաքինութեան : Առաքինու-
թիւնը որպէս թէ արև մըն է պզտիկ աշ-
խարհին մէջն որ մարդս է . իսկ բարի խըղճ-
մտանքն իր քալելու պտըտելու շրջանակն
է : Բան մը չիկայ որ անանկ գովելի ընէ ըզ-
մարդն՝ ինչպէս առաքինութիւնը :

Առաքինութիւնն ուրիշ բանի մը կարօտ չէ, բայց եթէ իրեն: Ասիկայ մեր բոլոր կենացը մէջ զմեզ երևելի կրնէ, և մեր մահուան ետև անմահական փառքով զմեզ կը պսակէ:

Ոչ ճերմակ մազերը և ոչ շատ տարի տարեւոր զմեզ պէտք է յարգելի ընել, հապա միայն առաքինի կեանք մը: Խեղքս չի հասնիր՝ չեմ կրնար խմանալ, թէ ինչպէս մարդիկ ետևէ կիյնան աւելի կեանքերնին երկրնցընել, քան թէ առաքինութեամբ կեանք մը վարել. մանաւանդ երբոր կը մըտածեմ որ կարող են առաքինութիւն դործել և միանգամայն կեանքերնին երկրնցընել: Մեր ապրիլն այ ամենաբարւոյն տըւած շնորք մըն է, բայց թէ որ բարեպէս ապրինք՝ առաքինութեան ալ պարտըկան կը մնանք. իսկ առաքինութիւն դործելը՝ քան զապրելն աւելի մենծ բան է:

Առաքինի մարդը բարի խղճմտանքին կանոններովը կապրի, և ոչ աշխրբբիս կանոններով: Ո՛վ թէ որչափ մենծ ուրախութիւն է ան մարդուն, որ երբոր ինքն իրեն սրաին մէջը մտնէ աղէկ մը քննէ, կարենայ համարձակ խոստովանիլ, թէ խղճմտանք մը չունիմ որ ուրիշին նեղութիւն մը հասուցած ըլլամ, կամ թէ ուրիշին տունը փլցուցած ըլլամ. խղճմտանքս չի զարնէր՝ թէ նախանձօտ եմ ուրիշի աղէկութեանը վրայ, կամ թէ վրէժխնդիր եմ իմ թշնամեացս, կամ խռովութեան պատճառ եմ ընկերութեան մէջ, կամ թէ հերձուած մը կը սերմանեմ

աշխարհքիս մէջ. կամ թէ վերջապէս այնպիսի մարդ մի եմ՝ որ չարութեամբ կեղծաւորի սարտըկէ սրտին մէջ եղածները : Իմ բաղձանքս իմ ցանկութիւնս ինձմէ դուրս չէ, իմ ներսի դիս փակուած կեցած է : Ի մասսանոց ան գեղեցիկ խօսքը՝ թէ Մի՛ ղԻ՛՛ ին՝ Գրե՛նք « աբսոլուտ », Քեզ դուրսը մի փրկատուք, միշտ կանոն եղեր է իմ կենացս :

Պէտք է միշտ ջանանք ալ, որ մեր գեղեցիկ առաքինութեանց երևմունքը լոյս մը տայ մեր դարուն և մեր ժամանակն եղած մարդոցը :

Կը սիրեմ մարդն իր առաքինութեանը համար : Վասն զի իր կողմանէն ինքը զիս ապահով կընէ ամէն տեսակ անիրաւութենէ. և թէ որ ծառայութիւն մը ինձի չի կրնար ընել, գոնէ իր բարի սիրտը ինձի ստոյգ գիտցընել կուտայ :

Աղէքսանդր կայսրը Գարեհ Պարսից թագաւորին հետ սպատերազմ ընելով՝ երբոր վերջապէս յաղթող ելաւ նէ, և երբոր Գարեհին աղջիկ զաւկընէրն իրեն ձեռաց տակն ունեցաւ նէ, ետ կեցաւ և ամենևին անոնց չի դպաւ. թէպէտ և շատ ալ գեղեցիկ էին : Աս բանով Աղէքսանդր աւելի փառաւորուեցաւ, քան թէ երբոր հնաստանը տակն առաւ. վասն զի առջինովը տէր եղաւ իր անձին. իսկ վերջինովը յաղթեց միայն անոնց որ արդէն ուժի կողմանէ իրմէ վար էին :

Առաքինի մարդը զաշխարհս կը ճանչնայ իբրև իր անցաւոր տեղը, և զերկինքը կը ճանչնայ իբրև իր հայրենիքը, և զսօձ՝ իբրև

վկայ և դատաւոր իր ամմէն ըրածին և ըսածին : Ինքն անանկ կասարի և կը մտածէ , որ պէս թէ բոլոր աշխարքս աչքը տնկած կը տեսնէ իր ըրածը , և կը լսէ իր ըսածը :

Խիստ սլզտի չարագործութեան մըն ալ տեղիք մի տար , վախնալով չըլլայ թէ ետակէն մեծերուն դուռ բացուի : Զանա որ նման ըլլաս արևուն . որ թէպէտ շատ աղտեղի բաներուն վրայ կը ծագի կը քալէ , սակայն ինքը միշտ նոյն կը մնայ : Եւ առաքինի մարդն աւելի յանձն կառնէ սոսկալի չարչարանքներ քաշել , քան թէ մէկ անիրաւ բան մը ընել : Որչափ ալ գեղեցիկ ըլլան մոլութեան երևոյթքը , և որչափ ալ Զանաս ծածկել պարտըկել զանոնք , 'ի վերայ այսր ամենայնի՝ գրեթէ միշտ օր մը դուրս կելլեն կը խայտառակին :

Առաքինի մարդը հաւասարապէս հպատակ է թէ ուրիշներու և թէ իր անձին : Ինքն ալ մարդու պէս կը սխալի . բայց մինակ ծածուկ կենալուն համար և բոլոր աշխարքիս դիմացը չըլլալուն համար՝ մեծագոյն սխալմունք չըներ . վասն զի միշտ աչիցն առջև ունի զած :

Որչափ ալ ծածուկ ըլլայ յանցանքը , մէկը զայն անպատիժ չի կրնար գործել : Անկարելի է թէ ամբարիշտ մարդ մը ուրիշներէն կարենայ ծածկուիլ , երբոր ինքն իրմէ ալ ծածկուիլ կարող չէ :

Թէ որ առաքինութեան գէմ բան մը չեմ ըներ , ի՞նչ հոգս է թէ բոլոր աշխարք գիտնայ զան . իսկ թէ որ գէմը կրնեմ , ի՞նչ օ

դու ա է ինծի աշխարհքիս չգիտնալը, երբ որ ես գիտեմ: Մեղքն է միայն իրեն դահիճը: Ալ է՛ խնդրու թեան վախն անդադար ետևանց կը հալածէ զանոնք որ կուզեն փախչել անոր ձեռքէն: Տանջանք և սոսկալի չարչարանք մը դրեր է բնութիւնը չարերուն խղճմտանքին մէջը:

Որուն որ խղճմտանքը կը զարնէ մեծ մեղքի մը համար, այնպիսին անդադար ահու դողու մէջ է, և պատժին պատուհասին սպասելուն ժամանակը կը տեսնես որ ինքը զինքը կը պատժէ: Ով որ պատժուելու արժանի է՝ ժամէ ՚ի ժամ անոր կը սպասէ, և զեռ մեղքը դուրս չելած չկայտնուած, կը կարծէ անդադար թէ յայտնուած է:

Մեղաց վարձքը մահն է, և վարձք մը որ չէ կարող մարդուս կեանք տալ՝ շատ պակաս վարձք է: Ինչպէս որ առաքինութիւնն իր հետը միշտ հատուցմունքն ունի, այսպէս ալ մոլութիւնը միշտ հետն ունի իր պատիժ պատուհասը: Թէ որ աղէկ մը նայիս քննես չար և մոլի մարդուն վիճակը, կը տեսնես անոր սրտին խոր և դժնդակ վէրքը, որ անդադար զինքը կը տանջէ կը չարչարէ՝ իրեն բախտին աջողութեան և մեծութեան ժամանակն ալ: Առաքինի մարդ մը յաւիտեան չի կրնար օղորմելի ըլլալ, նմանապէս չարագործ մարդն ալ չի կրնար երջանիկ ըլլալ:

Կան մարդիկ որ մոլութիւնը կը սիրեն իրենց վըայօք՝ բայց քիչ կան որ ուրիշին վըայօք զանիկայ սիրեն:

Կարծես թէ մարդիկ այնպէս մը մէկմէկու հետ խօսք դնելով միաբաններ են առաքինութեան դէմ, որ գիտեն թէ մարդ մը առաքինութիւնը չի կրնար ՚ի գործ դնել՝ առանց ծանր ծանր վտանգներու մէջ մտնելու. և թէ՛ ուրիշ տեղ շահ մը չի կրնար գտնել՝ բայց եթէ մոլուութեան մէջ:

Առաքինութիւնն է որ մարդն անյաղթելի կրնէ, և բախտին ձախորդութիւններէն զան կը պաշտպանէ. թէպէտ և շատ անգամ զստ չի կրնար ուզածին պէս ընել չարութեան դէմ ալ: Օր մը գնաց մէկը Ջենոն փիլիսոփային ձախորդ լուր մը տուաւ, թէ ամմէն իր ունեցածը չունեցածն ընկղմեցան կորան: Պատասխան տուաւ Ջենոն. Բա՛հէ, է՞հա «-Եմ Բախտը գիտ ի՞նչն է» ընէ: Բան մը չէ կարող յաղթել ան մարդուն որ բախտին ձախորդութեանցը գիտէ յաղթել. և իմաստուն առաքինի մարդ մը ամենեւին չի յուսահատիր սիրտը չի կտարիր՝ որչափ ալ մեծ ըլլան ձախորդութիւնները. վասն զի այժմ ձեռքէն եկածի պէս զանոնք կրնդունի:

Թէ որ քեզ առնեն դնեն կայսերներուն կարգը, կամ թէ առնեն դնեն ռամիկներուն կարգը, դուն առջինին համար մի հըսարտանար, և երկրորդին համար մի ալ մը չնար: Այնչափ գոհ կրնաս պառկիլ քնանալ տաղաւարի (խօլիվայի) մը մէջ, որչափ պալատի մը մէջ. և այնչափ երջանիկ սեպէ քեզ գերութե մէջ, որչափ դրախտին մէջ:

Ճշմարիտ երջանկութիւնը չի գտնուիր հողուն տակը, ուր որ մենք կը փորենք կը

մինտրուենք որ ոսկին գտնենք. և ոչ ծովուն տակն ուր որ զմեզ հազարումէկ վտանգի մէջ կը ձգենք որ գանձ գտնենք. հապա՛ կը գտնուի միայն առաքինի սրտին մէջ:

Օր մը հարցուցին Սոկրատէս մեծ փիլիսոփային, թէ արգեօք Պարսից թագաւորն երջանի՞կ է. սլատասխան տուաւ. Չէ՛ գիտեր էս, Ի՛նչ արգեօ՛ ինչ-սան ուր կը հասնի անոր առաքինուի՞նը: Աղէկ մտածէ աս խօսքս. կուղէր ըսել թէ ճշմարիտ երջանկութիւնն առաքինութեան մէջն է, չէ թէ բախտին անցաւոր բաներուն մէջ, ինչպէս են աշխարհքիս վրայ եղած փառք պատիւը, հարստութիւնը, և այլն:

Առաքինութիւնը միշտ փառաւոր կերպով մը պարզերես և համարձակ զինքը կը ցցընէ ամմէն ժամանակ՝ երբոր բախտն իրեն կը դաչի: Մարդ մը որ պիտի դատապարտուի՛ միայն թէ ինքն անմեղ ըլլայ՝ ամենեւին չի խռովիր և չի ցաւիր. իսկ թէ որ իրաւ յանցաւոր է, ինքն ալ զինքն այնպէս ճանչնալով՝ գործակից կըլլայ արգարութի:՛

Գիտնաս որ առաքինի մարդիկ շատ բան ունին քաշելու և համբերելու. բայց առաքինութիւնը նման է արևուն, որ որչափ ալ մութ և միգասպատ ըլլայ օդը, ինքը չի կենար՝ միշտ իր քալուածքը կը շարունակէ:

Առաքինի մարդը գեղեցիկ դալար խոտէ շինած պատ մի է. որչափ որ կտորտես, ալ գեղեցիկ կըլլայ և աւելի կը բօլբօջէ:

Ախտաւոր և մոլի մարդն ինքը զինքը յիշելէն ալ կը վախնայ. և իրեն վարքը քննե-

լով մտածելով բան մը հոն չի գտներ՝ բայց եթէ անկարգ անկանոն ցանկութիւններ : Իր ժամանակը կը ծախէ ծաղկրներ ժողովելու՝ ծաղկանց փունջեր շինելու . չի մտածեր չի գիտեր որ նոյն իսկ ժողովելու ժամանակն անոնք կը չորնան . իր ամմէն հաճոյքն ուրախութիւնը մէկ տեսակ բան են , նոյն բնութիւնն ունին . վասն զի ամմէնն ալ մէկ վայրկեան մը միայն կը գիմանան :

Ախար մոլութիւնը շատ կարճ և խիստ չափաւոր ժամանակ մը ունի . անկէց ետև կը փոխուի կը լայ մէկ անբժշկելի չար մը . իսկ անոր ետևէն՝ դրսուանց ըրած բարի գործքերն ալ՝ անցած գացած ըրած չարիքներուն յիշատակը չեն ջնջեր չեն վերցըներ . զոր օրինակ մարդ մը ետևէ ետևնոր սարսուքեր չընելուն համար՝ ասով առջի ըրած սարսուքերը չեն մոռցուիր :

Որոնք որ դրսուանց միայն երբեմն երբեմն առաքինութիւնն՝ ի գործ կը դնեն , կը տեսնես որ անոնք շատ անգամ չարութեամբ զանի ձեռք կառնեն իրենց իբրև կանոն մը՝ որուն հնազանգ կը ցցընեն զիրենք : Պէտք է որ առաքինութիւնն երևնայ ամմէն չար գործքերու մէջ՝ որով որ ասոնք կը ջնջուին կը վերցուին աշխարհէս :

Ամմէն բարի անձինք յայտնի համարձակ կը գովեն կը յարգեն առաքինութիւնը . իսկ չար մարդիկ՝ ի ծածուկ :

Առաքինի մարդուն սիրտը գեղեցիկ սարտեղ մըն է . որուն մէջը օձուն մտնելն ալ , վաւրտուիլն ալ մէկ կը լայ :

Առաքինի անձինքը՝ մենք պէտք է որ ձեռք առնենք մեզի իբրև առաջնորդ մեր ամեն գործքի ամեն վարմունքի մէջ. ինչպէս վար պետ նաւապետ մը ծովուն մէջ:

Առաքինասէր մարդուն վրայ խիստ պրզ տի յանցանք ալ իր ուրիշ ամեն աղէկութիւններուն իբրև թէ շուք կը ձգէ կը մթընցընէ, որպէս թէ արևուն խաւարմունքն է՝ որ չի ծածկուիր և բոլոր աշխրբիս աչքին կը զարնէ:

Բարի և առաքինի մարդն Աշէի Բաներէն իրոք մեծն է, և մեծ Բաներէն իրոք աղէին է:

Որպէս զի կարող ըլլանք առաքինութեան հասնիլ, պէտք է որ շատ աշխատութիւն քաշենք, և որպէս թէ ճանկառենք ելլենք բարձր լեռներուն վրայ՝ ուր որ ինքն ելած նստած է: Մեծ ջանքով հոգալու ենք զանիկայ ձեռք ձգելու. վասն զի անով այնպիսի բարիք մը ձեռք կը ձգենք, որ մէկը չէ կարող զան մեր ձեռքէն հասնել, թէ որ մենք չիկամենանք:

Առաքինութեան գործքեր ընելը դիւրին է, բայց առաքինութեան հասնիլը դժուարին է: Ասիկայ բնութենէ տուած մեզի շքնորք մը չէ. շատ ջանք շատ քրտինք թափելու է որ զասի ձեռք ձգենք. և մասնաւոր արուեստ մըն ալ պէտք է առաքինի ըլլալու համար. « Ի՞նչ օգուտ է անհամար բաներ գիտնալ և անհամար գրքեր գործընել, երբոր դուն ետ կենալու բաները կը նետ, և ընելու բաներէն ետ կը կենաս » . ինչպէս կը զուրցէր ատենօք փիլիսոփային մէկն իր աշկերտին:

Թէ որ դեռ չես գիտեր չես ճանչնար ինչ որ պէտք է քեզի ընել, նայէ դիտէ ուշադրութեամբ՝ թէ մէկ առաքինի և խելացի մարդն ի՞նչ կընէ, ի՞նչ կեանք կանցընէ, ի՞նչպէս կը վարուի իրեն գործքերուն մէջ. և դուն միտքդ անանկ դիր թէ ատ մարդը միշտ քու դիմացդ կեցեր քեզ կը նայի: Ամ մէն գործքերդ այնպէս գործէ՝ որպէս թէ ատ մարդը կը դիտէ կը քննէ քու ամմէն գործողութիւններդ: Անտանը կը տեսնես որ ան յարգութիւնն ան պատկառանքն որ դուն անոր վրայ ունիս՝ քեզ կը բռնէ թող չի տար որ անոր կամացը դպչիս և չար գործք մը ընես, վախնալով չըլլայ թէ խկոյն սկսի դատել և յանդիմանել զքեզ:

Թէ որ այսպէս աչքիդ դիմացն ունենայիր ան անցած դացած առաքինի մարդիկն ալ՝ որոնց վարքը պատմութիւնը գրեանց մէջ կարգացեր ճանչցեր ես, չէիր համարձակիր անտանն այնպէս զիւրաւ առաքինութենէ ետ կենալ և մոլութեանց ետէ լինալ:

Ամմէն օր նայիս քննես՝ թէ ո՞ր մոլութիւններն են արդեօք՝ որոնց շնորհօքն Կիսկիմ կեցար յաղթեցիր. և աս միջոցով կը տեսնես որ անոնք օրէ օր կը քիչնան, և դու օրէ օր առաջ երթալով աւելի առաքինի կըլլաս:

Միշտ կը յարդեմ և կը յիշատակեմ ան իմաստուն փիլիսոփան՝ որ խրատ տուաւ մարդկանց աս բանս. Մի՛ ինչ ի՞րի, այսինքն՝ բան մը չափազանց չըլլայ: Ասիկայ աս երկու բառով մէկէն մեզի հասկըցուց ամմէն

առաքինութեանց ամբողջ գումարը : Վասն զի ինչպէս մեզի բարոյականը կը սորվեցընէ, Առաքինութեանն 'ի մեզն կայանայ . այսինքն՝ առաքինի կուզես ըլլալ նէ, նայէ որ ոչ մէկ ծայրն անցնիս և ոչ մէկալ ծայրը, միշտ մէջ տեղը կեցիր : Չեմ կրնար չյիշել միշտ ան խմաստուն ճգնաւորին զուրջածնալ, որ ըսաւ թէ՛ Որ աւելին է՝ 'ի շարեն է :

Դիւրին բան է առանձնութեան մինակութեան մէջ բարի մարդ ըլլալ, և առանց վրկայի առաքինի ըլլալ : Ես առաքինութեան համար այնպիսի բնական իղձ և յօժարութիւն մը ունիմ, որ առանց պարտրկան ըլլալու ալ՝ (որ միշտ պարտրկան եմ՝) իրեն նշանազգեստը վրաս առնել, կուզեմ զիս իրեն միշտ գերի ընել : Այնչափ գեղեցիկ և լաւ բան է առաքինութիւնը :

Օր մը հարցուցին Արիստալպպոս փիլիսոփային թէ ինչ բանով փիլիսոփաներն ուրիշ մարդիկներէն վեր են, պատասխան տուաւ, թեպէք և ամեն օրէնք ամեն կանոնք աշխարհէն վերային ընդունին, անոք անապեանն ալ միշտ արդար կը մտային և միշտ նոյն կեանքը կը վարէին :

Առաքինութիւնը մեզ ազնուական կրնէ՛ առանց մեր ազգատոհմին ազնուականութեան և առանց նշաններու . մեզ յարգելի երկրպագելի կրնէ յառաջ քան սուրբ ըլլալը . մեզ գովելի կրնէ ամմէն տեղ և ամմէն նուն գիմացը : Եւ ան համարմունքն որ մենք ունինք առաքինութեան վրայօքը, նման է զեփիւռի մը, այսինքն քաղցր և անուշ քա-

միի մը՝ որ բուսոց և ծաղկանց վրայ կուգայ
կը փչէ, և վերջն ազնիւ գոյնը կուտայ ա-
նոնց և գեղեցիկ կընէ:

Քու սրտիդ մաքրութիւնն ու քաջու-
թիւնը պիտոր ըլլայ ինչպէս նաւախիճը
(նաւու զաֆրա), որ նաւուն պինտ վարի
կողմը կը լէցընեն կը դնեն՝ որ հաստատուն
հաւասարակչութեան մէջ սահէ նաւը .
իսկ առաքինութիւնը պիտոր ըլլայ նաւուն
բեւը: Արնայ դիպուած ըլլալ որ դուն թէ-
պէտ և ամմէն ջանքովդ դէմ դնես, 'ի վե-
րայ այսր ամենայնի ունեցածէդ չունեցա-
ծէդ և քու պատուոյդ ալ զքեզ զըկեն. բայց
գիտնաս որ յաւիտեան չեն կարող զքեզ
քու առաքինութենէդ զըկել, թէ որ դուն
չուզենաս:

Ատենօք աթենացիք իրեքհարիւր վաթ-
սուն արձան կանգնեցին 'ի պատիւ Դեմեա-
րիոսի Փապերիոսի իրենց երևելի իշխանին .
վասն զի տասը տարի ամբողջ խահեմութե
և արդարութեամբ զիրենք կառավարեց: Ա-
տեն եղաւ որ նախանձոտները յարձըկեցան
և ան արձանները ջարդուբուրդ գետին զար-
կին. երբոր աս տեսաւ Դեմեարիոս, աս
քանա զուրցեց. Իբառ աս արձանները ինն
դիւրսն իրժանիւ. Բայց իմ քաջութեանս և իմ
արդիւնս՝ որոնց համար աս արձանները կանգնե-
ցին Կոնստանտինոպոլսի յատիպեան շինար իրժանիւ:

Ձգոյշ կեցիր, չըլլայ թէ քու առաքինու-
թեանդ աննման պատկը տաս փոխես ոսկւոյ
կամ արծրթի հանքի մը հետ:

Առաքինութիւնը միշտ պարզերես է և

համարձակ, վասն զի ամբնջնալու կամ վախնալու բան մը չունի: Իմաստալից առակ մը մեզի խելք կը սորվեցընէ, թէ ատենօք թագաւոր մը ճամբան երթալնինի՝ տեղ մը արձան մը կանգնած կը տեսնէ. կը մօտիկնայ անոր՝ կուզէ իմանալ որուն արձանն ըլլալը, կը կարգայ տակի գրուածն Առաքինութիւն, կիմանայ որ առաքինութեան արձանն է եղեր. բայց տեսնելով գլխէն ինչուան ոտքը բոլորովին մերկ, իբրև թէ ցաւակցելով ինքն ալ առաքինութեան սրտախ մը ուզելով ընէլ՝ կը հանէ վրայէն իր թագաւորական ծիրանին, արձանին վրայ կը ձգէ կը ծածկէ: Անտեսնն արձանը կը դառնայ իրեն՝ խոնարհութեամբ շնորհակալութիւն ընելէն ետև, աս բանս ալ կը զուրցէ. Ես, ո՞վ ետագոր, ծածկելու արծաթի բան մը չունիմ որ ամբնամ, եւ քոքեղութիւն մըն ալ չունիմ որ քոյ պահես:

ԴԱՍ ԺԳ.

Բարեկամութեան եւ բարեխմբերու վրայ:

Պէտքը չէ մարդուս զինքը բարեբաղդ սեպել՝ իր բարեկամներուն մէջէն միայն մէկի մը հետ համարձակ կենցաղավարելով. հապա պէտք է հոգայ ջանայ՝ որ ամէն բարեկամներն ալ բարի ըլլան:

Զգոյշ կեցիր՝ քեզի բարեկամ չընես ծոյլ մարդը, և կամ հարբեցողը. առջինը վտան-

դի ժամանակ քեզ կը թողու կերթայ • խոկ երկրորդն ինչ ծածուկ որ իրեն բացեր էիր , բոլորը դուրս կու տայ կը զուրցէ • երկուքն ալ քաղաքական ընկերութեան մէջ շատ մնասակար են : Միշտ յիշես չիմունաս ան խեղացի խօսքը • Պարիէշֆի «իւր, «բեեդ» շի» լեղան • այսինքն որչափ որ զգուշութեամբ պարկեշտ մարդ մը սրտին մէջը բանը կը պահէ նէ , այնչափ ալ անզգուշութեամբ՝ արբեցողը զանի դուրս կը հանէ :

Զըլայ թէ արտորնօք քեզի բարեկամներ ընես • վասն զի թէպէտ և մէկու մը վրայի առաջին յօժարութիւնդ մենծ տպաւորութիւն կընէ սրտիդ մէջ , սակայն աւելի հաստատուն է ան սէրն որ կամաց կամաց ետեւ ետեւ կը մանէ մեր սիրտը , ժամանակ տալով մեր փոխադարձ բարեկամական միաւորութեանը : Մէկէնիմէկ շուտով կապուած բարեկամութիւնը կը նմանի ան ծառերուն՝ որ մէկէնիմէկ շուտով մը կաճին կը բարձրանան • բայց կը տեսնես որ այնչափ ուժով չեն , ինչպէս ան ծառերն որ մեհծնալու համար աւելի շատ ժամանակ կուզեն :

Ճմարիտ բարեկամ մը իմ հետս դեռ չեկատած՝ ինծի ժամանակ պէտք է • բայց նայելէս որոշէլէս ետքը ալ անկէց ետեւ բարեկամս կատարեալ իշխանութիւն մը ունի իմ վրաս և իմ հոգւոյս վրայ , և ես սիրտս կը բանամ իրեն այնպէս՝ ինչպէս ինծի :

Հաւատարիմ բարեկամ մը ուրիշ բան չէ , բայց եթէ՝ մէկ «բիւ ես ճ» • անոր համար այնչափ ալ պէտքը չէ շատցնել : Ա

մուսնութիւնն որ բարեկամութենէն աւելի պինտ կապ մըն է, մէկհաաիկ ունի. ուրեմն ճշմարիտ և անկեղծ բարեկամութիւնն ալ աւելի քիչ պէտք է ունենալ: Աս կանոնը չիպահէլով զարմանք չէ երբոր կը խաբուինք, և շատ անգամ ալ կը զղջանք կը ցաւինք. որ աս բանս ճշմարիտ բարեկամութեան հետ ամենեւին չի կրնար յարմար գալ:

Բարեկամ քեզի ընտրէ միշտ բարի և առաքինի անձ մը: Ասան զի ախտաւոր և մոլի մարդը ոչ սիրել կրնայ և ոչ սիրուիլ երկան ատեն:

Չար մարդկանց բարեկամութիւնը չար միաբանութիւն մըն է աւելի՝ քան եթէ ճշմարիտ և անկեղծ բարեկամութիւն մը:

Ամէն մարդ կրնայ մեզի թշնամի ըլլալ, բայց ոչ ամէն մարդ կրնայ բարեկամ ըլլալ: Ասան զի քիչ մարդիկ կան որ կարողութիւն ունենան մեզի բարիք ընել. և դրեթէ ամմէնքն ալ կրնան միտս մը մեզի հասցընել:

Բարեկամութիւն ըսածնիս շատ յարգելի և սրբազան բան է, և արժանի է որ մենք բոլորով սրտիւ սիրենք զան և պատուենք:

Աշխարքս ստեղծուելէն ՚ի վեր սիրով կապուած միացած կեցեր է, և մարդիկ՝ բարեկամութեամբ. մենք առանց ասոր կը դառնայինք կը լայինք իբրև մէկ սոսկալի անապատ մը: Չիկայ աշխրրբիս վրայ այնչափ մենձ ախորժ մը, մենձ հանգստութիւն մը սրտի՝ քան զմէկ ըլլալն ու շահ ունենալը:

Մէկ կարծիք մէկ խորհուրդ ունենալը՝ բարեկամութիւն կը ծնանի և կը պահէ ալ իսկ տարբեր տարբեր կարծիքներ, յօժարութիւններ ունենալը՝ նման է երաժշտութեան անկարգ և սխալ խաղերուն, որ ուրիշ բան չընեն, բայց եթէ աւրել ձգել ա՛նուշ երգեցմունքը, և լսողներուն անկաճը զարնել խայթել:

Քիչ անգամ կը հանդիպի որ տարբեր տարբեր կարծիքներ ունեցողներուն մէջ բարեկամութիւնը հաստատուն մնայ: Բայց ես աս բանս որուն հետ որ ըլլայ՝ այնչափ չեմ հոգար. միայն թէ բարի մարդ ըլլայ բարեկամս, կրնամ ես իրեն վստահիլ, կըրնամ ես զան իմ սիրտս առնել դնել. երբոր աղէկ մը ճանչցեր եմ իրեն բարութիւնը, ուրիշ բանէ չեմ վախնար:

Բարեկամը մտիթարութիւն է մեզի մի նսկութեան մէջ, օգնական է գործքի մէջ, պաշտպան է վտանգներու մէջ, խորհուրդ տուող է տարակուսանաց մէջ, կառավարիչ է խղճմտանքի մէջ, և ասպաւինելու տեղ է ձախորդութեանց մէջ:

Բան մը չիկայ որ աւելի դժուարագիւտ ըլլայ, աւելի մեծագին և աւելի հարկաւոր ըլլայ՝ քան թէ ճշմարիտ բարեկամը:

Օգոստոս մեծ կայսրը ինչ որ կորսընցուց նէ կրակի սառճառաւ, ջրի սառճառաւ և ուրիշ ձախորդութեանց սառճառաւ, կրնար քիչ ժամանակի մէջ տեղը լեցընել. բայց երբոր կորսընցուց ան իրեն երկու ճշմարիտ բարեկամներն որ ունէր, բոլոր ի-

բենն կենացը մէջ անմիտի(թար միշտ լալու հետ էր ան երևելի կայսրը :

Աշխարհքիս բաներն ամմէնն ընդունայնու-
թիւն է բաց 'ի հին բարեկամներէն՝ որոնց
հետը նստիս կենցաղավարիս, և բաց 'ի ա-
ղէկ գրքերէ՝ որ առնես կարգաս :

Հաւատարիմ՝ բարեկամը կենդանի գանձ
է. քանի որ ձեռքերնիս է՝ գին չունի. խնկ
երբոր կորսընցընէնք՝ արցունք չի բաւեր որ
արժանապէս լանք զան : Չիկայ մարդուս
աւելի հեշտ և գիւրին բան մը քան զխօսիչն
իրենն բարեկամացը վրայ. և բանիմ ալ չի-
կայ աւելի դժուարին՝ քան զգտնելն անկեղծ
բարեկամ մը, և կատարեալ տեղեկութիւն
մը ունենալն անոր վրայ :

Երբոր կը գտնես մէկ մը, որուն որ կա-
րենաս զուրցել հաղորդել քու վիշտդ քու
նեղութիւնդ, մէկէն անատենը կըսկսիս մը-
խիթարուիլ թեթևալ. բայց շատ ցաւակ-
ցելի է ան մարդն որ հաւատարիմ՝ բարե-
կամ մը չունի՝ որուն որ կարենայ վստա-
հիլ սիրաը բանալ :

Բարեկամիս բարի սիրաը կանուցընէ
կը թեթևընէ իմ քաշածներս. և իմ վրայ-
ովս եղած իր մտմտութն իմիններս կը քիչ-
ցընէ : Թէ որ անոր բախար յաջողութիւնը
բացուի, ես կը խնտամ կուրախանամ այն-
չափ որչափ որ ինքը կընայ ուրախանալ. և
ասով իմ երջանկութիս կաւելնայ կը շատ-
նայ : Շատ գեղեցիկ ըսին հին փիլիսոփանե-
րը. Նման ճե երբոր նմանի ճե հեք ի ճ Թ...որ...
ե...-... ալ ճե!էն երջանի! իւլլ... : Դարձեալ՝

Թէ որ լուսա որպէս ես, լեւ ինչ որ լուսն այլ որ ես : Ար սիրեմ իմ բարեկամս՝ որչափ զիս . և ինծի կերակնայ թէ ասով ալ բաւականապէս չեմ սիրեր :

Իրաւ որ մեծ գովեստի արժանի եղաւ ան փիլիսոփան որ մեռնելուն ժամանակը հրամեց որ իր ամմէն ունեցածներուն ցուցակին մէջ գրեն զնեն իր բարեկամն ալ :

Օր մը Աղէքսանդր կայսեր աղաչեց մէկն որ ունեցած գանձը իրեն ցցընէ . անատենը հրամեց Աղէքսանդր իր ծառաներուն որ երթան ցցընեն ան մարդուն չէ թէ ունեցած ստակը՝ հասա իր բարեկամները : Ասով Աղէքսանդր բաւականապէս ցոյց տըւաւ թէ ուրեմն աւելի մեծ կը սեպեր իր բարեկամները , քան թէ իրեն անհուն հարստութիւնը :

Բարեկամս իմ ամմէն ունեցածիս վրայ ինչպէս որ ինքը կուզէ՝ կրնայ հրամել կարգաւորութիւն ընել : Այսն զի ինչ բարիք որ ունենամ ես , թէ որ զինքն ալ մասնակից չընեմ ինծի , ախորժ մը չեմ զգար մինակ ունենալուս համար : Թէ որ Սամիդի ըսուած հարուստ ազգին բոլոր գանձը ինծի տային , կամ թէ բոլոր աշխարքս ալ ինծի տային , բայց աս գաշամբ որ մինակ ես զանոնք վայելեմ , պէտք էր ինծ հրաժարել ամմէնէն :

« Հասարակ կերակուրն որ կուտեմ բարեկամիս հետ , կըսէր մէկը , գիտես թէ ինծի մեծ խնճոյք (զիս ֆէթ) մըն է : Իսկ երբոր մինակ կը նստիմ կուտեմ , շատ համեղ

կերակուրն ալ ինծի ակորթելի մը չի դար ,
 և այնպէս կը կարծեմ զիս՝ թէ մէկ սոսկալի
 անապատի մը մէջ եմ : Արզմայլիմ՝ կուրա-
 խանամ երբոր դոհ և ուրախ կը տեսնեմ
 իմ բարեկամս . բայց ուրախու թիւնս աւելի
 կը շանայ երբոր կարենամ աւելի օգնու-
 թիւն մը ընել իրեն : Երբոր բարեկամիս
 դործքին համար կըսկսիմ միտքս բանեցընել,
 և ետևէ կիյնամ իրեն շահն եւեկցընել, ես
 անատենն այնչափ կաշխատիմ անոր հա-
 մար՝ որչափ որ ինծի համար » :

Բարեկամը մէկ իստակ պայծառ հայլիի
 մը նման է, որ մեղի մեր պակասութիւնները
 կատարելապէս կը ցցընէ :

Ատենօք Փոկիտոն ըսուած առաքինի մարդն
 օր մը Անտիպատրոս մեծ իշխանին զուրցեց
 աս բանս . թէ որ միտք դրեց էս՝ թէ էս քո-
 հեպտ այնպիսի բարեկամ եմ որ շողոթութեամբ
 վարուիմ հեպտ, շաք կը խաբ--խս :

Բարեկամս իր պարտքն ինծի ցցընելու
 շատ ալ պակասի, ես աս բանիս համար իմ
 բարեկամութիւնս իրմէն չեմ պակսեցըներ .
 և թէ որ ինքը մէկզի ձգեր է բարեկամու-
 թեան պարտքերը, ի վերայ այսր ամենայնի
 պէտք է որ ես նոյն առաջին բարեկամու-
 թեան սէրն ունենամ հետը :

Ամմէն կերպ նկատմունքը, ամմէն կերպ
 պէտք եղած բանը կը ջանամ ես բարեկա-
 միս բանեցընել . բայց երբոր կը տեսնեմ որ
 ճամբէ դուրս ելեր է, անատենը ամմէն
 պատշաճաւոր միջոցները՝ դեղերը ձեռք
 կառնեմ զինքը ճամբայ բերելու :

Խեղքով խոհեմութեամբ մարդավարութեամբ վարուիլ բարեկամի հետ՝ այնչափ գեղեցիկ պատուաւոր բան մըն է, որչափ որ ցած անվայել բան է՝ իրեն պիտոյից ժամանակը չուզել իրեն օգնութիւն հասնիլ :

Բարիք ըրէ քու բարեկամիդ, որպէս զի միշտ աւելի հաստատուն կապուի հետդ : Նմանապէս բարիք ալ ըրէ քու թշնամեոյդ, որ զինքը պարտաւորես բարեկամ ըլլալ հետդ :

Ամէն ջանքս կը բանեցընեմ որ բարի խօսիմ իմ թշնամեացս վրայ, և պաշտպանեմ իմ բարեկամներս : Ասոնք առաջ տիրելէս ետև, կարգը յետոյ ուրիշներուն կուգայ. վասն զի անոնք առաջ իմ պակասութիւններս ինծի ճանչնալ կուտան :

Աղէկ բարեկամ թէ որ ունիս, զգոյշ կեցիր մի ուզեր որ շատ հարստութիւններ ձեռք ձգէ, կամ թէ մեծ մեծ պաշտօններու և իշխանութեան հասնի. վասն զի թէ որ ատ բաները ձեռք ձգելու ըլլայ նէ, կամ քու բարեկամութիւնդ կարհամարհէ ոտքի տակ կառնէ, կամ թէ կը դառնայ քեզի թըշնամի կըլլայ : Ատենօք իշխան մը՝ թագաւորին ներքին իշխաններուն մէջէն մէկն իրեն մեծ բարեկամ ունէր. և աս իշխանը երբոր թագաւոր ընտրեցին, լսեց մէկալ իշխանն ու ըսաւ. « Աս բարեկամ իշխանն որ թագաւոր եղաւ, ինծի մեծ թշնամի պիտոր ըլլայ » . և իրաւ որ անանկ եղաւ՝ ինչպէս որ մարգարէացաւ :

Թէ որ կը նայիս որ չես կրնար քեզի բա-

րեկամ ընել երևելի անձ մը, ջանա այնպէս
կերպով մը վարուիլ հեան որ քեզի թշնա-
մի չընես. աս քեզի բաւական սեպէ: Վասն
զի թէ որ եակէ իյնաս ուղենաս ապահո-
վութեամբ վայելել ան մեծ մարդկանց բա-
րեկամութիւնն որ բարի և առաքինի չեն,
դուն անառեւը կը նմանիս մկան որ կաառւին
անկրճին մէջն ուղէ իր բոյնը դնել:

Քեզի բարեկամներ մի փնտրուեր պալաս
ներու և մեծ մարդկանց աներուն մէջ:

Քիչ բարեկամ կայ մարդու անձին, բա-
րեկամ շատ կայ մարդու բախալին և յա-
ջողութեանը: Շահու համար եղած բարե-
կամութիւնն այնչափ կը դիմանայ որչափ որ
կը դիմանայ շահը. և մենք ամմէնքս ակամայ
աս բանիս փորձն առեր ենք: Անկեղծ ան-
շահասեր բարեկամութիւնն ազամանդին
(էլմասին) բնութեանը կը նմանի, որ խիստ
շատ կը դիմանայ. և խիստ դժուար է զա-
նիկայ հալել կորսընցընել:

Միայն վաճառականութիւնն ու առու-
տուրը պէտք է շահու համար ըլլալ, և ոչ
եթէ բարեկամութիւնը: Բարեկամք պէտքը
չէ որ նմանին կշեռքի, որուն մէկ կողմն որ
վեր կելլէ նէ, մէկալ կողմը վար կիջնայ,
հասա պէտք է որ թուաբանական հաշիւ-
ներու համբանքին նմանին, որոնց խիստ
պզտիկ թիւերն ալ խիստ մեծերուն պէս
ուրիշ բանի չեն ծառայեր՝ բայց եթէ գու-
մարը շատցընել:

Չգոյշ կեցիր ամենեկին որ ընծայ տալով
քեզի բարեկամներ չընես. վասն զի թէ որ

ատ ընծաներդ չիշարունակես նէ անոնց ,
անոնք քեզ սիրելէն կը դադրին :

Բարեկամութիւնը պէտք է հաստատուի՝
կարծեաց յօժարութեանց բնաւորութեանց
հաւասարութեանն ու միակերպութեւն վրայ,
չէ թէ ընծաներու վրայ, որ շատ անգամ
կը տրուին՝ մեզ կաշառելու կուրցընելու
համար . և որչափ աւելի տաս, այնչափ սա-
կաս հաւատարիմ կըլլան բարեկամներդ :

Թշնամի մը թէ որ խելքովդ և մարդավա-
րութե՞դ շահեցար վաստըկեցար, շատ ան-
գամ այնպէս աղէկ բարեկամ մը կըլլայ որ
լինչուան կրնաս ալ վստահիլ սիրտդ բանալ
իրեն :

Երբոր մէկ մը բարեկամութեան կապը
կը քակուի նէ, ալ անկէց ետև բարեկամնե-
րու մէջ եղած ծածուկ բաներուն դուռն ալ
կը բացուի . և կը տեսնես որ ասդիս անդին
ելեր վազեր կը թռչըտին ատ ծածուկները,
որպէս թէ վանդակէ (խաֆէսէ) մը դուրս
թռչուններն արձըկած ըլլայիր : Նմանա-
պէս՝ որ ասէն որ բարեկամք մէկմէկու հետ
կաւրուին, կը տեսնես որ անդիէն ծածուկ
թշնամիներն որ միշտ արթուն կեցեր կը դի-
տեն անոնց ըրածնին, կերթան իրենց մա-
հաբեր շնչովը կը փչեն կը բորբոքեն կրակը .
և մէկ մը որ սպաւերազմը յայտնի բացուի,
կը տեսնես որ հին բարեկամները դարձեր
եղեր են աւելի վտանգաւոր թշնամի :

Երբոր ընտրեցիր քեզի բարեկամ մը,
պէտք է որ ցընես իրեն ամմէն կարելի հոգդ
և ջանքդ : Ի վերայ այսը ամենայնի՝ խոհե-

մուծիւնը կուզէ որ մտքերնիս ալ զնենք
 թէ անիկայ մարդ է, կրնայ ըլլալ որ՝ օր մը
 թշնամի ալ ըլլայ մեզի :

Երանի ան մարդուն որ իրեն կարօտու-
 թեան մէջ կրնայ գանել բարեկամ մը, որ
 իրեն օգնուծիւն հասնի: Բայց շատ աւելի
 երանի ան մարդուն որ կարօտ չըլլար:

Բարեկամ չեն անոնք՝ որոնք որ զքեզ կը
 պարտաւորեն կը խօսեն քու շահուդ դէմ
 եղած բաներուն մէջ. ինչպէս որ դուն ալ
 բարեկամ չէիր ըլլար քու անձիդ, թէ որ
 քու իրաւունքդ մէկդի ձգէիր՝ ուրիշին ի-
 րաւունքը պաշտպանելու համար:

Քեզի բարեկամ մը ընտրելու՝ ուշ եղիր
 մի արտորար. բայց աւելի ուշ եղիր, երբոր
 կըստիս կը պարտաւորիս բարեկամ մը
 թողլու ձգելու:

Ամէնուն հետ քաղաքավար մարդավար
 եղիր, բայց քիչերու հետ ընսանի եղիր:

Ով որ ըլլայ մի արհամարհեր իրեն ցած
 վիճակին համար. և չափազանց ալ յար-
 գանք և պատիւ մի ցըրներ մէկին իրեն հա-
 ըրստուծեանը համար:

Յաջողուծիւնն արդար կշիռք չի կրնար
 ըլլալ. հապա ձախորդուծեան մէջ կրնաս
 կռել ճշմարիտ բարեկամներն իրենց ար-
 դար բուն կշեռքին չափովը:

Պղատոն երևելի փիլիսոփան շատ փառա-
 ւոր գովասանքներու արժանի է, որ ամե-
 նևին չի թողուց չի ձգեց զիր բարեկամը Վապ-
 րիասը՝ որ ամբաստանուեր և դատապար-
 տուեր էր, և ամէնքն ալ զինքը թողուցեր

ձգեր էին : Երբոր Պղատոն աս Կապրիաս իրեն բարեկամին հետ ընկերակցելով կերթար ինչուան բանտը, անատեն Կրոբուչու անունով մեկ շողքորթ մը հանդիպեցաւ Պղատոնին ճամբան, և ըսաւ. Կերթաս որ ուրիշի օգնութիւնն հասնիս. Բայց գիտօրից որ Սիւրաբէսին թոյնը + էլի համար ալ պարսպաբանած էրէր է : Պատասխան տուաւ իրեն Պղատոն այսպէս. Ես պարբերաբար եմ իմ հայրենեանցս համար, և իեանքս ալ վասնգի մէջ յիջեր եմ. այսպէս ալ հիմա նոյնը ինչեմ ընել իմ սիրելի Բարեկամս համար :

Ճշմարիտ բարեկամներուն մէջի եղած բարեկամութիւնը պէտք է որ նմանի ամենեին ան հին ատենուան շինուած տաճարին, որ կըսուէր Տճար Կասաբաքմաթեան. աս տաճարն առանց ծածքի շինուած ըլլալով և վերի կողմէն բաց, միշտ պայծառ և լուսաւոր էր : Կուղէին հասկըցընել շինողները, թէ ասանկ միշտ պայծառ և լուսաւոր պէտք է ըլլալ հաւատարմութիւնը, և ծածուկ կեղծաւորութիւն մը չի վայլեր որ հետը խառնուի :

Բարեկամութիւնը մեր սրտին ուրախութիւնը կաւեցընէ, և մեր կենացը թշուառութիւնը և ձանձրութիւնը կը փարատէ :

Կան բարեկամներ որ իրենց վարմունքովը կը նմանին ան մկան՝ որ կըսուի Կրոտոսեան մուկ : Եւ պատմութիւնն աս է. Ասենօք Կրոտոս անունով մէկն իրեն տունը մուկ մը ունէր, աս մուկս քանի որ առատասպէս կը գանէր հոն իրեն կերակուրը, ա-

մենևին չիհեռացաւ չիթողուց Կրոտոսին տունը : Օր եկաւ կրակ ինկաւ տունը սկըսաւ երիւ, մուկն որ աս տեսաւ մէկէն ցաթկեց փախաւ, տունը թողուց գնաց : Աս տես նելով Կրոտոս՝ սկսաւ մտածել ըսել, թէ որչափ անհաստատ է շահուն համար եղած բարեկամութիւնը, և նստաւ աս երկու տող բանս գրեց. « Կեցար ապրեցար հեաս, ո բարեկամ՝ անհաստատ բախտին ժամանակը : Հիմա ինծմէ կը փախչիս կերթաս. բայց կրնայիր յաջողութեան հետ ձախորդութիւնն ալ կրել » :

Կըսէ նոր հեղինակին մէկն այսպէս. « Ես երբէք չեմ թողուցած չեմ ձգած իմ բարեկամս քանի որ ինքն առջինը չէ եղեր՝ որ զատուի ինծմէ, զատուի նաև յառաքինութենէ, ան գեղեցիկ և ճշմարիտ կապանքէն՝ որ զմեզ մէկմէկու հետ կապեր էր : Եւ թէպէտ հիմա իրեն ընտանութենէն ետ կը կենամ, սակայն և մասնաւոր սէր ունիմ իրեն վրայ. և իրեն միշտ բարիքը կուզեմ՝ մտածելով ան մեր հին բարեկամութիւնը և մեր սիրալիր միաբանութիւնը : Ես զիս կը խոստովանիմ թէ քաղաքացի եմ աս աշխարհիս. ուստի և կը գանիմ կը զոուիմ, և թըշնամի եմ ան ամէն բանի՝ որն որ չի վայլեր որ մարդկանց մէջ ըլլայ. և ուրիշի գէմ եղած անիրաւութիւնն իբրև ինծի եղած կը սեպեմ » :

Գ Ա Ս Ժ Գ .

Չորսուորս ասորսսսի և մխելու վրայ :

Մասնաւոր հոգ պէտք է որ ունենաս չէ թէ միայն վաստակածդ պահելու համար , հապա թէ որ կարելի է՝ նաև չափով աճեցնելու օրինաւոր և արդար ճամբով : Ստակը բախտին ժառանգն է , և մենծ տէրու թիւն ունի աշխրբքիս վրայ :

Մտնող մարդը պէտք է ալէկ դիտնայ թէ ստակը մենծնալու բալլիքն է . ճամբայ կը բանայ և դիւրաւ ներս կը մտցնէ խելացի մարդը՝ պաշտօններ ձեռք ձգելու քաղքին ծառայութեանը համար : Թէպէտ և որչափ որ մենծ խելք ուզես նէ՝ ունենաս , թէ որ հեան ամենևին օսկիի գոյն մըն ալ չունիս , աշխարքս հասարակօրէն իբրև ոչինչ կը սեպէ զքեզ : Անխելք է այսպէս սեպելը . պէտքը չէր ասանկ ըլլալ . բայց աշխարքս ասանկ կերթայ : Մտնողս իեանք ծով մըն է . կըսէր մէկ փիլիսոփայ մը , գիւրդ նա-ասպէսը սքալին է : Թշտտո նա-ագնացո-թի-ն իրն է ո՛վ որ լտնի սս նա-ասպէսը : Աս խօսքերով չէ թէ կուզենք ըսել՝ թէ արծաթասէր եղիք , որ չար է և ամենայն չարեաց պատճառ . այլ թէ մտնող մի ըլլար , վասն զի ասկէց ալ շատ չարիք կը հեանին :

Կը պատմեն թէ ատենօք վնենտիկցի աղնուական իշխան մը լսելով թէ Կողիմոս

Մէտիկեան փառաւոր դուքսը Ֆիօրէնցայի՝
 քովն ունի եղեր Իիւնիսիան ըսուած աս-
 րէ : Ելաւ գնաց ասոր քով՝ և շատ կաղա-
 չէր որ իրեն ցցընէ ան քարը : Աս աղաչա-
 նացս մարդավարութեամբ մը պատասխան
 տուաւ դուքսը, ըսաւ . « Իրաւ է ըսածդ,
 ունիմ քովս ան հրաշալի քարը . ահա քեզ
 իմ ծածուկս : Ես օգնութիւն ամենեկին չեմ
 խնդրեր մէկէ մը ան բաներուն մէջ որն որ
 ես կրնամ ինքիրէնս ընել : Ես այսօր կրցած
 բանս վաղուան չեմ ձգեր : Ես խիստ պզտի
 բաներու մէջ ալ զգուշաւոր եմ հոգացող
 եմ » : Ասոնք լսելով վէնետիկցին՝ աղէկ
 հասկըցաւ . գուրս ելաւ դքսին դիմացէն՝
 շատ շատ շնորհակալութիւն ընելով իրեն :
 Գնաց իր քաղաքը, սկսաւ ինքն ալ ՚ի գործ
 դնել ըսածները . եղաւ խիստ հարուստ և
 խիստ խելացի քաղաքացի Վենետիկու մէջ :
 Դուն ալ ջանա աս ծածուկ փիլիսոփայա-
 կան քարը ՚ի գործ դնել, թէ որ կուզես
 վաստըկածդ պահել և տունդ տեղդ խոհե-
 մութեամբ կառավարել :

Յայտնի է որ մեծահոգի առատասիրտ
 մարդը այնչափ մենծ հոգ մը չունի սարկի
 համար . բայց երբոր ասիկայ կը հատնիննէ,
 անատենը կըսկսի կարօտութիւնն զգալ :

Ամենեկին առանց սարկի մարդը որչափ որ
 աղէկ աղէկ ձիրքեր ալ ունենայ, նման է
 նաւու մը որ զարդարուած պատրաստուած
 ըլլայ ամմէն չուաններով կազմածներովը .
 բայց չի կրնար առագաստը բանալ երթալ
 առանց յաջող քամիի մը :

Թէ որ բան մը ընելու բաղձանքդ ու յօ-
ժարութիւնդ ունեցած ստրկէդ աւելի ան-
դին կանցնի, ջանա ամմէն ջանքովք որ աս
բաղձանքդ հաւասարես քու ունեցածիդ:

Զգոյշ կեցիր, չինմանիս ան մարդուն որ
ետեէ իյնալ ջանալնիննի որ ուրիշին նաւը
վտանգէն խալըսէ, իրենինը ցամաքը կը զար-
նէ կը կտարէ:

Նայէ գիտէ ան տեղերն որ ուրիշները
մենձ վտանգով նաւերնին զարկին կորսըն-
ցուցին, որ դուն կարենաս զգուշանալ՝ հե-
ռուէն քալել ան վտանգաւոր տեղերէն:

Որոնք որ իրենց ունեցած չունեցած ստա-
կը շտայլութեամբ անառակութեամբ հա-
տուցին նէ, կը տեսնես որ անոնք զարմա-
նալի հոգով մը ետեէ են խորհուրդ կուտան
քեզի որ դուն ալ քուկիններդ հատցընես:
Նման են ասոնք ան աղուէսին որ առակը
կը սպառմէ՝ թէ ասիկայ երբոր փորձանքի
մը եկաւ և իր պօջը կորսընցուց, ուրիշ ա-
ղուէսներուն խորհուրդ կուտար կը համո-
զէր որ իրենք ալ իրենց պօջերնին կարեն-
և կըսէր անոնց՝ թէ աս պչա աւելորդ բան
մըն է մեզի, և ուրիշ աղէկութիւն մը չու-
նի՝ բայց եթէ ծանրութիւն և անհանգըս-
տութիւն մը տալ մեզի:

Ատենօք ազնուական մարդ մը՝ որ մտիւր
էր իրեն հարստութեանց մեծագոյն մասը,
որ մը գնաց Եղիսաբեթ թագուհիին՝ ազա-
ջեց հրաւիրեց զինքն իր տունը: Եւ էր աս
տունս մենձ գեղեցիկ և շատ փառաւոր պա-
լատ մը. և աս պալատիս դրան վրայ գրուած

կար վերնագիր մը այսպէս . Աճեալն ինչ ունայնութիւն է : Երբոր Թագուհին ներս մըտնելու եղաւ, կարգաց աս գիրը, դարձաւ հարցոց ազնուականին, Թէ ինչ կուզէ ըսել աս գիրս : Երբոր գրածին մեկնութիւնն աղէկ մը լսեց անոր բերնէն . սպաստխան տուաւ Թագուհին, ըսաւ . Ի՛նչ դասն ինչ համար այսպէ՛ իւրձ ըրիւր գո՛ւ ամենայն ինչէր, և այսպէ՛ երկայն ըրիւր ունայնութիւնէր : Եւ այսպէս աս սպաստխանովս սաստիկ և ազգու յանդիմանութիւն մը տուաւ ան մըսխող ազնուականին :

Հին կուսպաշաներուն գրքերէն կը յիշեմ մէկ պատմութիւն մը, Թէ անգամ մը անտառի մը մէջ կաղնի ծառի մը վրայ դրեր են եղեր մէկ չաստուածուհիի մը արձան . և ժողովուրդն երկան ժամանակ մենձ պատիւներ մենձ զոհեր կընէ եղեր աս չաստուածուհիին : Օր եկեր է, ժողովուրդը կը տեսնէ որ ան ծառն իյնալու կործանելու մօտ է . Թէպէտ և դեռ չինկած, Թէպէտ և դեռ չաստուածուհին վրան կեցած, սակայն մարդ մըն ալ անկէջ ետև իրեն չի մօտիկնար :

Շատ քիչ կը սպասակի որ սիրուին և մեծարուին ան մարդիկն որ բախտ ու յաջողութիւնը կորուսեր են . և նմանապէս շատ քիչ կը հանդիպի որ ձախորդութիւնը մէկտեղ կատուած մնայ բարեկամութե հետ : Բարեկամական սէր ըսածնիս կը տեսնես որ շատ անգամ մանաւանդ շահասիրութիւն է . և շատ անգամ մէկզմէկ կը սիրենք

որ կարենանք հասնիլ ան վախճանին՝ ինչ որ մտքերնիս դրեր ենք :

Շատ մարդիկ կան աշխրբքիս վրայ որ կատարեալ կը նմանին արևադարձ ըսուած ծաղկին բնութեանը . աս ծաղիկս անատենը կը բացուի՝ երբոր արևը վրան կը ծագէ , և երբոր իրիկուն կը լլայ՝ շուտ մը ինքն ալ կը գոցուի :

Հաւատա ինձի , ձախորդութեանդ ժամանակը մեծ թշնամի անոնք կը լլան քեզի , որոնք որ բարեկամ կերևնային քեզի յաջողութեանդ ժամանակը :

Ապագայ շահուդ և վաստըկելուդ յոյս ունենալուն համար՝ պէտքը չէ որ ունեցածդ շուտով մը ծախես մսխես : Խելացի խոհեմ վաճառականը իրեն ամմէն օրուան տանը ծախքը չի շատցըներ և ունեցածը չի մսխեր , վախնալով որ չըլլայ թէ ապրանքը կորսընցընելէն աւելի չարագոյն բան մը հանդիպի իրեն :

Ծոցն եղած ստակն է որ մարդուս համարմունք մը կուտայ աշխրբքիս առջևը . իսկ խոհեմութիւնը խելքը՝ զինքն ամմէն ատեն գովելի կընէ . և թէ մէկը և թէ մէկալը կարօտութեան ժամանակն իրեն մենծ օգնութիւն կը հասնին :

Շուայլութիւնը մսխելը նման է իժի , որ իրեն ծնողաց փորը կը ծակէ դուրս կելլէ . իսկ չափաւոր ապրուստն և արգարութեամբ շահեցընելը , են իբրև երկու թև և երկու ձեռք բախտին և աջողութեան :

Օր մը Զենոն փիլիսոփան ատենելով մէկ

քանի երկտասարդներ որ ունեցածնին կը մտնէին, սկսաւ խրատել և յանդիմանել անոնք ուղեւոր զիրենք արգարացընել, ըսին թէ մենք այնչափ ունևոր ենք որ կըրնանք այսպիսի կեանք վարել: Դարձաւ անատենն աս պատասխանս տուաւ փիլիսոփան . Դու + արեօ + Կարարացնէի + զան խոհարար (աշտին), որ Իերախոհներուն մէջ առեւեր շտապանց աշ յիւր, շտապ աշ ունենալուն համար:

Շուայլ մտտող մարդը կրնաս նմանցընել ան թղենիներուն, որ բարձր գահավէժ (ուչուրում) տեղերը կը բուսնին, որոնց պատուը միայն ազուաներն և անգլները (ագպակաները) կրնան ուտել:

Դիպուածն է բախան է որ երբեմն կը վաստըկցընէ . բայց վաստըկածը պահողը դիպուածը չէ, հասպա խոհեմութիւնն է և առաքինութիւնը:

Ով որ ամմէն տեղ ամմէն բանի մէջ կը խնայէ, կատարեալ ագահ է . և ով որ բան մը չի խնայեր, շուայլ է: Դուն նայէ խիստ հարկաւոր չեղած բաներուն մէջ խնայել, որպէս զի սպառչածաւոր եղած ժամանակը կարենաս աւելի առատութեամբ մը բանեցընել ունեցածդ:

Ով որ ատեն մը կը մտնէ, այնպիսին պէտք է որ ատեն մըն ալ խնայէ: Վասն զի քիչ կը հանդիպի որ տներնին չիկործանեն ան մարդիկն որ ունեցածնին չիտեն խոհեմութեամբ բանեցընել և խնայել:

Թէ որ բարեբարութեան մը համար մէ-

կին փոխ ստակ տուիր, ջանա որ շատ չու-
շացնես քեզի դարձնել տուածդ: Վասն
զի հասարակօրէն խօսելով, հին սլարոքերը
միայն անշնորհակալութեամբ կը հատուցա-
նեն մարդիկ:

Թէ որ ստըկի մը ժառանգութիւն մը
տար, շուտով մը հաշիւն ունեցիր. արդար
ճամբով ջանա որ աճեցնես, և միտքդ միշտ
անսնուաց սլահես՝ թէ առանց ամօթոյ և
խայտառակութեան չի կրնար մարդս իր վի-
ճակէն իյնալ:

Օր մը Պղատոն փիլիսոփան տեսնելով
հարուստ անէ զաւակ մը, որ ամմէն ունե-
ցածը չունեցածը մտխելով մէկ սլանդոկի մը
դուռը կեցեր չոր հացը կուտէր և ջուրը
վրան կը խմէր, մօտիկցաւ ասոր քով, և աս
բանս խրատելով ըսաւ մտխող զաւակին. Թէ
որ միշտ խնայելով ճորտ ուրեիւրնէ, աստի՛ ընթ-
րիս ուրեւրնէ իւրօր լեիւր ըլլաւ:

Կան ժառանգներ որ կարծեն թէ խելացի
բան մը կրնեն, երբոր ունեցածնին չունե-
ցածնին միշտ իբրև թէ իրենց վրանին առած
բեռցուցած կը տանին, վախնալով չըլլայ
թէ զանոնք իրենց անտեսները մտխեն:

Նայէ որ չափազանց առագաստներով չի-
լեցնես չիճանրացնես քու նաւդ, որ չըլ-
լայ թէ ընկղմեն:

Շատ օգուտ է որ մարդս կանուխկեկ
սկսի խնայող ըլլալ, վասն զի ամմէն բանը
հատցընելէն ետև խնայող ըլլալը՝ ժամանա-
կէ դուրս է և չափազանց ուշ:

Ժառանգներ ալ տեսնուեցան որ իրենց

ծնողքներէն շատ բան թողած ունէին. և իրենք ան առատութեան մէջ օր եղաւ որ ծով պահէցին, և աղքատութեամբ միանգամայն և անուանարկութեամբ ճաշերնին ընթրիքնին կուտէին :

Չափաւոր ապրուստն ուրիշ բան չէ ըստ ինքեան, բայց եթէ մէկ վաստրկիլ մը՝ որ ետուէ ետև կաճի՝ թէ որ հետն ունենայ արգարութեամբ շահեցընելն ալ :

Որպէս զի կարենաս մենծ գումար մը ընել հաշուի համրանքի մէջ, պէտք է որ շատ պզտիկներ մէկմէկու վրայ դնես միացընես : Որչափ շատ մենծ կուզես նէ ըլլայ գումար մը, ստրկին խիստ պզտիկ կտորէն կըսկսի միշտ մենծնալ :

Կը հանդիպի երբեմն որ մէկը շատ քրքրտինք թափէ ինչուան որ չափաւոր բան մը վաստրկի. բայց երբոր վաստրկի, գիտնայ որ մենծ բան վաստրկեցաւ : Վասն զի երբոր բախտն աջողութիւնն այնչափին իրեն օգնեց նէ, ալ անկէց ետև իր հետն է և շուտով բանը կը յաջուէ :

ԴԱՍ ՓԵ՝

Հարստութեան և արժամատիրութեան վրայ, և Բէ
 Կարստութեան վախճանը որն ըլլալու է :

Չեմ ծնած ես հարուստ ըլլալու. բայց
 աս բանիս համար անհանգիստ չեմ ըլլար :
 Մանաւանդ երբոր կը մտածեմ թէ մարգս
 որչափ աւելի բան ունենայ, գիտես թէ այն-
 չափ ալ աւելի կարօտու թիւն կ'ունենայ :

Իրաւ որ խելքով կրնայինք հարստու-
 թեան բողձանք ունենալ ամէն բանէն ա-
 ւելի աս աշխրջքիս մէջ, թէ որ հարստու-
 թիւնը մեղի կարենար տալ ան հաճոյքը,
 Կո՛հ ըլլալը, որով որ միայն կրնանք հա-
 րուստ ըլլալ աղքատութեան մէջ : Իսկ թէ
 որ հարստութեան կը ցանկանք մեր կարօ-
 տութիւնը միայն լեցնելու համար, անա-
 տենը քիչ բան ալ ունենալով կրնանք մենձ
 հարուստ մը ըլլալ. և ասով աւելի կրնանք
 մօտիկնալ այ ամենակարողին հարստութեն
 ու լիութեանը, որ մէկ բանի մըն ալ կարօ-
 տութիւն չունի :

Մարդկանց մէջն աւելի անարժան եղող-
 ները կը տեսնենք որ շատ անգամ կը վայե-
 լեն բախտին բարեքը, ինչպէս են հարստու-
 թիւնը, պատիւը, և այլն. բայց մարգս ճըշ-
 մարիտ մենձ ընողն ասոնք չեն. մարդուս
 իրեն բուն արդիւնքն է ներքին արժանա-
 ւորութիւնն որ ղինքը մենձ կընէ :

Կան մարդիկ որ կը սեպեն թէ ազնուականութիւնն ու հարստութիւնը կրնան մարդս երջանիկ ընել. բայց աս բաներս այսչափ գովասանքի արժանի չեն, վասն զի ուրիշներէն կանցնին մեզի: Իսկ առաքինութիւնն ու բարի վարքը, որ ինքիրէն սիրելի և ազնուական բաներ են, շատ երևելի մարդկանցն ալ մասնաւոր կերպով փառքը պատիւը կաւելցընեն:

Արեսոս մենծ հարուստ թագաւորն ան մարդը հարուստ կը սեպէր՝ որն որ կրնա՞ր ոտքի վրայ պահել մէկ բանակ մը: Բայց աս բանս կրցող մարդն ալ կարօտութիւն ունի մէկ ուրիշ բանակի մը՝ որ իր ունեցածները կարենայ պահել:

Թէպէտ և բոլոր աշխրբքիս տէր ըլլաս, 'ի վերայ այսր ամենայնի՝ ինչպէս որ ատենօք կըսէր Արքիդամոս սպարտացուց խելացի թագաւորը՝ թէ որ քու շուքդ չափելու ըլլաս նէ, անատենն ալ առջինէն մենծ պիտի չիգտնես:

Դանիէլ մարգարէն տեսիլքի մը մէջ տեսնելով չորս երևելի կայսերութիւններն որ եղան աշխրբքիս վրայ, և մտածելով անոնց վրայ, հարցուց հրեշտակին ու ըսաւ. Ի՞նչ են ասնք: Հրեշտակն ալ պատասխան տրւաւ. Ասոնք են շուս քաղերը: Աս բանով հրեշտակն ուզեց իմացընել, թէ աշխրբքիս ամենայն հարստութիւն, ամմէն փառք պատիւ՝ եկող դացող և անցաւոր բաներ են:

Կըսէ հեղինակին մէկը՝ թէ Քրիստոս տէրն մեր ալ մեզի բաւական իմացուց սոր-

վեցուց, թէ ինչ համարմունք ինչ կարծիք
պէտք է ունենանք ստրկի վրայ, երբոր ա-
ռաքելոց մէջէն Յուդային յանձնեց որ ստր-
կի սնտուկին հոգն ուսպահսպանութիւնն ինքն
ունենայ :

Աստուծոյ նախախնամութիւնը մեզի ե-
ւելք տուեր է ան ամմէն բանն որ մեզի հար-
կաւոր է մեր բարւոյն համար : Իսկ ոսկին
և արծաթն որ ստեղծողը գոցեց պահեց
երկրիս տակը խորունկ տեղերը՝ հողու հետ
խառնած կեցած, մարդուս ագահութիւնն
ու փառասիրութիւնն առաւ զատեց վեր
հանեց երևցուց :

Ով որ կը բաղձայ հարուստ ըլլալ, բա-
ւական է որ գոհ ըլլայ : Աս գոհ ըլլալս այն-
պիսի մէկ բարիք մըն է որ ամմէն բանաւոր
մարդ կրնայ ձեռք ձգել տէր ըլլալ, միայն
թէ ուզենայ : Մենք հարուստ չենք ըլլար
մեր եկամուտը շատցնելով, հապա միայն
մեր բաղձանքը մեր ցանկութիւնը չափաւո-
րելով : Ուստի չէ թէ եկամտիդ չափը նայե-
լով՝ այնչափ ալ հարուստ կամ աղքատ սե-
պես սիտի քեզ, հապա բաղձանքիդ չափը
նայելով :

Շատ հարուստ է ան մարդն որ քիչով
գոհ կըլլայ : Պէտքը չէ աղքատ սեպել ան
մարդն որ քիչ ստակ ունի . հապա ան մարդն
որ ստակ ունենալով, ալ աւելի կը բաղձայ
ունենալ :

Կան մարդիկ, որոնց պէտք է որ գոհ ըլ-
լային չափաւոր վիճակով մը . բայց որով
հետև ետևէ կիյնան սաշտօններ և պատիւ

ներ ձեռք ձգելու, և կը տեսնեն որ ուրիշները զանոնք ձեռք կը ձգեն, ասով թէ ուզածնէն կը զրկուին, և թէ առաջուց ունեցած հանգստութիւննին ալ կը կորսնցընեն:

Թէ որ քու պիտանաւորութենէդ աւելի բան ունիս նէ, աւելորդ բան է քեզի ատկայ. ուստի և միշտ նեղութիւն մը քեզի պէտք է որ բերէ: Ասան զի թէ որ կաշիսատիս քրտինք կը թափես որ ստ աւելորդ բանդ աճեցընես շատցընես, անատենը զանիկայ կորսընցուցածի մը պէս կըլլաս. որովհետև իբր քու յատուկ բանդ ան միայն պիտի սեպես, որն որ ըստ կամացդ կրնաս գործածել: Ասկէց 'ի զատ աս ալ գիտցիր որ մէկ անխելք հարուստ մը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ խելացի մարդուն գանձապեան է:

Թէ որ աղէկ խելքով մտածես մարդուս կեանքը, ուրիշ բան չես գտներ՝ բայց թէ լեցուն բան մը տեսակ տեսակ անձոռնի մտածութիւններով և սրտագողով. առաջին իր հոգն ու զբաղմունքն է ետեւէ իյնալ փնտրուել թէ ինչ միջոցներ կրնայ գտնել որ ստակ վաստըկի. երբոր վաստըկեցաւ նէ, կը հոգայ կը փնտրուէ թէ ինչպէս զանոնք չէ թէ միայն պահէ, այլ և աճեցընէ շատցընէ. ուրիշ հանգիստ չունի՝ բայց եթէ երբոր կը տեսնէ որ ստակը շատցաւ, և ունեցածն անվտանգ ապահովութեան մը մէջ է: Մէյմըն ալ կը տեսնես որ վերջապէս աս ունեցածները կամ դիպուածով մը, որ անպակաս են աշխրբքիս մէջ, կը փճանան կը կորսուին, կամ թէ ինքն ուղէ

չուզէ կը պարտաւորի զանոնք թողուլ եր-
թալ, վասն զի մահկանացու մարդ է :

Արծաթասէր հարուստ մարդն որ միշտ
ախուժախ կընէ ստակ վաստըկելու՝ և միշտ
սրտագող ունի որ չըլլայ թէ կորսընցընէ,
այսպիսին անպակաս նեղութիւն չարչա-
րանք կըելու հետ է իր կենացը մէջ : Ալ-
քատն իրեն աղքատութեան մէջ ալ հա-
րուստ է, երբոր իր պիտանաւորութեան
չափովն իր բաղձանքին ալ չափ կը դնէ .
այնչափ կուզէ՝ որչափ որ իրեն պէտք է նէ .
ամենևին չի վախնար բանէ մը, վասն զի բան
մը չունի որ իրեն նեղութիւն մը տայ, և
սրտագող ալ չունի որ չըլլայ թէ կորսըն-
ցընէ :

Թէ որ մինակ վախնալը՝ չըլլայ թէ ունե-
ցածնիս կորսընցընենք՝ այսչափ մենծ ան-
հանգստութիւն մեզի կը բերէ նէ, հասպ
որչափ մեծ ցաւ, որչափ սրտի կտրտուք
պիտի ունենանք ան վայրկեանը՝ երբոր ու-
ղենք չուղենք զանոնք պիտի կորսընցընենք :
Եւ որ աւելի չարն է, ազահ մարդն իրեն
մեծ կորուստ մը կը սեպէ ան դիպուածն
ալ՝ երբոր կը տեսնէ որ չիկրցաւ շատցընել
իր ոսկիները :

Գողութիւնն այնչափ մեծ մեղք մը կը
սեպուի որ աւելի խստութեամբ պատիժ
կուտան անոր՝ քան թէ շուտութեան մեղքին :
Ասոր պատճառը փիլիսոփայ մարդ մը ա-
սանկ կուտայ . « Ես կարծեմ, կըսէ, աս
բանիս մէջը ազահութիւնը շատ ձեռք ունի .
և ուրիշ պատճառ աս բանիս չեմ կրնար

դանեւ, բայց թէ ըսել որ մարդս իր կնիկը սեպելով միայն իբրև «իւր իրեն» «սիրելիս» և մարմին իրեն մարմինն, ինչպէս որ սուրբ գիրքը կըսէ, խի իւր ստակը կը սեպէ իբրև հոգի մը իրեն հոգիէն» : Եւ իրաւ որ ազահ հարըստին ոսկին՝ գիտես թէ իրեն հոգին է :

Բոլոր աշխարհիս գեղավաճառներուն քովն անկարելի է գեղ մը դանես որ կարենայ ըսնոցընել ազահութեան և վաշխին հիւանդութիւնը :

Ասոր աշխարհս կերպով մը ոտքի տակ առաւ և աւրեց ապականեց զհին աշխարհը : Ասան զի առաւ ցանեց մեր սրտին մէջ ազահութիւնը, և գիտես թէ բոլորովին քշեց հանեց մեր սրտէն սէրը բարեկամութիւնը, որ սուաջ ունէին մարդիկ : Ասանկով խեղճաբար առին սրտերնին կապեցին մարդիկ ոսկիին և արծըթին հետ. ծառայ և գերի եղան անոր, և կուռքի մը սէս սաշտելով դարձան եղան կուսաշտ ոսկւոյ և արծաթոյ :

Հարուստ և ազահ մարդը կարծես թէ շատ զարմանալի հրաշալի բան մըն է, սառճառաւ իրեն այնչափ ունեցած ոսկիներուն : Բայց թէ որ աղէկ մը սկսիս փնտրուել բըննեւ, թէ ունեցածները ինչպէս կը գործածէ, ինչ կընէ, ինչպէս կը վայելէ, կը նայիս կը տեսնես որ քան զան աւելի խեղճ ոլորմելի մարդ չիկայ աշխարհիս վրայ :

Պէտքը չէ արհամարհել ստակն երբոր արդար ճամբով վաստակուեր է : Բայց ան մարդն որ իր սրտիւն իր անուսն աւրելով

անանկով կը հարըստնայ, այնպիսին աւելի
կը կորսընցընէ քան թէ կը վասարկի:

Բնութիւնը՝ միայն սարկին հետ չէ կա-
պեր մեր բախտը մեր աջողութիւնը: Արնայ
մէկը խնտումով ուրախութենով անցընել
իր կեանքը, իր ժամանակը, առանց ըլլա-
լու մէկ ամիրայ մը, հարուստ մը, իշխան մը:

Քիչ բանի բաղձանք ունենալը՝ զաղքա-
տութիւնը հաւասար կընէ հարստութեան
հետ: Ան մարդն որ ախու վախ կընէ կը ցան-
կայ, հարուստ չէ • նմանապէս ան մարդն
ալ աղքատ չէ, որ աւելորդ բանի մը կարո-
տութիւն չունի: Ճշմարիտ բարի միայն ան
բանը պէտք է կոչենք որ բացարձակապէս
հարկաւոր է • և աս հարկաւոր բանն արդէն
իսկ բնութիւնն իբրև մայր գթած և առատ՝
տուեր է ամմէնմէկ մարդու: Մեզի բարե-
պէս ապրելու համար քիչ ստակ կօզտէ •
մանաւանդ բարեպէս մեռնելու համար:

Աւելի օգտակար է քիչ ունենալ, քան
թէ շատ: Ով որ շատ ունի նէ, ալ աւելիին
կը բաղձայ, որով ցոյց կուտայ թէ ուրեմն
դեռ իրեն բաւականը չէ ունեցած: Իսկ ան
մարդն ունի շատ, և բաւականէն ալ աւելի
ունի որն որ հանգիստ սրտով կեանքը կան-
ցընէ:

Աղէքսանդր մեծ կայսրը դրեթէ ամմէն
ազգ իր տակն առնելէն ետքը կը գանգըտէր
թէ ուրեմն ուրիշ ազգ ալ չիմնաց տակ առ-
նելու: Ամմէն բանն իր ձեռաց տակ առնե-
լէն ետև դեռ կը բաղձար աւելի բանի մը • և
ան բանն որ բաւական էր բոլոր մարդկային

բնութեանս, բաւական չիկրցաւ ըլլալ մէկ մարդուն :

Կրնաս հարուստ ըլլալ ուզածիդ պէս, միայն թէ կամենաս զքեզ աղքատ ընել բաղձանացդ կողմանէ : Անատենը միայն սեպէ թէ մարդ մը աւելի հարուստ կամ աւելի աղքատ է, երբոր կը տեսնես որ աւելի կամ պակաս բարեկրօն մարդ է :

Խելացի մարդն աւելի մեծ մը չի սեպեր Աբուլէոս հարուստ թագաւորին էջը, որ շատ ոսկի կունակը բեռցուցած կը տանէր : Եւ ոչ Աղէքսանդր կայսեր ձին մենծ բան մը կը սեպէ՝ իրեն ան փառաւոր հարուստ կազմածին (ըռահաին) համար :

Հարստութեան փառամոլութիւնն ըստ ինքեան ինչ բան է, բայց եթէ՝ խելքով մտածելով մէկ փառիլիլ մը՝ որ աղոց կամ խենթերուն աչքը կառնէ : Փիլիսոփային մէկը կը կըսէր թէ, « Ես աս աշխրբքիս արտաքին բաները, հարստութիւնը, փառքը, և այլն, կուզեմ գործածել մէկ բարակ թեթեւ թրուչող զգեստի մը պէս. որ թէպէտ և վրաս ըլլայ, բայց միշտ իմ մարմինէս հեռու կը կենայ » :

Հարուստ մարդն իր սառկին միայն շատութեանը համար մի սեպեր թէ ուրիշ մարդիկներէն աւելի ա՛լ մեծ բան մը ըստ ինքեան ունի, բայց եթէ միջոց մը յարմարութիւն մը՝ ուրիշին բարիք ընելու, ուրիշին կարօտութիւնը լեցընելու իր հարստութեամբը : Եւ ան ամենաբարին ասոր համար մէկին հարստութիւն տուեր է, մէ-

կալը աղքատութեան մէջ թողուցեր է . որ հարուստն աղքատին ողորմելով իւր մեղքերը քաւէ և հոգին փրկէ . և աղքատն ալ համբերելով իր մեղքը քաւէ և հոգին փրկէ :

Հարստութիւնն ու մեծութիւնն աղէկ մտածես նէ՝ ուրիշ բան չեն ընէր , բայց իբրև թէ մէկ առժամանակեայ փայլունութիւն մը տալ մեր բնական նուաստութեանն ու աղքատութեանը : Ասան զի ամէն մարդ հաւասարապէս մերկ ծնէր է , և հաւասարապէս մերկ հողը պիտի մանէ :

Մէկ ձի մը գեղեցիկ կազմածքով զարգարուած և վրան ալ մէկ գեղեցիկ ծիրանի կապայ մը՝ այնպէս յաղթանակի մէջ յաղթող զօրավար մը վրան վերցուցած տանելու ժամանակը , արդեօք կրնայ իրաւամբք հսրարտանալ՝ երբոր անդիէն ժողովուրդն սկսի կանչելով ուրախութեամբ ծափ ծափի զարնել : Այս թէ արդեօք կրնայ զինքը մեծ սեպել վրան եղած զարդարանքներուն պատճառաւ , որ իրեն համար նայիս նէ աւելի ծանրութիւն են , քան եթէ զարդարանք : Այս , որչափ քիչ մարդիկ կան որ քեզի տեսութիւն գան՝ բուն քեզի համար , քու հետդ խօսին կենցաղավարութիւն ընեն՝ բուն քեզի համար . վասն զի ամէնուն տուած պատիւը խոնարհմունքը քեզի չէ՝ քու ոսկիիդ համար է միայն : Ով թէ որչափ քիչ մարդիկ կան , որ բուն քեզի գլուխնին ծռեն՝ հնազանդին քու անձիդ , վասն զի միայն քու աթոռիդ պատիւ կրնեն գլուխ կը ծռեն . ուստի և բուն քեզի՝ ալ աւելի

բան չի մնար, բայց թէ ան վերի ըսած ձիուն
բանը, այսինքն մեծ աշխատութիւն մը և
մեծ ծանրութիւն մը :

Հարստութեան վախճանն ըստ ինքեան
ուրիշ բանի սէտք չէր ըլլալ, բայց թէ ա-
ւելի հանգստութեամբ վայելցընել մարդուս
իր կեանքն և ուրիշներուն կարօտութիւնը
լեցընել: Բայց հիմա ասիկայ եղաւ մարդուս
պատճառ իրեն անհանգստութեանը, իրեն
չարչարանքին • և որչափ աւելի կը շատնայ
հարստութիւնը, այնչափ ալ աւելի կը շատ-
նայ մարդուս մտմտութիւն, զբաղանքն, և սրը-
տագողը վախը՝ որ չըլլայ թէ աւելի բան
կորսընցընէ: « Քան զազբատութիւնն ու-
րեմն մենծ հարստութիւն չիկայ, կըսէր մէկ
փիլիսոփայ մը • և ես որ քիչ բան ունիմ,
կըսէր, կընամ աս բանս հաստատութեամբ
զուրցել և պնդել: Ասան զի քանի որ ես
հիմա կատարեալ հոգւոյս խաղաղութիւնը
կը վայելեմ՝ թէսպէտ և աղքատ, այնչափ
դոհ և ուրախ եմ՝ որպէս թէ աշխրբիս ամ-
մէն ոսկին ունեցած ըլլայի »: Աուզէր ըսել
թէ երբոր իրօք ալ ան ոսկիներն ունենայի
նէ, արդեօք հոգւոյս նոյն խաղաղութիւնը
կընայի՞ վայելէլ:

Ասն մարդիկ որ ոսկիի և արծըթի կուս-
պաշտ են • կան ալ որ սպտուոյ և փառայ :
Դուն գոհացիր օրհնէ քու աստղդ քու վի-
ճակդ, որ զքեզ երբէք չի դրդեց որ աս չաս-
տուածներուն ծոխ երկրպագութի տաս :

Այնչափ համարմունք ունեցիր ստրկի
վրայ, որչափ որ քեզի կը ծառայէ քու սկի-

տանաւորութեանդ համար: Ստակն եղաւ
քեզի ծառայելու համար. ուստի դուն պէտ-
քը չէ որ գլուխդ ծռես՝ իրեն ծառայութիւն
ընելու, ևս առաւել՝ իրեն գերի ըլլալու:

Մարդուս ազնուական հոգին և սիրտը
պէտքը չէ որ ըլլայ այնպիսի տեղ մը, ուր որ
առնես ընցնես այսպիսի ցած ու անարգ
բաներով: Եւ իրաւ որ շատ արտառոց հրէշ-
բան մըն է, երբոր կը տեսնես որ մարդիկ
աս հանքերուն աս հողերուն աս մոխիրնե-
րուն այսչափ սիրահարեր են:

Ատենօք Թեմիստոկլէս անուանի իշխանն
և Յունաց զօրապետը որ մը փորձութեան
մէջ իյնելով ու բաղձալով վերցնել տանել
տեղաց մը մեծ գանձ մը, ինքնիրեն եկաւ՝
ամբչցաւ իրեն աս պակասութեան աս սխա-
լանացը վրայ, դարձաւ իր ծառաներուն մէ-
կին ըսաւ. «Ի՞նչ առ լերձուր աք սփոյլը, լսան
չի գո՞ր Թեմիստոկլէս լէս»:

Բիաս մեծ փիլիսոփան իրեն բոլոր ունե-
ցածը չունեցածն ինքնիրեն թողլով մէկգի-
ձգելով, այնպէս զինքը հարուստ մեծա-
տուն կը սեպէր. կըսէր աս անուանի փիլի-
սոփան միշտ աս խօսքը. «Ընդ իս կրէ՛մ զամե-
նայն. ես իմ հետս զամմէն բանս կը վերցը-
նեմ՝ կը տանիմ»: Առգէր ըսել. մարդուս
հարստութիւնը՝ միայն իրեն առաքինու-
թիւնն իրեն բարի վարքն է. և խելացի մարդն
իրեն հարկաւոր եղածը նայելով՝ քիչով գոհ
ըլլայ, ասով գրեթէ ամմէն բան կունենայ:
Եւ աս գեղեցիկ խօսքն աս փիլիսոփայիս ի-
րեն իբրև թէ մէկ փառաւոր սիւն մը կանգ-

նեց, որ ետևի եկողներն անպակաս զինքը պատուեն, և միշտ յիշեն՝ Ընդ Իսկուսն :

Տակիտոս հռոմայեցւոց խելացի պատմագիրը կըսէ թէ՛ Աեսսարասիանոս երևելի կայսրն իրաւ որ հաւասար կըլար խիստ մեծ և անուանի հռոմայեցւոց, թէ՛ որ իր ազահոլթեամբը չաւրէր ասպականէր իրեն ուրիշ աղէկ բաները :

Պերսէոս թագաւորը կորսընցուց իրեն գանձը և իրեն թագաւորութիւնն ալ՝ հարստութեան չափազանց սէր ունենալուն համար. գերի բռնուեցաւ հռոմայեցի զօրապետէ մը, և զինքն ալ իրեն ոսկիներուն հետ խախբաբար ժուռ ածցուցին յաղթանակին մէջ հռոմ քաղաքը :

Եվանդրոս հին թագաւորին խօսքն որ երբեմն ըսաւ Ենէասայ, միտք պահելու և մըտածելու խօսք է. Համարչակեաց Կի-րդ. առ համարնեա զիւն, և զքեզ ինքնդ յայնժամ առ ժանի համբեա ան, այսինքն՝ Սիրտ առ զօրացիր, բարեկամ, բանի տեղ մի գներ ոսկին արծաթը. երբոր աս ընես նէ՛ անատենը միտքդ դիր թէ սիրելի կըլլաս ան :

Հարուստ մարդն անատենը միայն երջանիկ և գոհ կեանք մը կանցընէ, երբոր աղէկ կերպով և աղէկ բաներու կը գործածէ իր ստակը : Եւ աղքատ մարդն անատենը մեծ հարուստ մը կը սեպուի, երբոր իր կարօտութեանցը մէջ առանց գանգրտելու համբերութեամբ կը վարուի՝ միշտ գոհութիւն տալով ան :

Գիտես թէ փիլիսոփայ մարդու մը բազմանք կուգայ՝ իրեն ջուր խմելու գաւաթն ալ մէկդի ձգել, երբոր կը տեսնէ որ աղքատ մը երկու ամուր ջուր կը խմէ. ինչպէս ատենօք ըրաւ Գիողիմէս փիլիսոփան: Դարձեալ՝ բաղձանք մըն ալ կուսենայ, ինչպէս ատենօք Արատէս փիլիսոփան ունէր, որ ինչպէս ջուրը պատրաստական խմելիք է մարդուս, այսպէս ալ բան մըն ալ ըլլար աշխրրքիս վրայ պատրաստական կերակուր մարդուս. որպէս զի ուրիշ ալ բանի կարօտ չըլլայինք, բայց եթէ ինչ որ բնութիւնն ապահովապէս առանց ուրիշ հոգ մը ունենալու մեզի միշտ պատրաստէ: Եւ աղէկ նայիս նէ՝ ստեղծողն ասանկ մեզի պատրաստեր է, միայն թէ մարդս գոհ ըլլայ, ինչպէս որ Պօղոս առաքեալը կը խրատէ. Ունի՞մք կերակուր եւ հանդէր՞, եւ այնո՞ւ շաքաստոտ:

Քեզի բուն հարկաւոր եղածէն աւելի ինչ որ ալ ուրիշ բան քովդ կայ նէ, անիկայ քեզի անպիտան բան մը սեպէ: Թէ որ չորս ստակ ծոցդ ունիս նէ, գոհացիր փառք տուր անոյ. թէ որ զգեստդ քեզի բաւական է որ զքեզ տաքէն պահէ, ցրտէն պահէ, և քու տունդ քեզ բաւական կը պաշտպանէ օդոց խառնակութենէն, քամիներէն, և այլն, ալ աւելին ունենալու հոգդ չըլլայ. և թէ որ անկէց աւելի բանով ալ ունենաս նէ, մեծ բանի մը տեղ մի սեպեր:

Արեսր ատենօք փիլիսոփայ մը. « Ամենակն բանի մը տեղ չեմ դներ ոսկւոյ արծը թի գանձը սամսիդացի ըսած ատենօք հա-

բուստ մարդիկներուն . երեսն ալ չեմ նայ-
իր տեսակ տեսակ անուշ համազամ կերա-
կուրներուն Աբիկիոս ըսուած ատենօք ա-
նուանի որկրամուլ հռոմայեցիին . և թէ որ
տէր ըլլայի՝ ամենեկին վարձք մը չէի տար ան
մարդիկներուն՝ որոնք որ տեսակ տեսակ նոր
հեշտուածիւններ փափկուածիւններ կը գըտ-
նեն կը ճարեն . ինչպէս որ ատենօք կուտար
Գիոնեսիոս Սիկիլիոյ թագաւորը : Ետևէ
չեմ իյնար որ մեծ ըլլամ , ինչպէս ատենօք
Շիպիոն մեծ հռոմայեցիին . կամ թէ ամմէ-
նէն մեծ ըլլամ՝ ինչպէս ատենօք Փապիոս
ըսուած հռոմայեցւոց զօրապետը . և հոգ
չունիմ ոչ ստրկի և ոչ պատուոյ և փառաց .
այլ աս բաներն իմ գիմացս իբրև խաղալիկ
փուճ բաներ են . որ բախտը մարդկանց գէ-
մը կը հանէ կուտայ , որ երթան խնտան ըզ-
բօսնուն . ինչպէս որ աղաքներուն մենք կը-
նենք . որոնց նման ամենեկին ան մարդիկնե-
րը՝ հոգևով մարմնով ետևէ են որ շատ տե-
սակ բան և շատ փառք ունենան , որպէս զի
երբոր մէկ բանէն կը յափրանան (պիսմիշ
կըլան) նէ , մէկալին ձեռք զարնեն » :

Շատ բան ունենալն անհանգստութիւն
կը բերէ , կարօտ ըլլալը թշուառութիւն է ,
պատիւը ծանրութիւն է , պաշտօններու
մէջ մանեւ առաջ երթալը վտանգաւոր է .
վայելուչ բաւական կեանք մը ունենալն եր-
ջանկութիւն է : Գուն որչափ բանի որ կը
բաղձաս նէ՝ ունիս , թէ որ ունենաս որչափ
որ քեզի սէտք է . բու կարօտութիւնդ լեցը-
նելու : Ի վերայ այսր ամենայնի շատ ան-

գամ [Թերևս եղեր է որ զարմացեր կեցեր ես, տեսնելով որ արժանաւորութենէդ աւելի բան ունեցեր ես, և աս բանիս համար հարկաւորապէս դոհացեր միշտ շնորհակալ եղեր ես քու ստեղծողիդ:

Ով որ խաղաղութեամբ կապրի, բարեպէս կապրի, և ան մարդը մեծ մարդ է, որն որ մենծ է իր առաքինութեամբը: Այլէկ զուրցեց փիլիսոփային մէկը. « Մեծ մեծ գանձերու ես զարմացած աչք չեմ տնկեր, և ոչ շատ և մեծ երկիրներու. վասն զի երբոր կը մտածեմ որ մարդս ծներ է աշխրբիս տէր ըլլալու համար, անատենն ես ալ իմ իրաւունքէս ետ չիկենալով, կըսկսիմ խնտումով վայելել զուարճանալ ան կտոր բանին վրայ, որչափ որ ինծի բաժին հաներ է ան »:

Չափազանց ախորժանքով մը մի զմայլեր աս աշխրբբիս տեսակ տեսակ զուարճութեանցը: Վասն զի դուն ալ ան աչքով կրնաս նայիլ անոնց վրայ և գործածել. ինչպէս որ կրնեն թագաւորները, որոնք թէպէտ և կը տեսնեն կը նային և կը վայելեն ալ, բայց ետքը որպէս թէ բանի մը տեղ չիսեպելով՝ ալ չեն մտմտար անոնց վրայ: Ինչ զմայլմունք, ինչ զուարճութիւն ալ ունենաս աս աշխրբբիս վրայ, պիտի ջանաս որ դուն տէր ըլլաս քեզի, չէ թէ ծառայ և գերի ըլլաս անոնց: Ինչ տեսակ ալ գեղեցկութիւններ տեսնես աշխրբբիս վրայ, ջանաս պիտոր մտքդ ստեղծողին տանիս՝ օրհնես զինքը, չէ թէ քու սիրտդ գերի ընես

անոնց : Քու զուարճութիւնդ , քու զմայլմունքդ պիտոր ըլլայ քու սրտիդ խաղաղութիւնն ու քու մտքիդ ուղղութիւնը , որ կըլլայ աս իրեք բանով , այսինքն՝ մէկ մը ստեղծողդ ճանչնալով . երկրորդ սիրելով . և երրորդ իրեն հաճոյական գործքեր ընելով : Աս իրեք բանն ընես , ինչ վիճակի մէջ ալ ըլլաս՝ միշտ երջանիկ ես , և ուր տեղ որ ըլլաս՝ գիտես թէ միշտ դրախտի մէջ ես :

Այս իրեք բանն ունենաս , միշտ ճշմարիտ հարուստ ես : Իսկ թէ որ աս իրեքս չունենաս , թէսպէտ և աշխրբքիս բոլոր ոսկին ունենաս , միշտ խեղճ ողորմելի աղքատն ես : Թէ որ աս իրեքն ունենաս , անապատ տեղ մըն ալ քեզի այնչափ զուարճալի է , ինչպէս մէկ զարմանալի գեղեցիկ պարտէզ մը : Քու հոգիդ ամմէն տեղ կրնայ գանել իրեն հանգիստ անխռով տեղ մը , և խիստ փառաւոր հանդիսութեանց մէջ ալ , և շատ բազմամարդ քաղքըներու մէջ ալ կրնաս գուն զքեզ անանկ բռնել , որպէս թէ անապատի մը մէջ ըլլայիր :

Քիչով գոհ եղող մարդը երբոր կերթայ գեղեցիկ անտառ մը կը մտնէ , հոն կը լսէ սոխակին (ոլիւլպիւլին) անուշ անուշ երգելը , գիտես թէ իրեն նախանձ մը կուգայ անոր երջանկութեանը վրայ . վասն զի ան թռչունը կարծես թէ ան անտառի մէջ քաշուելով առանձնանալով , ալ անկէջ ետև ինքն իր խիստ մեծ աջողութիւնն ու բախտը գտածի պէս , և իբրև ազատ ամմէն հոգէ և մտմտութէ՝ կըսկսի անուշ երգելովը զը .

ւարձանալ զմայլիլ իրեն ան սիրելի մինա-
կութեանը մէջ :

Խաղաղութիւնն է ան մեծագինն և մէկհա-
տիկ դեղը, որ գուն պէտք է որ միշտ առ-
նես քու առողջութիւնդ պահելու, և երջա-
նիկ կեանք մը ունենալու : Աս խաղաղու-
թիւնը կը լլայ քեզի ան փիւս-փայտն ը-
տուած ասիւ, որ սակիի գոյն կուտայ ամմէն
ուրիշ հանքերու որոնք որ սակի չեն, և կը
բժշկէ քու հոգւոյդ ամմէն հիւանդութիւր :

Խելացի մարդն ան մարդիկներն աւելի
երջանիկ կը սեպէ, որոնք որ թէպէտ քիչ
կը վատորիին, բայց միշտ պատրաստ են և
կուզեն քիչ բանով գոհ ըլլալ :

Վերջապէս ինչ որ է նէ, նայիս միշտ ան-
մուտց պահես աս տուած խորհուրդս . այս-
ինքն՝ նայէ քանի որ կենդանի ես, գործա-
ծես չափով քու ունեցածդ : Վասն զի ըս-
տոյդ գիտցիր որ թողուս ձգես սխտոր զա-
նոնք քու մեծ թշնամիներուդ, որոնք քու
կենդանութեանդ ժամանակն ալ քու մա-
հուանդ կը ցանկան կը սպասեն :

Մեր մեռնելէն ետև, մեր թողուցա-
ծին համար այնչափ կը յիշեն զմեզ, որ-
չափ որ մեր ծնանելէն առաջ . անոր համար
պէտք է հոգալ, որ հանգստութենով ապ-
րիս, և բարեպէս ապրիս : Մեծ խենթու-
թիւն չէ, որ մէկը զինքը տանջէ չարջրկէ՝
սովէն մեռցընէ, որպէս զի կարենայ իր ե-
տևէն եկած ժառանգը հարստացընել, և բա-
րեկամ մը իրեն թշնամի ընել . որուն խըն-
տումը ուրախութիւնը միայն անատենն ա-

ւելի կը շատնայ, երբոր կը տեսնէ որ աւելի բան թողուեցաւ իրեն :

Ո՞վ քու ատ աշխատանքներուդ քրտինքներուդ պատուը պիտոր ժողովէ վայելէ. գիտէս ո՞վ. որոնք որ քու վրատ հիմա կը խընտան : Եւ իրաւամբք. վասն զի դուն չափազանց հոգով կը դողդրղաս ունեցած իդ վրայ, որպէս զի չափազանց վայելունք ուրիշներուն կարենաս թողուլ :

Շատ անգամ տեսնուեցան մարդիկներ, որոնք որ աւելի տժգոհ էին իրենց հարըստութեան մէջ՝ քան թէ աղքատութե մէջ :

Թաղէս փիլիսոփան կըսէր թէ ամմէն ճշմարիտ փիլիսոփայ թէ որ ուզէ նէ՝ թէպէտ և աղքատ՝ կրնայ միշտ հարուստ ըլլալ : Պէտք է փիլիսոփայութիւնը սորվել այսպիսի հարուստ ըլլալու համար. նաև ժողոված հարստութիւնը ծախել այսպիսի փիլիսոփայութիւն սորվելու համար :

Իրաւ է՝ աշխրբքիս վրայ աս երկու բանս, այսինքն՝ իշխանութիւնն ու հարստութիւնը, են իբրև թէ երկու ծխնիք (ուզէ), որոնց վրայ բոլոր աշխարքս կեցեր կը պտըտի : Բայց սակայն ասոնք ալ են ան երկու պատճառները մեր հոգւոյն բոլոր անհանգըստութեանն ու տժգոհութեանը : Ի՞նչ օգուտ է աշխրբքիս տէր ըլլալը, երբոր մէկն իր անձին տէրը չէ :

Մի բաղձար շատ բան ունենալու, գոհ եղիր այնչափով միայն՝ որչափ որ կրնաս արդարութեամբ վաստըկիլ. նախ՝ որպէս զի քեզի համար չափաւորապէս գործածես և

վայելես . երկրորդ՝ որպէս զի ուրիշ կարօտ
ներու ալ և ժառանգներուդ անկէց չափա-
ւոր բաժին հանես . և երրորդ՝ որպէս զի ա-
ռանց մեծ ցաւոց և առանց դժուարութեան
թողուս :

Դ Ա Ս Ժ Զ .

Փառասիրութեան և մեծամեծ պատշաճութեան
չբայ :

Փառասիրութեան չափ չիկայ : Որչափ
ալ մեծ ըլլայ փառասէրը , միշտ կը ջանայ
ետևէ կիյնայ որ աւելի բարձրանայ : Եւ ան
վիճակն որ առաջ իրեն իբրև գերագոյն բան
մը կը սեպուէր , կը տեսնես որ հիմայ իր գի-
մացն ուրիշ բան չէ , բայց եթէ առաջինն աս-
տիճան մը , առաջին քայլ մը : Եւ ան բանն
որ առաջ բոլոր ցանկութեամբն անոր սիր-
տը բոլոր գիտես թէ իրեն առեր քաշեր էր ,
երբոր մէկ մը զանի ձեռք կը ձգէ , անկէց
ետև պզտի բան մը կերևնայ անոր :

Ով որ հասարակ իշխան մըն է , ախու-
վախ կընէ մեծ իշխան մը ըլլալու . մեծ իշ-
խանն աչք կը տնկէ կը ցանկայ ալ աւելի
մեծ ըլլալու : Եւ ամենևին չիմամտալով իր
վրայ թէ առաջ ինչ էր , միշտ կը խորհի կը
ցանկայ ըլլալ ան՝ ինչ որ հիմա չէ :

Յուզիոս կեսարին ու Պոմպէոսին փառա-
սիրութիւնն այնչափ մեծ էր որ աշխըրբիս
իրէք մտար բաւական չեղաւ լեցընել ի-

րենց սրտին երրորդ մասը: Աս փառասիրու-
թեան կիրքն աշխարհիս խիստ երևելի
խիստ խելացի մարդիկներն ալ գերեց կոր-
ծանեց:

Աղեքսանդր կայսեր փառասիրութիւնն
այնչափ մեծ էր որ մէկ ամբողջ աշխարհս
չկիրցաւ զինքը կշտացընել: Աս փառասի-
րութիւնը հպարտութեամբ գոռողութեւն և
անխելութեամբ ալ կը լեցընէ զմեզ. և
փառասէր մարդ մը միշտ ցաւելու վշտանա-
լու հետ է, նախանձելով ուրիշին վիճակին
վրայ՝ տեսնելով որ իրմէ առաջ կանցնի:

Կան մարդիկ այնչափ փառասէր, և այն-
պիսի սրտով կը ցանկան սրտուոյ, որ մա-
նաւանդ կուզէին մեծ ըլլալ՝ քան թէ բարի:

Ատենօք երբոր Յուլիոս կեսարը՝ Կա-
տուլոս անունով իշխանի մը հետ ինքն ալ
ետեւ ինկեր էր որ երևելի պաշտօն մը ձեռք
ձգէ, անատենը Յուլիոսին մայրն սկսաւ
խրատել իր որդին որ ատ բանէն ետ քաշուի:
Պատասխան տուաւ Յուլիոս մօրը. Կամ մե-
ծը կուզեմ ըլլալ կամ մայրեաց մեջ, կամ ինչ հո-
մայեն ելլեմ քաշեմ:

Ամենակին ետեւ միշտ որ սրտուոյ չա-
փաւոր աստիճանէն անդին անցնիս: Ասան
զի աս ուրիշ բան ուզել չէ՝ բայց եթէ թըշ-
նամիք շտացընել, նախանձոտներ եւելցը-
նել, միշտ պատերազմիլ, միշտ չարչրկիլ, և
վերջապէս կործանիլ:

Ով որ կուզէ չափազանց թուշել բարձրա-
նալ ինչուան արևը, վերջը կը տեսնէ որ ատ
իւր փառասիրութիւնը կերէ կը մրկէ իրեն
թևերը:

Որչափ որ կրնանք ամմէն ջանքով զգուշանանք փառասիրութենէ . վասն զի աս կիրքս իր երթալուն վաղելուն ժամանակը սանձ մը չընդունիր . և պէտք է որ վախնանք՝ չըլլայ թէ վտանգաւոր կործանման մը մեղ հանդիպցնէ :

Կան ոմանք սր ամենեկին նման թռչուններու կը նային կը ջանան որ միշտ աւելի վեր թռչին բարձրանան , առանց դիտնալութէ ուր կերթան , ինչուան ուր կը հասնի իրենց թռչելը :

Այսպիսիներն երբոր կը հասնին իրենց մեծութեան կանկ առնելու տեղը , ալ անկէց ետև անոնց ամմէն մէկ քայլը աստուածային նախախնամութիւնը չափու մէջ կը դնէ . և կը տեսնես որ անատենը որչափ ալ թեթև ըլլայ այսպիսեաց իյնիլը կործանումը , վերստին ռաք ելլել բարձրանալ կարող չեն ամենեկին :

Քու գլխաւոր փառասիրութիւնդ ան պէտոր ըլլայ որ ջանաս աւելի խելացի ըլլալ , աւելի բարի օրինակ քու ասենի մարդիկներուն . և քու խելքդ և խոհեմութիւնդ միշտ սրտի բարութիւն ալ հետն ունենայ : Մէկդի ձգէ ամմէն տեսակ կողմնակցութիւնը . և կըլլաս դուն անատենն իբրև նաւ մը , որ ապահով անվանոց նաւահանդիստը հաւսած մտած ըլլայ :

Խելացի մարդը նման է գնտակի մը , որ կկորակ է և որ կողմն որ դարձնես՝ հաւասար է :

Նայինք խելքով մտածենք՝ ինչ բան է ար

դեօք աս պատիւս, աս փառքս, որ այնչափ ետեւէ ընկեր կը փնտրուէ փառասէր մարդը․ ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ մէկ ստուեր մը, մէկ շուք մը, որ կանցնի կերթայ: Նման է ամենևին վարդի մը, որ իրիկուան դէմ իրեն գերեզման կըլլայ նոյն գեղեցիկ կարմիր գոյնը, որն որ իրեն առաւօտը օրօրոց եղեր էր:

Մեծերուն բախտը աջողութիւնը չի քալէր չերթար խոտորնակ ծուռ գծի մը վրայ, որ միշտ ետեւէ ետև լայննալու մենծնալու հետ է․ հապա կը քալէ բոլորակ կլոր գծի մը վրայ, որ երբոր մէջ աեղը կը հասնի՝ կըսկսի վար իջնալ, և վերջը գետինը կիյնայ:

Աշխարհս մէկ թատրոն մի է․ աս թատրոնին մէջ խիստ աղէկ խաղցողներն անոնք են՝ որ աւելի բնական կերպով մը կը ձևացընեն: Բայց խելացիներն ամենևին յանձն չեն առներ թագաւոր մը ձևացընել, մեծ իշխան մը ձևացընել․ և քիչ անգամ յանձ կառնեն քաջ կտրիճ մարդ մըն ալ ձևացընել:

Գիտնաս որ պատիւը և մեծամեծ պաշտօնները միշտ արժանաւոր մարդկանց չեն տար․ շատ անգամ տուողին կողմնակցութիւնը և գիպուածն ալ աս բանիս մէջը մատուցին: Փիլիպպոս Կոմիներան ըսուած պատմագիրը կըսէ, թէ ան պատերազմին մէջն որ մէկմէկու դէմ ըրին Լուիճի ԺՆ․ Ֆրանսըզին թագաւորն ու Կարոլոս Պորկոնեային դուքսը, եղան մարդիկ որ իրենց պատուաւոր պաշտօնին կորսընցուցին, վասն զի պա-

տերազմէն փախչելով՝ այնպէս կեանքերնին խաղըսցուցեր էին . բայց նայէ որ, կըսէ, նոյն պատուաւոր պաշտօնները ետքը անոնց տրուեցան՝ որոնք տասը մըն աւելի հեռու առջիններէն փախեր էին ան պատերազմէն :

Եւրիպիդէս մեծ բանաստեղծին հայրը օր մը եկաւ կըսէր իր որդւոյն . գիտնաս որդի, որ սասպետութեան անուան ու պատիւն առեր եմ : Պատասխան տուաւ Եւրիպիդէս .
Ունիս ուրիշն որուն ան բանն որ՝ ամեն ճարտ կրնայ
ունենալ եւ «բելու» :

Քանի քանի խաղցողներ տեսնուեր են թատրոնի մէջ, որ իրենց արժանաւորութեամբը պէտք էին ազնուական ըլլալ . և քանի ազնուականներ տեսնուեր են, որ հազիւ թէ կրնային ազնուական մը ձևացընել :

Բախտը շատ անգամ զանոնք կընտրէ իրեն ընկեր, որ հազիւ թէ արժանի են իւրեն նշանազգեստը վրանին առնել հագնել :

Հասարակօրէն բախտը խելացիներուն երեսն այնչափ չինայիր . բայց խելացիներն աս միայն իրենց բաւական կը սեպեն որ իւրենք արժանի ըլլան անոր շնորհացը՝ թէ պէտ իրօք ալ չիվայելեն : Եւ իրենք աւելի պատուական ձիրքերով հարուստ ըլլալով երեսն ալ չեն նայիր ան բաներուն, որոնց վրայ որ միայն ռամիկները տգէտները զարմացած կըզմայլին :

Մարդկանց տեսակ տեսակ վիճակին ան բանը կը հանդիպի, ինչ որ ամեն օր կը տեսնենք կշեռքներուն վրայ, որոնց ծանար կողմը վար կիջնի, և թեթև կողմը վեր կել :

լէ : Բայց գիտնաս որ այնպիսիները կապիկներու նման որչափ աւելի վեր ցաթկեն , այնչափ ալ իրենց մերկութիւննին կերակրեն կը խայտառակին : Վամ թէ կընմանին թագաւորական պատկերքի որ պղնձէ ստրկի վրայ տպուած ըլլայ . թագաւորը կրնայ անոնց պատուոյ անուաններ տալ որչափ ուղէ նէ , բայց զիրենք պատուաւոր չի կրնար ընել :

Ով որ քիչ ժամանակի մէջ մէկէն մեծ կըլլայ , քիչ կը հանդիպի որ գիտնայ զինքը կառավարել իրեն ան յանկարծական փոփոխութեանը մէջ :

Արտաքոյ կարգի պատիւները շնորքներն որ կը տրուին անարժան անխելք մարդկանց , զիրենք կաւրեն կը ձգեն և կը հպարտցընեն , և ուրիշներուն տաքնալու նախանձելու ալ պատճառ կըլլան :

Երբոր կը տեսնես որ մէկը փառքին խիստ բարձր չափն հասեր է , գիտնաս որ անատենն օտքին խիստ թեթեւ սահիլ մըն ալ կառնէ զինքը կործանէ կը ձգէ ինչուան ցած ողորմելի վիճակ մը :

Վուզէս աս զուրցածնիս աղէկ մը իմանալ , ուշադրութեամբ կարգա Պլուտարքոս ան մեծ փիլիսոփային և պատմագրին գիրքը , որ աշխրբիս խիստ երևելի մարդկանց վարքը սկզբանէ ինչուան վերջը խելացի խրատներով տեղնիտեղը կը պատմէ . և աղէկ կիմանաս աշխրբիս մեծերուն փառասիրութիւնը , և միանգամայն ունայնութիւն ու կործանմունքը : Ուստի և ամէն կար-

դացողներս հիմա մէկ մը դառնան մտածեն՝
 Լինչ էր արդեօք ան փառքը պատիւն և հա-
 մարմունքը Պարմենիոն իշխանին, քանի որ
 Աղեքսանդր կայսեր քովն էր, ան փառքն
 Եւսենիդէս իշխանին՝ Պողոմէոս Թագաւո-
 ըին քովը, ան փառքն Արադոս Սիկոնիոսին՝
 Փիլիպպոս մակեդոնացիին քովը, ան մեծ
 անունը համբաւն որ ունէր Այեղիոս զօրա-
 վարը, քանի որ Ալալէնտիանոս կայսեր աչքն
 էր, և այլն: Դարձիր մտածէ, կըսեմ, վարձ-
 քը հատուցմունքը, և ձախորդութիւնները
 Թշուառութիւններն որ պատահեցան աս
 մեծ և երևելի մարդկանց՝ իրենց այնչափ
 արդիւնքովն, այնչափ ծառայութեամբն,
 այնչափ քաջութեամբը փայլելէն ետքը աշ-
 խրըքիս վրայ: Նայէ թէ ասոնք այնչափ զար-
 մանալի և արտառոց բաներ տեսնելէն ետև
 իրենց կենացը մէջ, արդեօք իրաւամբք կըր-
 նան ըսել իրենց վրայ ան բանաստեղծին
 խօսքը՝ թէ « Այսչափ քրտանցս այսչափ
 աշխատանացս վարձք ունեցայ աս երկու
 բանս միայն. առաջին՝ շատ ուշ ճանչնալ,
 երկրորդ՝ ապաշաւել »:

Շատ քիչ կը հանդիպի որ մեծ պատիւ
 մեծ պաշտօններ ունեցողները դժբախտ ձա-
 խորդ բախտին ձեռքէն խալըսին: Ինչպէս
 բարձր անմաաչելի և ապառաժ լեաներուն
 վրայ կը տեսնես որ երկրնքէն կրակոտ կայ-
 ծակներ աւելի կը թափին կը զարնեն, և
 փոթորիկներ և կարկուտներ հոն անպա-
 կաս են, ասանկ ալ որոնք երևելի բարձր
 պաշտօններու և իշխանութեանց հասեր են,

անոնք ուրիշներէն աւելի թշուառութեամբ ձախորդութեամբ կը կործանին . եթէ իրենց հստարտութենէն , եթէ չար մարդկանց ձեռքէն և եթէ նախանձոտներուն որոգայթներէն :

Որոնք որ մեծ երևելի պաշտօններ մէկ մը ձեռք ձգեցին , պէտք է որ մէկ մը դառնան մտմտան՝ թէ առ իրենց եղած շնորքն իրենց թագաւորէն իրենց մեծէն՝ երկարատև չէ . և թէ՛ երկար ժամանակ սառին վրայ քաշելը և չիյնիլը՝ շատ դժուարին բան է . վասն զի թէ որ մէկ ոտքը միայն յանկարծ քիչ մը սահի , բոլոր մարմինն ալ մէկէն հետքը կիյնայ : Եւ տես դուն հիմա , մէկ մը որ ընկան նէ , մէկէն անատենը հազար թուրումուր անհամար ամբաստանութիւններ աստիէն անգիէն վրանին կը թափեն . անոնց ամէն խիստ պզտիկ ըրած գործքերնին ալ կըսկսին քննիչները ճշգիւ քննել նայիլ ըստ չափու իրենց կըքին և նախանձին և թշնամութեանն որ ունէին անոնց վրայ . աս բաւական չէ՛ կը տեսնես ալ որ վրանին կը ձգեն ալ աւելի մեծամեծ պակասութիւններ՝ քան զոր իրօք անոնք ըրած ըլլային :

Կը պատմեն թէ Գեմոսթենէս ան երևելի իմաստունն ու Յունաց մեծ ճարտասանը , երկան ժամանակ իշխան ըլլալով կառավարելէն ետև իրեն ազգը , որ մը երբոր իր բարեկամները դացին իրեն տեսութիւն՝ ուրիշ խօսքերուն մէջ աս բանս ալ ըսաւ անոնց : Թէ որ իմ կառավարութեանս առջի բերանը առջևս դնէր մէկը երկու ճամբայ , մէկ

Ճամբան տանի հանէ ինչուան ծայրագոյն իշխանութեան աթոռը, մէկալ ճամբան տանի խոթէ ինչուան գերեզմանը. թէ որ էս անատենէն կարենայի նախատեսանել ան չարիքը, ան զրպարտութիւնները, ան վախը սրտագողը, ան մամառւքը, ան նախանձը և այլն, որ իշխանութեան հետ կիսու են, էս միշտ առաւել կընտրէի դէպ 'ի գերեզման տանող ճամբան, քան թէ դէպ 'ի իշխանութիւն տանողը:

Մարդ մը որ մեծ պաշտօն մը իշխանութիւն մը ձեռքն ունի, պէտք է որ շատ մեծ համբերութիւն ալ ունենայ, որ կարենայ կրել համբերել ուրիշներուն չարութեանն ու զրպարտութեանը: Այնպիսւոյն խոհեմութիւնը կուզէ որ միշտ իր քովն ունենայ զօրաւոր փառասէր մարդ մըն ալ որ իրեն ամուր պարիսպ մը ըլլայ, և զինքը պաշտպանէ զրպարտութիւններէ, անարգանքներէ, նախատինքներէ, և այլն:

Ով որ մեծութեան մը հասեր է, անկարելի է որ նախանձոտներ չուսնենայ. նախանձոտն ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ուրիշին պատուոյն թշնամի: Այսին զի առաջ երթալը մեծ իշխանութեան հասնիլը նման է ամենևին ան ծառերուն որ շատ կը բարձրանան և շատ ալ կը լայննան կը հաստընան ընցուն մեծամեծ ճուղերով, այսպիսի ծառերը հարկաւորապէս շատ մենծ և ընդարձակ շուք ալ կը ձգեն. և ասով իրենց քովի եղած բոյսերուն աունկերուն թող չեն տար որ արև տեսնեն՝ աճին բարձրանան: Ահա

աս է որ մեծերուն մէջը նախանձ կը ձգէ ,
 և անոնցմէ վարիններուն մէջը յուսահա-
 տութիւն :

Որովհետեւ շատ մարդիկ կան որ ետեւէ են
 կը ցանկան պատուոյ հասնիլ, ուրեմն բա-
 ցարձակապէս հարկ է որ պատուոյ ցանկա-
 ցողը նախանձոտներ ունենայ, և իր առաջ
 երթալը չուզողներ :

Որոնք որ աւելի բարձրացած են և ու-
 րիշներուն վրայ իշխանութիւն և կառավա-
 րութիւն ունին, միշտ հալածուելու չար-
 չարուելու հետ են անոնցմէ՝ որ աւելի բա-
 րակ կը նային կը դատեն անոնց արդիւնքն
 արժանաւորութիւնը՝ քան թէ անոնց իշ-
 խանութիւնը :

Չարսիրտ մարդիկը միշտ հետերնին ու-
 նին մէկ ծածուկ հնարք մը վարպետութիւն
 մը, որ պատուաւոր մարդ մը ատելի ընեն
 և անոր հալածանք քաշել տան :

Ով որ մեծ իշխանութեան մը հասեր է ,
 այնպիսին պէտք է որ այնչափ աչք ունե-
 նայ, որչափ ունէր բանաստեղծներէն հնա-
 րած Արգոս անունով մարդը՝ որ հարիւր
 աչք գլխուն վրայ ունէր, որպէս զի միշտ
 արթուն ըլլայ նայի ոչ միայն իրեն ըրածը
 թողածը, այլ և ուրիշներունը : Պէտք է որ
 ունենայ այնչափ ձեռք ալ՝ որչափ որ ունէր
 անոնց Տիւփէոս հսկան, այսինքն՝ հարիւր
 ձեռք. որ կարենայ կարգի կանոնի դնել և
 կառավարել զամմէն բանը : Պէտք է որ ու-
 նենայ հարիւր բազուկ ալ, որչափ որ ունէր
 իրենց Բրիարէոս մեծ հսկան. որ կարենայ

զինքը պաշտպանել չարութեանց և զրպարտութեանց դէմ:

Մեծութիւնը վեր ելած կեցած է որպէս թէ մէկ բարձր գահավէժ տեղի մը վրայ և աջողութեան վրայ: Թէ որ զմտորդը քիչ մըն ալ իրեն կշեռքէն անդին շարժէ տանի, մէկէն կը ձգէ կը կործանէ և հաղարումէկ կը տոր կընէ:

Աւելի ապահով բան է չափաւոր վիճակի մը մէջ կեանքն անցընել, քան թէ ետևէ իյնալ թագաւորութեան: Ասան զի ասոր չես կրնար հասնիլ առանց հետզ ունենալու անբաւ անհրաժեշտ վտանգներ ալ:

Չի կրնար մէկը վեր ելլել բարձրանալ պատիւներու մէջ, բայց եթէ իբրև սանդուղքէ մը ոտք ոտք վեր ելլելով: Աս սանդուղքիս վրայ՝ հասարակօրէն խօսելով կը տեսնես որ անհամար հնարքներ սատանութիւններ վարպետութիւններ կան, չարն ալ բարին ալ խառնուած են մէկմէկու հետ: Թէ որ արդարութեամբ առաքինութեամբ քու պաշտօնդ քու իշխանութիւնդ՝ ի գործ դնես, ժողովրդին աչքէն կելլես. իսկ թէ որ անարդարութեամբ զանցառութեամբ վարես պաշտօնդ, օյ աչքէն կիյնաս: Եւ մտորիկ ալ գիտենք, որոնց առաքինութիւնն աւելի քան թէ իրենց մոլութիւնները պատճառ եղեր է աշխրբքիս առջևը իրենց անկանգնելի կործանմանը:

Կուզես իմանալ որ մէկը փառասիրութեան կրքէն շարժեալ երևելի պաշտօն մը ձեռք ձգեր է, նշանն աս է՝ որ մէկէն կըսկսի

ուռիւ վիքանալ: Երբոր ասանկ աղէկ մը իր հպարտութիւնը գոռոզութիւնը կշտացուց, առաջին ըրած բանն աս է. այսինքն թողու ձգել իր բարեկամը: Ասոր համար ատենօք խտալացիին մէկը բարեկամ մը ունենալով որ իշխանութեան մը հասեր էր, աս բանս գրեց իրեն. « Շատ մենծ խնտում ունեցայ, լսելով որ իշխան եղեր էս. բայց շատ ալ ցաւեցայ որ նոյն ատենը կորուսի էս այսպիսի լաւ բարեկամ մը »:

Փառասէր մարդ մը երբոր կուզէ մէկ սլափիւ մը ձեռք ձգել՝ ամմէնուն զիմացը կը ցածնայ կը խոնարհի. բայց երբոր մէկ մը ձեռք ձգեց, մէկէն կը տեսնես որ կոսպտութեամբ մը կը մերժէ՝ մէկուն երեսը չինայիր. թէպէտ և իր սաշտօնն ալ բերէ սարտաւորէ զինքն անուշ մարդավար քաղաքավար ըլլալ, բայց իր գոռոզութիւնը հպարտութիւնը զինքը զգուէրի կընէ անօնց՝ որոնք որ հեռը բան մը ունին տեսնելու:

Փառասէր մարդիկ ամմէն մարդոցմէ աւելի թշուառ են: Աշտն զի միշտ նոր նոր մտմտութեան ունենալով մենծնալու, և անստոյգ ալ ըլլալով կրնան արդեօք ձեռք ձգել, ասով միշտ անդադար կը տանջուին կը չարչարուին. և տեսնելով որ վերջապէս սարապն ելաւ իրենց յոյսը, անմիտութար այնպէս կեանք մը կանցընեն:

Մտմտութեան միանգամայն և ձախորդութիւնը գրեթէ միշտ չեն զատուիր մեծութենէ և մեծամեծ սաշտօններէ:

Աշխարհիս վրայ բարձր գաւառները բարձր

տեղուանքը գրեթէ ոչ երբէք ազատ կը տեսնես օդոց խառնակութենէ : Եւ աշխարհիս մէջ եղած պատիւները փառքերը՝ լման նաւու մը պէս միշտ բեռցուցած են մեծ մեծ հոգերով և ծանր ծանր մտամտութիւններով :

Որոնք որ այնչափ ախուժախ կրնեն պատիւներու և երևելի պաշտօններու, թէ որ անգամ մը զանոնք ունեցողներուն սիրտը կարենային մտնել կարգալ, որչափ արգօք սաստիկ կը զարմանային կափշէին անատենը՝ տեսնելով այնչափ ծանր հոգն ու մտմտութիւն ան մեծութեան ան պատուոյն՝ որ փառասիրութեան կրքէն միայն շարժուեր են ձեռք ձգել և պահել :

Իրաւ է որ երբեմն երբեմն ախորժ մըն ալ խնտում մըն ալ ունին . բայց միշտ հետը կիպ ունին սոսկալի մտածմունքներ ան իրենց վայելելուն ժամանակն ալ : Իրենց անուշութիւնը միշտ լեղուութենով լեցուած է . և անգագար ուրիշ զուարճութեան մըն ալ կարօտ են՝ որ կարենան ունեցած զուարճութիւննին վայելել :

Ամէն չարիք ամէն ձախորդութիւն որ կը հանգիսի մեծ պաշտօններ ունեցողներուն, այնչափ անպատուութիւն կը պատճառէ անոնց՝ որչափ որ զանցառու կամ անիրաւ գտնուեր են անոնք իրենց պաշտօնին մէջ . և զիրենց ձախորդութիւնները կը սեպեն մարդիկ իբրև արժանի պատիժ իրենց յանցանացը :

Խիստ փառաւոր վիճակ մըն ալ որչափ գրսուանց փայլուն պայծառ երևնայ մեր

աչքին, բուն ներսի զին ինքն անանկ չէ :
Վասն զի բուն ան վիճակն ունեցողը աս
քու կարծիքդ չունի իր վիճակին վրայ, քա-
նի որ կը տեսնէ թէ սրտին անհանգստու-
թիւնն ու մտմտութիւնն աւելի է քան զիւր վայ-
ելմունքը :

Ով որ հրապարակական պաշտօնի մը մէջ
է, ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հրապարակա-
կան ծառայ մը : Իրաւամբ կրնայ ուրեմն
մէկն անոր ըսել ան խօսքն որ ատենօք օր
մը պառակն մէկն ըսաւ Ադրիանոս կայսե-
րը . Երբ ինքիւր + ու + ինքնուր, ինչպէս որ երբ ին-
չէնաս + ու + պարագիւտնու-նէնէր :

Մարդիկ որ մեծ մեծ պաշտօններու մէջ
են, իրենք զիրենք ինչպէս որ սկստք է՝ չեն
ճանչնար : Վասն զի քանի որ այնչափ ու-
րիշ անհամար գործքերու մէջ ընկղմեալ
զբաղած են, իրենցինը մտածելու ժամա-
նակ չեն գտներ : Շատ խելքով զուրցեց ի-
մասատուն մը Մեծ Բախտի մէջը պարտի պա-
տու-նիւն մըն ալ լիւր :

Անգագար քրտնող և աշխատող կեանքը՝
նման է մէկ երկան ճամբու մը, ուր որ չի-
գտնուի ամենևին օթեվան մը՝ կերակուր մը
տունելու կամ քիչ մը հանդէտու :

Պատիւ փառք ըսածդ մէկ պալատ մըն է՝
որուն առջի երեսը շատ գեղեցիկ մեծագործ
փառաւոր է, բայց ետեւի կողմն անանկ չէ :
Իշխանութեանց և պաշտօնից մէջ մտնելը՝
գիտես թէ մէկ յաղթանակաւ մտնել մըն
է . բայց անկէց ելլելը շատ անգամ խեղճ և
ցաւալի կըլլայ . և ով որ յաջողութեան

դռնէն կը մանէ, հասարակօրէն ձախորդու-
թեան դռնէն դուրս կելլէ:

Արտառոց բան չէ մի, որ մարդիկ այն-
չափ ետեւէ իյնան իշխանութիւն մը ձեռք
ձգելու, որ ուրիշ բանի իրենց չի ծառայեր՝
բայց եթէ ազատութիւննին ձեռքէ հանեն:
Դէպ ՚ի մեծամեծ սպառօնները տանող ճամ-
բան շատ դարիվեր դժուար ելլելու և փշա-
լից ճամբայ է, բայց եթէ մէկն ուղենայ
անարժանութեամբ հասնիլ իշխանութեան
մը:

Մեծութիւն ըսածդ ուրիշ բան չէ, բայց
եթէ գեղեցիկ Վիշ Տ: Որո՞նք որ կը կենան
կընային թագաւորական թագի մը վրայ և
վրան եղած մեծագին դո՛հարներուն փաշ-
փլիւր, իրաւ է որ աչքերնին կըզմայլի կըզը-
ւարձանայ. բայց թէ որ կտրենային տես-
նել ճանչնալ և իմանալ ան անհամար հոգն
ու մամառքն որ աս թագին բոլորաիքն ա-
ռեր սրտեր են, իրաւամբք անատենն ի-
րենք ալ ան խօսքը կը զուրցէին որ ատենօք
զուրցեց իմաստուն թագաւոր մը. Աս Թ-
ժը Թէ որ ճամբ-ս մը վրայ ընկած փեմեհինս, հո-
ղի-Թէ ուղենայինս ծախլ յետ-երիս ատենէ:

Աս մեր ամմէն ըսածներուն ցաւալից
փորձն ինքիբէն առնելով ան երևելի Յու-
լիոս կեսարն իր կենացը մէջ, օր մը հար-
կագրեցաւ աս խօսքս բերնէն հանել. Երբ
իւղեն Բայապրէլ Իմաղընէլ հագերոս, ճամբոս-
ներոս, զի-Թէ-Թի-ններոս շարո-Թի-ն մը, ճառք
զՅուլիոս կեսարը:

Թէպէտ և տեսնես որ աս աշխարհիս մե-

ծերն տագիս անդին առնեն խրկեն անհա-
մարնաւեր, տեսնես որ կեցեր կը հրամայեն
անհամար զօրքերու վրայ, տեսնես որ չորս
գինին աւեր պատեր են մեծամեծ իշխան-
ներ և հաւատարիմ պահապաններ, 'ի վե-
րայ այսր ամենայնի մի կարծեր [Թէ ամմէն-
քը գոհ և ուրախ կեանքերնին կանցընեն,
կամ [Թէ ամմէնքը մէկ իրական զուարճու-
թիւն մը վայելունք մը կը վայելեն. վասն
զի աս ամմէնը ուրիշ բան չէ՝ բայց ե[թէ
ծաղրական սերճութիւն (սալթանաթ) մը,
և ամենեկին մէկ երազ մը: Ասիւր սրտադողը
հոգն ու մտմտուքը՝ փայլուն փայլուն զէն-
քերու շարժիլը շողշոյլիլը բանի տեղ չի
գներ, և ոսկւոյն արծաթին փայլունութեա-
նը կամ փառաւոր ծիրանիին երեսն ամե-
նեկին չինայիր, հապա վազելով յարձըկե-
լով գազանաբար կուգայ կը մտնէ ներս ին-
չուան [Թագաւորներուն սիրտը, և հոն (բա-
նաստեղծներուն ոճովը [սօսելով]) պատա-
ռող անգեղներու պէս կը նսաի կուտէ կը
կրծէ և հալէ կը մաշէ:

Ի՞նչ կը նշանակեն ան ամմէն փառաւոր
պատուոյ անունները. արգեօք ազնուական
ձայնի մը հնչմունքէ մը աւելի՞ բան են: Թէ-
պէտ և իշխանին և [Թագաւորին պատուա-
ւոր ծառաներն սպասաւորները փառաւոր
բան մըն ալ ըլլան, սակայն [սեւքն ու գա-
տումը կըսէ մեզի և կիմացընէ, [Թէ ուրիշ
բան չեն անոնք՝ բայց ե[թէ մէկ գեղեցիկ ե-
րևոյթ մը: Թէ որ աս աշխրբէս վեր ելէինք
երթայինք ինչուան ասաղերուն մէջը, և ան-

կէց երկընթէն մէկ մը աչքերնիս դէպ 'ի վար նայէինք երկրիս վրայ, որչափ արդեօք կափ- շէինք կը զարմանայինք՝ մտքերնիս բերելով մտածելով աշխրբքիս մեծերուն մեծագործ սպաւանները, իրենց չորսդին եղած իշխան- ներուն փառաւորութիւնը, իրենց աչք տըն- կած փառասիրութեան բաները, և իրենց մտածմունքը համարմունքն որ ունին սպ- տուոյ և փառաց համար :

Կըսէր ատենօք փիլիսոփային մէկը. « Ես մէկ սպտուոյ անուն մըն ալ չունիմ, բայց 'ի վերայ այսր ամենայնի մեծ եմ. և մեծու- թիւն մըն ալ կը վայելցնեմ 'իմ պզտիկ աշ- խրբքիս մէջ, վասն զի տէր եմ 'իմ անձիս » :

Իմաստուն է ան մարդն որ սպտուոյ հաս- նելէն և փառաւոր գործքեր կատարելէն ե- տե կը նայի ապահովցընել իրեն իր փառքն առանց ժամանակին սպասելու. վասն զի առանց միջահատութեան շարունակող յա- ջողութիւնը միշտ կասկածելի է :

Վարսլետ և խորագէտ խաղցօղն երբոր աջողութեամբ խաղը կը վաստըկի, կը տես- նես որ խաղէն կելլէ կը թողու. վասն զի թէ որ շարունակէ, անտարակոյս գիտէ որ աջո- ղութիւնը փոխուելով պիտոր կորսընցընէ :

Կարողոս Ե. ան մեծ և փառաւոր կայս- րը, որ բախտով և աջողութեամբ տէր ե- ղաւ աշխրբքիս և ամմէնուն յաղթեց, իրեն այնչափ փառացը հետ մենծ խելք ալ ունե- նալով, վերջապէս բախտին ալ վրան ելաւ, անոր ալ յաղթեց : Վասն զի իր փառասի- րութեան իշխանասիրութեան չափ դնելով

ելաւ ինքիրէն փառաւորապէս քաջուեցաւ
եւ կեցաւ :

Չեմ կրնար բաւականապէս յարգել գո-
վել ան հռոմայեցւոյն քաջութիւնն ու հո-
գւոյն մեծութիւնը , որ իր վրայ ասանկ կը
սէր . « Ես եփեան ինկեւեւ առաջ՝ իշխանո-
ւթիանէր յեռոյ յգեղի . եւ վերջո արեւելեաց Գե-
անոնց եփեւ ընկած՝ ես իանուի զանոս Բո-
ղոսի » :

Մի ցանկար , ոչ սրատիւ , ոչ փառք և ոչ
փառաւոր սլաշտօններ . ասպա թէ ոչ՝ ասով
յայտնի կրնես թէ ուրեմն դուն ան բանն որ
ուրիշները քեզի կրնան տալ՝ աւելի մեծ կը
սեպես քան զայն զոր դու քեզմէ ունիս . և
դուն աղէկ գիտցիր որ առաքինութենէ ա-
ւելի բան մը չիկայ որ զքեզ կարենայ բարձ-
րացնել և փառաւոր ընել : Դուն զքեզ մեծ
սեպէ , քանի որ ոտքի վրայ զքեզ կը բռ-
նես . և առանց բանէ մը վախնալու կրնաս
ամմէնուն երևնալ : Թէ որ առաքինի ես՝ չես
ծնած պատիւ սիրելու համար , այլ գործք
սիրելու համար : Խոնարհութիւնը պատուէ
կը փախչի , և խոնարհութեան ճամբով պա-
տիւր ձեռք կը ձգուի :

Փիլիսոփային մէկը մտածելով մարդկանց
փառասիրութիւնը մեռնելէն ետեւ ալ , ի-
րեն համար կտակ մը գրեց այսպէս . « Իմ
մեռնելէս ետեւ չեմ ցանկար ունենալ հա-
րուստ դամբարան մը , փառաւոր գերեզ-
ման մը կամ գեղեցիկ շինուածքով աման
մը որ ոսկորներս մոխիրներս հոն դնեն պա-
հեն . և ոչ կուղեմ որ անունս պղնձի վրայ

կամ մարմարիոն քարի վրայ փորեն գնեն :
Թէ որ աստուածային նախախնամութիւնն
ինձի տայ շնորհէ մէկ հասարակ քար մըն
ալ որ զիս ծածկէ, ուրիշ բան չեմ ուզեր
որ վրան գրեն, բայց թէ աս բանս . Առաք
'էշէ . Այսինքն՝ փախչելով ամմէն սպասուոյ
և փառաց՝ ես ազատութիւնս վայելեցի :

Դ Ա Ս Ժ Է .

Ի՛նչ ճամբով կրնանք երջանիկ ըլլալ աշխարհի
վրայ :

Աշխարհիս վրայ ցանկալի վիճակն որ կայ՝
երջանիկ ըլլալն է . և ամմէն մարդ կրնայ եր-
ջանիկ ըլլալ, միայն թէ կամենայ :

Որպէս զի երջանիկ կարենաս ըլլալ, պէտք
է որ բանականութիւնդ առաջնորդ ըլլայ
քեզի . քու երեւակայութիւնդ շիտկելու, խեն-
թու մենթ մտածմունքները մէկդի ձգելու,
և վերջապէս կեանք մը վարելու՝ ինչ որ
խելքն ու սարտրկանութիւնդ քեզի դաս
կուտայ :

Հոգւոյ և մարմնոյ հանգստութիւնը մեր
կենացն երկու խիստ մեծ վաստակն ու շահն
են :

Ճշմարիտ երջանկութիւնը թաղաւորու-
թեան վրայ չէ կապուած, և ոչ իշխանու-
թեան և ոչ հարստութեան վրայ . այլ եր-
բոր մենք կատարելապէս կարգի կանոնի
գնենք մեր բաղձանքը մեր ցանկութիւնը, և

երբոր մեր ամեն գործողութեան մէջ խելքով վարուինք, ան ատենն երջանիկ ենք:

Վախն ու ցանկութիւնը մեր հոգւոյն երկու գլխաւոր հիւանդութիւնն են: Բարեխառնութեան առաքինութիւնը պէտք է որ ձեռքդ առնես վահանի մը պէս, որ կարենաս զքեզ պաշտպանել ցանկութեանցդ դէմ: Իսկ արիութեան առաքինութեամբը վախը մէկդի կը դնես: Առաջինն ամուր կը բռնէ զհոգին՝ երբոր ցանկութիւն մը վրան կը վաղէ կը հասնի. իսկ երկրորդն ամեն տեսակ վախերու յաղթող կրնէ զհոգին:

Բանականութիւնը մեզ կը պաշտպանէ՝ երբոր ցանկութիւնն ու վախը վրանիս ուժով մը յարձրկին. մեզի դաս կուտայ կը սորվեցնէ որ քաջութեամբ կրենք ամեն ձախորդութիւն, և դէպ ՚ի հանգստութիւն տանող ճամբան մեզի կը դիւրացնէ:

Անանկ զքեզ կանոնաւորէ որ կարենաս քու ամեն աւելորդ ցանկութիւններդ չափաւորել, և ինչ որ բնութիւնը քեզի կը պատուիրէ, անոր չափէն դուրս մի ելլեր: Իրեն պատուիրածներն ան բաներն են միայն՝ որոնք մեզի բացարձակապէս հարկաւորք են. և աս հարկաւոր բաներուն թիւը այնչափ քիչ է որ խիստ մեծ ձախորդութիւն ալ վրանիս գայ նէ՝ անոնցմէ մեզ չի կրնար զրկել: Իսկ ով որ աւելորդ և անչափ բաներու ետէ կիյնայ նէ, այնպիսին հազիւ թէ հարկաւորը ձեռք կը ձգէ: Ամեն տեղ կրնանք մեր հարկաւոր սխտոյքը ձեռք ձգել. բայց աւելորդին համար կարծեմ մէկ

ամբողջ թագաւորութիւն մըն ալ բաւական չէ: Միայն խելքը կարող է զմեզ անապատի մը մէջ ալ երջանիկ ընել:

Չարն աս է որ մարդկանցմէ շատը ախու վախ ընելով բարձրագոյն բաներու կը ցանկան, և ստորնագոյն բաները չեն գիտեր գործածել: Չունեցած բանին ցանկալը՝ ունեցած բաներնուս ախորժական վայելունքէն ալ մեզ կը զրկէ:

Միշտ գիմացդ ունեցիր ան խօսքը՝ ինչ որ խելացիին մէկը հնուց զուրցեց իրեն համար. Բանի Տէր լափաւանց լէ՛մ ցանկար. դուն աս խօսքովս ինչ բանի որ ցանկաս նէ՛ միշտ ունիս. վասն զի բանի մը չես ցանկար աւելի քան զայն զոր կրնաս ունենալ:

Ով որ սրաին մէջն անբանաւոր ցանկութիւններ ունի, հարկաւորապէս պէտք է որ իր միտքը դրած յոյսերէն պարապ ելլէ:

Մէկն որ չափաւոր է իրեն ցանկութեանցը մէջ, նշան է թէ խոհեմ է. և մեծ անխելքութիւն է Գն՝ զնէ և Ղոյ՝:

Որ բանն որ չենք կրնար ունենալ, ամենեւին ետեւ պէտքը չէ իյնալ, և միշտ ուրախ պէտք է ըլլալ ունեցածովը:

Գոհ մարդը միայն հարուստ է. վասն զի գոհ ըլլալը՝ աշխրբքիս ամմէն հարստութիւնն ունեցածի պէս է, ինչպէս որ վերը բացատրեցինք:

Հոգւոյն հանգստութիւնն աւելի յարգելի է քան զամմէն ոսկի հնաստանուն. և ով որ տէր է իր անձին և քաշուած տեղ մը անմեղութեամբ կեանքը կանցընէ, այնպիսին

այնչափ գոհ է՝ որչափ թէ որ ամմէն բարիքն և աշխարհքիս ամմէն հարստութիւնն ունեցած ըլլար :

Ներսի եղած խաղաղութիւնը կարող է մեզ բաւական դրսուանց ալ գոհ ընել :

Կըսէր ատենօք փիլիսոփային մէկը . « Ուրիշին երջանիկ վիճակին չեմ նախանձիր , վասն զի իմինովս գոհ եմ . և ալ ուրիշ բանի չեմ ցանկար՝ բայց միայն ինծի բացարձակ հարկաւոր եղածէն , անանկ որ եթէ կարելի ըլլար ինծի բոլոր աշխարհս վայելել չէի ուզեր » :

Ի՞նչ բան է հարստութիւնը . բայց եթէ գիծ մը , կամ զրոյ մը . զրօներուն շատնալը գումար մը չի գործեր . խելքն է ան համբանքը , որ վրան եկածին պէս՝ գումար մը կը շինէ : Ի՞նչ բանի պէտք է մեր ունեցածները երբոր մենք անոնցմով գոհ չենք . աւելի ունենալ ուզելը՝ կը տեսնենք որ ունեցածներուն ասորժն ալ մեզմէ մէկէն կառնէ կը վերցընէ : Աղէքսանդր կայսրն իրեն թախտին վրայ իր փառասիրութեան հոգովը մտամտութեամբ միշտ չարչրկած ըլլալով աւելի խելճ ողորմելի վիճակի մէջ էր քան զԲիոզինէս փիլիսոփան որ կարասի մը մէջ գոհութեամբ կը բնակէր :

Ով որ չափաւոր վիճակ մը ունենալով գոհ չէ իւր կացութեանը վրայ , այնպիսին միշտ խելճ ողորմելի է , թէպէտ և դառնայ հարուստ իշխան մը ըլլայ . վասն զի խելճութիւնը միշտ ցանկութեան և անգոհութեան հետ կապած ընկեր մըն է , անկէց չի

բաժնուիր: Եւ նոյն իսկ անխելք կարծիքն որ այնպիսին մէկ մը միտքը դրաւ թէ բաւական եկամուտ չունի, պէտք է որ նաև միտքը զնել տայ անոր՝ թէ բոլոր աշխարքս ալ բաւական չէ իր պիտոյիցը. և այսպէս որչափ աւելի ունենայ, այնչափ աւելի կուզէ ունենալ մինչև յաւիտեան:

Որչափ ալ ազնուական, գեղեցիկ և փառաւոր ըլլան հազած լաթերդ, կարծեմ աւելի ախորժ մը չեն կրնար աւելցնել անոնք քու հոգւոյդ. մանաւանդ երբոր խելքով կը մտածես՝ թէ հագուստ ըսածդ ուրիշ բանի համար եղած չէ՞ բայց եթէ մեր մերկութիւնը ծածկելու համար:

Արսէր փիլիսոփայ մը ատենօք աս բանս ՚ի խրատ իր աշակերտացը. « Արնամ առնել վրաս հագնիլ մէկ գործածած հագուստ մը այնչափ ախորժանքով՝ որչափ թէ նոր եղած ըլլար: Եւ ես ամենեւին չեմ լսած՝ թէ թագաւորական թագ մը գլխու ցաւն անցուցած ըլլայ, կամ թէ գեղեցիկ վարպետաչէն ոսնաման մը փոսակուային չարչորկող ցաւը թեթևցուցած ըլլայ »:

« Զերմը փառաւոր անկողինի մը վրայ այնչափ կը տանջէ անհանգիստ կրնէ զմարդը, որչափ խոտէ անկողնի մը վրայ »:

« Երբոր հասարակ հագուստ մը ունիմ որ զիս ցրտէն կը պահէ և կը տաքցնէ, ալ ուրիշ բանի կարօտութիւն չեմ դպար. ուստի և անպիտան կը ճանչնամ անկէջ ետև՝ թէ ծիրանի ըլլայ, թէ ասղով բանած ըլլայ, թէ լայն փառաւոր ըլլայ, թէ վրան ա-

գամանդ ունենայ, կամ մարգրիտ, կամ թէ ուրիշ ո՛ր և իցէ մեծագին գոհար» :

Ով որ գիտէ չափու կանոնի մէջ գնել իր ցանկութիւնները, այնպիսին հանգստութիւն և ախորժ ունի այնչափ՝ որչափ որ իրեն չէն կարող տալ Բերու ըսուած Ամբիկային հարուստ հանքերն ոսկւոյ և արծըթի: Կրնաս դուն այնպէս գոհ կենալ բնակիլ մէկ սղտի քաղքի մը մէջ, ինչպէս Թագաւորական մայրաքաղաք մը:

Օր մը մտածելով փիլիսոփայ մը աշխարհիս ունայնութիւնն ու մարդկանց աւելասիրութիւնը, այսպէս կը զուրցէր քովի եղողներուն. « Աչքիս բան մը չերևնար երբոր Սիկիլեան ըսուած բազմախորտիկ սեղանը ես ալ գտնուիմ, կամ թէ երբոր Դիոնեսիոս հարուստ Թագաւորին փառաւոր սենեակը սլառկիմ քնանամ: Թէ որ ես պընակ մը ընդեղէն ուտելիքս ունենամ, և խտտէ անկողին մը պառկելու համար, ա՛յ անկէց ետև Թագաւորին չեմ նախանձիր» :

Ինչպէս որ խմաստուն մարդ մը պէտքը չէ աւելորդ բանի մը ցանկութիւն ունենայ՝ այլ միայն հարկաւոր բանովը գոհ ըլլայ, ասանկ ալ արխասիրտ մարդ մը պէտքը չէ թուլ կենայ որ իր հոգւոյն խաղաղութիւնը տակնուվրայ ըլլայ ո՛ր և իցէ ձախորդութենէ թէպէտ և սասաիկ և մեծ ըլլայ:

Աշխարքս կարող է մարդ մը աղքատ ընել, բայց ներսուանց խեղճ ողորմելի չի կրնար ընել զանի:

Մարդ մը երջանիկ չի կրնար ըլլուլ աս աշ-

խորքիս վրայ, թէ որ մեծ արիութիւն մը մեծ սիրտ մը չունենայ՝ որով կարող ըլլայ արհամարհել և համբերութեամբ տանիլ ամմէն վշտաց և նեղութեանց՝ որ վրան կըրնան գալ իր կենացը մէջ. և ամմէն պատահած ձախորդութեանց ատենը կարող ըլլայ ըսել ինքն իրեն աս բանս. « Իրաւ որ գոհ կըլլայի, թէ որ բանն ասանկ եղած ըլլար նէ. բայց որովհետև իմ ուզածիս պէս բանն առաջ չիգնաց, օրհնեալ եղիցի ԾԾ » :

Ով որ կուզէ գոհ և ուրախ ապրիլ, պէտքը չէ իր բարի և աջող վիճակին վստահի, և ոչ թշուառ և ձախորդ վիճակէ սիրտը կոտրի յուսահատի. այլ միշտ պէտք է որ արթուն և պատրաստ ըլլայ զինքը պաշտպանելու ամմէն տեսակ թշնամիներէ :

Իմաստուն մարդը միշտ գոհ և երջանիկ է ո՛ր և իցէ վիճակին մէջ: Այնպիսին ամմէն բան ինքն իր կամացը տակը կը ձգէ. վասն զի իր կամքն ալ բանականութեանը տակը կը ձգէ, և բոլոր զինքն ալ՝ ԾԾ ձեռքը կը յանձնէ. և կընայի որ խելքը խոհեմութիւնը զինքը կառավարէ, չէ թէ իր կրքերը :

Ով որ գոհ է ամմէն տեսակ վիճակի մէջ, նոյնպէս գոհ կը մնայ՝ թէ որ ամմէնէն ալ զրկուի: Վասն զի պակսութիւնն ըստ ինքեան բանին մէջը չէ, այլ միայն մեր հոգւոյն մէջ:

Արի և քաջասիրտ մարդն ոտքին տակն առած է զբախտը: Որչափ որ կարելի է քիչ տակնուվրայ ըլլալը՝ մեծ գիտութիւն մըն է. և ահաւասիկ աս գիտութեանս կը

վերաբերի բոլոր մեր կենացն երջանկու-
թիւնը :

Կուզէս ըստ կարի երջանիկ ըլլալ կենացդ
մէջ . նայէ որ ներկայ բանովդ միայն ուրա-
խանաս վայելես , և զքեզ ապագային հա-
մար անհանգիստ մընէր . վասն զի կրնայ ըլ-
լալ որ ամենեւին ալ չիհանգիլալի : Յոյսն ու
վախն զքեզ անհանգիստ սէտքը չէ որ ը-
նեն չարչարեն . դուն գոհ եղիր հիմակու-
հիմա ունեցածովդ , և այսպէս բան մը քեզի
սպկաս չըլար :

Գլխէդ անցած գացած չարիքներն յիշե-
լով զքեզ մի ցաւեցըներ , և գալիք չարիք-
ներուն համար ալ հոգ մուծենար : Ասան
զի առջիններէն հիմա բան մը չես զգար .
իսկ վերջիններուն ձեռքէն միշտ կրնաս ըզ-
գուշանալ ու խալըսիլ : Ամէն ժամ կրնանք
պատրաստ ունենալ մեր կողմանէ՝ գալիք
չարիքներուն դէմ դեղերը . վասն զի անոնք
մեզի չիմօտիկցած՝ դեռ մեր գլուխը չեկած ,
առաջուց միշտ նշաններ կուտան : Աս է հա-
սարակօրէն աշխարհիս կարգն և աստուա-
ծային նախախնամութիւնը մեր բարւոյն
համար :

Բանի մը որ դեղը կայ , անկէց վախնալը
խենթութիւն է : Ով որ ժամանակէն ա-
ռաջ զինքը կը տանջէ , այնպիսին սէտք ե-
ղածէն ալ աւելի զինքը կը նեղէ կը ցաւե-
ցընէ . վասն զի ան իր հոգւոյն ու խելքին
տկարութիւնն որ իրեն անանկ կանուխ առ-
ջը բերաւ իր ձախորդութիւնը , նոյնն ա-
ւելի ալ մեծ կը կարծեցընէ անոր ան ձա-
խորդութիւնն որ իրօք այնպէս չէ :

Խեղացի մարդը կը զօրանայ կը քաջալերի բանապահութեամբը, և անմիտ մարդն յուսահատութեամբը :

Ծաղրական բան է թէ որ մէկն սկսի կանուխ զինքը խեղճ ողորմելի ընել, վախնալով չըլլայ թէ իրեն ձախորդութիւն մը հանդիպի : Վասն զի մարդս գալիք բանին սպասելով ներկայ բանին վայելմունքը կը կորսընցընէ : Ան վախն որ չըլլայ թէ բան մը կորսընցընեմ, կորսընցընելու չափ դէշ է : Մեր խեղճութիւնները պէտք է անհուն անհամար ըլլան, թէ որ միշտ հանդիպելու բաներէն վախ ունենանք :

Երբոր գալիք ձախորդութեան վախ մը վրաս կուգայ, միշտ ջանա որ առ վախն հետը մէկ բարի յոյս մըն ալ տաս քեզի : « Աս ճարը միայն գտայ ինձի, կըսէ նոր փիլիսոփայ մը, որ բոլորովին ալ չիկարենամ բժշկել իմ տանջուիլս՝ գոնէ կը թեթեցընեմ » :

Նայէ որ կանխել չիտաս քու ձախորդութիւններդ • վերջը շատ երկան ժամանակ քաշելիք կուենեաս՝ երբոր գլուխդ դաննէ : Քաշէ միայն ան չարիքն որ հասան քեզի • և քաշէ միայն ան վախն որ բանաւորապէս բանի մը համար կուենեաս : Ալէկ գիտցիր որ այնչափ ստոյգ հանդիպելիք մը չէ վախցած բանդ • աւելի ստոյգ է թէ ուրիշ շատ բաներէն ալ կը վախնաս՝ որ յաւիտեան պիտոր չիհանդիպին :

Ի՞նչ պէտք է հիմակուց սկսիս տանջել զքեզ բանի մը համար, որ թերևս սակէց

քառսուն տարիէն ետև պիտի հանդիպի : Այսպիսի բնաւորութիւնը տեսակ մըն է աստատամբ հոգւոյ . նշան է թէ զինքն աստուածային նախախնամութեան ձեռքը բռնորովին չէ յանձներ : Դեռ վրայ չիհասած ձախորդութե մը համար գանգըտիլը՝ տանջուիլը՝ մէկ նոր զարմանալի գիւտ մըն է քութշուտու վիճակիդ :

Կեցիր սպասէ որ հասնի ատ չարիքն ուսկից որ կը վախնաս , և վերջն սկսէ տանջել զքեզ . բայց հիմակուհիմա որչափ որ կրնաս ուրախ կեցիր : Ասն զի ինչ գիտես թէ արդեօք պիտոր հանգիպի կամ չիհանգիպի . կամ թէ արդեօք մարդ պիտոր ըլլայ որ ատ չարիքն ուշացընէ կամ թէ բռնորովին խափանէ :

Ատենօք ամբիկեցի մեծ իշխան մը Աբալանուկով որ Կրանադայի թագաւորին եղբայրն էր և միանգամայն ժառանգ թագաւորութեան , երբոր բախտը չիբանելով ասիկայ բռնուեցաւ բանտը մտաւ , հոն բանտին մէջ զինքն զբօսեցընելու համար և ձախորդութեան վիշտն իրեն մոռցընելու համար կը նստէր շատ անգամ զիմացը կառնէր նարտը (սաթրանճը) կըսկսէր խաղալ . խաղ մը՝ որ աշխրլքիս փոփոխութեանց՝ ձախորդութեանց և աջողութեանց սրտկերքը մարդուս աղէկ մը զիմացը կը բերէ : Օր մը երբոր ասանկ սրտրաստուեր էր նստիլ և խաղալ , տեսնես անգիէն յանկարծակի ներս մտաւ սրտգամաւոր մը . չար զրուց մը բերաւ՝ ըսաւ իրեն , թէ ասկէց

եառև ալ բանը բռուսեր է, պէտք է որ մեռնի • ուստի և զինքը մեռնելու սկսի պատրաստել: Աս բանս որ լսեց Աբալ, աղաչեց անոր որ չարտորայ՝ երկու ժամ իրեն շնորք ընէ, ինչուան որ սկսի խաղ մըն ալ նարտին և ըմբնցընէ: Պատգամաւորը թէպէտ քիչ մը չափազանց երկան ժամանակ սեպեց աս շընորքը, ՚ի վերայ այսր ամենայնի աս խեղճ իշխանին վերջին աղաչանքը լսելով, գթացաւ և թող տուաւ որ խաղ մըն ալ սկսի և ըմբնցընէ: Սկսաւ Աբալ խաղալ խաղաց և վաստրկեցաւ կեանքն ալ թագաւորու թիւնն ալ • վասն զի գեռ խաղը չի ըմբնցուցած մէկմ ալ տեսնես անդիէն մէկ ուրիշ պատգամաւոր մը վաղեց մտաւ ներս, իմացուց իրեն՝ թէ մեռաւ իր թագաւոր եղբայրը • աս ըսաւ ու գիմացը գրաւ Արանադայ քաղքին բալլեքները:

Մարդ մը իրաւունք չունի գանգրտելու • վասն զի ամմէնքս ալ մի և նոյն վիճակին մէջ ենք: Ուստի և դուն ալ ջանա որ ամենևին չի գանգրտիս ս' և իցէ վիճակիդ համար:

Մենք մեր կողմանէ միշտ պատրաստ կենանք ընդունելու ամմէն ձախորդութիւն որ գլուխնիս կրնայ գալ • միշտ սպասենք ամմէն կարելի եղած բանին:

Արդեօք աղքատ պիտոր ըլլանք, հոգերնիս չըլլայ • ընկերներ ալ կունենանք որ ըզմեզ մխլթարեն: Արդեօք որոշուած է մեր վըայոյն որ զմեզ պիտի աքսորեն քչեն, հոգ չէ • մենք մտքերնիս անանկ գնենք թէ աս աքսորանաց տեղը մեր ծննդեան տեղն

եղեր է • և միշտ անխռով կը մնանք քանի որ կը մտածենք թէ զէս 'ի երկինքն երթալու ճամբան ամէն տեղ և ամէն ժամանակ միշտ նոյն է :

Կը տեսնենք որ ասդիէն անդիէն մեզի տնիրաւութիւններ, նախատինքներ կը լլան, փոյթ չէ • մենք անանկ բաները սեպենք մեզի իբրև մէյմէկ պատուաւոր փառաւոր ըզգեստ մը՝ որ ուրախութեամբ վրանիս կառնենք կը հագնինք : Մեր մեծ ձախորդութիւններէն մեծ յաղթանակներ շինենք՝ մեզի փառք • և աս մխիթարութիւնն ունենանք որ՝ ուր որ երթանք ալ՝ միշտ նոյն բնութիւնն ունինք, միշտ նոյն աստուածային նախախնամութիւնն ունինք հետերնիս, և միշտ նոյն առաքինութիւնները կը տանինք հետերնիս :

Թէ որ բան մը կորսընցընես, մտածէ ըսէ թէ աս կորուստս կարելի հանգիպելու բան մըն էր : Որչափ քիչ է մէկուն ստակը, այնչափ ալ քիչ է սրտին անհանգստութիւնը, այնչափ ալ քիչ է նախանձը : Ի՞նչ աս աշխատանքը տառապանքը, ի՞նչ աս քրտինք թափելնիս, ի՞նչ աս հոգն ու մտմտութիւնն որովհետև քիչ բանմ ալ մեզի բաւական է, որովհետև մեր պիտոյքն ալ այնչափ երկարատև չեն կարող ըլլալ :

Ինչ որ ալ հանդիպի, ամենևին չիխռովինք, չիղարմանանք : Այսան զի միշտ գիտենք և կաւտանք, թէ ամէն կարելի բան կրնայ հանդիպիլ • և թէ որն որ կրնայ ամէն ժամանակ հանդիպիլ, կրնայ այսօր ալ հանդիպիլ :

Ամեն ձախորդութիւն , ամեն վիշտ և նեղութիւն քեզի կը դիւրանայ , թէ որ անոնց քեզ սորվեցընես : Ի՞նչ զարմանալու ի՞նչ տակնուվրայ ըլլալու բան է , թէ աս կամ ան ժամանակը բան մը կորուսինք . որովհետև որ մը պիտի գայ որ զամենը մէկէն պէտք է որ կորսընցընենք :

Երբոր կը տեսնես որ մէկուն գլուխը ձախորդութիւն մը եկաւ յանկարծակի , դուն անատենը մտածէ ըսէ թէ ուրեմն ատ կերպով իմ գլուխս ալ կրնար գալ , ուստի և չեմ այլայլը : Այլ մենք մեզի ձախորդութիւն ընդհանուր աս բանս միայն ճանչնանք՝ որ այսչափ անհամար կարելի վտանգներու մէջ ենք :

Կտրիճ և արի սիրտ մը որչափ ալ մեծ ըլլան գլուխն եկած նեղութիւնները , ամեն նեխն չի խռովիր . և նշան է զօրաւ որ խելքի և ոգւոյ՝ թէ որ վրայ հասած ձախորդութիւններուն յաղթէ :

Ով որ իր կենացը մէջ հանդիպած ձախորդութիւնները կարհամարհէ՝ երեսը չի նայիր , այնչափ կտրիճ կրնաս ըսել ան մարդը որչափ էր ատենօք ան քաջ երևելին հեկտոր արոյացուց զՎրավարը . և այնպիսին իր արիութեանն ու քաջութեանը համար կրնաս հաւասար սեպէլ Յուլիոս Կեսարին ալ :

Որչափ ալ երկան ըլլան հիւանդութիւններն աս մեր կենացը մէջ , ատեն ատեն թող ալ կուտան , և ասով մեզի միսթարութիւն մը և թեթևութիւն մը կը պատճառեն : Թէ

որ ատհիւանդու թիւններդ կարճ են և խիստ սաստիկ, կամ շուտով մը մեզ կը մեռցնեն, կամ թէ ինքնիրենց կը փարատին կանցնին. անանկ որ կամ տուած թեթևութիւնն զհիւանդութիւնը համբերելի կընէ, կամ անոր վերջի ծարը հասնիլը՝ մեզի ըզգալ չի տար:

Պէտքը չէ որ վրայ հասած ձախորդութիւնները՝ քաջ և առաքինի մարդուն սրտին տպաւորութիւն մը ցաւ մը տան աւելի քան զան ծեծն որ պարսիկները կուտային իրենց ազնուականներուն: Աս պարսիկները սովորութիւն մը ունէին որ երբոր իրենց մէջէն մեծ անէ ազնուական մարդիկ ծեծի արժանի կը լայիննէ, դաւաղանը ձեռք կ'անէին և իրենց մարմնոյն զարնելու տեղն իրենց վրայի եղած հադուստին կը զարնէին կը ծեծէին:

Քաջասիրտ մարդը պէտք է որ իր ուզածին և մտքին դրածին դէմ եղած բաներուն քաջութեամբ դէմ դնէ. ինչպէս որ ծովու մէջ անկած մեծ ժայռերը քարերը՝ դէմ կը դնեն սոսկալի ալիքներու սաստիկ փոթորկին ժամանակը:

Աս մեր կենացը մէջ եղած ձախորդութիւնները տեսակ մը կը թուութիւն են մեզի և խրատ որ մենք մեզ ուղղենք շիտակէնք. և թէ որ ճամբէ դուրս ելեր ենք՝ խեղբերնիս գլուխնիս ժողովենք:

Մարդուս կեանքը փոթորիկներով մրրկներով լեցուն է. և խոհեմութիւնը մեզի կը սորվեցնէ որ ելենք քաջութիւնք մանենք մէկ

ապահով նաւահանգիստ մը , և հոն կենանք
 ապաստանք ինչուան որ անցնին հանդարտին :

Թէ որ երևելի ձախորդութիւն մը վրատ
 եկաւ , նայէ որչափ որ կարելի է՝ ջանաս
 անկէց քեզ խալըսես : Ջանաս գտնել քե-
 ղի ապաւէն մէկ անտառ մը՝ ուր որ փշերը
 քիչ ըլլան :

Որոնք որ բախտին անկարգութիւններէն
 քիչ վախ ունին , այնպիսիներն են վերջա-
 պէս աւելի առաքինի մարդիկ :

Խելքով կը գրէ նոր փելիստոփային մէկը .
 « Երբոր , կըսէ , արտառոց դիպուած մը
 վրաս հասաւ , ես անատենն երկու միջոց
 ձեռք կառնեմ որ իմ սրտիս անհանգստու-
 թիւնը հանդարտեցնեմ : Առաջինն աս է
 որ՝ ալանոր վրայ չեմ մտածեր . երկրորդն
 աս է որ խելքս միտքս կը դարձնեմ կու-
 տամ ան բաներուն՝ որոնք որ զիս կրնան
 զբօսեցնել : Միշտ կը վերցնեմ միտքս խոր-
 հուրդս ամպերէն վեր , ուր որ փոթորիկ-
 ներ չեն կրնար հասնիլ , և քամիներ ինծի
 չեն կարող դաչիլ , և կայծակներ զիս չեն
 կրնար զարնել » :

Մեր սրտին անհանգստութիւնը մեր տը-
 հաճութիւնն որ ձախորդութեան մը հա-
 մար մեզ կը տանջէ , ասիկայ ըստ ինքեան
 չէ թէ ՚ի բնութենէ առաջ կուգայ , այլ մի-
 այն մեր անոր վրայօք իմացմունքէն . անանկ
 որ ինչ համարմունք ունենանք անոր վրայ-
 օք՝ ըստ այնմ ալ աւելի կամ պակաս մեծ
 կըլլայ անիկայ : Եւ թէ որ մեր իմացմունքն
 ըլլայ արդար և բանաւոր , անապեղը մեծ

բանի մը տեղ չենք սեպեր մեզի հանդիպած
 ձախորդութիւնները • այլ մեզմէ դուրս ե-
 դած բաներուն տեղը կը դնենք՝ որ մեզի
 չեն կարող դաչիլ • վասն զի և ոչ արտառոց
 կերպով մը կը մտածենք անոնց վրայ, և ոչ
 չափազանց նոյն կարծիքը կունենանք անոնց
 համար՝ ինչ որ առաջ ունեցանք :

Ձոր օրինակ՝ դնենք թէ դուն մէկ նաւ մը
 ունեցած ըլլաս ծովուն վրայ հարուստ ապ-
 րանքներով բեռցուցած, և աս նաւն ընկըղ-
 մած ըլլայ : Դուն աս ձախորդ դիպուածը
 լսածիդ սէս, իրաւ՝ թէպէտ և քու հան-
 դրաստութիւնդ և ուրախութիւնդ նոյնչափ
 չի կրնար ըլլալ՝ որչափ թէ որ բան մըն ալ
 քաշած չըլլայիր • բայց սակայն թէ որ քա-
 ջասիրտ և առաքինի ես նէ, և աշխրբիս ինչ
 ըլլալը խելքով ճանչցեր ես նէ, այնչափ
 չափազանց տակնուվրայ ըլլալով խելքիդ
 զէն մը չես բերեր աս կորուստիդ համար :
 Ասանկ խնայիր ուրիշ բաներուն վրայ ալ :

Խելացի մարդուն խոհեմութիւնը կը սա-
 հանջէ դեռ վրայ չեկած ձախորդութեանց
 նախատես ըլլալ որչափ կարելի է • իսկ քա-
 ջասիրտ մարդուն խոհեմութիւնն աս է որ
 վրայ հասնելէն ետև լաւագոյն դեղը ձեռք
 առնէ անոնց դէմ :

Դ Ա Ս Ժ Ը .

Ժողովարանական շրջան :

Ժողովարանական շրջանում հոս՝ կիմանանք մանաւանդ չափաւոր և պարկեշտ ուտել խմելը : Ուտի և աս դասը որկրամտութեամբ է :

Պատահեց փիլիսոփայական ատենոք Աթենք քաղաքէն ճամբորդութեան մը ըրաւ դէպ ՚ի Սիկիլիա . վասն զի Գիոնեսիոս թագաւորը շատ անգամ իրեն գրելով զինքը հոն իրեն քովը հրաւիրեր էր , որ իրեն իմաստութեանը լսէ : Երբոր Պատահեց դաւանալու եղաւ անկէց , եկաւ հասաւ Աթենք իրեն քաղաքը , հոն ոմանք փիլիսոփայիցմէ աս հարցմունքն ըրին իրեն , թէ արդեօք ինքը Սիկիլիայի մէջ արժանի գիտալութեան նոր զարմանալի բան մը տեսա՞ւ : Պատասխան տուաւ Պատահեց . Տեսայ բնական դարձանալի հրեշմուշէ . այսինքն մարդ մը որ երկու անգամ օրը կերակուրէ կուտէ : Ասիկայ էր Գիոնեսիոս Սիկիլիոյ բռնաւորը . որ կրցածին չափ կը ջանար կուշտ մը ուտել կէս օրը , և իրիկունն ալ դարձեալ կուշտ մը կուտէր :

Հին ժամանակ (նաև հիմայ տեղ տեղ) հացն իրիկունն կուտէին , կէս օրը չէին ուտեր : Միայն երբայեցիք էին որ կէս օրը կը ճաշէին . իսկ ուրիշ ամմէն ազգեր իրիկունն դէմ հացերնին կուտէին :

« Մենք հիմա, կրսէ նոր հեղինակին մէկը, վրայէ վրայ կը լէցընենք, ճաշն ընթրիքի վրայ, և ընթրիքը ճաշին վրայ. և ծախք կընենք որ աւելի զմեզ խեղճ ողորմելի ընենք՝ քան թէ կատարելապէս գոհ: Մեր կեանքը, կրսէ, նման է կատակերգութեան (քովետայի). առաջաբանութիւն մեր նախաճաշիկին է. մէջի եղած խաղարկութիւնը ճաշն է. իսկ մեր ընթրիքն է վերջաբանութիւնը »:

« Մենք չենք ուտեր մեր քաղցը լէցընելու համար, այլ միայն մեր անժուժկալութիւնն ու մեր փառասիրութիւնը: Եւ իրաւցընէ մեր տները մեզի գերեզման եղեր են, որ ինչուան ամմէն դռներուն վրայ կընայինք գրել աս վերնագիրը. Մենք մեր դժայն-ութեան հեշտ-ութեան երկն թռնա-որոտ-ած ենք, և հարս-մէկ հիւանդ-ութեան ց լյանգի մէջ ենք. վասն զի ինչանա՞ք միայն որ գոհ ընենք մեր որեւորը »:

Ամմէնմէկն իրեն անձին վտանգ և կործանումն բերողն է. և իր անժուժկալութեամբն իբրև իր ձեռքովն ինքն իրեն կենացը թելը կը կտրէ: Կրնաս ինձի արգեօք ցցընել մարդ մը միայն, որ իր կերակուրն ուտէ ինչպէս որ հիւանդ մը իրեն գեղը կառնէ՝ առողջութիւնը միայն գտնելու համար: Մարդս ճշմարիտ բժիշկ է իր անձին. և ապացոյց աս բանիս՝ է իր բարեկարգ և կանոնաւորեալ կեանքը:

Աղէկ ուշ դիր և պահէ Կատոն փիլիսոփային կանոնը. Ո-րեւէ՛ ապրելու համար. և ու թէ՛ ապրի՛ ո-րեւէ՛ համար:

Մենք մեր չափազանցութեամբը բնութեան չափէն անդին կը ցաթկենք կանցնինք. և կարծես թէ հարկաւոր բանով գոհ ըլլալն ուրիշ մարդկանց չի վայլեր բայց եթէ մուրացկան աղքատներու :

Ջրհեղեղէն առաջ մեր նախահարց հասարակ կերակուրն ընդեղէններն էին և սլտուղներ. և հին հռովմայեցիք ալ վէց հարիւր տարիէն աւելի ընդեղէնով կապրէին :

Եւ ալ ուրիշ անհամար ազգեր, որոնց մէջը ճեւքոնացիք, ամբրիկեցիք, և չինու մաչինցիք զանազան գաւառներու, մեծագոյն մասամբ ուրիշ բան չեն ուտեր, բայց եթէ բրինձ և սլտուղ. և սակայն կատարեալ առողջութիւն մը ունին, և երկար ալ կապրին :

Ա՛վ թէ որչափ պատուական, որչափ օգտակար քաղց է ան քաղցն որ բաւական կը սեպէ իրեն հաց մը կամ բանջար մը և հետը բանիկ մըն ալ. և ինչ անուշ և առողջարար ծարաւ է ան ծարաւն որ ջրով միայն կանցնի կերթայ : Օր մը երբոր Գարեհ թագաւորին գաւաթ մը սաղ ջուր դիմացը բերին տուին, շատ մեծ շնորհակալութեամբ առաւ խմեց. և վկայեց հաստատեց՝ թէ և ոչ անգամ մը այնչափ սաստիկ ախորժանօք ինքը խմած ըլլայ ո՛ր և իցէ պատուական անոյշ խմելիք մը : Վասն զի այնչափ ծարաւ ալ չէր քաշած Գարեհ ուրիշ ատեն՝ ինչպէս անատենը պատերազմին մէջ :

Խրատ և յանդիմանութիւն կուտար ատենօք ժուժկալ փիլիսոփային մէկը որկրա

մոլներուն, այսպէս. « Ես, կըսէր, երեսը
 չեմ ուզէր նայիլ Պարսկական ըսուած ա-
 նուշ համադամ կերակուրներու, և ոչ Ա-
 սիկեան ըսուած փափուկ ուտելիքներու,
 և ոչ Վալիտոնեան ըսուած ազնիւ գինինե-
 րու. և ոչ Իրկանեան ըսուած սատուական
 ձկներու: Ասոնք ոչ այնչափ ձեր քաղցը կը
 լեցընեն, որչափ որ ձեր ստամոքսը կը տե-
 րացընեն և առողջութիւննիդ կաւրեն: Իսկ
 ես հասարակ կերակուր մը ուտելուս ասե-
 նը, այնչափ ախորժանք մը կըզգամ՝ որ-
 չափ թէ տեսակ տեսակ փափուկները կե-
 րած ըլլայի, ասոնց ախորժանքը կըզգամ,
 բայց իրենց տուած փնասը չեմ քաշեր »:

Ատենօք Արտաշէս Վիւրոս թագաւորին
 եղբայրը՝ երբոր սատերազմի մը մէջ յաղ-
 թուեցաւ և բոլորովին տակ ընկաւ, կարօտ
 եղաւ և կերակրոյ տեղ հարկաւորեցաւ ու-
 տել թուղ և գարիէ հաց: Այնչափ համ և
 շահ կըզգար աս իր ուտելիքէն, ինչուան
 կափսոսար թէ ինչպէս առաջ չիգիտցաւ
 չիճանչցաւ զայս: Եւ չէր կրնար՝ ուղածին
 պէս բացատրել իր հաճութիւնը և իր ա-
 ռողջութիւնը. ասնելով ուտելով ինչ որ
 բնութիւնը մեզի սպտորաստեր է անխառն
 և անփնաս և առողջարար կերակուրներ, մա-
 նաւանդ երբոր մէկը քաղց ունենայ:

Ժուժկալութիւնը մեզի հաճոյ և ախոր-
 ժական եղած բաներն ալ կը բազմապատ-
 կէ: Եւ ժուժկալ և առողջ և կանոնաւո-
 րեալ կեանքի մը հանասրազօրեայ անուշու-
 թեան և հանգստութեանը համար՝ չիկայ

բան մը աշխրբքիս զուարճալեացը, որ անոր հաւասարի :

Ար գրէ նոր հեղինակին մէկն առողջութեան վրայ խօսելով այսպէս. « Թէ որ ինձի հարցընես, երբոր ես տնէ շինած աղէկ հացս ունիմ, և աղէկ ջուրս ալ ինձի սատրաստ է, կը նստիմ կուտեմ մէկ տեսակ առողջարար կերակուր մը, և երբեմն ալ (երբոր փառաւորապէս զիս կուզեմ յարգելնէ) բանմ ալ վրան կաւելցընեմ, զոր օրինակ մարսողական պանիր մը և պտուղ մը, անատենը իմ երջանկութիւնս գտածի պէս եմ. և փառաւոր սեղանները գտնուողներուն ալ կրնամ համարձակիլ հարցընել, թէ արդեօք իրենք ալ նոյն փոթը նոյն առողջութիւնը կրնան զգալ, ինչ որ ես կըզգամ իմ կերակրիկս ուտելու ատենը. կամ թէ նոյն իմ ամմէն օրուան առողջութիւնս կրնան վայելել » :

Երանի ան մարդուն որ քաղց ունենալուն համար կուտէ. և միայն ծարաւն անցնելուն համար կը խմէ : Երանի անոր որ բնութեան և բանականութեան կանոններովք կեանքը կանցընէ, և ոչ կը հետեւի ան օրինակներուն որ ամմէն օր աչքին առջևն ունի կը տեսնէ : Երանի ան մարդուն որ միայն իր սխտոյքն և հարկաւորութիւնը կը նայի կը հոգայ, չէ թէ իր աւելորդն ու փառախնդրութիւնը :

Թէ որ մարդիկ առանց աւելորդ բաներուն հոգ տանելու՝ միայն բնութիւնը գոհընել նայէիննէ, կը տեսնէիր անատենն որ

վարպետ վարպետ խոհակերներն այնպէս անպիտան բան մը կը լլային աշխրբքիս վրայ, ինչպէս որ զինուորները խաղաղութեան ժամանակը: Ամէն մարդ գիւրաւ կրնար իր պիտոյքն իր կարօտութիւնը լեցընել, թէ որ այնչափ ջանքով ետևէ չիյնար իր անկարգ անկանոն բաղձանքները լեցընելու:

Ատենօք Ադաս անուհով Կարիայի թագուհին Աղէքսանդր կայսեր ժամանակն օր մը պատիւ ընելով Աղէքսանդրին, առաւ խրկեց իրեն ասորժ բացող ազնիւ ազնիւ բաներ, վարպետաչէն ապուխտներ, նոր զարմանալի քաղցրաւենիներ (ուչէլներ) խիստ վարպետ խոհակերներէ և արուեստաւորներէ զարմանալի փափուկ կերպով շինուած: Տեսաւ ասոնք ամէնը Աղէքսանդր և պատասխան տուաւ բերողին. « Ունիմ ես, ըսաւ, քովս անուշեղէններ, որ շատ աւելի ասոնցմէ վեր են և ազնիւ. այսինքն՝ իմ գիշերուան ըրած ճամբորդութիւններս ինձի կէսօրուան կերակրիս անուշութիւններն են. իսկ կէսօրուան կերածիս քիչութիւնն իրիկուան կերակրիս անուշութիւնն է »:

Ատենօք երբոր Ագեսիդայոս սպարտացոց իմաստուն թագաւորն անցնելու եղաւ թրակացոց գաւառէն, տեղացիքն իրեն սարգև առին բերին ցորեն, սագ (խաղ), անուշեղէններ, պանիր, և այլ ուրիշ տեսակ ազնիւ ուտելիք և խմելիք: Ասոնց վրայ մէկ մը աչքը դարձուց նայեցաւ Ագեսիդայոս, և միայն ցորենն առաւ իրեն. և հրամեց անոնց որ մէկալ մնացած բաներն առ-

նեն ետ տանին ամենևին անպիտան բանի մը պէս ու մարդու առողջութեանն ալ փրկասակար : Աս որ տեսան բերողները՝ դո՛հ չեղան, սկսան շատ բռնադատել և շատ ալ աղաչել որ ամեն բերածնին ընդունի : Ագետիղայոս յանձն առաւ ընդունեց զամենիւր, բայց մէկէն հրամեց որ ան ամեն բանն առնեն բաշխեն գերիներուն : Երբոր աս ըրածին պատճառը հարցուցին նէ, պատասխան տուաւ ըսաւ . « Որոնք որ կուզեն և կը ջանան քաջ և կտրիճ ըլլալ, պէտքը չէ որ այսպիսի փափուկ բաներ ուտեն . և գերիներուն վայելած բանը չի կրնար հաճոյ և ախորժական ըլլալ քաջ և առաքինի և պատուաւոր անձանց » :

Որչափ որ պարզ անխառն ըլլայ ուտելիքդ, այնչափ ալ ստամոքսին մէջն աղէկ կը ըլլայ մամօցը : Եւ պատճառն աս է որ տեսակ տեսակ կերակուրներ և տեսակ տեսակ խմելիքներ կը պատճառեն տարբեր տարբեր ոգիքներ, որ չեն կրնար այնպէս դիւրաւ մէկմէկու հետ յարմարիլ :

Չափաւոր ուտելը մարմնոյն ուժը կը պահէ և կեւելցընէ, մարդուս ոգիքներն աւելի կը զօրացընէ և ոտք կը հանէ, հիւթերը կը ցրուէ կը փարատէ, անմարսողութենէն և ճամբաներուն գոցութենէն և ուրիշ շատ հիւանդութիւններէն կը պահէ, արիւնը կը զրտէ, ստամոքսը կը մաքրէ, ախորժը կը բանայ, և մարսողութիւնը կը դիւրացընէ :

Թէպէտ հիւանդանոցի մը մէջ գտնուած ամեն հիւանդութիւններն ունենաս, մի-

այն ժողովուրդին մեկհատիկ դեղը կարող է զամենեքը ըսնացնել:

Կարիտիէցիք ըսուած ազգն իրենց մասնաւոր պարկեշտութեամբն և արտաքոյ կարգի ժութկալութեամբն ազատ են անհամար հիւանդութիւններէ որ ուրիշ ազգերուն մէջը կը տեսնենք: Աւելին լսել կուզես նէ, այնչափ ալ ուժով են որ ինչուան խիստ ծերութեան հասակի մէջ ալ, ինչպէս է հարուր տարին՝ և աւելի ալ, կըսուի թէ՛ ճերմակ մազ մը հազիւ ունին, և զաւակ ալ ունենալ կարող են:

Հին եգիպտացւոց խելացիներն ալ կը պարծէին իրենց ժութկալութեամբը՝ ազնիւ ջուրը խմելով իրենց Նեղոսին, և հասարակօրէն բրինձ ուտելով և ընդեղէն:

Պարսիկներն ալ որ հին ատենը շատ ուժով էին, ուրիշ բան չէին ուտեր՝ կըսեն՝ հացին հետ, բայց եթէ քիչ մը ջրային կոտեմ (սու թէրէսի), կամ թէ վայրի անանուխ (նանէ):

Բայց հին ժամանակը հիմա հուանին հետ բաղդատես նէ, եթէ տան կառավարութիւնը, եթէ ապրելու եղանակը, և եթէ մարդկային կենաց գործողութիւնները, շատ փոխուած կը տեսնես: Թէ որ մեր ուտելիքն երբեմն ժութկալութեամբ կը չափաւորենք, աս բանս չէ թէ սարգապէս բնութեան պիտոյքը լեցնելու համար կընենք, հասա բերնէ կը կտրենք որ կենանք ուրիշ բաներու մէջ մեր շոյլութիւնն ու փառասիրութիւնն ի գործ գնել:

Կը պատմեն թէ մէկն ատենօք իր առանձնական կենացը մէջ հացէն զատ ուրիշ բան չէր ուտեր, և ջրէն զատ ուրիշ բան չէր խումեր. և սովոր էր միշտ աս կերակրոյն վրայ իր շինած ոտանաւորն ըսել,

« Ինձ հաց և ջրիկ

Է կեանք երջանիկ » :

Ատեն եկաւ, բախտը բացուեցաւ աս մարդուն, հասաւ մեծ և երևելի իշխանութեան մը և աստիճանի. ինչպէս որ վիճակը փոխուեցաւ, ասանկ ալ սովորութիւնը փոխեց. չէր ուզեր անկէց ետև ան իրեն հասարակ կերակուրն ուտել. պատճառ կը բերէր և կըսէր, փոխելով իր ոտանաւորն այսպէս,

« Միշտ հաց և միշտ ջուր

Է շան կերակուր » :

Ջրհեղեղէն առաջ ջուրն որ հասարակաց խմելք էր մարդուս խառնուածքին աւելի յարմար, հիմայ կը խմեն ամմէն տեսակ ոգելից խմելքներ. որ եթէ մէկն առնէ անցնի, ո՞վ կրնայ պատմել թէ որչափ վնասակար՝ որչափ մահաբեր են ասոնք մարդուս կենացը : Ասոնք մեր բնական ջերմութիւնը կաւրեն կապականեն, ձայնը կը փոխեն, մարմնոյն կազմուածքը կայլայլեն, և մասանց տրամադրութիւնը կը խանգարեն, ուսկից առաջ կուգայ նիհարութիւնը, հալիլ մաշիլը, ջրաց տկարութիւնը, անդամներու դողդղալը, որ կը պատճառի անկանոն շարժմունքներէ մեր կենսական ոգիքներուն՝ որ իրենց բնութեան դէմ բռնութիւն

կը ցնցին ան ոգելից խմելիքներուն շարժմունքէն: Չենք ուրանար թէ գինին պատուական խմելիք մի է, որ եթէ չափաւորապէս խմուի նէ, կենդանութիւն և զօրութիւն կուտայ ուժաթափ ծերերու ալ. դիտենք աղէկ՝ որ ուժ կուտայ ստամոքսին, բնական ջերմութիւնը կաւելցնէ, մարսողութեան կօփնէ, կերած կերակուրն ու սընուանդն ասդիս անդին մարմնոյն ամէն մասանց մէջ կառնէ կը տանի, սիրտը կուրախացնէ, և մասնաւոր կերպով մը ոգիքները կը զարթեցնէ և ոտք կը հանէ: Բայց աս ալ գիտենք՝ թէ աս ամէն օգտակար և շահաւոր պտուղները չափաւոր խմողը միայն կը զգայ:

Բան մը չիկայ որ այնչափ աւելի վտանգաւոր ըլլայ մարդու ամէն կողմանէ, որչափ գինւոյն հանապազօրեայ և չափազանց գործածութիւնը:

Խելքն և իմաստութիւնը, կըսէ առակը, իր բնակութիւնը ցամաք երկիրներն ունի, և ոչ թաց տեղեր: Ինչպէս որ փիլիսոփային մէկը կըսէր. « Իմաստութիւնն բնակի յանջրդուտ, և ոչ ՚ի ճահիճս և ՚ի լիճս »:

Երակլիոս իմաստասէրն աս առածս մեզի թողուց. Լոյս անջուր՝ անին ամէն իմաստ: Մտաց լոյսն որ չոր է, շատ խելացի կընէ զհոգին. բայց գինւոյն ոգիքը զանի կը թրջէ և ապուշ և անխելք կը դարձնէ:

Ուժն ու գեղեցկութիւնը մարմնոյն բարիքն են և օրէ օր կը պակսին. բայց ժուժկալութիւնն ու չափ և խոհեմութիւնը՝ ծե-

րուժեան ժամանակն զմարդը կը պսակեն ,
անատենը կիմանայ մարդս ասոնց յարդը :

Իտալացիք առակ մը ունին , կըսեն թէ
« Երբոր գինին դէկ (տիւմէն) չունի , ալ ան-
կէց ետև խելքը մարդուն նաւապետը չէ .
և բանականութեան լոյսն որ պէտք էր ըլ-
լալ իբրև բևեռական աստղ մը որ ապահով
տանի զնաւը , իրմէ շատ հեռացած է » :

Գինին իրեք ներգործութիւն ունի . առա-
ջին ախորժանքը . երկրորդ արբեցութիւնը .
երրորդ ապաշաւը :

Հրէից ռաբբիները բան հասկըցնելով
կըսեն թէ Մովսէս առաջին որթն (աման)
որ անկէց , իրեք բանով ջուր տուաւ անոր .
մէկ մը՝ բուին (պայղուշին) արիւնը . մէկ մը՝
կապիկին արիւնը . և մէկ մըն ալ առիւծին
արիւնը : Ուստի և երբոր մարդիկ կը գինով-
նան , ոմանք կըլլան իբրև բու՝ որ բոլոր
գիշերն արթուն կը կենայ , բան կորսայ կը
խածնէ կուտէ . ոմանք իբրև կապիկ՝ խեն-
թութիւններ և խեղկատակութիւններ կը-
նեն . ոմանք ալ կատաղի գազան մը կըլլան
իբրև առիւծ :

Հեղինակին մէկը շատ խմելուն վրայ խօ-
սելով աս բանս կը զուրցէ . « Թէ որ գի-
պուած եղաւ կամացդ դէմ ու չափազանց
գինի խմեցիր , անատենը դուն Սատուրնեան
ըսուած դպրոցին կանոնը պահէ , որ կը պա-
տուիրէ այսպէս . Երբոր կը տեսնես որ գի-
շերային շատ գինի խմելք վնասեց . քեզի ,
դուն գարձեալ երբոր առաւօտ կըլլայ , քիչ
մը գինի խմէ . աս է ապահով գեղը » :

Ժուժկալուժիւնն ամմէն տեսակ հիւանդութեանց դէմ կը պաշտպանէ զքեզ, և քու կեանքդ քեզի ուրախ դուարթ անցընել կուտայ: Տեսակ տեսակ հիւանդութեանց մեծ մասը անժուժկալուէն միայն առաջ կուգայ:

Չափաւոր ուտելը կը պատճառէ կատարեալ մարտողութիւն մը: Եւ ուտելիքը թէ որ աղէկ մը եփած էն ինչպէս որ պէտք է նէ, կըլան իբրև ամուր հիւմ մը առ ՚ի պահել մարմնոյն առողջութիւնը. արիւնը մաքուր կըլայ, և մարմնոյն հիւթերը կունենան իրենց ամմէն յատկութիւններն այնպէս՝ ինչպէս որ բնութիւնը կը պահանջէ: Բայց թէ որ մարմնոյն ամմէն մասունքը տակնուվրայ կըլան անժուժկալութեան պատճառաւ, թէ որ սնունդ տուող հիւթերն իրենց մաքրութենէն կը փոխուին կաւրին, անատենը բոլոր արիւնն ալ և հիւթերը կապականին, և բոլոր մարմնոյն կազմածքն անկարգութեան մէջ կըլայ:

Ուտելեաց խմելեաց կողմանէ զգուշաւոր և չափաւոր ըլլալը՝ հիւանդութեանց պատճառն իբրև արմատէն կը կտրէ. և բնական խառնուածքին կուտայ կարգաւորեալ և կանոնաւոր վիճակ մը:

Ժուժկալութենէ կըլայ որ մարդիկ վերջ տան իրենց կենացն ինչպէս մէկ ճրագ մը մէկ կանթեղ մը՝ որուն ելը պակսի, այսինքն կը մեռնին, վասն զի արմատական թացութիւնը կը հատնի, առանց մէկ ցաւ մը և վիշտ մը զգալու:

Թէ որ աս աշխարհս ալ կեցեր է կը դի-

մանայ ան գեղեցիկ և սքանչելի կարգին պատճառաւ որ ի՞՞ժ ամենաբարին իրեն տըւեր է, և թէ որ մեր կեանքն ալ կախումն ունի ան աղէկ կարգաւորութենէն որ պէտք է մեր մարմնոյն հիւթերուն մէջն ըլլայ, ուրեմն զարմանալ պէտքը չէ՝ թէ ինչպէս կարգը ամմէն բան կը պահէ նէ, ասանկ ալ անկարգութիւնն ամմէն բան կաւրէ կը ձգէ: Մարմնոյն խելքով կառավարութիւնը և չափաւոր սնունդը՝ շատ կօզնէ մարդուս կեանքն երկրնցընելու:

Օգոստոս մեծ կայսրը 76 տարուան մեռաւ. և աս բոլոր միջոցին մեջ կըսեն թէ՛ անգամ մըն ալ մաքրողական մը չառաւ, և ոչ արիւն առաւ, և ոչ երևելի դեղ մը առաւ: Բայց ամմէն տարի քանի մը օր ջուր կը մտնէր, և շարթուն մէջն օր մը բան չէր ուտեր, և ամմէն օր ժամ մը քալելու կելլէր: Թէ որ կատարեալ առողջութիւն մը վայելել կուզես նէ, ժուժկալ և չափաւոր եղիր:

Հրեաներուն մէջն ատենօք Յէ՞սէան՝ ըսուածներն որ երևելի ընկերութիւն մի էր, հասարակօրէն հարուր տարի կապրէին՝ իրենց ժուժկալութեանն ու չափաւոր ուտելուն պատճառաւ:

Նմանապէս, ինչպէս Ղայերտիոս հին հեղինակը կը պատմէ, Ստոյիկեան և Կլինիկեան ըսուած փիլիսոփաներն ալ շատ երկան կապրէին:

Կը պատմեն թէ ատենօք Եւրոպա քահանայ մը իր հանապազօրեայ սակաւակերութեանն ու ժուժկալութեանը պատճառաւ

հասաւ ինչուան 186 տարի : Ուստի և մեռնելէն ետև իրեն տապանագիր մը գրեցին՝ այսպէս . « Հոս է Եղենտուլոս աւագերէցը . ասիկայ կրկին անգամ ահուայ հանեց , և կրկին անգամ մաղերը բուսան . և հիմայ հոս կը հանգչի » :

Պրավ անուռնով ալ մէկ իռլանտացի մուրացկան մը՝ իրեն ժուժկալուծեանը պատճառաւ շատ երկան ժամանակ ասորեցաւ . ուստի և մեռնելէն ետև պատուեցին աս մուրացկանը՝ ասանկ տապանագիր դնելով գերեզմանին վրայ . « Հոս պառկեր է Պրավ ամենուռն ծանօթ երևելի մուրացկանը . ասիկայ կըսէր՝ թէ տեսեր եմ հարուր քսան ձմեռ և աւելի » :

Եւ իրաւ՝ թէ որ մարդիկ ասորէին այնպէս՝ ինչպէս որ բնութիւնը կը պահանջէ , և կատարեալ պահէին առողջութեան կանոնները , շատ երկան ժամանակ կ'ասորէին :

Թէ որ մարմնոյն արմատական թացութիւնն ու բնական ջերմութիւնը պահուին , ինչպէս որ պէտք է և ինչպէս որ դիւրաւ կրնայ պահուիլ , ալ անկէց ետև պէտք է որ շատ տարիներ տեսնէ մարդս :

Կըսէր ատենօք ժուժկալ մարդուն մէկը . « Իմ ասորելուս եղանակը կարծես թէ ինծի մշտնջենաւոր դարունք մը կը պատճառէ . ես աշունք չեմ տեսներ վրաս՝ այսինքն տերևները թափելու ժամանակ . ուժս և խելքս լման իբրև արև մը որ ամմէն օր նոյնպէս աշխրբբիս վրայ կը ծագի՝ իրենց տեղն են և ամմէն օր նոյնպէս ինծի կօղնեն . և ես մէկ

պարզ կերակուր մը ուտելէս ետև՝ բոլոր գիշերը հանգիստ կը քնանամ. առաւօտ ըլլալուն պէս՝ կարթըննամ կելլեմ՝ այնպէս զուարթ այնպէս նորոգեալ ինչպէս նոյն իսկ առաւօտեան ժամանակը » :

Գրեթէ մեր ամմէն հիւանդութեանց և կենաց կարճութեան պատճառն ուրիշ բանէ այնչափ առաջ չի գար, որչափ աւելորդ ուտելէն և աւելորդ խմելէն :

Դ Ա Ս Ժ Թ .

Դասի շէշ, (որ է սաշէշ) :

Թէ որ կուզես երջանիկ և հանգիստ կեանք ունենալ, և ստակդ ալ ոչ միայն սահել՝ այլև աւելցընել, խորհուրդ կուտամ քեզի որ ամմէն տեսակ դատէ՝ որչափ որ կարելի է՝ ետ կենաս փախչիս : Թէպէտ և մէկ դատի մըն ալ ձեռք զարնես, միտքդ դիր թէ բոլոր հանգստութիւնդ կորսընցընելէն ետև, և շատ քրտինք թափելէն ետև, շատ փնաս ալ պիտի հասցընես քու քսակիդ :

Երբոր դատ մը վաստըկեցար, կը տեսնես որ ումանք կուգան կը մօտիկնան քեզի, շատ ուրախակցութիւներ ընելով՝ շատ ալ գովելով բարձրացընելով քու յաղթութիւնդ . յայանի է մտքերնին : Բայց դուն ալ անատենը յիշեցուր իրենց որ քիչ մըն ալ մտքերնին դարձընեն մտածեն, թէ ինչ վտանգներու մէջ ձգեցիր քու ունեցած

ներդ, քու տունդ տեղդ, և այլն, աս դատին համար:

Թէ որ դիպուած ըլլայ որ կամացդ դէմ բռնադատիս դատ մը բանալ, աղէկ նայէ որ չըլլայ Թէ ոսոխդ անխելք հարուստ մը ըլլայ: Քան զան չար բան չիկայ, երբոր մէկն այսպիսի անձանց ձեռք իյնայ. նոյն էր Թէ շատ զօրաւոր գազանի մը ձեռք իյնար: Գազան է՝ վասն զի անխելք է. և զօրաւոր է՝ վասն զի հարուստ է:

Ասկէց ՚ի զատ աղէկ դիտէ նաև փաստաբանին ինչ ըլլալը. նայէ Թէ ձեռքը քանի դատ ունի, նայէ Թէ անօնցմէ վաստըկած ներն ինչ կրնէ, նայէ Թէ արդեօք խաբեբայ մարդ է. Թէ որ ասանկ է՝ գիտնաս որ քեզի շատ մնաս, շատ ձուն գլուխդ կը բերէ:

Ատենօք երկու վարպետ փաստաբանք որ մը երկու մարդկանց դատը մէկմէկու դէմ կը խօսէին կը պաշտպանէին շատ տաքու-Թեամբ, և այնպիսի ջանքով որ երկու ոսոխն ալ շատ գոհ էին իրենց փաստաբաններէն: Իսկ երբոր դատը կարեցին լմնցուցին դատաւորները, աս երկու փաստաբանք դուրս ելլելուն պէս գատաստանէն, տեսնես որ մէկէն սկսան մէկմէկու հետ գրկուիլ: Գատ ունեցող մարդիկն աս որ տեսան՝ զարմացան՝ ափշեցան կեցան. ելաւ մէկը հարցուց փաստաբաններուն մէկին, ի՞նչ է աս ըրածնիդ. ասանկ շուտով մէկմէկու հետ հաշտուիլ բարեկամանալ: Աս հարցմանս վրայ սրդողելով փաստաբանին մէկն՝ ըսաւ անոր. ի՞նչ կարծեցիր, ըսաւ. գիտցար Թէ

մենք մէկմէկու թշնամի ենք, գիտե՛ս մենք ինչ ենք, մենք փաստաբանքս ամենեւին նման ենք մկրատին, որ բանալու գոցելու ատենը կարծես թէ երկաթները մէկզմէկ պիտոր կըտրեն. բայց անոնք ուրիշ բան չեն ըներ՝ բայց եթէ իրենց մէջի գտնուած բանը կտրել:

Յիշէ միտքդ բեր առիւծին և անդեղին առակը: Անդղը ծառի մը վրայ նստեր էր, և անդիէն առիւծն ու արջը աս տեսնելով մէկմէկու հետ կը կռուէին ան որսին համար՝ թէ որո՛ւն ճանկը պիտոր իյնայ ատ թռչունը: Յիշէ և զգուշացիր՝ չըլլայ թէ քեզի ալ յարմար դայ ատ առակը:

Այսպիսի դիպուածներու մէջ դուն աւետարանին խրատը բռնէ որ ասպահով ըլլաս. թէ որ մէկը կուզէ հետդ կռուրտիլ որ զգեսադ առնէ քեզմէ, դուն առանց կռիւ բանալու հետը՝ թող իրեն նաև վրայի հագած լաթդ: Գիտնաս որ՝ թէ որ կռիւ բանաս, և փաստաբաններ մէջ մանեն, ինչուան ներքին շապիկդ ալ քեզմէ կառնեն կը վերցընեն և մերկ կը թողուն:

Երբոր դատ մը կը բացուի, այնպէս միտքդ դիր թէ մէկը բախտի խաղ մը կը խաղայ, (ինչպէս թավու և այլն). ուր թէ որ շատ ջանքով և տաքութեամբ խաղը շարունակուի նէ, հասարակօրէն կը տեսնես որ վարպետներն աւելի կը վաստղկին: Աս ըսելով չէ թէ փաստաբանութեան արուեստին քար կը զարնէնք, այլ փաստաբաններուն շատ տեսակ մատեր խաղցրնե՛նին կը հասկըցընենք, որ դուն դատ բանալէն զգուշանաս:

Գիտենք որ փաստաբաններուն մէջը կը գտնուին զարմանալի և շատ արդար մարդիկ ալ . և մեծ երջանկութիւն մըն է մարդուն՝ թէ որ այնպիսի փաստաբաններու ձեռքն իյնայ :

Ատենօք վննեալիցոց տէրութեանը մէջ՝ որ շատ զարմանալի և շատ խմաստուն կառավարութիւն էր աշխրբքիս վրայ , իրենց մեծ ատեանը փաստաբաններ իրեն ընտրեր որոշէր էր . ամմէնքն ալ ազնուական մարդիկ քսանըչորս թուով : Ասոնց ամմէնուն՝ տէրութիւնը մասնաւոր տարուէ տարի եկամուտ կապեր էր և կը վճարէր . ուստի ամենեկին ալ թող չէր տար որ ուրիշներէն կամ մէկ ընծայ մը առնեն կամ թէ ստակ . որպէս զի ատ ազնուականներն որ փաստաբանութեան արուեստը կը բանեցընէին՝ չըլլայ թէ կաշառքով կուրնան . և որպէս զի ամմէնքը ջանան ետեւէ իյնան որ դատերն օր մը առաջ շուտով վերջանան :

Սաղմոսին ան խօսքն որ կըսէ , Անի՛ն 'ի վերայ նոցա որոգայն , ռաբբիին մէկը կը մեկնէ այսպէս . մարդկանց որոգայն , կըսէ , են այսչափ բազմութիւն փաստաբաններուն , ճարտասաններուն , գործակալներուն . ասոնք են , կըսէ , ցանց մը ուռկան մը որ ներս ձգեն բռնեն զժողովուրդը :

Եւ իրաւ՝ անղգամ և անիրաւ փաստաբանքն ուրիշ բանի նման չեն , բայց եթէ ընութեան մը ջուրմներուն որ ուրիշի անպիտան՝ բանի մը չեն գար . միայն իրենց համար աղէկ են . բայց շատ ալ վնաս կուտան պարտէզներուն :

Թէ որ ասոնց քով վազէս ապաւինիս ,
 ինչպէս որ ոչխարները կը վազեն կապաւի-
 նին փշալից թփուտ տեղերը փոթորկին ժա-
 մանակը՝ որ երթան հոն ապահով ծած-
 կուելու տեղ մը գտնեն իրենց , ստոյգ գիտ-
 ցիր որ անկէց ուքդ դուրս չես կրնար հա-
 նել խալըսիլ՝ առանց կառչելու (իլիշմիշ ըլ-
 լալու) և պատուելու կամ հոն թողլու քու
 լաթերէդ մեծագոյն մասը :

Ամենևին քառօրեայ ջերմին ալ նման են
 այնպիսիները . ոչ երբէք կը թողուն ձեռքէ
 կը հանեն զքեզ՝ քանի որ հիւթ մը (որ է
 ստակը) , կը գտնեն քու վրատ :

Շատ անգամ զարմացեր կեցեր են սրտ-
 մուծիւն կարդացողները , քանի որ կը մտա-
 ծեն թէ արդեօք ինչ ոգւոյ կը ծառայէր ա-
 տենօք մէկ երևելի մարդ մը , որ իրեն զը-
 ւարձութիւն մը զբօսանք մը ըրեր էր որ
 բոլոր աշխարքս չարչրկէ տակնուվրայ ընէ
 տեսակ տեսակ դատերով : Աս մարդուս վը-
 րայ լսեց Լուիճի Ֆրանսզին թագաւորը ,
 կանչեց օր մը իր քովը , բսաւ իրեն . ես քու
 դատերէդ քեզ կը խալըսցընեմ՝ ես իմ ան-
 ձամբս զանոնք լսելով և կտրելով : Աս որ
 լսեց ան մարդը , մամտութն առաւ զինքը .
 բայց մէկէն խոնարհութեամբ մեծ շնորհա-
 կալութիւն մը ընելէն ետե թագաւորին աս
 շնորհացս համար , սկսաւ անկէց ետե շատ
 ալ խնդրել աղաչել զթագաւորն որ շնորհք
 ընէ իրեն և ան դատերէն եռսուն քառսուն
 մը առանց կտրելու թողու իրեն , որով ին-
 քը կարենայ միխթարուիլ և զբօսանքով
 անցընել իր ժամանակը :

Խորհուրդ կուտան քեզի խելացիները՝ որ տէրութեան որ տակն ես, ան տէրութեան օրէնքները կանոնները քննես կարգաս ըստ կարի և սորվիս: Ասան զի օրէնքներուն վրայ աս ունեցած տեղեկութիւնները քեզի շատ կօզնեն և շատ աչքդ կը բանան՝ որ կարենաս դուն քեզ պաշտպանել քու թշնամիներէդ, շատ անգամ առանց կարօտ ըլլալու փաստաբաններուն ձեռքն իյնալու:

Թէ որ աս խորհրդիս չուզենաս մտիկ ընել, անատենը սէտք է որ դուն ունեցած իդ չունեցած իդ երբորդ մասը ծախես հատցընես՝ որ կարենաս մէկալ երկու մասը պաշտպանել սահել. և թէ որ աս ալ աչքդ չառնես՝ անատենը քեզ բոլորովին կը կործանես:

Առակով մը ըմբռնենք աս դասն ալ: Օր մը երկու ձեռքն սկսան մեծ վիճաբանութիւն մեծ կռիւ մը ընել իրար հետ. ձախ ձեռքն առաջ սկսաւ կռիւը. կըսէր կամբ քաստանէր աջ ձեռքին վրայօքը՝ թէ սա բռնութեամբ վրաս իրաւունք մը բանեցընելով՝ միշտ ինքը կաննէ: Աս ամբաստանութիւնս լսելով դատաւորները՝ իրաւացի դատեցան ձախ ձեռքին գանգատանքն և անոր կողմն ըլլալ կերևնային: Սկսաւ անդիէն աջ ձեռքն ալ խօսիլ և ըսել, թէ ես շատ հին և անյիշատակ ժամանակէ՛ի վեր աս արտօնութիւնս ունիմ, ուստի և արդարութիւն չէ որ աս իրաւունքէս զիս զսկէք: Աջ ձեռքին պատճառն ալ լսելով դատաւորներն

ըսին անատենը . ուրեմն մենք ալ մեր գթութիւնը մեր ողորմութիւնը ցընելու համար , կը յանձնենք մեզմէ ետե եկողներուն որ աս բանիս ճար մը գանեն : Ուստի և ան ժամանակէն սկսեալ , դատաւորներուն , փաստաբաններուն , գործակալներուն և այլ ամմէնուն որոնց ձեռքն որ ստակ կիյնայ , միշտ աս սովորութիւնն եղաւ որ անխտիր երկու զիաց ալ բռնեն առնեն . և այսպէս երկու ձեռքն ալ , թէ աջը թէ ձախը հաւասարապէս գործածեն բանի բերեն :

ԴԱՍ Ի .

Խաղի վրայ :

Ինչպէս դատ բանալը կործանումն կը բերէ , ասանկ ալ ստրկով խաղ խաղալու չար սովորութիւնը : Ուստի ինչպէս դատէն , ասանկ ալ խաղէն պէտք է զգուշանալ և ամենակին փախչել : Խաղին մէջն ուրիշ հաճոյք մը ուրիշ աստիճան մը չի գտնուիր , բայց եթէ մէկ ցած և անարդ բաղձանք մը ուրիշին ստրկին , կամ թէ մէկ անկարդ մտխել մը մեր ստրկին :

Մենծ խենթութիւն մըն է (որ բոլոր աշխարհիս դեղերովն ալ չի կրնար բժշկուիլ) ան խենթութիւնն որ մէկը նարտ մը (զարմը) ձեռք առնէ նետէ գիտնալու համար՝ թէ արդեօք ինչ որ ստակ հիմիկուհիմա ինքը ձեռքն ունի կը վայելէ՝ իրեանն է թէ չէ :

Թէ որ դուն խաղէն ետ չիկենաս չըզգու-
 շանաս, խելքով մարդ մը նաև առանց մար-
 դարէական հոգւոյ մը՝ ստոյգ և անտարա-
 կոյս Թող գիտցընէ քեզի գլուխդ գալիք վի-
 ճակն և ըսէ, Թէ քու ունեցած ստրկիդ ան-
 քանը պիտի հանդիպի, ինչ որ ամեն որ կը
 տեսնես որ փոշիին և աւազին կը հանդիպի,
 երբոր հով մը անոնց վրայ փչէ զարնէ, կառ-
 նէ կը տանի կը ցրուէ մէկ վայրկեանի մը
 մէջ, աներևոյթ կընէ որ տեղն ալ չես կըր-
 նար գտնել ո՛ւր արդեօք գնացին: Աս' ու-
 նեցած ստրկիդ մարդարէութիւնն է: Իսկ
 խաղէն վաստրկած ստրկին վրան ալ ան-
 տարակոյս գիտցիր որ ատ ճամբով վաս-
 տրկած ստակն անանկ դիւրաւ և շուտով կը
 հալի կը մաշի, ինչպէս ձուռնէ շինած բարձ-
 րացած տուն մը, սիւն մը և այլն. որ ան-
 զգալի կերպով ետեւէ ետև կըսկսի կակըղ-
 նալ մաշիլ հալիլ և վերջապէս շուր կտրիլ:

Կըսէ հեղինակին մէկը. « Հաւատա ին-
 ծի, որ կուգայ որ խաղը կը լայ քեզի այն-
 չափ փնասակար, այնչափ վտանգաւոր որ-
 չափ որ եօթը մահացու մեղքերը »:

Միտքդ դիր հաստատուն՝ Թէ քեզի աւե-
 լի պատիւ կընէ ծոցդ եղած մէկ դահեկանդ,
 քան Թէ տասը դահեկանն որ պէտքը չե-
 ղած Ժամանակը մօխեցիր:

Ատենօք Պղատոն մեծ փիլիսոփան որ մը
 տեսնելով մէկ երիտասարդ մը որ նստեր
 նարտ կը խաղար, սկսաւ յանդիմանել զնա:
 Դարձաւ երիտասարդը պատասխան տուաւ
 և ըսաց. Աստի պղպիկ բռնի հոմար ալ այսչափ

Յայն Բարձրադոճեւ յանդիմանել իսկէ՞: Պատաս-
խան ատաւ Պղատոն. « Ունակութեւն, շահ
անշահութեւն պղտի բան չէ »:

Դ Ա Ս Ի Ա.

Ամուսնութեան չեայ:

Մարդս կեանքը գոհ և հանդիստ անցը-
նելու համար և բախտը աջողութիւնն ա-
ւելցընելու համար կրնայ ուրիշ վիճակի
մըն ալ ձեռք զարնել, որ է՝ երբոր մէկը
բարեպէս կը սպարաստի ամուսնութեան
մը: Բարեպէս կըսեմ, վասն զի աս անանկ
գործողութիւն մըն է որ շատ մեծ ուշա-
դրութի և շատ արթնութիւն կը պահանջէ:

Զգոյշ կենալու է որ մէկն աս բանիս մէջ
չարտորայ, և մէկ երկու բան միայն մտա-
ծելով՝ մէկէն ձեռք զարնելու չէ: Աս ճամբ
բան վազելով սկսելու չէ, վասն զի կրնայ
ըլլալ որ ատ ճամբուն վերջը հասնելուն
սէս զղջայ ասպաշաւէ թէ ինչո՞ւ սկսայ:

Մէկն որ ամուսնանալ կուզէ, ընտրելու
է պարկեշտ առաքինի կին մը: Վասն զի մի-
այն գեղեցիկ ըլլալը՝ նման է մէկ տօնավա-
ճառի մը (բանայիրի մը), որ ասդիէն ան-
դիէն ամմէն կողմանց կանչէ կը հրաւիրէ ի-
րեն վաճառորդներ (միւշտէրիներ):

Խորհուրդ չեն տար խելացի մարդիկ որ
միայն գեղեցիկութեանը համար մէկը կին
առնէ: Վասն զի աս բանդ աշնանային սլը-

տուղներու նման է՝ որ երկարատե չեն, և զիւրաւ կապականին :

Ամուսնանալու գլխաւոր վախճանն ըլլայ մէկ սարկեշտ և առաքինի կեանք մը անցընել, և այ ծառաները շատցընել : Ամուսնութեան վախճանն ասանկ մեծ և սքանչելի ըլլալով, սէտք է ուրեմն յառաջ քան զամենայն՝ առ Խժ առաւինելով աղօթիւք՝ հանդերձ ծնողացն օրհնութեամբ ձեռք զարնել աս վիճակին :

Առանց օժիտի գեղեցիկ կինն ալ կահկարասիքներէ զուրկ աղւոր տան մը կը լմանի իրաւ՝ կրնայ մէկն ատանկ տուն մը նայելով զուարճանալ, բայց ներսը բան մը չի գըտներ որ կարենայ զինքը ցրակն սպաղէն սաշապանել :

Թէ որ մարդ մը առնէ իրեն այնպիսի կին՝ որ թէ ազգատոհմին և թէ ունեցածին կողմանէ իրմէ վեր ըլլայ, ալ անատենը բանը ինքիւրէն անանկ կուգայ որ ոչ այնչափ անոր էրիկն ըլլայ՝ որչափ դերի անոր ամբարտաւանութեանն ու հարստութեանը :

Սէրը զուսար է խենթութեան, և ամմէն կըքերուն մէջն աս է աւելի զօրաւորը • և կը տեսնես որ տկար ոգիներուն վրայ աս կիրքը աւելի կը տիրէ :

Երիտասարդ մարդիկը սիրող կը լան • չափահաս մարդիկը բարեկամ կը լան • ծերացեալ մարդիկը տղայ կը լան :

Մեծ տարբերութիւն կայ 'ի մէջ որպիսութեան կնկան և 'ի մէջ իրեն հարստութեանը : Որչափ ալ շատ և երևելի ըլլայ իր

բերած օժիտը, թէ որ ինքն առաքինի չէ՝
գիացիր որ դուն քու բախադ չես գտած :

Ատենօք ազնուական հռովմայեցիի մը
հարցուցին թէ ինչո՞ւ ձգեց իր կնիկն որ
այնչափ գեղեցիկ էր և հարուստ : Անատենը
հռովմայեցին ծուեցաւ հանեց ոտքէն հագած
ոտնամանը ձեռքն առաւ ու դարձաւ հար-
ցընողին սա բանս զուրցեց . « Աս ոտնամանս
գեղեցիկ և վարպետաշէն ոտնաման չէ՞ . և
սակայն ինձմէ ՚ի զատ ուրիշ մարդ չիյա՛ն ,
թէ ոտքիս որ կողմը կը զարնէ կը ցաւցընէ » :

Ոչ փայլուն գեղեցիկ ոսկին , ոչ շողջո-
ղուն ադամանդները , ոչ մարգրիտը , ոչ զըմ-
բուխան և ոչ փառաւոր ծիրանին կրնան
զարդարել կամ վայելչացընել մէկ կնիկ մը :
Իր ամմէն զարդարանքն է միայն իր ծան-
րութիւնը , իր տանախկնութիւնը , իր խո-
նարհութիւնը , իր սլարկեշտութիւնը և իր
հնազանդութիւնն իրեն էրկանը :

Ինչպէս որ բանի մը տեղ չենք դնել ան
հայլին որ թէպէտ և վրան ոսկի զարդեր
ունենայ և մեծագին քարերով լեցուած ըլ-
լայ , բայց ինքն աղէկ չի ցցըներ մէջը նայած
բանդ , ասանկ ալ բանի տեղ դնելու չէ կըն-
կան բերած մեծ օժիտը , երբոր անոր որ-
սիսութիւնը , բնաւորութիւնը , յարմար
համաձայն չէ կամացն և յօժարութեան իր
էրկանը , և երբոր էրիկն իր սգւոյն աղէկու-
թիւններուն սրտակերքը կատարելապէս չի
տեսներ իր հարսին աղէկութիւններուն մէջը :

Անանկ նայելու ընտրելու է կիմն որ՝ էր-
կանը ձախորդութեանց ժամանակը կարե-

նայ իր մտացն իր կամացը համաձայն ըլ-
լալ: Այսին զի ամուսնութիւնը նման է ա-
մենեկին ծովու ճամբորդութեան մը. ով որ
աս նաւուս մէջը մտնէ, անտարակոյս պէտք
է որ կամ աս անգամ կամ մէկալ անգամ
ալէկոծութիւններու և մրրիկներու հանդիպի:

Ատենօք Փիղիա ըսուած երևելի քան-
դակագործն անգամ մը չաստուածուհիի մը
արձան շինեց մէկ իշխանի մը, և ան արձա-
նին մէկ ոտքն առաւ կեցուց կրկայի մը
(թօսպաղըի) ամանին վրայ: Ասով խելացի
արուեստաւորն ուղեց իմացընէ՛լ՝ թէ պար-
կեշտ առաքինի կնիկը պէտք է որ աս իր եր-
կու մեծ պարտքն աղէկ նայի. մէյմը որ
տունը կենայ՝ երեսի վրայ չիձգէ. և երկ-
րորդ՝ ըստ տեղւոյն և ժամանակին լուութիւն
պահէ:

Թաղէս փիլիսոփային մայրը օր մը որ-
դւոյն հարցուց՝ թէ ինչ պատճառի համար
ինքը չի կարգուիր: Պատասխան տուաւ մօրը՝
թէ Շ. Կ. Է: Ուրիշ անգամ մըն ալ եր-
բոր կը հարցընէր և կըստիպէր ալ՝ որ կին
առնէ, պատասխան տուաւ փիլիսոփան՝
թէ Շ. Կ. Է:

Թէպէտ և ընդհանուր աշխարհիս պէտք է
ամուսնութիւնը, և մեծ օգնականութիւն է
մարդուս ամուսնական ընկերութիւնն ինչ-
պէս որ ձծ ըսաւ, բայց սակայն աս վիճակն
ալ ամենմէկ ընտրողը պէտք է առաջուց
աղէկ մտամտայ: Օր մը փիլիսոփային մէկն
աշխարհիս վրայ եղած տեսակ տեսակ վի-
ճակներուն վրայօքը մտածելով՝ կըսէր. «Նր-

բոր մէկ մը միտքս կը դարձնեմ, կը մտածեմ ամուսնու թեան հոգերն ու մամուռքը, պարտքերն և անհամար զբաղանքը, երբեմն բաղձանք մը կուգայ ինծի, որ քաշուիմ աշխրբէս՝ երթամ կուսակրօն ըլլամ. երբեմն ալ միտքս բան մը կուգայ, ա՛խ թէ, կրսեմ, բնութիւնը մարդկային ազգը շատցնելու համար ուրիշ ճամբայ մը ունենար՝ առանց կարօտ ըլլալու ամուսնու թեան : Ահա այսչափ մեծ է ամուսնու թեան պարտքը, մտմտութիւնն ու զբաղանքը » :

Մեծ են զաւկրներէն միայն եկած նեղութիւնն ու անհանգստութիւնը . իսկ անոնցմէ ունեցած միսիթարութիւնն ու օգնութիւնը շատ պզտիկ են :

Ի վերայ այսր ամենայնի՛ւ ամուսնութիւնը անմէ սահմանուած բան ըլլալով, սէտք է մարդկանց ազգը պահելու և անոնց ծառաները շատցնելու համար . և որչափ մեծ է ամուսնացելոց նեղութիւնը շատ դիաց, այնչափ ալ մեծ կըլլայ իրենց արդիւնքն ու հատուցմունքն առաջի անոնց, երբոր մէկմէկու ելած պարտքն և առ զաւակս ունեցած պարտքերնին ջանան կատարել որչափ կրնան :

Օր մը Պղատոն փիլիսոփան տեսնելով երիտասարդին մէկն որ չափազանց համարձակութեամբ կը խօսէր կը վարուէր իր հօրը հետ, զուրցեց իրեն . Ինչո՞ւ Բանի Կեղ լեւրեւր զանիկայ որ զԿեղ Կան զԻնչն աւելի մեծ սեպեւոր պարտքն էր է :

Մարդս իր ծնողացն աւելի պարտքեւան է, քան թէ բոլոր աշխրբի : Այսին զի որ-

չափ ալ բարիք ուրիշներէն առնէ ունենայ , բայց իր ծնողացմէ ունի ինքը զինքը . ուստի թէ որ ուրիշ մարդկանց դէմ եղած ապերախտութիւնը շատ գանելի բան է նէ , ծնողաց դէմ եղածը խիստ սոսկալի և շատ նզովելի բան է :

Ան զաւկըներն որ իրենց ծնողացը չեն հնազանդիր , չեն պատուեր , չեն օգնութիւն հասնիր , ստոյգ և անտարակոյս գիտնան որ երբոր իրենք ալ մենծնան և իրենց ծնողաց ձեռաց տակէն ելլելով՝ իրենք ալ զաւակաց տէր ըլլան , անատենն իրենց զաւակաց ձեռքէն քաշելիքնին պիտի չիմնայ :

Թէ որ չոր գլուխ ապրելու բաւական ըստակ ունիս , և ուրիշ դիաց ալ պարտք մը չունիս , և ուղեցիր կարգուիլ , զգոյշ կեցիր անատենը չըլլայ թէ մեռնելուդ ժամանակը կնկանդ չափազանց բան թողուս ապրելու՝ մանաւանդ երբոր զաւկըներ ալ ունենաս : Այլէկ գիտնաս որ ատ բանդ պարտքէն աւելի վտանգաւոր և կործանուամն է քու տանդ :

Չափաւոր ապրուստ մը նայէ որ թողուս քու այրի կնկանդ՝ առանց աղքատցընելու քու յատուկ զաւկըներդ : Թէ որ ասանկ չընես՝ նոյն էր թէ դալար ծառ մը կտրէիր հանէիր , որպէս զի տեղը չորը անկես :

Թէ որ զաւկըներ ունիս , գիտնաս որ շատ պարտրկան կը մնաս առաջի ւնջ , թէ որ իրենց չխորովեցընես և չիկրթես նախ՝ թէ ինչ է իրենց պարտքն առ ւնջ . երկրորդ թէ ինչ է իրենց պարտքն առ ընկերս . և երրորդ

ինչ է իրենց պարտքն իրենց անձանցը համար: Ասոնցմէ ետև աւելի լաւ է որ իրենց վայելուչ բաւական ապրուստ մը ձգես հանդերձ մէկ արուեստ մը սորվեցընելով, քան թէ մեծամեծ գանձեր հարստութիւններ ձգէիր անոնց՝ առանց գործք մը արուեստ մը ունենալու ձեռքերնին: Առջինովը միշտ խելք բանեցընելու և արդարութեամբ վատրկելու միճակի մը մէջ կը դնես զանոնք. իսկ երկրորդովը զանոնք անսպիտան անպատու ընելէն՝ ՚ի զատ, ձեռքերնին ալ կը թողուս՝ խօսքի համար զուրցենք՝ որպէս թէ մէկ դի մը (լէշ,) որ ասդիէն անդիէն որսացող գաղան թռչունները կը կանչէ կը հրաւիրէ որ գան ուտեն:

Որ ծնօղն որ բարեպէս կը սնուցանէ կը մեծցընէ իր զաւկընները, այնսպիսին թէպէտ և քիչ բան ալ անոնց թողու կամ թէ ոչ ինչ, ՚ի վերայ այսր ամենայնի մեծ ժառանգութիւն կը թողու իրենց:

Գիտուն աստուածաբանի մը գնա մօտեցիր խղճմտանքդ շիտկելու և մաքրելու համար, և զաւկըններուդ դէմ քու պարտկանութիւններդ աղէկ իմանալու. բարի և խելացի դատաւորի մը մօտեցիր գործքերդ աղէկ մը կարգի դնելու համար. իսկ պատուաւոր և առաքինի տան մը հետ ազգականութիւն կապէ զքեզ աղէկ միճակի մէջ պահելու համար:

Էրիկ կնիկ պէտք է որ մէկսիրտ մէկհոգի ամմէն բանի մէջ համաձայն երթան մէկմէկու հետ: Ատենօք ան խելացի և երևելի Ո-

գիտէս և իր կնիկը Պենելոպէ այնչափ սաս-
տիկ միացեր էին մէկմէկու հետ որ Ոգի-
սէս (ինչպէս որ բանաստեղծները բան
հասկցընելով կըսեն նէ) աւելի յանձն ա-
ռաւ հրաժարել անմահութենէ՝ որ իրեն
կուտար Կալիփսէ չաստուածուհին , քան
թէ իրեն սիրելի ամուսինը թողուլ ձգել :
Կարդա Տէլեմաքին գիրքը :

Ատենօք Ռուբիոս անունով երևելի մարդ
մը հրամայեց որ իր գերեզմանին վրայ դնեն
աս տապանագիրը . « Կնիկա անունով կըն-
կանը հետ կեցեր ապրեր է աս մարդս քառ-
սունի իրէք տարի և ութ ամիս՝ առանց պըղ-
տի կախ մըն ալ ընելու » :

Հին կուսապաշտները չաստուածուհւոյ մը
արձան կը դնէին Հերմէս չաստուածոյն ար-
ձանին քովը : Կուզէին ասով իմացընել , թէ
ամուսնութիւնը պէտք է հետն ունենալ
միշտ անոյշ կենցաղավարութիւն մը : Հեր-
մէս ըսածը մէկ անոյշ ճարտասան խօսող
չաստուած մըն էր :

Հին ատենը հեթանոսներն որ զոհ կը-
նէին Հերային՝ (որ ամուսնութեան չաս-
տուածուհի կը սեպէին) , զոհած կենդա-
նւոյն լեղին ոչ երբէք գիմացը կը հանէին
ուրիշ կտորներու հետ , այլ ան կտորը կառ-
նէին կը ձգէին սեղանին ետևը : Կուզէին ի-
մացընել թէ բարկութիւն և կախ և լեղի
խօսքեր պէտք է որ հեռու ըլլան ամենևին
ան տնէն , ուր որ ամուսնական բարեկա-
մութիւնն ու սէրը կը բնակի :

Առաքինի կինը մանաւանդ երբոր մինակ

է կամ էրիկն իրմէ տեղ մը հեռացեր գացեր է, անատենը մանաւանդ շատ պիտի ջանայ որ աւելի դուրս ցաթկեցընէ իր ողջախոհութիւնը, իր պարկեշտութիւնն ու հաւատարիմ սէրը երկանը վրայ:

Թէ որ երջանիկ կուզեն ըլլալ ամուսինք, պէտք է որ մէկսիրտ մէկհոգի մէկմարմին ըլլան մէկմէկու հետ: Եւ թէ որ ասանկ չըլլան, չիկայ աշխարհիս վրայ այնչափ խեղճ և այնչափ թշուառ վիճակ մը՝ որչափ այնպիսի ամուսնացելոց վիճակը:

Թէ որ երջանիկ կուզեն ըլլալ ամուսինք, պէտք է որ ան վախճանին միայն ծառայեն՝ որ վախճանի համար որ Թժ դրեր է ամուսնութիւնը. ապա թէ ոչ՝ ամմէն կողմանէ թշուառ կըլլան:

ԴԱՍ Ի Բ.

Իբ պատիւը և իբ խօսքը պահող հասարակութիւն
ճարտար վրայ:

Երբոր բան մը ընելու ձեռք կը զարնես, քու պատիւդ ու քու պարտքդ կը պահանջէ որ ամմէնուն հետ անկեղծութեամբ և առաքինի կերպով գործքդ ատենես:

Առաքինի կերպով վարուիլը՝ մարդուս բնութեան պատիւ է: Ուրիշ բան չտես, այլ միայն որ բանն որ առաքինի չէ. ուրիշ բանէ չիվախնաս, միայն թէ որ բանն որ ցած և անուանարկ է. և ուրիշ բան չիսի.

րես, միայն թէ ո՞ր բանն որ արդար և պիտուական է:

Մեծութեան հասնելու համար երբոր սկսիս այնչափ ցածնալ, ինչուան ցած և առնուանարկ գործքեր ընել, կը նմանիս անատենը ցինին (չայլախին) որ կելլէ կը թռչի և օդուն մէջ կը բարձրանայ, որ վերջն ապրնթարթի մը մէջ յանկարծակի իջնայ գարշելի բաներուն վրայ որ ուտէ:

Մարդու անիրաւութիւնն մը զսկանք մը նայէ որ չընես. և թէ որ ընելու ըլլաս, դուն ինքիրենդ ճամբայ կը բանաս ուրիշներուն որ զնոյնը քեզի ընեն:

Անմեղութիւնն ըլլայ քու առաջնորդդ. և անկեղծութիւնն ու հաւատարմութիւնն ըլլայ քու վահանդ:

Բարի խղճմտանքը մեծամեծ գործքերու ձեռք զարնել կուտայ. և ով որ մաքուր սիրտ ունի՝ նման է այնպիսին ամուր բերդի մը որ չի կրնար առնուիլ:

Աւելի դիւրին և ապահով է արդար և առաքինի ըլլալը՝ քան թէ չըլլալը: Միտքդ դիր հաստատուն՝ թէ ով որ իր գործքերուն մէջը հաւատարմութիւնը մէկդի կը ձգէ, այնպիսին երբոր գործքն աջողեցաւ նէ՝ ամմէն ամօթն ալ մէկդի կը ձգէ: Եւ իրաւ որ՝ չիկայ ուրիշ ակտ մը մարդուս այնչափ ամօթալի որչափ անիրաւութիւնն ու ստութիւնը. և միտքդ աս ալ դիր հաստատուն՝ թէ ամ ամենաբարին թէպէտ և երբեմն ուշացընէ անիրաւ գործքերը պատժել, բայց վերջը որ մը անտարակոյս կը պատժէ, և էվելօք ալ:

Դուռն ամմէն քու գործողութիւնդ այնպէս սեպէ՝ որպէս թէ քու կենացդ վերջին գործողութիւններն ըլլային. ուստի անատենը կը ջանաս կը նայիս որ միշտ արդար և կատարեալ ըլլան :

Ուրիշ բան մի մտածեր՝ բայց ներկայ կեանքդ առաքինութեամբ վարել, անցածը մոռցիր, իսկ գալիքն ամենայն խոնարհութեամբ բոլորովին աստուածային նախախնամութեանը յանձնէ :

Երբոր դուռն քու սարսքդ կընես, ալ անկէց ետև միտքդ մի դարձընէր մտածեր ինչ որ քեզի դէմ ուրիշներն ըսեն մտածեն և ընեն :

Բանէ մը մի վախնար, բանի մը մի ցանկար, երբոր մէկ մը միտքդ կը դարձընես կը նայիս որ ըրած գործքդ առաքինի և ազնուական գործք է : Բայց ո՛ր և իցէ աջողութեան մը հասնելու համար՝ ամենևին յանձն մի առնէր ցած և անուանարկ գործողութիւն մը ընել. և թէ որ ընես՝ անատենը չես հաւտար թէ աստուածային նախախնամութիւնն զքեզ կը կառավարէ :

Պէտք է քեզի այնչափ գարշել զգուիլ մեղաց շոշորթ մը ունեցող բանէն որ թէպէտ և (որ անկարելի է) ձձ ալ չիդիտնայ քու չար գործքդ, ու մարդիկ զքեզ պատժելու տեղը բարի հատուցմունքներ ալ ընէին, չեկարենաս ընել ան չար բանը :

Պէտք է այնպէս ճշմարտութեամբ սիրտդ մաքուր ըլլայ, որ միշտ ցանկաս՝ ո՛ւր էր թէ բնութիւնը կուրծքիդ վրայ ասպակիէ պա-

տուհան մը բացած ըլլար, որպէս զի որոնք որ հետդ գործք ունին՝ կարենային տեսնել քու սրտիդ անկեղծութիւնն ու մաքրութիւնը:

Թէ որ ջանաս պզտի բաներու մէջ տըւած խօսքդ պահել, մեծ բաներու մէջ ալ չես խաբեր: Խոստացած բանը պարտք մըն է, որ պարտըկան ես կատարելապէս հատուցանել. և անոր երաշխաւորքն են քու անձիդ առաքինութիւնն ու պատիւը:

Բան մը խօսելէդ առաջ՝ մտածէ ժամ մը, և բան մը խոստանալէն առաջ՝ մտածէ օր մը: Արտորնօք եղած խոստումներէն ետեւ հասարակօրէն անմիջապէս ապաշաւ մը կուգայ:

Ատենօք հին հռոմայեցիք իրենց մեծութենէ ոգւոյն և առաքինութենէն յորդորուեցան՝ ձեռք զարկին շինեցին մեծ և գեղեցիկ տաճար մը հաւատարմութեան:

Քու անձիդ պատիւը չիպահելով՝ կրնաս քեզի ստակ ճարել գտնել, բայց կտթիւ մը փառք ալ չես կրնար ճարել:

Ով որ տուած խոստումներէն կը պակսի, հաւատարմութեան առաքինութենէն ալ կը պակսի՝ որ դիւաւոր պահապանն է խոստումներին:

Ատենօք Գէորգ անունով գաղղիացի զօրավար մը երբոր Սպանեօյներուն յաղթելով՝ անոնց անհամար եկեղեցիներն երեց մրկեց, հարցուցին իրեն թէ ինչ պատճառի համար ըրաւ ատ բանը: Պատասխան տուաւ, թէ Որոնք որ հասարակութեան շահ

նին, այնպիսիներն ելեղե՞ցա՞յ ալ խորօսման
լուսին :

Մենձ չարութիւն է խաբէլ ան մարդն
որ ամենեկին ուրիշ դիաց մը պարտական չէ
հաւատալ քեզի . իսկ շատ մենձ չարութիւն
է զրկանք ընել անոնց՝ որոնք որ դուն ան-
գամ մը յուսացուցիր քու գեղեցիկ խոստ-
մունքներովդ : Եւ ասով դուն զքեզնման կը-
նես ան մարդուն որ մէկի մը խորհուրդ տա-
լէն ետև որ զէնքը վար դնէ՝ ինքը վրան կել-
լէ անատենն ու կըսպաննէ զանի :

Օր մը կատուն քաղցւոյ (շիրայի) մեծ
կարասի մը մէջ խնելով, և գրեթէ խղզուե-
լու մօտ ըլլալով, որչափ որ ձան ունէր կը
ճրվար օգնութի կը կանչէր : Ասդիէն անգիէն
մկներն ասոր ձանը լսելով՝ մէկ կըլլան վա-
ղեն կուգան, կը տեսնեն խեղճ կատունն աս
վտանգը : Ասոնք որ կը տեսնէ կատուն՝
կսկսի աղաչել որ իրեն օգնութիւն մը ընեն .
կաղաչէ կը պաղատի և հաստատ կը խոստա-
նայ թէ « Օր կուգայ որ ես ալ յիշելով
ձեր բարիքն որ ինձի կընէք՝ մենձ հատուց-
մունք ձեզի կընամ ընել » : Աս լսելով մրկ-
ներն և հաստատ հաւտալով՝ մէկ կըլլան կա-
տուն վտանգէն կը խալըսեն : Վանցնի ժա-
մանակ, որ կուգայ մկներուն ձախորդու-
թեանն որ կատուն պէտք էր ան օրն իր
խոստմունքը կատարել . մկներն ասոր ի-
րենց աղերսագիրը (արզուհալը) կուտան,
կաղաչեն որ հատուցմունքը գանեն ինչ որ
իրենց խոստացեր էր : Վատուն սկսաւ ու-
րանալ իր խոստմունքը . մկները թէպէտ և

չատ զօրաւոր յայտնի պատճառներով ալ կը ցցընէին իրեն զուրցածը, բայց կատուն միշտ հակառակը կը սնդէր կուրանար. վերջն աս բանը զուրցեց իրենց. « Տէ, թէսէտ և զուրցածնիդ շիտակ ալ ըլլայ, և ես այսպէս խոստացած ըլլամ՝ որ ամենևին միտքս չի գար. սէտք է ուրեմն որ ես անատենն ան կարասին մէջը շատ խմած ըլլամ. ուստի ատ խոստմունքը գինովցածի մը խոստմունք սեպելու է » : Աս զուրցեց և բարկու թեամբ յարձըկեցաւ միներուն վրայ. բարի հատուցմունք ընելուն տեղը, զամմէնքը հոն բռնեց ջարդեց :

Ամէն կարգացող թող աղէկ մը նայի քննէ աս առակը :

Մարդուս տուած խօսքն և ետեէն կատարումը բանաւոր բաներու մէջ՝ այնպէս մէկմէկու հետ սէտք է կպած ըլլան, ինչպէս կրակն և իր տաքութիւնը : Եւ ահա աս բանս է որ հին իմաստունները մեզի կուզէին սորվեցընել մէկ պատկերքով մը. այսինքն կը նկարէին մէկ լեզու մը ամենևին կպած մէկ սրտի մը հետ :

Ասօրուան օրս բաւական գիտեն ամմէնքը թէ ինչ ըսել է տուած խօսքը պահելը : Կան ալ որ կը պահեն. բայց այնպիսիները հիմակուան նորելուք մարդկանցմէ չեն սեպուիր : Կըսէ փիլիսոփային մէկը. « Մեծերը կը խոստանան, և ռամիկը կը պահէ : Ամէն մարդ խոստմունքներովը կրնայ հարուստ սեպուիլ » :

Անգամ մը հին ատենը հարցուցին Եւ

կրատիդէս անուևով խելացի մարդու մը ,
 Թէ ինչո՞ւ համար լակեդեմոնացւոց խմաս-
 տուն իշխաններն ամմէն օր կը նային որ
 խոստմո՞ւնքի կամ դաշանց վրայօք եղած բա-
 ները մէկէն ստրկէն լմընցընեն : Պատաս-
 խան տուաւ Եւկրատիդէս . « Որպէս զի
 սորվինք որ մենք ալ մեր Թշնամեաց տուած
 խօսքերնիս կարենանք սկսել » :

Հաստատուն դիր միտքդ՝ Թէ հաւատար-
 մութիւնն ու սրտի աղէկութիւնն առաջին
 սրբազան բարիք են մարդկանց մէջ : Ոչ հարկ
 մը կամ բռնութիւն մը պէտք է որ յաղթէ
 աս բաներուս , և ոչ ընծայ մը կամ կաշառք
 մը պէտք է որ աւրէ ձգէ :

Մեծ և առաքինի մարդուն փառքն աս է
 միշտ , անանկ ըլլայ ինքն որ՝ Թէպէտ և հա-
 լատարմութիւն ըսածնիս բոլորովին ալ աշ-
 խրըքէս վերցած ըլլար , բայց իր սրտին մէ-
 ջը միշտ անպակաս գանուի :

Ձանա միշտ այնպէս քաջասիրտ ըլլաս որ
 ամենևին ձեռքէ չիձգես չիթողուս որ բանն
 որ արդար է , այլ իբրև քու բուն յատուկ
 բարին այնպէս սեպէ զանի :

Ո՞ւր են ասօրուան օրս ան մեր նախնիք-
 ներուն գեղեցիկ ազնուական մտածութիւն-
 ներն ու գործքերը : Ո՞ւր է ան հռոմէական
 առաքինի մեծանձնութիւնը , որով հռեդու-
 ղոս երևելի հռոմայեցին պարտաւորեց զին-
 քը նորէն գառնալ երթալ իրեն Թշնամեա-
 ցը քով : Թշնամիքը զինքը բռներ էին , ինքը
 խօսք տուաւ իրենց որ եթէ զինքն արձըկեն ,
 կերթայ հռովմայեցւոց հետը կը խօսի և վեր-

ջը դարձեալ ինքիրեն իրենց քովը կը դառնայ : Անոնք արձրկեցին զինքը . եկաւ իրենց ներուն հետ խօսեցաւ խօսելիքը , և տուած խօսքը պահելով նորանց դարձաւ՝ զինքը թշնամեաց ձեռքը տուաւ որ չարաչար մահուամբ զինքն սպաննեցին : Աւելի ուղեց առաքինութեան զոհ ըլլալ , քան թէ թող տալ որ թշնամիք բերաննին բանան և թուքումուր տան հռոմայեցւոց հաւատարմութեանը :

Հաւատարմութիւնը հիմն է արդարութեան . իսկ արդարութիւնը խիստ ամուր և անյաղթելի բերդն է մէկ տէրութեան մը :

Պատուաւոր առաքինի մարդը միտքը պիտի դնէ թէ իր տուած խօսքն իրեն ունեցածներէն աւելի պատուական և աւելի յարգելի է , և իր խոստմունքը սրբազան բան է :

Ատենօք արդար և իմաստուն թագաւորին մէկը սովոր էր զուրցել աս բանս , թէ « թէպէտ և աշխրջքիս վրայէն հաւատարմութիւնը վերցած ալ ըլլար , սակայն իմ տուած խօսքիս մէջը զան կրնայիր գտնել » :

Կը տեսնենք թագաւորներ որ՝ որոնք աւելի լաւ են և երևելի , միշտ իրենց խոստմունքը կատարեալ պահէր են :

Ատենօք Օգոստոս կայսրը վարձք մը խօստացաւ ով որ բռնէ բերէ իրեն Արոտոնոս անունով մարդը՝ կամ թէ անոր գլուխը . (աս Արոտոնոս դատապարտեալ մարդ մի էր և շատ անուանի աւազակ) : Կայսեր աս խոստմունքը Արոտոնոս ըսեց նէ , ելաւ եկաւ ինքիրէն Օգոստոս կայսեր զիմացը կե-

ցաւ : Անտեանը Օգոստոս խոստմունքը սպահելով հրամայեց որ դատապարտութեան վճիռը վերնայ ան մարդէն :

Արդար և հաւատարիմ թագաւորին մէկն ալ ատենօք ուրիշ բանի վրայ չէր ուղեր խօսիլ, բայց եթէ խաղաղութեան և հաւատարմութեան վրայ, և կրտէր աս մեծ թագաւորս . « Թէ որ ես աս երկու բանս չեպահեմ, կը կորսնցընեմ բոլոր իմ սրատիւս և իմ համարմունքս » :

Եւ իրաւ որ՝ բանմալ չիկայ որ այնչափ գովելի և յարգելի ընէ զմարդը, որչափ տըւած խօսքը սպահել և ըստ կանոնաց խոհեմութեան գործել : Եւ ամմէն մարդ մանաւանդ իշխան մը և թագաւոր մը՝ որ մէկ մը բարի անուն հաներ է իր հաւատարմութեանն ու խոհեմութեանը համար, զասոնք ՚ի գործ դնելով միշտ՝ օրէ օր աւելի անուանի և համբաւաւոր կըլլայ, քան թէ մեծամեծ յաղթութիւններ ընելով և իր տէրութիւնը մեծցընելով :

Թէ որ մարդու մը միտքը խոթես թէ դուն զինքը հաւատարիմ և առտքինի մարդ կը ճանչնաս, ասով դուն զինքը գիւրաւ հաւատարիմ կըրնես : Իսկ ան մարդն որ կը կարծէ կամ կը կասկածի թէ ես զինքը կուզեմ խաբել, գիտես թէ խաբէութիւնն ընել կուտայ . և գիտես թէ կերպով մը իրաւունք կուտայ ինծի որ զինքը խաբեմ :

Բան մը չիկայ այնչափ գիւրին, որչափ հաւատարիմ և սրատիւր սպահող մարդու մը բան յանձնել :

Ու որ ամենևին սուտ չի խոսիր, այնպիսին դիւրաւ ալ ուրիշին կը հաւատայ. և ուր որ չի խաբեր զուրիշը, ինքը բոլորովին վրաստահ կը լայ ուրիշին: Խաբուիլը միշտ տկարութեանէ առաջ չի գար. լասն զի կը հանդիպի երբեմն որ մեր բարի ըլլալէն առաջ գայ: Բայց դուն զգոյշ կեցիր, մի ըլլար այնչափ բարի, որ ինչուան ուրիշներն անկէց առիթ առնեն չար ըլլալու. հապա միշտ ջանա որ Վրիստոսի տեառն մերոյ խրատովը՝ Աշտուայ միամասնեանը հէպն ոսնէնսս օջիս ալ քաբոցոմիանն ալ:

Դ Ա Ս Ի Գ .

Աւաբաց և գործ քաբանող ճարտու լրայ :

Ջանա գործքերուդ մէջն ըլլաս ոչ միայն աչքաբաց, այլ և ժիր (համարաթ) : Վասն զի տեսեր ենք շատ աչքաբաց և յաջողակ մարդիկ որ իրենց աջողակութեանը չափազանց ասպաւինելով և հասարակ միջոցներն ի գործ դնելու զանց առնելով, պատճառեղեր են որ իրենցմէ պակաս աչքաբացներն աւելի ժիր դանուելով իրենցմէ վեր անցեր են :

Ժիր ըլլալը միայն՝ գեղեցիկ բախտ է. և առաքինի աչքաբացութիւնն աղէկ ժառանգութիւն մըն է : Ծուլութիւնը կամաց կամաց առանց զգալու զմարդը կը կործանէ. իսկ աչքաբացութեամբ ետեւ իյնալը՝ մար-

դուս ունեցածը կաւելցրնէ : Կրնաս դուն բախտին ծառայ ըլլալ, բայց քու աչքաբացութիւնդ զքեզ իրեն ժառանգը կրնէ :

Եզովսոս առակախօսը՝ կրսէ թէ օր մը ձկնորսին մէկը ձեռքն առաւ քնար մը՝ սկըսաւ չալել որ ձուկ որսայ . տեսաւ որ բան չիկրցաւ ընել . մէկդի ձգեց քնարը, ձեռքն առաւ ուռկանը, նետեց ծովն որ իր հացը գտնէ : Իմացիր առակին զօրութիւնը, թէ ինչպէս ամմէնմէկ արհեստաւորը պէտք է իր արհեստին խելքը տայ, թէ որ անօթի չուզեր մնալ :

Դիւրին բան մըն է նայիլ դիտել երկինքն ու տեսնել թէ ինչպէս մոլորակ ըսուած քալող աստղերը շատ երևելի են քան զան աստղերն որ հաստատուն կըսուին : Գործունեայ և աչքաբաց մարդկանց վրայ միայն մի կէնար զարմանար . դուն ալ անանկ եղիր :

Գործք տեսնելն ազնուական բան մըն է : Ամմէն օր կը տեսնենք որ ոչ միայն երկնային մարմինքն արևն ու լուսին և այլն, միշտ անպակաս շարժելու և բան տեսնելու հետ են, այլ և նոյն ինքն բարձրեալն ան և ամենակարող տէրը՝ է միշտ ամենապարտաւ գործողութիւնն ճշ : Ասան զի ինքն իր անհուն բարութիւնը միշտ նայելէն մտածելէն՝ ի զատ, իր աստուածային նախասնամութիւնն ալ գործքով կը ցցրնէ միշտ ամմէն ստեղծուածոցը վրայ :

Ամմէն բան աս տիեզերքիս մէջ մշտնջենաւոր շարժման մը հետ են . և աս մեր երկիրն ալ կը տեսնենք որ ամմէն ժամանակ

հազարումէկ տեսակ բան բուսցընելով միշտ անպակաս շարժելու գործելու հետ է . միայն ծոյլ մարդն աշխրբբիս վրայ մեռեալ ծովն է :

Խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ գործքի մը ձեռք զարնելէն յառաջ աղէկ մը հասուն խորհրդով մտածես : Ասան զի ետքը գրեթէ անկարելի է ետ քաշուիլ առանց արատաւորելու քու պատիւդ : Նայէ խորհուրդ հարցընես միշտ խոհեմ բարեկամի մը . վասն զի ով որ իր անձին փաստաբանն ինքը կուզէ ըլլալ նէ , այնպիսին գրեթէ միշտ անխելք անձ մը ձեռք կառնէ պաշտպանելու :

Որպէս զի մէկը կարենայ բարի համբաւ բարի անուն հանել իր գործքերէն , աս չորս առաքինութիւնները պէտք են . առաջին կատարեալ անմեղութիւն մը . երկրորդ բարակ խելք մը . երրորդ աղէկ փորձառութիւն մը . չորրորդ հաստատուն մտքով գործքն որոշելը :

Մտքիդ մէջը չափելը չափչափելը և որոշողելը որպէս թէ ձե մը և կերպ մը կուտայ ամմէն քու գործքերուդ . և շատ արտորնօք մտածուած գործքերը քիչ անգամ կը յաջողին :

Երբոր հաստատուն մտքով մը որոշեցիր ձեռք զարնելու գործքդ , ալ անկէց ետև պէտքը չէ զղջալ , կամ թէ վախնալ դժուարութենէ մը . ապա թէ ոչ՝ բոլորովին կը տկարացընես քու սրտիդ քաջութիւնը : Եւ թէպէտ և դիպուածով դժուարութիւններ

ալ գուրս ելլեն, բայց դուն միտքդ դիր թէ ուրիշ որ և իցէ ձեռք զարնելու գործողութիւն մը կրնայ ատ գժուարութիւններն ունենալ, կամ թէ դուցէ աւելի մեծերը: Ի վերայ այսր ամենայնի՛ աւելի խոհեմութեամբ մը կը գործես, թէ որ դէմդ ելած գեղեցիկ բախտէ մը կառավարուիս՝ քան թէ քու առաջին որոշմանէդ:

Սկսած գործքդ ջանաս ամենայն քաջութեամբ ոգւոյ առաջ տանիլ. բայց քու խոհեմութիւնդ ալ ջանա աղէկ մը ցցընել՝ առաջուց ապահովընելով քեզի սկսած գործքէդ ետ քաշուելու կերպը երբոր այնպէս կը պահանջէ տեղն ու ժամանակը: Ասան զի աշխրբքի գործքերուն մէջն այնչափ շատ անստուգութիւն կայ որ, կերևնայ թէ լաւագոյն և ապահով քալելու ճամբան անէ՛ ուր որ մէկդի քաշուելու ծակումուկ տեղեր շատ կը գտնուին:

Քու գլխաւոր վախճանդ ամմէն քու գործքերուդ մէջ հաւասարապէս պիտոր ըլլայ հասարակաց բարին, ինչպէս որ քու մասնաւոր բարիք, և աւելի: Ասան զի թէ որ միայն քու մասնաւորդ նայիս նէ, կրնայ որ հասարակաց մնաս հասցընես. իսկ թէ որ հասարակաց շահուն համար ձեռքէդ եկածին չափ աշխատիս քրանիս, թէպէտ և ընդդէմ մասնաւոր շահուդ, անատենը քեզի ալ նոյնչափ օգուտ կընես:

Թէ որ կը տեսնես որ գործքերուդ աջողութիւնն այնպէս առաջ չերթար ինչպէս որ կուզէիր կը յուսայիր, ամենեւին չհարրա

ժիս՝ սիրտդ չիկոտրի։ հասա ուրիշ միջոցներու ալ նայէ որ ձեռք զարնես : Ասան զի ուլ որ քաջութեամբ դէմ կը դնէ բախտին և դիպուածներու , այնպիսին միշտ յաղթող կելէ , և վերջապէս գործքը փառաւորապէս կը ըմբոսնէ : Նստեր թուղթ կը խաղաս , պէտքը չէ մէկէն ձգես ելլես , տեսնելով որ յաջող թղթեր քեզի չեն դար :

Չանաս միշտ աղէկ ուշադիր ըլլալ քու գործքերուդ . բայց զգոյշ կեցիր չըլլայ թէ չափազանց հոգով և կըքով անոնց սրտադիս . և ամենևին ալ յանդգնաբար չիստատանաս քեզի սկսած գործքերուդ յաջող կատարած մը : Թէ որ աս ընես , անատենը գիտնաս որ համարձակութեամբ առանց արգելքի գործդ առաջ կը տանիս : Իսկ թէ որ հանդիսի որ ուզածիդ պէս չիյաջողեցաւ , ասոր համար զգոյշ կեցիր՝ քեզ անհանգիստ մընէր :

Երբոր կը տեսնես որ ուզածիդ պէս բաները չեն յաջողիր , անատենը խոհեմութիւնը կուզէ որ ծանար շարժիս՝ բանն ուշացրնես՝ ժամանակ որսաս . և ասով դուն կը վատաբերիս ան բոլոր ժամանակն որ կըրնայիր ունենալ բանդ որոշելէն առաջ : Եւ նոյն իսկ ժամանակը քեզի երբեմն առիթ մը աջողութիւն մը դիմացդ կը հանէ որ կըրնաս վտանգներէ քեզ խալըսել :

Բայց երբոր կը տեսնես քու անձիդ շահը , անատենը բանն ուշացրնելը վտանգաւոր է . մանաւանդ անատենը պիտի ջանաս որ գործքդ տեսնես . մէկ մը ծածկաբար , և

երկրորդ աւելի ժրութեամբ : Աս երկու բանս է որպէս թէ երկու ծինիք՝ որոնց վրայ հաստատուն կը կենան ամմէն մեծ և երևելի գործողութիւններ :

Մտքի մէջ չափած չափչրփած մեծ և երևելի գործքերը գիտես ինչ բանի կը նմանի . նման է ամենեկին ոսկւոյ կամ արծրթի հանքերուն , որ երբոր դուրս կելլեն կը յայտնուին , մէկէն անատենը կը յափշտակուին կը կորսուին :

Պարապ տեղ ժամանակ անցընելը տեսակ տեսակ գործքեր մտածելով միայն՝ առանց ձեռք զարնելու , ամենեկին նման է նըւադարան չալովի մը , որ նստի բոլոր ժամանակը ծախէ իր նուադարանը համաձայնելու (աիւղէնի բերելու) , առանց բան մը չալելու :

Ամմէն քու գործողութեանդ մէջը շրջահայեաց և ուշադիր եղիր . վասն զի ով որ ըրածին միայն ուշ կը դնէ , այնպիսին հասարակօրէն գործքը գլուխ կը հանէ :

Անխելք մարդիկ ձեռք զարկած գործքերնին որ չեն կրնար գլուխ հանել , մէկ հատիկ պատճառն ան է որ ուշադրութիւն չունին իրենց գործքին :

Ամմէն բանի մէջ միայն կէսն ընել բոլորն ալ ընելու տեղն՝ ամենեկին բան մը չընելէն աւելի գէշ է . և ճամբուն կէսը միայն հարկաւորիլ ընել խիստ հարկ եղած դիպուածի մը համար , դիպուած մըն է ասիկայ աւելի վատ քան զամմէն դիպուած :

Ինչպէս որ աշխրբիս վրայ չեկայ գործք

մը՝ որ որչափ ալ դիւրին և ապահով երևնայ, չունենայ հետը մէկ արդելք մը կամ անպատշաճութիւն մը, այսպէս ալ քիչ անգամ կը հանդիպի որ ճար մը չի գտնուի ան գործքերուն ալ որոնց վրայ գրեթէ յուսահատեր էիր :

Ո՛րչափ գեղեցիկ խրատ է որ կուտայ Տիբերիոս կայսրը . Մի՛ Բողոք, կըսէ, «կամ գործիչ . և բախտին կամ դիպտածին երեսը մի նայից : Բանականութիւնը քեզի առաջնորդ պիտոր ըլլայ՝ մանաւանդ ապահով երեցած գործքերուդ մէջը, քան թէ ան գործքերուն՝ որոնք որ ամենեկին պարզ դիպուածով մը աջողութիւն կը գտնեն :

Բայց և գործքեր ալ կան՝ որոնց պէտք է առաջ նետուիլ ձեռք զարնել թէպէտ և դժուարին ըլլան . կան ուրիշ գործքեր ալ որ մարդկային խոհեմութենէ վեր են, և կը տեսնենք որ շատ անգամ բախտը զանոնք կաջողէ հասարակաց մեծ բարւոյն համար :

Ճշմարիտ է թէ ով որ ամենեկին չուզեր բախտին վստահիլ, և իրեն տարակուսահան երեցած բանին ալ ամենեկին ձեռք չի զարներ, այնպիսի մարդն իրաւ է որ ատ իրեն զգուշութեամբն անհամար վտանգներէ զինքը ազատ կընէ . բայց կը հանդիպի ալ որ աս իր չափազանց վախովը շատ անգամ աղէկ առիթներ ալ կորսընցընէ :

Իմաստուն մարդն իր ամէն ընելու գործքը կը փորձէ խոհեմութեամբ, կը շարունակէ յուսով, և կը տանի համբերութեամբ ինչ ձախորդութիւն ու դժուարութիւն որ հանդիպին :

Մեծ խոհեմութիւն է առանց անտընալու մէկէն ձեռք առնել ինչ և իցէ սրատուաւոր առիթը՝ որն որ ուշացընելու չի դար : Որոնք որ առջի բերանը մէկէն յոյսերնին կը կորսնցընեն , այնպիսիները կը կարծեն թէ ինչ որ վերջն իրենց պիտի հանդիպի նէ՛ աւելի օգտակար ըլլայ :

Գործքերնիս առաջ տանելու ժամանակը պէտքը չէ չափազանց կերպով պատիւնիս նայելու համար ետ կենանք անոնցմէ , այլ շարունակենք մեր սկսած ճամբան , և ջանանք հասնիլ ան վախճանին որ մէկ մը դիմացնիս դրինք առաջինի և սրատուաւոր միջոցներով :

Չափազանց արտօրանք մը և չափազանց տաքնալ մը միշտ վտանգաւոր են ամմէն տեսակ գործողութեանց մէջ . իսկ չափաւորեալ համբերութիւն մը՝ միանդամայն և խելքով զիջողութիւն մը շատ անգամ կը յաջողեն ան բանն որ բարկութիւնն ու յանդգնութիւնը կաւրէ կը ձգէ :

Որոնց հետն որ գործք մը պիտի տեսնես , նայէ ջանա որ անոնց բնաւորութիւնն աղէկ մը ճանչնաս . և զքեզ անոնց յարմարցընես որչափ որ խելքդ ու խոհեմութիւնդ քեզի կը սորվեցընէ : Չըլլայ թէ անոնց չուզելով լսել՝ խօսքերնին կարես , այլ մանաւանդ թող տուր որ իրենց կարծիքն ազատութեամբ զուրցեն . խնդրէ աղաչէ և ստիպէ ալ որ խօսին . վասն զի կրնայ ըլլալ որ անոնք իրենց տգիտութեանը համար կամ փորձառութիւն չունենալնուն համար լռեն

չիզուրցեն բան մը՝ ուսկից որ դուն քու միտքդ դրած օգուադ կրնայիր հանել քեզի։ Աղէկ խօսք տուր և գեղեցիկ խօսամունքներ ըրէ անոնց․ ասոնք են զօրաւոր միջոցներ քու միտքդ դրածը գլուխ հանելու։

Քու կենցաղավարութիւնդ ըլլայ բարի և խելացի մարդկանց հետ․ բայց թէ անծանօթ օտարականի մը հետ գործք մը տեսնելու ունիս նէ, անատենը մտքէդ անցուր՝ թէ կրնայ ըլլալ որ ատ մարդն արդար չըլլայ․ (իրաւ աս ըսածնիս քիչ մը ծանտր է, բայց նկատմամբ քեզի շատ օգտակար է)․ թէ որ հանգիստի որ տրդար ըլլայ, քեզի անատենն ուրիշ ընելիք չի մնար՝ բայց միայն կարծիքդ փոխել։ Կըսէր ատենօք աշխարք ճանչցող խելացի մարդուն մէկը․ « Հաւատա ինծի որ շատ անգամ փորձէն անցեր եմ իմ մնատուս․ բան չիկայ որ այնչափ կարող ըլլայ բոլորովին կործանել զմեզ, որչափ երբոր անծանօթ օտարական մարդկանց առաքի նութեանը չափազանց վստահ կըլլանք »։

Թէ որ կրնաս՝ անանկ տրամադրէ քու բաներդ որ՝ որուն հետն որ գործք մը պիտի տեսնես, նայէ որ ան ըլլայ առաջին գործողը։ Ասանկ ընելով թէ որ տեսնես որ խաբուեր ես ան մարդն ընտրելով, դուն քեզի շնորհակալ կըլլաս։

Կը հանգիստի երբեմն որ հարկադրիս արտորնօք որոշէլ մէկ գործք մը․ նայէ անատենը խիստ արթուն կենաս․ վասն զի խաբէութիւնն ու զրկանքը միշտ արտորնօք կըլլան։ Չիվստահիլը՝ խոհեմութեան աջ կողմի

աչքն է . Ձգուանալով ապահով եւ իր , իմաստ
նոց հին առածն է :

Միշտ յիշէ Եպիկարմոս փիլիսոփային
վճիռը . Յիշէ . Ք շահի :

Խաբէութեան դէմ ուրիշ լաւագոյն դեղ
թափ չունինք՝ բաց ՚ի զգուշութենէ :

Ուր որ չափազանց դիւրաւ հաւտալ մը
կայ , հոն խաբուելու պատրաստութիւն ալ
կայ : Թէպէտ և դիւրաւ հաւատալը միշտ
նշան մըն է անմեղութեան , սակայն դու ջա-
նա միշտ զգուշաւոր ըլլա , և զգուշութեդ
հեան ալ ունենաս քաջութեամբ քու ան-
ձիգ պաշտպանութիւնն ու ապահովութիւ-
նը : Իրաւ է թէ շատ անգամ զրկանք անի-
րաւութիւնն ուրիշներուն անկատարութե-
նէ առաջ կուգայ . բայց քիչ անգամ մար-
դիկ ուրիշներէն կը խաբուին՝ թէ որ առաջ
իրենք զիրենք չեն խաբած չափազանց վըս-
տահութեամբ մը :

Միշտ յուսացընել զուրիշները խոհեմու-
թիւն է . բայց վստահիլ անոնց՝ անխոհե-
մութիւն է : Ի վերայ այսր ամենայնի՝
պէտքը չէ որ երկմտութիւն և կասկած մը
ցցընես ան մարդուն՝ որուն հեան որ դործք
մը պիտի տեսնես . վասն զի աս կերպ վա-
րուիլն անքաղաքավարութենէն ՚ի զատ՝ ան
մարդուն ալ կը դպչի . և թէ որ յանկարծ
անիկայ իմանայ ատ քու կասկածդ , դառ-
նայ քեզի թշնամի կըլլայ :

Մեծամեծ գործողութեանց մէջ թէ որ
պատշաճ կը տեսնես , շատ մարդ քեզի օգ-
նական ունեցիր . բայց քիչ մարդկանց վըս-

տահացիր • և երբոր մէկու մը վստահացար ,
անատենն ալ միտքդ դիր հաստատուն՝ թէ
միայն դու ինքդ ես ան մարդը որուն որ կըր-
նաս աւելի վստահ ըլլալ :

Երբոր պատրաստական շահ մը քու դի-
մացդ ելաւ , ետ մի քաշուիր անկէց՝ թէ
պէտ մարդ մը շատ ալ թախանձէ զքեզ • թէ
որ ետ քաշուիս , վերջը պիտի ցաւիս զըջաս :

Աս աշխրբքիս գործողութիւնները որպէս
թէ չորս դիդ առած բոլորակքդ են , իսկ
դուն անոնց կեդրոնն ես :

Երբոր կը տեսնես որ սովորականէն աւել-
լի քեզի մեծարանք և սէր և բարեկամու-
թիւն կը ցցընեն , աչքդ բաց և արթուն կե-
ցիր անատենը • վասն զի ով որ այսպիսի
կերպով հետդ կը վարուի , գիտցիր որ դի-
տաւորութիւն մը ունի , և քեզմէ բան մը
կուզէ ձեռք ձգել :

Մեծ և երևելի գործքերու մէջ մտիր քու
հաւասարներուդ հետ , և մի քեզմէ շատ մե-
ծերու հետ • ապա թէ ոչ՝ անոնք կառնեն
ատ գործքիդ պատիւն ալ օգուան ալ , և
քեզի հազարումէկ աշխատութիւններ տա-
լէն ետև , պէտք է որ գոհ ալ ըլլաս թէ որ
քիչ բան մըն ալ քեզի անոնք ուզենան տալ ,
թէ որ ալ վատ բան մըն ալ քեզի չիհան-
դիպի նէ :

Եթէ առիւծ մը հանդիպի որ կովու մը
հետ կամ այծու կամ ոչխարի մը հետ որս
ելլէ , ինչ վերջ կունենայ այսպիսի ընկերու-
թիւնն՝ աղէկ կրնաս հասկընալ • ուրեմն քե-
զի օրինակ ըլլայ աս զուրջածիս , և դուն
ալ զգուշանաս :

Քու խոհեմութիւնդ քեզի կը սորվեցընէ որ դուն ուրիշ մարդկանց անկարգութիւններէն քեզի օգուտ հանես. վասն զի մէկ մարդուն խենթութիւնները մէկալ մարդուն բախան է: Եւ մարդուս լաւագոյն յաջողութիւնը՝ ուրիշներուն ըրածը թողածը դիտելէն քննելէն առաջ կուգայ:

Ինչ աջողութիւն որ կուզես՝ կրնաս ունենալ, միայն թէ ջանաս ինչ առիթներ որ մէկէն դիմացդ ելլեն՝ ձեռքէ չխիտացընես, քեզի անոնցմէ օգուտ հանես: Բախտ կամ աջողութիւն ըսածդ՝ աշխրըքիս գործոց մէջը հանդիպած փոփոխութեցը ուշագիւր քրնսութիւն մըն է, և անոնցմէ առաջ եկած տեսակ տեսակ առիթներու դիտողութիւն:

Ունեցիր քեզի աղէկ հաշուէգիր մը քու ամմէն գործողութեանցդ. դարձեալ և հաշուէգիր մը երևելի դիպուածներու ալ ինչ որ կը լսես, և ինչ որ քեզի կը հանդիպի:

Թէ որ ուրիշները քու գործքերուդ կարգաւորութեան մէջը քեզ խաբեցին, կամ թէ դուն սխալմունք մը գործեցիր, խոհեմութիւնը քու կողմանէդ աս պիտոր ըլլայ որ յիշես չիմոռնաս. միանգամայն ալ ինչ որ քեզի եղաւ ան բանէն, կամ կրնար ըլլալ. որպէս զի աս ճամբով ետեւէ եկած գործքերուդ մէջն աւելի զգուշաւոր ըլլաս և աւելի խոհեմ:

Ան մարդն է աւելի խմաստուն, որն որ շատ անգամ խաբուած է: Եւ աւելի քու ըրած սխալմունքներդ թող սորվեցընեն քեզի գեղեցիկ խելացի կանոններ, քան թէ ու-

րիչներուն խելացի պատուիրանքներն ու կենդանի օրինակները :

Հեթանոս փիլիսոփաները մեզի իմաստուն առակախօսութեամբ մը բան հասկըցուցին այսպէս : Օր մը, կըսեն, մեծ վիճաբանութիւն մեծ կռիւ մը ելաւ խոհեմութեան և խենթութեան մէջ. կուզէին դիտնալ թէ ով է իրենց մէջն առաջինն ու մեծը : Այնչափ տաքցաւ ասոնց կռիւն որ՝ հարկ եղաւ որ միայն չաստուածներուն մեծն Արամազդ աս բանս կտրէ՝ կռիւը դադրեցունէ : Նստաւ Արամազդ դատաստան ընելու. սկսան երկուքն ալ իրենց պատճառները զուրցել : Երբոր երկու կողմէն ալ ազէկ մը անկաճ գրաւ, ետքը դատեց որոշեց, և հրամայեց որ խենթութիւնն առաջ քալէ, և խոհեմութիւնն ետեւէն երթայ :

Նայէ որ ամմէն իրիկուն պառկելէն առաջ առնես գրես համառօտ մը ինչ բան որ ան օրը դիտեցիր. քննեցիր. և այսպէս քիչ ժամանակի մէջ կը տեսնես որ դուն քեզի շիներ ես խոհեմութեան և փորձառութեան բառգիրք մը :

Հիմակուան իմաստունները դո՛հ չեն որ միայն աշխրբքիս վրայ բնակին, այլ և կուզեն ետեւէ են որ զանի դիտեն քննեն և հասկընան :

Դ Ա Ս Ի Դ .

Խորհրդի և Խորհրդականներու շրայ :

Աւելի դիւրին է խորհուրդ տալը , քան խորհուրդ առնելը : Իմաստունները մտքերնին դրած են թէ խորհրդի կարօտութիւն մը չունին . իսկ անխելքները և ոչ մէկ խորհրդի մըն ալ կուզեն մտիկ ընել :

Խորհուրդ առնելը՝ զմարդը չի պզտիկցրներ , խելացի ըլլալը մեծ ըլլալը ամենևին չի պակսեցընէր : Երևելի և մեծ մարդկանց փառքը սրտաւն աւելի կը շատնայ քան թէ կը քիչնայ երբոր կը տեսնես որ ելեր խորհրդոյ աթոռ նստեր են :

Իմաստուն մարդկանց խորհուրդը պատգամի մը պէս է կամ թէ գուշակութիւն մը . գալիք բաներն առաջուց կը տեսնէ , և դեռ չեղած բաներուն կարգ կանոն կը դնէ :

Երևելի միանգամայն և առաքինի մարդկանց խորհումութիւնը կը պահանջէ որ իրենց ընելիք գործքին մէջ ուրիշներուն խորհրդին մտիկ ընեն . բայց պէտքը չէ որ իրենց գիտաւորութիւննին անոնց առաջ իմացընեն . պէտք է իրենց իմաստուններուն խորհուրդն առնել , և ըստ այնմ իրենց ձեռք զարնելու կողմը բռնել :

Ուրիշներուն խորհուրդ տալու յարմար չեն ան մարդիկն որ ուրիշներէն աղէկ խորհուրդներ չեն առած իրենց համար :

Օգոստոս կայսրը կուշար կողքար Վարոս անունով իրեն իշխանին մահը, և լալուն պատճառը կը զուրցէր թէ Վասն զի շնորհալ ալ ուրիշ ճը իմ քերթ-նեանս մէջն ուր ինծի ճշմարտութեանը պարտէ :

Օր մը Ելիոգաբաղոս անունով թագաւոր մը խորհրդականի մը հարցուց իր վրայօք ունեցած կարծիքը խորհրդականը պատասխան տուաւ համարձակութեամբ թէ « Այնչափ գոհ չեմ » : Ըսաւ թագաւորը « Ինչո՞ւ գու այնչափ ազատութեամբ և քաջութիւն կը խօսիս » : Պատասխան տուաւ խորհրդականը « Վասն զի այնչափ ալ քաջութեան ունիմ մեռնելու համար » :

Վրէժը ատենօք խմաստուն խորհրդականին մէկը « Թէ որ ես անկեղծութեամբ շիտակն իմ մեծիս խօսող եմ նէ, ալ ուրիշ բան չի մնար թերևս ինծի՝ բայց եթէ մեռնիլ իսկ թէ որ մարգահաճոյ եմ, ուղեմ չուզեմ՝ զուրիշը կը մեռցնեմ » :

Խելացի խորհրդականը պէտք է որ մէկ գործքին մանաւրջ իր պարագաներն ալ տեղեկանայ և առ ճամբովս կուսենայ ինքն անկատարեալ տեղեկութիւնն իբրև անսխալ առաջնորդ՝ որով կրնայ ուղղել շիտակել իր տալիք խորհուրդները : Ո՛ր և էօհ Բանին ինչ ըսաւ՝ ԻՅԵՆ ԽԻՍՊ ԱՂՄԻ ԿՈՐՆԵՐԷՆ ԻՃ ԿԱՍԻՆՆՈՒԻ : Ես պ անգամ խիստ մեծ գործողութեանն էր՝ խիստ պղպիկներէն խառախ առնին :

Զգոյշ կեցիր, տարակուսական բաներու մէջ խորհուրդդ չիտաս իշխանին : Թէ որ աս բաներն աղէկ յաջողին նէ, բոլոր ա-

նոնց փառքն իրեն կը քաշէ • իսկ թէ որ չի յաջողին, գիտնաս որ բոլոր անպատուութիւնը քու վրատ կիյնայ :

Իմաստուն հեղինակին մէկը՝ նկատմամբ խորհրդականներու՝ իրեն կարծիքն ասանկ կը ծանուցանէ • « Խորհեմութեան կանոն էր, կըսէ, հին ատենը՝ թէ ԽՐԴՈՒՐԴ ԾԵՐՊ, ՂԵՆՔ ԿՊԿՍԻՆՊՊ • այսինքն թէ ծերերը պէտք են խորհրդի համար, և երիտասարդները պէտք են ՚ի գործ դնելու համար : Բայց իմ կարծիքս, կըսէ, աս է • թէ (որովհետև հասարակօրէն մարդկանց տարիքն ըստ սաղմոսին եօթանասուն է, կամ թէ աւելի՝ ութսուն), արդ երբոր մարդիկ աս տարիքին կէսը կը հասնին, անատենը խորհուրդ տալու անոնք երբեմն աւելի յարմար են քան զծերերը : Ասան զի որոնք տարիքնին առած շատ ծերացեր են, թէպէտ աւելի փորձ ալ ըլլան, այնպիսիները չափազանց տարակոյսներ և զիմադրութիւններ կը հանեն, չափազանց ուշ են քան մը որոշելու, խիստ քիչ անգամ՝ կը համարձակին քաջութեամբ բանի մը ձեռք զարնելու, և չափազանց շուտով կը զղջան կը ցաւին » :

Խորհրդականին բուն պարտքն աս է որ մանաւանդ ձեռք զարնելու գործքը գիտնայ աղէկ մը հասկընայ, քան թէ իր իշխանին բնաւորութիւնը խառնուածքը, և անատենը կը տեսնես որ այնպիսի խորհրդական իր մեծին կրնայ աւելի խորհուրդ տալ՝ քան թէ զնա շողոքորթել :

Ատենօք կրեսոս թագաւորը շատ հրաւի-

րանքով կանչեց իր քովն ան երևելի փիլիսոփան Սողոմն : Սողոմն շատ խելացի խորհուրդներ տուաւ իրեն . թագաւորը զամմէնը լսեց ու առաւ , ետ խրկեց զինքն առանց պատուելու : Եղովպոս առաւիախօսն աս ապերախտութեանս վրայ այնչափ սաստիկ ցաւեցաւ որ համարձակեցաւ ըսել անոր , թէ « Ով Սողոմն , թագաւորներու կամբան մը պէտքը չէ ըսել , կամ թէ միայն իրենց հաճոյական բանը զուրցել » : Պատասխան տուաւ ասոր Սողոմն խմաստունը . Մանասանդ թէ՛ իմ աղէիւ պէտք է ըսել , իմ թէ մենեխն բան ճշ ըսել :

Կը տեսնենք որ հասարակօրէն աւելի կուզենք (թէպէտ և պէտքը չէր այնպէս ըլլալ) հաճոյական խօսքերով զբօսեցնել իշխանաւոր մարդ մը , քան թէ աղէկ խորհուրդներ տալ անոր : Անուշ և ախորժական և շողօքորթական խօսքերն աւելի երես պէտքը չէր գտնել . շիտակ և պէտք եղած խորհուրդ տալը՝ նեղութիւն պէտքը չէր պատճառել . և սակայն կը տեսնենք որ շատ անգամ բարի և շիտակ խօսող խորհրդականներուն ծառայութիւնները շատ աղէկ հատուցմունք մը չեն ունենար :

Թագաւորներու կամ ո՛ր և իցէ մենծերու խորհրդականները պէտք են վարպետութիւն խօսիլ . պէտք են անանկ կերպով մը անոնց բան զուրցել , որպէս թէ կուզեն իրենք յիշեցնել մտքերնին բան մը ձգել՝ որ թերեւ անոնք մոռցած ըլլան . պէտքը չէ խօսիլ այնպիսի կերպով մը՝ որպէս թէ իրենց չիզիտցածնին գուն իրենց կը սորվեցնես :

Վիճաբանութեան բաներու մէջ խորհրդի ասենը շատ մենծ խոհեմութիւն է վերջին խօսողն ըլլալ. ասով դուն ուրիշներուն ուժը քեզ կառնես կը ձգես՝ որ քու խօսքդ առաջ քալեցընես ցցընես :

Թէ որ մէկ իշխան մը զանազան ազգեր տակն ունի, խոհեմութիւն է որ իր խորհրդին մէջն ամմէնմէկ ազգէն մարդ մը ունենայ: Աս բանս մէկհատիկ միջոց ալ է՝ որ գոհ ըլլայ ամմէնմէկ ազգը, որ բնականապէս ազնուական բարի նախանձով մը կը ջանայ ամմէնմէկը խելքի կողմանէ և խելացի խորհուրդ տալու կողմանէ մէկալէն վեր անցնիլ, և ասով լաւագոյն խորհուրդներ դուրս կելլեն: Ասկէց ՚ի զատ՝ ազգ մը կառավարելու նոյն ազգէն եղած խորհրդականն աւելի ազգէկ խորհուրդ կուտայ՝ քան թէ օտարական խորհրդական մը: Ամմէն մարդ իր տունն ուրիշներէն աւելի գիտէ :

Երբոր մէկ իշխան մը կամ ո՛ր և իցէ մեծ մը կուզէ մէկ երևելի բանի մը ձեռք զարնել, ապահով միջոցն աս է որ իր խորհրդականներուն ամմէնմէկին ՚ի մասնաւորի՝ գլխաւորապէս իր միտքն առաջարկէ իմացընէ, հրամայելով անոնց որ զատ զատ գրեն իրենց կարծիքն իրենց պատճառներով, և մէկմէկու ամենևին չիցցընեն: Ասան զի երբոր այսպիսի կերպով խորհուրդ կը հարցընեն, ամմէնմէկը անատենն ինչ որ կարծիք ունին՝ աւելի ազատութեամբ և աւելի համարձակութեամբ կը զուրցեն: Իսկ թէ որ այսպէս չըլլայ, կը տեսնես որ խորհրդին

մէջը մենծը կամ թէ աւելի երես գանողն երբոր անգամ մը իրեն կարծիքն իրեն խորհուրդը զուրցեց, բոլոր զուրիշներն ալ կառնէ ետեւէն կը ձգէ առանց մէկ դիմադրութեան մը. և այսպէս՝ լաւագոյն կարծիքները կամ ինչպէս որ պէտք է նէ չեն բացատրուիր, կամ թէ բոլորովին խաւարի մէջ կը մնան: Իսկ թէ որ իշխանը ձեռք զարկած գործքին մէջն արգելք մը գանէ, պէտք է անատենը հրամայել անոնց որ գրով կարծիքին տուին, որպէս զի դուրս հանեն և հրապարակաւ սկսին պաշտպանել. և պէտք է անոնց աս բանս պատուաւոր կերպով մը քնել, այսինքն՝ բոլորովին ազատութեամբ մը, ամենակին կողմ մը չլքաշէլով, և ամենակին ո՛ր և իցէ մարդու մը նկատմունք չընելով: Ասիկայ է մէկհատիկ միջոցը՝ բոլոր բանը մէկէն աղէկ մը քննելու և աղէկ մը պըրպտելու:

Լաւագոյն և ձեռք զարնելու խորհուրդներն աւելի դիւրին է գլուխ հանել: Այսինքն անոնք աւելի հաստատուն են, և անոնց համար հասուն մտածութիւններ արդէն եղեր են, և անոնց վրայ բախտին անհաստատութիւնը քիչ տէրութիւն ունի: Իսկ ամէն արտորնօք և վերիվերանց եղած խորհուրդներն անհաստատ խորհուրդներ են. ուստի և հասարակօրէն յուսահատութիւն և ձախորդութիւն կուգայ անոնց ետեւէն:

Չիկայ բան մը որ այնչափ վտանգաւոր ըլլայ մեծամեծ գործողութեանց մէջ, ինչպէս յանդիմանական և արտորնօք եղած խոր-

հուրդները: Աս բանիս մէջ արտորանքն ու յանդգնութիւնը մրրիկներու պէս են, որ նաւագնացութիւնը կարգիլէն և առուտուրի շատ մնաս կը հասցընեն. բայց հանդարտութիւնը՝ նման ամենևին յաջող քամի մը՝ կառնէ ապրանքը խաղաղութեամբ կը հասցընէ նաւահանգիստը:

Խորհրդի մէջ հանդարտ և ծանր ըլլալը՝ հինները մեզի մէկ օրինակով մը ասանկ կը ցցընեն: Խոհեմութե կառքը, կըսեն, կառնէ կը քաշէ նաւակալ ըսուած ձուկը. (վասն զի կը սլատմեն՝ թէ աս ձուկը երբոր նաւուն կը փակչի, նաւը ծանտր կը քաշէ). Իսկ խորհրդին տանը շէնքը՝ տախտըկի տեղ կրիային ամաններէն շինուած է:

Ատենօք Պրոկղոս անունով զօրավարն երբոր օր մը սլատերազմի ատեն հարցուց Բեմեարիոս թագաւորին, թէ ինչու համար սլատերազմը մէկէն չըսկսիր Պտղոմէոս թագաւորին դէմ, որովհետև իր ուժն և իր զօրաց բազմութիւնը շատ են քան զանորը. սլատասխան տուաւ Բեմեարիոս, թէ «Մէկ անգամ մը եղած գործքը ալ չի կրնար չեղած ըլլալ, և թէ՛ երևելի գործքեր ձեռք զարնելէն առաջ պէտք է երկար մտածել անոնց վրայ »:

Պլուտարքոս ան մեծանուն և իմաստուն սլատմագիրը շատ կը գովէ Սերաորիոս անունով զօրավարը. վասն զի խորհելու մտածելու ժամանակը, կըսէ, հանդարտ էր. բանի մը ձեռք զարնելու ծանտր էր. իսկ ՚ի գործ գնելու ժամանակը շուտ և արագ էր:

Մարդ միաքը դրած մեծամեծ բաները , օրինակով մը ըսենք , աղէկ մը խարտոցեւէն՝ հէտտէէ քաշելէն ու յղկելէն ետև , պէտք է 'ի դործ դնել : Աւակ է , Ի Գիշերի Խորհուրդ . կուզէ ըսել . Աւելի լաւ է ընելու բանին վրայ պառկիլ քնանալ , քան թէ արդէն եղած բանի մը պատճառաւ ելլել արթննալ :

Ագեսիղայոս ան խմատուն զօրավարն ու սարարտացոց թագաւորն օր մը երբոր կը յորդորէին կըսախպէին որ պատասխան մը տայ դեսպաններուն որ թեբայեցիք իրեն խրկեր էին , ասանկ ըսաւ . « Ո՛չ գիտէք եթէ 'ի խորհուրդ սահմանի պիտանեաց՝ յամբուլթիւնն է յոյժ աներկեան » . Չէք գիտեր , ըսաւ , որ ուշացրնելն է մէկհատիկ ապահով միջոցը որով կրնանք բարեպէս ու բոշել երևելի գործքերը : Արտորնօք եղած որոշումները միշտ գրեթէ վտանգաւոր և մնասակար եղեր են :

Լաւագոյն խորհուրդ ան կը սեպուի , երբոր մէկն իրեն շահուն գէմ կուտայ մեզի :

Ատենօք աթենացիներն երբոր Մուայի պատերազմին մէջ յաղթող ելան , և գրեթէ բոլոր յունաստան տակերնին առին , կուզէին անատենը Սիկիլիա կղզին ալ տակերնին առնել : Աս բանիս վրայ սկսան խորհուրդ խորհրդի վրայ ընել՝ խօսիլ մէկն այսպէս և մէկն այնպէս : Աս խորհրդիս մէջն ըլլալով Նիկիաս անուշով երևելի աթենացին և քաջ կտրիճ զօրավարն ալ խորհուրդ տուաւ իրենց որ ատ բանին ձեռք չիղար-

նեն : Աթենացիք ասոր խորհրդին մտիկ ընելու և մտքի դրածոնին չընելու մէկհատիկ պատճառն աս էր որ Նիկիասին տուած խորհուրդն իրեն բուն յատուկ շահուն դէմն էր . վասն զի թէ որ խաղաղութեան մէջ մնային աթենացիք և պատերազմ չիբանային , անատենն ուրիշ շատ երևելի աթենացիք՝ կամ իրենց խելքովը կամ իրենց ճարտասանութեամբը Նիկիասէն վեր կանցնէին կընստէին , և ժողովրդեան առջև աւելի փառօք կը փառաւորուէին . իսկ թէ որ պատերազմ բանային , անատենը միայն Նիկիաս երևելի զօրավարն իրեն քաջութեամբն ամէն աթենացիներէն վեր կանցնէր և աւելի կը փառաւորուէր :

Խորհեմ և իմաստուն խորհրդականը պէտք է որ իր խելքովը որպէս թէ ներս մտնէ թափանցէ տեսնէ՝ չէ թէ ներկայ դիմացի եղած բաները միայն , այլ և գալիք բաները . և մըտածէ բոլոր ան բանին ամմէն հետևանքներն աղէկ մը մտածէ քննէ . նմանապէս անկէց առաջ գալիք ամմէն անպատշաճութիւններն ու վնասները : Անետիկցոց ծերակուտին ժողովոյն խելքն ու խորհմութիւնը մէկը չի կրնար մեծամեծ գովասանքներով գովել ինչպէս որ պէտք է . ասոնք որ ասօրս ըսենք՝ խորհուրդ մը կընէին բանի մը համար , նոյնատենը կը մտածէին ալ՝ թէ քառսուն տարիէն ետև ինչ հետևանքներ կրնայ առաջ գալ ան բանէն :

Խորհրդի մէջ պէտքը չէ նմանիլ փոխգացի ըսուած ազգին : Ասոնք կը պատմեն

Թէ վիշտ մը ձախորդութիւն մը գլխընկն եւ կածին պէս, անատենը կարթըննային կեւլէին ժողովքի, խորհուրդ կրնէին թէ ինչ ճամբով կրնան ատ ձախորդութեան ատ ջնն առնել:

Խորհրդի մէջ չափազանց յանդգնութիւն պէտքը չէ որ ըլլայ, վասն զի կոյր է: Այդպիսի յանդգնութիւնը չի կրնար տեսնել վտանգներն ու անպատշաճութիւններն որ կրնան հետևիլ: Ասան զի խորհուրդ ընելու ժամանակը լաւ է վտանգները տեսնել. բայց 'ի գործ դնելու ժամանակը պէտքը չէ անոնց ուշ գնել, թէ որ խիստ մենծ վտանգներ չեն:

Բանի մը վրայ խորհուրդ ընելու ժամանակը լաւ ու խելքով մտածութիւնն ան է որ բանը ներկայաբար ինչպէս է նէ՝ անանկ ճանչնանք. և որովհետև արդէն եղած հանդիպած բանն անկարելի է որարգիլես, պէտք է ուրեմն անատենը ներկայ եղած չարին ճարը մտածել զուրցել, և դալիք չարերուն առջնն առնել: Խոհեմ խորհրդականը մի և նոյն ատենը կը մտածէ ինչ բան լաւագոյն էր և պէտք էր անցած դացածին համար, միանգամայն ալ հիմա ինչ բան պէտք է և աւելի օգտակար ներկայ բանին համար:

Պերիկլէս Յունաց երևելի և իմաստուն իշխանը սովոր էր զուրցել, թէ խիստ «դէի խորհրդականը ժամանակն է:

Մեծ օգուտ է մասնաւոր անձի մը՝ երբոր խելքով մտորիկ դէմը կեւլեն՝ որ կարող են իրենց խորհուրդը տալ անոր. և մեծ խոհեմ

մուծիւն է զինքը յարմարել անոնց կարծիքին : Բայց մենծերուն նկատմամբ հասարակօրէն աս բանս չի յաջողիր . վասն զի ասոնք ան մարդն աւելի կը սիրեն որ զիրենք կը շողոքորթէ և զիրենք իրենց կարծիքին մէջը կը պահէ :

Ատենօք երբոր Քսերքսէս Պարսից Թագաւորն անհուն անհամար զօրքով կը վազէր կուգար Յունաց դէմ, հարցուց իրեն խորհրդականներուն՝ թէ արդեօք ինչ կը խորհին ինչ կարծիք ունին իրեն աս գործքին վրայ : Ամէնմէկը մէյմէկ բան ըսաւ . մէկն ըսաւ թէ ամենեւին չիկրնան պիտոր Յոյները մէկ կերպով մը իրեն դէմ պատերազմ ընել : Մէկալը դարձաւ ըսաւ թէ աս պատերազմին ժամանակը Քսերքսէս ուրիշ բան իր դիմացը պիտի չիգտնէ՝ բայց եթէ պարապ քաղքըներ, գաւառներ . վասն զի Յոյները յանկարծակիի պիտի գան աս պատերազմին մէջ : Միայն Գամարետոս անունով մէկ մը անոնց մէջէն աս խորհուրդը տուաւ Թագաւորին և ըսաւ . « Մի այնչափ մեծ համարում մը ունենար, ով Թագաւոր, այնչափ անհամար զօրացդ վրայ . վասն զի աւելի բեռ մը վրատ առեր կը տանիս, քան թէ շահ մը օգուտ մը : Ասան զի միայն իրեք հարիւր զօրք լեռներուն նեղ տեղուանքը կենալով բաւական են ատ անհամար զօրացդ դէմ, և կարող են ատոնց բոլոր ուժը կոտրել ձգել » : Եւ իրաւ որ անանկ եղաւ, ինչպէս որ ինքը նախատեսս ըլլալով զուրցեց : Այս է իշխանին, վայ ան առաջնորդին եր-

բոր այնչափ հազարաւոր հպատակաց մէջէն միայն մէկհատիկ հպատակ ունենայ, որ ճշմարտութիւնն իրեն համարձակի զուրցել:

Ալփոնսոս Թագաւորը սովոր էր զուրցել աս բանս, թէ « Իմ մեռած խորհրդականներս, այսինքն իմ գրքերս, ալ աւելի օգտակար են ինձի՝ քան զկենդանի խորհրդականներս: Ասան զի անոնք բաց ու շիտակ ճշմարտութիւնը կը զուրցեն ինձի առանց շոգոգործութեան, առանց վախի և առանց ամրջնալու »:

Բայց ինչ և իցէ, մէկ իշխանի մը մէկ Թագաւորի մը ապահովութիւնն ան է որ իրեն ծածուկ ներքին խորհրդականները չխիտխուին, մանաւանդ անոնք որ իրեն մասնաւոր խորհրդականներն եղան իրեն վերջի խորհրդին որոշմունքներուն ասենը. ապա թէ ոչ՝ այսպիսի անձինքն անատենը կորսուած բալլիքի պէս են. ծածուկ փանձիգ բալլիքն որ կորուսիր, ալ ուրիշ ճար՝ ուրիշ ապահովութիւն չիկայ քեզի, բայց եթէ կղպաքը փոխես:

Մենծերուն խորհրդականները պէտք է որ այնպիսի խորհուրդներ տան, որ իրենց տիրուրտանց մեծութեանը և պատուոյն վայելէ և յաբմարի, չէ թէ այնպիսի խորհուրդներ՝ որ իրենց կարծիքին և իրենց բախտին վայելէ:

Աղէքսանդր կայսեր իշխանը Պարմենիոն անուանով երբոր լսեց թէ ան մեծամեծ ընծաներն որ Պարսից Դարեհ Թագաւորը իրկեր էր Աղէքսանդրի, և Աղէքսանդր չէ

ընդունած ետ է խրկեր, դարձաւ զուրցեց
Աղէքսանդրին այսպէս. Թէ որ ես Աշէփսանդր
ըլլայի, անբարախոյս աս ըծաները իճէրունէի :
Աղէքսանդր ալ ասանկ ըսաւ. Ես ալ անբար-
ախոյս այնպէս իճէի, Բէ որ Պարմենիոն ըլլայի :

Բան մը խորհրդի մէջ առաջարկուելէն
քննուելէն ետև, թէ որ մէկէն որոշումն ալ
չիտան, գիտնաս որ շատ անգամ քան զան
աւելի մնասակար բան չիկայ :

Ինչպէս որ խորհրդի ժողովքին մէջ մեն-
ծին բարի և խելացի խորհուրդ տալէն գե-
ղեցիկ բան չիկայ, ասանկ ալ իր տուած
բարի խորհուրդն 'ի գործ դնելէն՝ փառք
սլատիւ :

Խորհեմութեան առաջին ուժ թափելն է
բարի խորհուրդներ տալ. երկրորդը՝ զանոնք
'ի գործ դնել :

Աս սրտաճառիս համար հին իմաստուն
եգիպտացիներն իրենց թագաւոր ընտրեցին
Դիոգորոս անուսով մէկ մը : Ասան զի աս
անձս այնչափ վարպետ էր խորհուրդ տա-
լու, այնչափ ալ վարպետ էր խորհուրդ առ-
նելու, և այնչափ ալ վարպետ էր խելքով
զանոնք փոխելու երբոր հարկաւոր էր, որ
ինչուան աս խօսքս իր վրայ կը զուրցէին .
« Աս մարդն ինչ ձև ինչ կերպարանք որ
կուղէ, կրնայ առնել » :

Այնչափ մնաս չի տար հասարակապե-
տութեան մը երբոր անպիտան մեծաւոր մը
ունենայ՝ բայց աղէկ խորհրդականներ, որ-
չափ որ մնասակար է՝ երբոր աղէկ մեծա-
ւոր մը ունենայ՝ բայց անպիտան խորհր-
դականներու ձեռքն իյնելով խաբուի :

Չիկայ բան մը որ այնչափ չիվայելէ մէկ իմաստուն իշխանի մը, որչափ երբոր մտիկ ընէ և հետևի ան մարդկանց տուած խորհրդին՝ որոնք որ իրեն նոյն խառնուածքն ու նոյն բնաւորութիւնն ունին :

Պէտք է որ իմաստուն խորհրդականը միայն այնպիսի բան առաջարկէ որ կրնայ ըլլալ : Ո և իցէ խոհեմութեան հակառակ մը տաժմունք մը խենթութեան տեսակ մըն է . և աս բանս քաղաքական նիւթի մէջ թագաւորութեանց կործանման պատճառ կըլլայ : Թէպէտ և առջի բերան ատ մտաժմունքը գովէլի զարմանալի մըն ալ կարծուի, սակայն իրօք խաբէութիւն է . և իր զարմանալի ըլլալը կը կորսընցընէ՝ երբոր մէկէն ՚ի գործ դնելու ժամանակը կ'իմացուի թէ ինչ պարաս ինչ անպիտան մտաժմունք է եղեր :

Ատենօք երբոր սպարտացւոց իշխաններն որ մը խորհրդի մէջ էին, ելան ոմանք բան մը առաջարկեցին, որ բոլոր յունաստանը հարկատուութիւններէն ազատ ընեն : Անատենը Ագիս անուշով իրենց թագաւորն աս բանս զուրցեց . « Ահաւասիկ առաջարկութիւն մը՝ իրաւ շատ գեղեցիկ ՚ի գործ դնելու, և շատ ալ դժուարին գլուխ հանելու . բայց աս ալ պէտք է նայիլ, ով բարեկամք, որ ատ ձեր առաջարկութեան համար զօրաց բանակ մը պէտք է և ոսկւոյ գանձ մը » :

Չափազանց բարակ և չափազանց խորը մտնող խորհուրդներու շատ անկաճ մի կախեր և շատ միտքդ մի հոգնեցըներ . վասն զի

քիչ կը հանդիպի որ բարի կատարած մը ունենան : Ասոր համար սպարտացիք աս կողմանէ աւելի յաջողութիւն ունէին աթենացիներէն :

Այնպիսի խորհուրդները չափազանց բարակութեամբ մանուած թելի մը սէս դիւրաւ կը կտրին : Չափէ դուրս խորը մըտնելն ու չափէ դուրս տուած բարակ կանոնները՝ ժողովրդին բնաւորութեանը յարմար չի գար : Ժողովուրդը միշտ աւելի մեծ և աւելի դիւցազնական բան կը սեպէ կտրճութեամբ ըրած գործքը : Խսի ծանտը և ուշ ըրած գործքերը՝ թէպէտ և աւելի ասպահով ալ ըլլան՝ այնպէս կը սեպէ թէ տկար խելքէ և վախկոտ մարդէ առաջ կուգան :

ԴԱՍ Ի Ե .

Ինչպիսի՞նք , ի՞նչ են ինչ-ինչ և ինչ ինչպէս պէտք է
Բաները եւ վարձերը ինչպէս :

Ով որ աւրուած և սպականեալ դարու մը մէջ կը ջանայ իր սպարտրկանութիւններն ընել՝ բայց առանց սէտք եղած խոհեմութեան և աչքաբացութեան , և ետևէ կիյնայ միշտ առաքինի և արգար կեանք մը վարել (որ շատ ցանկալի բան է ամմէնուս համար և միշտ սպարտրկան ենք ամմէնքս) , բայց ասոնք կընէ՝ որսպէս թէ գոց աչքով մը առանց չորս դին նայելու և առանց փյմէ առած խելքը բանեցընելու , դիտնաս որ այն

պիսի մարդը վտանգի մէջ կիյնայ կորսնցընելու միանգամայն թէ իր ազատութիւնը և թէ իր բախտը :

Գիտնաս որ շատ անմեղ և բարի մարդիկ ալ ըստ տեղւոյն խեղճերնին չիբանեցընե՛նելով կործաներ են : Միշտ յիշէ , թէ ժամանակ կըլլայ որ կարծես թէ երկընթէն աղուէճներ կը թափին : Բարի մարդը չար մարդուն ձեռքէն միշտ վտանգի մէջ է • ուստի պէտք է աչքը չորս բանալ :

Բայց դո՛հութիւն ան ամենաբարւոյն , այնպիսի ժամանակ մեզ աշխարք բերեր է որ ճշմարիտ առաքինի մարդը վախ չունի , ապահով է • իր արգար կեանքն իր ձախորդութեան և նեղութեան պատճառ չըլլար • և խոհեմութեամբ վարուելով ոչ երբեք համարմունքը կը կորսնցընէ :

Ատենօք ամենացւոյ ժողովքին մէջ մէկ հասարակ մարդ մը առաջարկութիւն մը ըրաւ՝ որ Արիստիդէս անունով ան երևելի բարի մարդը քչէն հանեն քողքէն : Երբոր հարցուցին աս մարդուն՝ թէ ինչ չար բան ըրեր է քեզի Արիստիդէսը • պատասխան տուաւ՝ թէ « Չար բան մը չեմ գիտեր որ ինձի ըրած ըլլայ • բայց ինձի փուշ մը եղեր է , անկըճիս ալ միշտ կը զարնէ՛քանի որ անգագար ամմէն գիաց կը լսեմ թէ բարի և արգար մարդ է ատ մարդը » :

Գէշ և աւրուած ժամանակները բարի և անմեղ մարդիկ ծաղրելի կըլլային այնպիսի ատենի մարդկանց : Թէ որ բարի անմեղ էին , միամիտ է կըսէին • թէ որ զգուշաւոր

էին և աշխարավարի մարդկանց երեսը չէին նայեր, անխոհեմ է կրսէին. խղճմտանքնին ծալող մարդկանց խրատ մը յանդիմանութիւն մը տային, ինչ կոպիտ ինչ անբաղաքավար մարդ է կրսէին :

Առաքինի և համեստ կեանք վարելը հանդերձ խոհեմութեամբ և շրջահայեցութեմ, ճշմարիտ և բարի քաղաքականութիւնն է որ քօլիտիստ կրսեն. և այսպիսի քաղաքականութեամբ վարուիլը միշտ խոհեմութիւնը հետն ունենալով նոյն ինքն խիստ գեղեցիկ առաքինի կեանքն է :

Ըստնք թէ ծովով ճամբայ ելեր ես. կը տեսնես որ օդը խառնակեցաւ, մրրիկն առաւ զքեզ, և վտանգաւոր կերևնայ քեզի ժամանակը. պէտք է անատենը խելացի նաւապետի մը պէս ալիքներու հետ վարպետութեամբ խաղաս. անոնց տեղիք տալով կրնաս քեզ վտանգէն խալըսել. անանկ որ մրրիկն ուրիշ բան չիկարենայ ընել, բայց եթէ քու նաւդ առնէ ասդին անդին տանի բերէ, բայց առագաստներդ չի պատրուտէ, և նաւը ցամաք չիզարնէ :

Ճամբորդութեան ելեր ես. վտանգաւոր անտառէ մը պիտոր անցնիս, ուր որ տեսակ տեսակ կատաղի գազաններ կը բնակին. դուն որպէս զի ասպահովութեամբ կարենաս անցնիլ երթալ, պէտք կըլլայ երբեմն նոյն գազաններուն մօրթը վրատ առնես հագնիս երթաս: Շիտակ հասկըցիր աս խօսքը. կողնիք ըսել թէ ուր որ պէտք է և կարելի է առանց մեղքի մը ուրիշի յարմարել զքեզ

խելք բանեցընելով, ետ մի կենար․ ասով
 թէ՛ քեզի օգուտ կընես, թէ՛ ուրիշներու :
 Աս ան խելք բանեցընելն է Պօղոս առաքե-
 լոյն, որ կըսէ թէ « Խորագէտ էի, խելօք
 կալայ զձեզ » . և թէ « Հրեաներուն հետ
 հրէի պէս եղայ . անօրէններու հետ անօրէ-
 նի պէս եղայ . բայց ես անօրէն չէի » :

Աւազակներուն մէջէն անցնելնինի, թէ՛
 որ մոռացկան աղքատի մը պէս ճամբայ ը-
 նես՝ աւազակները քեզ չիճանչնալու հա-
 մար, դուն աս բանովս մոռացկան չես ըլլար :

Զանա որ ուրիշներուն մէջէն զքեզ իբրև
 մասնաւոր մարդ մը դուրս չիցաթկեցընես .
 հասկա ուր որ կարելի է՝ անմեղու թեամբ և
 արդարու թեամբ քու ժամանակիդ եղած
 անտարբեր սովորութիւնները պահես :

Քաղքի մէջ բնակեր ես, կը տեսնես հոն
 տեսակ տեսակ կողմնակցութիւններ (թա-
 րաֆ քաշէլներ) . դուն ամեննին մէկ կողմն
 ալ մըլլար : Ասան զի խելացի մարդը միշտ
 ազատ է . և ամմէն կողմնակցութեանց մէջ
 ալ ջանա խոհեմութեամբ մը չափ պահել :

Աս ճամբով ատենօք ան իմաստուն հոռ-
 մայեցին Պոմպոնիոս Ատտիկոս անունով եր-
 ջանիկ եղաւ ամմէն կողմնակցութեան ժա-
 մանակը՝ որ իր քաղքին մէջը կար . և ամ-
 մէնքն ալ կուգային՝ իր հետը միայն կը միա-
 բանէին, և ինքն անոնց մէջը կեանք մը կը
 վարէր երջանիկ և հանգիստ :

Գիտնաս որ տէրութեան մը մէջ եղած
 կողմնակցութիւններն երկան չեն գիմանար .
 վասն զի թէսպէտ և ատ տէրութիւնը զա-

նոնք իր իշխանութեամբը չիջնջէ վերցընէ ալ, անոնք իրենք իրենցմէ կը վերնան, իրենց մէջէն բուսած տեսակ տեսակ կռիւներէն կը տկարանան կոչընչանան :

Ժողովրդեան մէջ բնակեր ես, կը տեսնես որ բոլոր ժողովուրդը միաբերան բան մը կուզէ. թէ որ դուն անատենն ամենևին անտարբեր մնաս, գիտնաս որ քեզ նոյն վրտանդին մէջ կը ձգես, ինչ որ հանդիպեցաւ սէկէմուկին (կէճէ ղուշին), որուն վրայ թռչուններն եկան կայեցին, և մկները վրան վազելով խածեցին » :

Ատենօք խելացի մարդուն մէկը բան հասկըցընելով նկատմամբ քաղաքական բաներու, ասանկ կը զուրցէր. « Այնչափ սիրտ այնչափ քաջութիւն չունիմ ես, կըսէր, որ յանձն առնեմ որ զիս մանաւանդ առիւծ մը բռնէ պատուէ ուտէ, քան թէ բոլոր կենացս մէջը ճանձերուն ձեռքէն նեղութիւն քաշեմ » :

Ասկէց 'ի զատ, իմաստուն և առաքինի մարդիկ չեն ալ կրնար ան մարդկանց խելքին հետևող ըլլալ, որ իրենց անձին մասնաւոր շահուն համար միայն կաշխատին : Եւ նման են այսպիսիներն ան երկակենցաղ, այսինքն թէ ծովու թէ ցամաքի վրայ կեցող թռչունին, որուն վրայ խելացի առակ մը ունի Ղէօն Ափրիկանոս անունով մէկը. կըսէ թէ՛ աս թռչունն այնչափ խորամանկ այնչափ խարդախ էր որ երբոր թռչուններուն թագաւորն իր իշխանութեամբն ասկէց ալ տուրք կը պահանջէր, ասիկայ միշտ

Ե՞ս յին երոսն իարգէն ե՞մ կըսէր : Իսկ երբոր ձկներուն թագաւորն անկէց իր իրաւունքը կը պահանջէր կամ թէ մէկ ծառայութիւն մը ասոր կը հրամայէր նէ, ասիկայ միշտ Ե՞ս Լուսնան ե՞մ Լուսնաններոսն իարգէն ե՞մ կըսէր :

Երբոր քեզի մասնաւոր երևելի ձախորդութիւն մը հանդիպի, մեկհատիկ դեղն անատենը քեզի աս է. այսինքն ջանա որ գործք տեսնես բան տեսնես. նայէ որ ամենևին պարագ չիկենաս : Ասան զի քանի որ սլարաս կենաս և գործք մը չընես, միշտ նոյնպէս կը կենան կը մնան նոյն դիպուածներն որ ատ ձախորդութիւնը գլուխդ բերին. բայց թէ որ ոտք ելես շարժում մը ընես, կրնաս թերևս անկէց քեզ խալըսել : Անկէց ետև բանն ինչպէս որ ըլլայ, ինչ կողմն որ դառնայ նէ, դուն հանգիստ կեցիր՝ քու կողմանէդ ընելքդ ըրիր, քաջասրտութիւնդ ցոյց տուիր, և հասկըցուցիր թէ բաւական անվախութիւն ունիս եղեր բանի ձեռք զարնելու և քեզ ատ վտանգէն ատ ձախորդութենէն խալըսել ուզելու :

Բայց ամմէնէն եւելի նայէ որ կարողութենէդ վեր գլխէդ վեր գործքի ամենևին ձեռք չիզարնես. այլ լաւ և ընտիր խորհուրդն ան ըլլայ քեզի որ աշխարքս կառավարելու հոգը թողուս միայն այ՛ ինչպէս որ ինքը կուզէ և կը կարգադրէ իր անհուն իմաստութեամբը :

Ճար չիկայ. անհամար վտանգներով և հազարումեկ հանդիպելիքներով լեցուն է աս մեր կեանքը : Թէ որ ամենևին գոհ և

հանդիստ կեանք մը անցընել կուզես նէ ,
գուն քու կողմանէդ պարտքդ ըրէ և այլ ամ-
մէն բանը յանձնէ աստուածային նախախ-
նամուծեան ձեռքը . և թող տուր մարդ-
կանց որ խաղաղութեամբ վայելեն իրենց
յատուկ եղած բաները :

ԴԱՍ ԻԶ.

ՍԻՐԵԼԻ ԸԼԱՄԼ՝ և «ԻՐԿ ԸՄԿԵԼ՝» ՎԵՐԱ :

Խոհեմութիւնն ու խելքը կը սորվեցընէ
որ քանի որ աշխրբիս մէջ ենք՝ ջանանք
մարդավարութեամբ սիրելի ըլլալ : Եւ իրաւ
որ ուրիշ մեր գործքերուն մէջ աս ալ պի-
տոր ըլլայ մեզի շատ օգտակար արուեստ մը :
Եւր ըլլաս , երիտասարդ ըլլաս , զգոյշ
կեցիր չըլլայ թէ դէմ կենաս վար զարնես
քու ատենիդ քու ժամանակիդ եղած ան-
տարբեր սովորութիւնները . սիրելի ըլլա-
լու ճամբան աս է : Ապա թէ ոչ՝ անունդ
կաւրես և քու տունդ աեղդ վտանդի մէջ
կը ձգես . որ մանաւանդ ջանաս պիտի թէ
քու անունդ և թէ քու տունդ ասպահովցը-
նել , մարդավարութեամբ սիրելի ըլլալով
և ուրիշներուն սիրտը շահելով : Ասան զի
մարդ մարդու կարօտ է :

Պղատոն մեծ փիլիսոփան խելացի մարդը
կը նմանցընէ վարպետ խաղցողի մը , որ նար-
աը (զարը) կառնէ կը ձգէ , և ինչպէս որ
կուգայ նէ , ինքն ալ անանկ իր խաղը կը

յարմարցընէ խելքովը : Նմանապէս խելացի
 և խոհեմ մարդը պէտք է որ իր կեանքը
 վարմունքը յարմարցընէ զանազան դի-
 պուածներու և պարագաներու , որոնց մէ-
 ջը շատ անգամ պէտք է որ մասնաւոր խելք
 մը բանեցընենք :

Պէտք է քեզի որ նմանիս Աատոն փիլի-
 սոփոյին , որ իր բնաւորութիւնը կը յար-
 մարցընէր ամմէն դիպուածներու , և ամե-
 նևին մէկ այլայլութիւն մը մէկ խառնութիւն
 մը երեսանց չէր ցցըներ :

Պէտք է մեզի որ մեր քաղաքական կենա-
 ցը մէջ մեզ նմանյընենք մեր բնական տե-
 դոյն ատենին սովորութեանցը :

Խոհեմ խելացի ծերը թէպէտ և անցած
 դացած ժամանակն իրեն լաւ ալ երևնայ ,
 պէտք է որ խոհեմութենով զինքը յարմար-
 ցընէ ներկայ ժամանակին սովորութեանց
 երբոր անտարբեր բաներ են :

Երբոր մէկը քեզմէ մէկ խնդիրք մը մէկ
 շնորք մը կը խնդրէ , որ դուն չես ուզեր
 տալ իրեն , կամ թէ չես կարող , զգոյշ կե-
 ցիր մէկէն՝ չէ չեմ տար՝ մըսեր . հապա միշտ
 յուսով մը յուսացուր զինքը . ասով չիտա-
 լուդ լեղուութիւնը որպէս թէ կանուշը-
 նես : Անանկ եղանակաւ մը վարուէ որ քու
 մարդավարութիւնդ՝ որպէս թէ խնդիրքի
 ըրածի պէս ըլլայ . քու անուշ խօսքերդ քու
 գործքիդ սրահսութիւնը նայէ որ լեցընէ :
 Ու երբոր գործքով դուն մարդիկ գոհ չես
 կրնար ընել նէ , գոնէ քու բարի սիրտդ
 ցցուր անոնց :

Թէ որ մարդ ճանչնաս՝ աշխարհք ճանչնաս
ինչպէս որ պէտք է, և միանգամայն մարդա-
վարութիւն ալ ունենաս, անատենը կը շա-
հիս ժողովրդին սիրար: Եւ թէ որ ինչ խելք
որ անտուեր է քեզի, ինչպէս որ պէտք է
նէ բանեցընես, անատենը շատ օգտակար և
մեծ պտուղներ կը գտնես:

Հնորհալի և մարդավարական վարմունք
մը՝ գիտես թէ բոլորովին կը տիրէ մարդուս
սրտին վրայ և իշխանութի կունենայ: Ռէհ
անունով ատենօք մեծ իշխան մը իրեն մար-
դավարական կերպերովը շատ մեծ գովեստ-
ներու արժանի եղաւ: Դիւրաւ ամմէն մարդ
կրնար միշտ մօտիկնալ աս մարդուս. իր
բարքը բնաւորութիւնը միշտ զուարթ էր,
իր վարմունքը միշտ անուշ և հանդարտ. և
երբոր մասնաւոր պատճառ մը կունենար որ
իրմէ խնդրած շնորքը չիտայ մէկին, անատե-
նը այնպիսի անուշ կերպ մը կը բանեցը-
նէր կը զուրցէր, որ իրմէ խնդրողները՝ թէ-
պէտ և սարապ ձեռքով՝ դոհ ըլլալով ետ
կը դառնային:

Ճշմարտութիւն ըսած բանդ շատ ուժ ու-
նի, խելք և պատճառ ըսած բանդ շատ հե-
ղինակութիւն ունի, և արդարութիւն ըսած
բանդ ալ շատ կարողութիւն ունի. բայց աս
իրեք բանն ալ ամենեւին գեղեցկութիւն մը,
շնորք մը չեն ունենար, թէ որ մարդավա-
րական վարմունք մը և մէկ շնորհալի կերպ
մըն ալ հետերնին չունենան:

Վարպետ և խելացի նաւապետը միշտ իր
առագաստները՝ հովերն ինչպէս կը փչեն նէ՝
անանկ կը դարձընէ կը յարմարցընէ:

Քու կողմանէդ շատ մեծ խոհեմութիւն կրնես, թէ որ քու ամմէն լաւ և հաւնելու գործողութիւններդ, քու ամմէն գեղեցիկ բնաւորութիւններդ, քու ամմէն վարպետութիւններդ նախ ճշմարիտ խոնարհութեամբ սրտիդ մէջ նայ ընծայես. և երկրորդ՝ լեզուովդ ալ զանց չառնես ըսելու ըստ տեղւոյն, թէ նայ տուրքն են ասոնք. ես ասոնց մէջ արդիւնք չունիմ: Գիտնաս որ շատ նախանձոտ կայ աշխրբբիս վրայ. աս ճամբով դուն աղէկ մը առջևը կառնես չար նախանձին, որ միշտ կրնայ քեզի դաչել և կործանել. ասկէց 'ի զատ շատերն ալ կը դրդուէ՝ քեզի գէմ՝ կը հանէ, և թշնամիներդ կը շատ ցընէ:

Երբոր կենցաղավարութեան կամ գործքի մը մէջ սխալի մանես, նայէ անատենն որ ամմէն տխուր և գէշ բնաւորութիւնն ու մեղամաղձոտ խառնուածքը քեզմէ հեռացընես մէկգի գնես, և մարդավար անուշ կերպեր բանեցընես: Աս է մէկհատիկ ճամբան սիրելի ըլլալու. և ասով աղէկ մը քու վախճանիդ և բարի դիտաւորութիւններդ կը բնաս հասնել:

Քսենոկրատէս փիլիսոփային խառնուածքը թէսկտ շատ խիստ և տխուր և մաղձոտ էր, սակայն զուրցելու խօսակցելու ատենը շատ մարդավար և անուշ էր: Աս բանիս վրայ երբոր օր մը Պլատոն փիլիսոփային աչկերաները զարմանք ցցուցին, պատասխան տուաւ Քսենոկրատէս ու ըսաւ. «Ի՞նչ կը զարմանաք. ձեզի զարմանք կը բերէ՞ եր-

բոր կը տեսնեք որ վարդն ու շուշանը փշերու մէջ կը բուսնին » :

Նմանապէս դուն ալ, թէպէտ տխուր և մեղամաղձոտ խառնուածք մըն ալ ունենաս, ջանաս սխտոր կենցաղավարութեան մէջ ուրիշի զքեզ յարմարցընես, ուրիշներուն ըսածը վար չիզարնես, հակառակասիրութեան ոգի ամենևին չունենաս : Բայց թէ որ հանդիպի կենցաղավարութեանդ մէջ արտառոց խօսք մը կամ կարծիք մը լսել ուրիշէն, անատենը կամ մարդավարութեամբ մը քու կարծիքդ զուրցէ, կամ թէ բանը կատակի մը դարձուր : Դնենք թէ՛ Անաքսագորաս փիլիսոփային ան արտառոց կարծիքն ալ լսես մէկէ մը կենցաղավարութեան մէջ՝ որ ըսէ և սնդէ թէ՛ ձունը ճերմակ չէ՛ սև է, դուն առանց հակառակասիրութեան կատակի կրնաս դարձընել ըսել, թէ ուրեմն ձուլթն ալ սև չէ, ճերմակ է. և գիշերը մուլթ չէ, լոյս է : Կամ թէ ինչպէս ատենօք Փաքորինոս փիլիսոփան կըսէր կը սնդէր, թէ քառօրեայ ջերմը՝ հիւանդութիւն չէ, աղէկ բան մըն է : Ասանկ արտառոց խօսքեր կարծիքներ կենցաղավարութեան մէջ հանդիպին նէ, պէտք է առանց կռուասիրութեան ներհական շիտակ կարծիքը շնորքով ըսել հաստատել, կամ թէ ինչպէս ըսինք, կատակի դարձընել. վերջապէս սխտի նայիս որ կենցաղավարութեան անուշութեանը՝ կրուուասէր վարմունքով կամ անշնորք կերպերով լեղուութիւն մը չիտաս :

Բայց աս ալ սխտի ջանաս որ չըլլայ թէ

սիրելի ըլլամ՝ ըսելով, քու ատենիդ չար սովորութեանցն դքեզ յարմարցընես : Ասն զի այնպիսի պարագաներու մէջ պիտի նայիս որ աւելի նոյն և բարի մարդկանց սիրելի ըլլաս, քան թէ չարերու : Փիլիսոփայ մը ատենօք կըսէր, թէ « Աւելի յանձն կառնեմ՝ թող կուտամ որ գլուխս կտրեն, քան թէ ես գլուխս ծռեմ ատենիս չար և վնասակար սովորութեանցը » : Ուստի դուն ալ կը տեսնես որ չար սովորութիւններ շատցեր են եղած տեղերդ, ալ աղէկ է որ քաշուած նրստիս, քան թէ կենցաղավարութեան մէջ մտնես :

Նմանապէս երբոր կը տեսնես որ վրատ այնչափ տխուր և մեղամաղձոտ խառնուածք մը տիրեր է, որ ընկերութեան մէջ և ոչ ատենիս անտարբեր սովորութեանց պիտոր կրնաս քեզ յարմարցընել, և անով վրատ խօսել պիտի տաս, շատ լաւ է որ առանձնութեան կեանքը սիրես, և մինակ նստիս զքօսնուս, քան թէ դքեզ վտանգներու մէջ ձգես՝ ընկերութեան մէջ մտնելով :

Իսկ որովհետև մինակութիւն ալ անկարելի է որ ունենաս քանի որ պաշտօն մը և գործք մը ձեռք ձգելու և բաներու մէջ մըտնելու ետեւէ ես ընկեր, պէտք է ուրեմն հասարակ կեանքը սիրես՝ որով մինակութիւն ալ կրնաս գտնել :

Իսկ թէ որչափ մեծ արուեստ և խոհեմութիւն է սիրել հասարակ կեանք մը և անով ապրիլ աս ցաւալի և վտանգալից կենացս մէջ, որչափ զուարճալի, որչափ մեղ-

քերէ ազատ, և որչափ մեծ մեծ օգուտներ
և պտուղներ կը բերէ մարդուս, կարդա ու
շաղրութեամբ ասկէց ետևի Դասը:

ԴԱՍ Ի Է.

Առանձին քաղաած և հասարակ կեանք վարելու
վրայ:

Քաշուած առանձին կեանք ըսելով հոս
տեղս՝ մի նմանար թէ աշխրբէ քաշուէ կրօ-
նաւոր եղիր կուզենք ըսել. հասկա աշխրբի
մէջ ալ մնալով, մեծամեծ սպառնանքներուն
և մեծ բաներու մէջ ինքիրենդ քեզ չիխո-
թես, ետևէ չիյնաս. առանձնական և հա-
սարակ կեանքը սիրես, զքեզ և տունդ տեղդ
և զաւկրներդ խաղաղութե՛ն նայիս հոգաս:

Այսպիսի հասարակ առանձնական կեանք
վարելը շատ զուարճալի, շատ օգտակար
բան է, և շատ հանգիստ և խաղաղ, և շատ
անմեղ: Եւ կրնանք նմանցընել այսպիսի
կեանքը՝ որպէս թէ մէկը քաշուած առան-
ձին նստած ըլլար գեղեցիկ զուարճալի ան-
տառի մը մէջ, մօտիկ մէկ վազուկ իստակ
ջրի մը քով. անտեղը կը վայելէ իր առանձ-
նութեան ստուղը, և կը վայելէ իրաւ որ
երջանկութիւն մը, հանգիստ մը, ախորժ
մը, որ աշխրբիս թագաւորութիւնն ալ ի-
րեն չէր կրնար տալ ան հանգիստն ան եր-
ջանկութիւնը: Հոն կը տեսնէ կը դիտէ ինքն
զքնութիւնը՝ զայն գեղեցիկ մայրը, որ միշտ

նորէնոր զգեստներով կը ծածկէ կը զարգա-
րէ զհողը, հազար գոյնզգոյն ծաղկըներ բուս-
ցընելով: Անտեղն անոր անանկ կերևնայ [Թէ
վազուկ ջրերն ալ իրենց անուշ ձանովը գի-
մացէն անցնելնինի՝ իրենց ախորժանքնին
իրեն կիմացընեն, որ զինքը հոն հանդարտ
հանգիստ այնպէս նստած կը տեսնեն. ան
քաղցր և անուշ հովերն ալ իրեն զովու-թիւն
կուտան: Եւ վերջապէս հոն ան մարդն ա-
նանկ սաստիկ ախորժանք մը կը վայելէ որ
ալ չուզեր չինախանձիր աշխրբի գեղեցիկ
պարտէզներուն, աղուոր ծաղկոցներուն ինչ-
պէս որ կը պատմեն [Թէ էին ատենօք ան ե-
րևելի մարդկանց՝ Աղկինոսին, Ազովին, և
Լուկուլէսին պարտէզները: Ահա այսչափ
և աւելի է նմանութիւնը հասարակ կենաց
վայելմունքին և հանգստութեանը նկատ-
մամբ մեծամեծ բաներու մէջ մտնող և զբա-
ղալից մարդու մը:

Իշխանութեան մը հասնելու համար՝ աշ-
խրբիս ան քրտինք [Թափելով ետևէ իյնալ-
ները, ան [Թագաւորաց պալատն եղողնե-
րուն գերութիւնը, ան խռովալից կողմնակ-
ցութիւնները, ան ոգետանջ նախանձն ու-
րիշին վիճակին վրայ, ուրիշին ստրկին վրայ,
ուրիշին աւելի երես գտնելուն վրայ, և մարդ-
կանց իրենց ագահութիւնն ու փառասիրու-
թիւնը լեցընելու համար քաջածնին, ասոնք
ամմէնը հեռու են ամենևին մարդուս առանձ-
նական հասարակ վիճակէն, և իր հանգիստ
խաղաղ բնակարանէն, ուր որ ինքը կը վայե-
լէ հանգիստ սրտով այ տուած բարիքը հան-

գիտաբարի խղճմտանքով մը՝ առանց վախի, առանց նախանձի և առանց ուրիշ բանի մը փափաքելու. և անոր միայն կը փափաքի՝ ինչ որ զինքը սիրելի և մեծ կրնայ ընել այ առջև, այսինքն չափաւոր զբաղանքով իր հասարակ վիճակին սլարաքերը ջանալ կատարել:

Թէ որ անկողին երթայ պառկելու, այ պաշտպանութիւնն իր վրան է. իրեն աղքատիկ սուսնն աւելի ասպահով բնակարան է քան թէ փառաւոր պաշտաները. հոն իր սլարկեշտ աղքատութեանը մէջ աւելի մեծ ախորժ մը կը վայելէ. քան թէ մէկը հազարումէկ հարստութեանց մէջ. հոն իր անուշիկ քունը չի միջահատիր ամենակին. հոն կուսննայ անխռով հանգիստ մը. հոն գիշերը կանցընէ առանց վշտանալու առանց հառաջելու. հոն ցորեկը կանցընէ առանց վախի առանց կասկածանքի:

Անմեղութիւնն է իր ասպահովութիւնը, իր պաշտպանն ու պահապանը, ուստի և դատաւորի ատեաններու հոն վախ չիկայ. հոն տեսակ տեսակ գոհարներու՝ լայն ու փառաւոր հագուստներու փառասիրութի չիկայ. վերջապէս հոն բան մը չիկայ որ զինքը ցոփութեան շռայլութեան մէջ ձգէ:

Ասանկ սիրտը հանգիստ մտորոնն գիտես թէ գեղեցիկ պայծառ երկինքը փառաւոր ծածք մըն է իր վրան. և իրեն բոլոր փառքը զարգարանքն ու տեսնելու զուարճանալու՝ միանգամայն և դիտելու մտածելու բաները բոլոր տիեզերքին շարժմունքն է, աստղերուն

և մուրրակներուն միակերպ անդադար զարմանալի պտոյտքը, և այն նախախնամութեանը դրած ան գեղեցիկ սքանչելի կարգը:

Թէպէտ և շատ ալ պզտիկ ըլլայ այսպիսւոյն բնակարանը, բայց իր հանգիստ և գոհ սրաին պատճառաւը հոն ինքն ուրախ կը նստի. վասն զի աստիճանով կը նստի, որովհետեւ շատ և աւելորդ բաներու ալ բաղձանք չունի պահելու և զգուշանալու. ուստի և շատ փորձանքէ ալ՝ շատ վախէ ալ ազատ է:

Հասարակ կենաց վիճակն ազատ է բոլորովին զուրիշներն անհանգիստ ընող և մեր հանգստութիւնը խռովող աշխրրքիս ամմէն զբաղանքներէն ալ:

Այսպիսի վիճակիս մէջ մարդս դիւրաւ կը գտնէ երկրնքին ճամբան ալ, զոր իրեն կը բանայ կը ցցընէ ասանկ անխռով և անզբաղ կեանքը. և չէ թէ միայն զայն սիրելի կընէ իրեն, այլ և ապահով: Հեռու է աս ազնուական և երջանիկ վիճակէն ծառայից բազմութեան կարօտութիւնը. հեռու է ցուցամոլութիւնը. հեռու է շատ ստրկի պէտքը, մենծ առուտուրի զբաղանքն ու վաճառականներուն տեսակ տեսակ հոգն ու մտմտուքը:

Միմիլէս անունով Ադրիանոս կայսեր մեծ զօրապետը շատ աշխատալի և զբաղալից կեանք մը անցընելէն ետև, եօթը տարի քաշուեցաւ առանձնացաւ մէկ գեղ մը: Ասանկ առանձնութեամբ եօթը տարի ապրելէն ետև, ինքը բերնովը կը խոստովանէր՝ թէ միայն եօթը տարի ապրեցաւ աշխրրքիս վրայ:

և ուզեց որ մեռնելէն ետև իր գերեզմանին վրայ գրեն այսպէս . Հոս Թագոս-ած է Սիմեոն . Իբէն կեանքն իրաւ շաք Կարինէր Կեանս , Բայց Ինքն Եօթը Կարի Մայն Կարեցաւ :

Թերևս իշխանաց և թագաւորաց սպաւտին մէջ մէկը շատ աւելի բարեկամներ ունենայ քան զքեզ . բազմութիւն սպասաւորներու իր տանը մէջ աւելի քան զքուկդ . ունեցած ստակը շատ աւելի ըլլայ քան ըզքուկինդ , և սպառիւ և փառք և սպառոյ անուններ աւելի ունենայ քան զքեզ : Բայց հոգդ չըլլայ ամենևին թէ ուրիշներն աս սպաւտս և չմնայուն բաներուն մէջ քան զքեզ վեր ըլլան . միայն թէ նայիս որ դուն առաքինութեամբդ վեր ըլլաս , և անով միշտ յաղթող երևնաս , ոտքի տակ առնես աշխրբքիս խաբէութիւններն ու երազները :

Չենոն փիլիսոփան օր մը լսելով որ Թէոփրաստէս փիլիսոփան կը գովէին թէ շատ աշակերտներ ունի , ըսաւ . « Իրաւ որ Թէոփրաստէսին սիրտն աւելի մեծ է քան զիմս , բայց իմ սիրտս աւելի անուշ ձայն ունի » : Նմանապէս՝ թէպէտ և ուրիշներն աւելի փառաւոր սպառուանուններ ունենան քան զքեզ , աւելի ստակ , աւելի երկիրներ , բայց քու կեանքդ միշտ աւելի դեղեցիկ է , վասն զի քաջուած և անզբաղ , առանձնական և անխռով կեանք է , և չափաւոր ապրուստով գոհ :

Այսպիսի վիճակի մէջ գիտես թէ բան մը սրտակա չէ . մանաւանդ կարծես թէ ամէն բան քու ուզածիդ պէս կըլլան : Աս վի-

Ճակիս մէջ տժգոհութիւն մը չիկայ բախտին վրայօքը, քիչ անգամ դիպուած կը սպատահի որ զքեզ խուովէ : Ամմէն քեզի հանդիպածներն ալ այ ձեռքէն եկածին սէս սիրով և ուրախութեամբ կընդունին . և կը նային կը ջանաս որ վիշտ մըն ալ կայ նէ՛ համբերութեամբ քաշես :

Ատենօք խելացի մարդուն մէկն այսպիսի վիճակի մէջ ըլլալով, ասանկ կը զուրցէր . « Թող չիզարմանան անխելք մարդիկ, թէ ես աս վիճակիս մէջ իբր թէ բանի մը պիտանաւորութիւն չունիմ : Ասան զի բոլորովին գոհ եմ ամմէն ունեցած բանովս, չունեցածիս ալ հոգ մը և ետեւ ըլլալ մը չի գար ինծի . և որովհետեւ բաւական է ինծի ունեցած բանս, ամմէն բանն ալ ինծի մեծ կերենայ » :

Ով որ աս մեր ըսած առանձնական հասարակ կեանքը կը վարէ, հանգիստ կեանք կը վարէ, բանէ մը չի վախնար, ուսկից որ ուրիշ վիճակի մէջ ըլլալով կրնար վախնալ : Որոնք որ տանը վարի դատիկոնը (խաթը) կը բնակին նէ, աւելի ապահով են . վերէն վար իյնելու վախը չունին :

Աշխրըքիս ամմէն փառքն ու մեծութիւնն ամմէն ոսկին և ամմէն բարիքը գիտես թէ բան մը չեն երևնար այնպիսի մարդուն, երբոր գոհ և հանգիստ սրտով կը վայելէ ան վիճակը : Աշխրըքիս վրայ եղած ամմէն բանը կէտ մը միայն կերևնայ իրեն . և սակայն մարդիկ աս մէկ կէտը կառնեն կը բաժնեն ու կը բաժնեն մենծ մենծ դաւառներ և իշ

խանութիւններ, թագաւորութիւններ, կայսերութիւններ, և այլն :

Փիլիսոպոս մեծ թագաւորն օր մը պատերազմի մէջ գեախինն ընկաւ . երբոր ոտք ելաւ, դարձաւ տեսաւ իր ընկած մարմնոյն ձեւը չափն որ ելած էր հողուն վրայ, հառաչանք մը հանեց սրաէն և ըսաւ . « Ա՛հ, որչափ պզտիկ է աս գեանիս չափն որ մեզի համար բնութիւնը տուեր է, և սակայն մենք կուզենք բոլոր աշխարք ձեռք ձգել » :

Կան ոմանք աշխրբքիս վրայ որ այնչափ աժգոհ են իրենց հարուստ վիճակին և այնչափ ալ ագահ, որ գիտես թէ Կրասոս մեծ հարուստ թագաւորին ոսկիներն ալ մանաւանդ թէ աշխրբքիս բոլոր ոսկին արծաթն ալ չի կրնար իրենց սիրտը լեցընել, զիրենք գոհ ընել : Բայց չափաւոր և գոհ կեանքի մը մէջ առաքինի և խելացի մարդը գիտես թէ ուրիշ բանի համար չի կրնար ցանկալ ունենալ շատ ոսկիներ՝ բայց եթէ երթալ կամ կարօտելոց բաշխել զանոնք և կամ թէ հասարակաց տեսակ տեսակ հարկաւոր և պիտուական բաներու : Ոսկւոյն արդար ճամբով շահանալուն յաջողոյն ան է . և շատցընելուն վախճանն աս իրեք բանս է . մէկ մը որ հարուստն իր տունը չափաւորապէս հոգայ . երկրորդ որ աղքատաց խեղճութիւնը թեթևցընէ . և երրորդ որ իր ազգը և հայրենիքը պիտանի և օգտակար բաներով զարգարէ և փառաւորէ : Աս իրեք բանն որ ըլլայ, ոսկին իր վախճանին կը հասնի . իսկ ասոնցմէ դուրս՝ հարուստը ճշմարտապէս հարուստ

չէ, այլ իրօք անխելք ազահ մըն է. և թէ որ
 ալ ճշմարիտը լա՛ն կուզես նէ, ամենևին Ա
 բուէոս հարուստ թագաւորին էշն է, որուն
 կոնա՛յը միշտ ոսկուով լեցուն կը տեսնէին
 մարդիկ, բայց շահ մը օգուտ մը անկէց չէին
 տեսներ: Իրաւ է՝ թէ դուն որ հիմա հա-
 րուստ ես, հարստնալուդ համար (ինչպէս
 որ միշտ կը զուրցես) շատ մտմտացեր ես,
 շատ խելք ես բանեցուցեր (միայն թէ անխ-
 րաւութեան ճամբով չըլլայ), շատ քըր-
 տինք ալ թափեր ես, և շատ վտանգներու
 ալ մէջ զքեզ ձգեր ես. ասոնք ամենն ի-
 րաւ են. բայց մեր զուրցածը հիմա ոսկին
 շատցընելուն վրայ չէ, այլ շատցածը խել-
 քով աղէկ բաներու համար բանեցընելուն:
 Աղէկ վիտնաս որ ոչ այնչափ խելացի կը
 ցցընես զքեզ աշխրբքիս ոսկիներդ շատցը-
 նելով, որչափ շատցած ոսկիդ աղէկ բա-
 ներու ծառայեցընելով: Առջինին վրայ կըր-
 նան զուրցել մարդիկ և կը զուրցեն ալ. ատ
 մարդը հարստացաւ, և տասնկ շուտ, ով գի-
 տէ ինչ անիրաւութիւններ, ինչ խաբէու-
 թիւններ բանեցուցեր է. իսկ երկրորդին
 վրայ՝ ուրիշ բան կարող չեն ամենևին զուր-
 ցել, բայց զարմանալ և գովել միայն:

Հասարակ և առանձնական վիճակի մէջ
 մարդս միշտ տէրն է իր անձին. մարդ չիկայ
 որ իրեն հրամայէ, միայն իմաստութեան և
 խելքին կը ջանայ ինքը ծառան ըլլալ. ուս-
 տի և կը վայելէ ան ազատութիւնը, որուն
 վրայ օր մը կը սրարծէր Դիոգինէս առանձ-
 նակեաց փիլիսոփան ու կըսէր. Ընդհանրէ

ան մեծ ինքնագոյան որ Լազարոսիան աշակապիտ
 մէջն է, իր հայն անապետն ինքն էրբոր Փիլիպոս
 պոս Լազարոսն ուղէ։ Իսկ Դիոգենէն անապետն
 ինքն էրբոր ինքն ուղէ։

Իրաւ որ մենծ խենթութիւնն է երբոր
 մարդս միտքը գնէ թէ՛ սպասուլ անվախ և
 հանգիստ չի կրնար ըլլալ, թէ որ մեծ մարդ
 մը չըլլայ։ Քանի քանի ազատութիւններ
 կրնանք ունենալ միջակ և հասարակ վիճա-
 կի մը մէջ, որոնք որ մեզի վտանգաւոր կըր-
 նային ըլլալ իշխանութեան մեծութեան վի-
 ճակի մէջ։

Դուն ատ հասարակ վիճակիդ մէջ կըր-
 նաս սպասուլ քալել ժուռ գալ մինակ ուր
 որ ուզես՝ առանց սուր մը զէնք մը ունենա-
 լու վրաս, առանց վախի, առանց ընկերի,
 առանց սպասաւորներու։ Արնաս երթալ
 դալ, նստիլ ուտել ինչպէս կուզես, երբոր
 կուզես, և մարդ մը վրատ տիրութիւն չի
 կրնար ընել։

Աս ալ պէտքը չէ մոռնանք, թէ որչափ
 աւելի մեծնանք, որչափ աւելի բարձրա-
 նանք, այնչափ ալ աւելի դուրս կը ցաթ-
 կեն կերևնան մեր պակասութիւններն ու մեր
 տկարութիւնները․ ինչպէս որ բարձր տեղ
 նստողն ամմէնուն կերևնայ։ Աս է Քրիստո-
 սի տեսուն մերոյ ըսածը, թէ « Լեռան վրայ
 եղած քաղաքը չի կրնար ծածկուիլ »։

Երևելի և մեծամեծ գործքերու մէջ մըր-
 նողներուն գրեթէ չիկայ օր մը, չիկայ ամե-
 նեկն ժամ մը, որ իրենցն ըլլայ․ ուրեմն
 ինչպէս կրնանք յուսալ հանգիստ և խա-

զաղուծիւն գտնել ան զբաղալից մեծերուն վիճակին մէջ, որուն ամմէն բանը մեզմէ առաջ միշտ գրեթէ անհամար վտանգներու մէջ եղեր է, ատեակ տեսակ փորձանքներու, և գուցէ ցաւալի մահուան ալ:

Աղէկ նայէ դիտէ, երբոր դուն մեծ փառքի և մեծ իշխանութեան որ հասեր ես, շատ անգամ որոնք որ քու վրատ կըզմայլին կը զարմանան և երեսիդ կը խնտան, անոնք ծածուկ սրտերնուն մէջը քու վրատ կը նախանձին:

Հասարակօրէն կը տեսնենք որ փառաց և իշխանութեան հասնողները կը կործանին ան մարդիկներուն ձեռքէն, փորձանքներու կը հանդիպին ան մարդիկներէն, որոնց վրայ որ աւելի ապահով էին, և որոնցմէ քիչ կը վախնային: Պէտքը չէր այսպէս ըլլալ, և սակայն կը տեսնենք որ ասանկ կըլլայ աշխրդքիս մէջ: Մենք ամենևին ապահով չենք, ոչ մեր յայտնի թշնամիներուն կողմանէ, և ոչ մեր ծածուկ բարեկամներուն կողմանէ. մեր բարեկամները, մեր ծառաները, մեր տղգականները, անոնք կելին կը մատնեն զմեզ:

Առաջին բանն որ մեզ կը դիմաւորէ երբոր կուզենք պալատ մը մանել, մեծի մը տուն մտնել, է ծառայ ըլլալը: Եւ որչափ որ աւելի վերնանք և մեծաւորութիւն մը ուրիշներու վրայ ունենանք, այնչափ աւելի անոնց տակը կիյնանք, անոնց գերին կըլլանք:

Անմեղութիւնը տեղ չունի ան փառաւոր

Թագաւորական պալատներու մէջ, ուր որ փառասիրութիւնը պատուասիրութիւնը միշտ կը կռուի կը պատերազմի առաքինութեան հետ :

Գարձիր մէկ մը մտածէ ան ամբոխը շփոթը, ան մարդկանց բազմութիւնն որ մեծերու պալատներուն չորս դին կը պտըտին . մտածէ անոնց տեսակ տեսակ անարգանքը, թուքումունն որ անոնք յանձն կառնեն քանի որ ներս չեն մտած . և նայէ թէ ներս մտնելէն ետև ինչ բաներ ալ անկէջ ետև կը քաշեն : Երջանկութեան և հանգստութեան ճամբան դիւրին բան է . իսկ ան ճամբան որ դէպ 'ի մեծութիւնը դէպ 'ի փառքը կը տանի, գահավէժներով լեցուն և շատ սահուկ ճամբայ է : Եւ թէպէտ և իշխանութեան մեծութեան մէջ կարծես թէ պէտք էինք աւելի խաղաղ և հանգիստ կեանք մը ունենալ, բայց կը տեսնենք որ բանն ասանկ չերթար, հակառակն է :

Ոսկի գաւազանները՝ գոհարներով զարդարուած թագերն ուրիշ բան չեն, բայց էթէ ոսկիէ մէկ շղթայ մը և փառաւոր խեղճութիւն մը : Եւ թէ որ մարդիկ աղէկ մը ճանչնալ հասկընալ ուզէին աս բանս, անատենը կը տեսնէիր որ աշխրբիս վրայ թագաւորութիւններ աւելի կը լլային, քան թէ թագաւորներ աշխարք կառավարելու : Բայց պէտք է որ թագաւորներ ալ ըլլան՝ որոնք որ ան իր տեղը կառավարիչ դրեր է : Բայց դուն աչքդ մի անկեր նայիր միայն թագին փառաւորութիւնը . միտքդ դարձուր մտածէ

ան հաղարումէկ հոգն ու մամտութիւն ալ որ ան թագին հետ կիսւ են : Աչքդ մի դարձըներ մինակ գեղեցիկ կարմիր ծիրանիին վրայ ներս մտիր մտքովդ ինչուան թագաւորաց սիրտը, և կը տեսնես որ շատ անգամ սրբտերնին գիտես թէ արիւնով լեցուած՝ ծիրանիէն աւելի կարմրցած է : Ինչպէս թագը գլխուն չորս դին առեր պատեր է, ասանկ ալ հոգն ու մամտութիւն, անհանգրստութիւնն ու հառաչանքն իրեն հոգին առեր սրաշարեր են : Եւ երբոր կը նայիս կը տեսնես իրեն զարգարուած փառաւոր սահապաններուն խումբը, մէկ մը աչքդ դարձուր նայէ իրեն հաղարումէկ վիշտն ու ասուսպանքն ալ որ պահապաններէն աւելի անպակաս միշտ իր հետն են ուր որ կերթայ :

Մտածէ ներքին վիճակն ան մեծ և երևելի մարդիկներուն, որոնց վրայ ժողովուրդը կը նայի կը զարմանայ. կարծես թէ մէյմէկ մեծամեծ լուսաւոր գիտաւոր աստղեր են, և ուրիշներէն աւելի շատ երջանիկ մարդիկներ կը սեպուին : Բայց դուն խելքով մտածելուդ ժամանակը կը տեսնես կիմանաս որ ան իրենց զբաղանքը, մամտութիւնը, նեղսրբտութիւնը, վախը, հոգը գաղանի մը պէս անգաղար իրենց սիրտը կրծելու ուտելու հետ է :

Մտածէ ան ամմէն երևելի մարդիկներն որ աշխարհիս վրայ եկեր գացեր են, և իրենց մեծ մեծ արդեանցը համար վեր էլեր բարձրացեր են խիստ վերին փառաց և իշխանութեան աստիճանը, և կը տեսնես որ

նոյն ան իրենց արդիւնքը վերջապէս անմեղ պատճառ մը եղեր է իրենց կործանմանը : Կը տեսնես որ անոնցմէ կէսը քշեր աքսորեր են մարդիկ, վասն զի չէին կրնար ինչպէս որ պէտք էր անոնց բարի հատուցումն ընել : կէսն ալ առեր փոխեր են՝ չէ թէ չար մը ընելնուն համար, հասլա վախէն՝ չըլլայ թէ իրենց իշխանութեամբը չար մը ընեն :

Թէպէտ և հոռմայեցիք իրաւ որ շատ պարտրկան էին Ռուդիլիոս անունով իրենց մեծ իշխանին և Կամիլոս անունով իրենց մեծ զօրապետին, սակայն երկուքն ալ իրենց փառաւոր անուանն ու մեծութեան պատճառովը անողորմաբար քշուեցան :

Աթենացիք ալ ատենօք քշեցին դուրս հանեցին իրենց երկրէն չէ թէ միայն անուանի մեծ զօրապետին Միլտիադէսն ու Թէմիստոկլէսը, հասլանաւ նոյն պատիժը տրւին ան բարի մարդիկներուն՝ Փոկիոնին և Արիստիդէսին, որոնց վարքն որ կարգաւորլլաս Պլուտարքոսին մէջ, կրսես թէ ասոնք մեր գիացած մարդիկներէն չեն : այնչափ մեծ բարի օրինակ էին միշտ բարեգործութեան և առաքինութեան իրենց քաղաքացիներուն :

Կը տեսնենք աշխրբքիս վրայ և կը ցաւինք մեծապէս որ բարի բանը համեստ բանը միշտ սիրելի չըլլար : Աշխրբքիս բաները գիտես թէ տարւոյն չորս եղանակին պէս իրենց ժամանակն ունին • և որչափ աւելի բարձր և գերազանց ըլլայ բան մը աշխրբքիս վրայ, այնչափ ալ աւելի ուրիշներուն սատանութիւնը չարութիւնը կը կռուի անոնց դէմ :

Աս բանս միշտ միտքդ պահէ, թէ աղէկ կեանք մը անցընելու տեղը Բարեխառն Գօրի ըստած տեղերն է. այսինքն ուր որ ոչ սաստիկ ցուրտ կը լայ, և ոչ սաստիկ տաք, այլ միջակ :

Թէ որ անքեզի ազատութիւն մը տուեր է որ քու տանդ մէջ գոհ և երջանիկ կեանք մը անցընես, անատենը դուն աս աշխրջքես ամմէն երևելի իշխանութիւնները խեղճով մտածելով կըսես թէ անոնք իբրև թէ մէյմէկ ցանց (թօռ) են երկրիս վրայ ձգած որ թռչուններն որսան . և դուն ատ կեցած պզտի բնակարանիդ մէջ կրնաս զքեզ այնչափ մեծ այնչափ երջանիկ սեպել, որչափ որ մեծն Աղէքսանդր միտքն անանկ դրեր էր թէ բոլոր աշխարքս իբրև թէ մէկ մեծ քաղաք մըն է, և իր զօրքերուն բանակը իբրև թէ անոր չորս դին առած բերդն է :

Արսէր ատենօք փիլիսոփային մէկը . « Թէ պէտ և խիստ վերի աստիճանն ալ հասնիմ աս աշխրջքիս պատուոյ և փառաց, անատենն ալ ես ուրիշ բան մը չեմ, բայց թէ մէկ բեռնակիր մը՝ աշխրջքիս բեռը վերցընելու : Բացատրեմ քեզի իմ ըսածս : Մարդու ազնուական մասը՝ որ է միտքը, քանի որ երկրնքին անսահման տարածութիւն վեր կելլէ կը քալէ, քանի որ հոն կեցած կը նայի կը մտածէ բոլոր տիեզերքը, ան դեղեցիկ մէկմէկու հետ ամմէն բաներուն կապակցութիւնը, անոնց պատճառները, և աստուածային ամենակարողութեան իմաստուն և զարմանալի գործքերը, ասոնք ամմէնը ես աղէկ մը նայելով

մտածելով, ալ անկէց ետև շատ դիւրին բան է որ աս խեղճ ողորմելի աշխրբքիս աքաց (Թէքմէ) մը զարնելով՝ բանի մը տեղ ամենևին չխտեպեմ» :

Փորձն ու պատմութիւնը յայտնապէս մեզի կը սորվեցընէ Թէ աշխրբքիս վրայ հասարակ և միջակ կեանք մը չէ Թէ միայն բաղձալի է, հապա իշխաններու և Թագաւորներու վիճակէն ալ վեր է :

Դիտկղետիանոս ան մեծ կայսրը՝ իր կայսերութիւնը ձգելէն ետև աւելի ասորժանք աւելի հանգստութիւն ունէր սրտին մէջը, երբոր գնաց քաջուեցաւ Սոլոնա անունով քաղաքը և հոն պարտիզպանի մը պէս երկիր կը բանէր, հող կը փորէր, բոյսեր կը տնկէր, քան Թէ երբոր հռոմայեցւոց վրայ մենծ կայսր էր : Ասան զի երբոր Մաքսիմիլիանոս Հերքուլէոսը Թուղթ մը գրեց իրեն որ դառնայ նորէն ձեռք առնէ իրեն կայսերութիւնն որ քսանուերկու տարի փառօք և պատուով ինքն առաջուց կառավարէր էր, ասանկ պատասխան մը գրեց անոր Դիտկղետիանոս. « Թէ որ գուն Սոլոնա քաղաքը գալ կուզես, և հոն դիտել նայիլ Թէ ինչ գեղեցիկ զարմանալի կերպով բնութիւնը հողուն տակէն տեսակ տեսակ բերքը կը բուսցընէ, և հոն տեսնես Թէ ինչպէս իմ ձեռքէս տնկած կաղամբներն ալ առաջ կուգան կը մեծնան, քեզի անատենը կարծեմ բաղձանք մը չէր գար որ գլխուդ վրայ Թագ մը ունենայիր, և ձեռքդ Թագաւորական գաւազան մը » :

Նմանապէս Գիտնեսիոս Սիրակուսայի թագաւորը թէ որ խեղճով մտածէր, աւելի հանգիստ աւելի ասպահով կեանք պէտք էր սեպել երբոր քաշուեցաւ Կորնթոս քաղաքը դնաց, և հոն վարժապետի մը պէս աշկերտներ ժողովէր կարգացընէր կը սորվեցընէր, քան թէ երբոր առաջ բռնաւոր թագաւոր ըլլալով Սիրակուսայ քաղաքը կը կառավարէր :

Ահաւասիկ աս բանս է որ յորդորեց ստիպեց ան Շիպիոն մեծ զօրապետ իշխանը, որ ինքնիրեն իր կամօքն երթայ քաշուի՝ մէկ առանձին տուն մը նստի անտառի մը մէջ Լիթերնոս քաղքին մօտ, որ հոն հանգիստ անցընէ իրեն փառաւոր կենաց մնացորդը :

Որչափ աւելի բարձր են ծառերն, այնչափ ալ աւելի իրենց ծարերը մատղաշ և տկար են. և եկուր նայէ որ նախանձն ալ միշտ բարձր տեղերն աչքը տնկեր՝ զանոնք կուղէ ոտքի տակ առնել :

Թէ որ հասարակ և միջակ վիճակի մէջ մարդուն ոտքը սահի, ձախորդութիւն մը հանգիստի, փնաս մը քաշէ, կարծես թէ միշտ տեղաց մը օգնականութիւն մըն ալ գանկելով, դարձեալ ոտքի վրայ դիւրաւ կելլէ : Այսպէս չէ բարձր տեղէն իյնողներուն :

Աս իրաւ է որ երևելի իշխանութեանց մէջ ոչ ասպահովութիւն կայ և ոչ մխիթարութիւն, ոչ հանգիստ և ոչ գոհ ըլլալ մը : Աս է որ ատենօք մեծ մարդու մը ըսել տրւաւ, եթէ՝ խնդրէի հանգիստ և ոչ գոհ. Բայն թէ յանկեան ոտքէ՝ գիւրս՝ ի յետին. հանգիստ

կենաց մը, կըսէ, ետեւէ ընկայ. բայց տեղ մըն ալ չի գտայ, ինչուան որ առանձին տեղ մը չի քաշուեցայ, գիրք մըն ալ ունենալով ինծի մխիթարանք:

Կըսէ մէկ իմաստուն մը. Կէսը «տանջին», եւ ՚ի մեծանուն համբառոյ փախիւր. Քաշուած կեանք մը սիրէ, կըսէ, և մեծ մեծ անուններէ հեռու կեցիր: Նայէ մտածէ իմաստութեամբ. քանի մարդիկ արդեօք աս մեծ անուններով կրնան ձեռք ձգել ան քաղցրութիւնը, ան մխիթարութիւնն որ դուն ունիս անապեանը՝ երբոր աշխրբքիս զքաղանքներէ և տեսակ տեսակ մտմտութիւններէն քաշուած հեռու ես կեցեր:

Նոր փիլիսոփային մէկը մարդուս միջակ վիճակին լաւութիւնը գովելով ասանկ կը գրէ. « Զքաղալից աշխարքս ինծի համար բանտ մըն է. իսկ իմ անխառով առանձնութիւնս հասարակ վիճակիս մէջ՝ ինծի մեռնելէս առաջ ալ՝ իբրև թէ արքայութի է »:

Աշխրբքիս ամմէն փալիլուն փառքն ու պատիւն որ մարդկանց աչքն իրեն կը քաշէ կը խաբէ, ուրիշ բան չէ, բայց թէ մէկ նկարուած քաշուած գեղեցիկ ամպ մը: Կամ թէ մէկ արևու ժամացոյց մը, որուն աչքերն իս տնկեր կը նայինք, երբոր սրտուոյ փառաց արևը հոն իրեն ճառագայթները զարկեր է, մէկ մըն ալ տեսնես որ կը քալէ կերթայ կանցնի: Կամ թէ մէկ թաարոնի մը խաղ է, որ շուտով վերջ կառնէ կը լմըննայ:

Աս ալ հաստատուն գիտնանք որ երևելի վիճակ մը և փառաւոր կեանք ունենալն այն

պէս չէ որ երկան կեանք և հանգիստ մահ մըն ալ բերէ մեզի, թէ որ բարի վարքը և առաքինութիւնն ու արդարութիւնն ան պատուաւոր վիճակին հետը միշտ մէկտեղ չըլլան: Առողջօրթութիւնն ու նախանձն որ երկու հին դահիճներ են փառաւոր մարդկանց՝ միշտ ետեւին պահոււրտած կեցեր են որ մեր աջողութեանն ու երևելի վիճակին հիմունքը զարնեն և տակնուվրայ ընեն:

Ուրեմն ասդիս անդին նայելու հոգալու չէ, ոչ պատիւ, ոչ փառք, ոչ երևելի վիճակ. դուն միշակ և հասարակ կեանքովդ որ անքեզի տուեր է, ուրախ կեցիր: Հերիք է որ խղճմտանքդ քու պարտքերուդ մէջը մաքուր ըլլայ, մտածմունքդ և խորհուրդներդ բարի ըլլան, և գործքերդ առաքինի, ալ անկէց ետև դուն զքեզ աւելի երջանիկ կրնաս սեպել քան զաշխարհիս մեծ թագաւորները, ինչպէս էին ատենօք Աղեքսանդր կայսրը և Յուլիոս կեսարը:

Դ Ա Ս Ի Ը .

Ի՞նչ վարպետութիւն պէտք է մարդոսս որ իրեն բախտ ճշ ճարէ:

Ամէն մարդ կարող է ըստ բաւականին իրեն բախտ մը գտնել ճարել. բայց շատ մարդիկ կան որ զան ճարելու ժամանակը զիրենք կաւրեն:

Թէ որ աս աշխարհիս մէջ առաջ երթալ

կուզես նէ, առաջ նայիս պիտոր թէ արդեօք ինչ խելք որ անքեզի տուեր է, արդարութեւ կը բանեցընեն ինչպէս որ պէտք է նէ. աս է առաջին հարկաւորը: Իսկ երկրորդ՝ ինչպէս որ առակախօսները կըսեն նէ, նայէ որ՝ Սրբազան Բե՛ն Արամազտն աւ գլխ. Եւնի: (Արամազդը չաստուած հարստութեան, ոսկի ըսել է): Բայց ասիկայ խելքով և բարի անունով կը վաստըկուի: Թէ որ խելք բանեցընել չունիս նէ, գիտնաս որ աշխարհիս վրայ քու առաջ երթալը շատ կուշանայ, և ուզած մեծութեանդ ու բախտին ոչ երբէք կրնաս հասնիլ:

Նայէ ետևէ ընկիր որ մէկ երևելի մարդու մը աչքը մտնես սիրելի ըլլաս. և քան զքու ուժդ աս բանս շատ աւելի զօրաւոր բան մը սեպէ քեզի: Առանց աս բանիս գիտենալ քու կը նմանիս. նման ես ան մարդուն որ՝ առանց ձեռքը ամուր և երկան գաւազան մը ունենալու կուզէ մէկ լայն ու խոր փոսէ մը անցնիլ երթալ: Խելք ունեցող մարդիկ աղէկ գիտեն որ շատ անգամ արդիւնաւոր մարդ մը մեծութեան մը հասնելու համար՝ կը պարտաւորի ելլել պտըտիլ երկան ճամբաներ ընել, երբօր մեծ երևելի մարդ մը իրեն կունակ չունի նէ:

Կուզես մենծ մարդիկներուն պաշտպանութիւնն ունենալ՝ կունակ մը գտնել, օրինակով մը զուրցեմ. պէտք է քեզի սրախաղութեան արուեստին մէջ շատ վարպետ ըլլալ: Այսին զի ան մարդն անոնց սիրտը կը շահի և անոնց աչքը կը մտնէ որն որ աչքա-

բացուածք դիտելով գիտնալով անոնց բար-
քը բնաւորութիւնը՝ ատեն կըլլայ որ անոնց
աջ կողմը կը շարժէ, և ատեն կըլլայ որ ձախ
կողմը կը շարժէ. իսկ ով որ միայն մէկ կող-
մը շարժելը գիտէ՝ թէպէտ և շուտ և յաջո-
ղակուածեամբ ալ շարժէ՝ այնպիսին պարասպ
կելէ :

Թէ որ պիտանաւորութիւն ունիս մեն-
ծերուն աչքը մտնելու որ շնորք մը գտնես,
պէտք է որ անձամբդ երևնալէն առաջ՝ ձայն
մը համբաւ մը ելլէ քու արժանաւորու-
թեանցդ և արդեանցդ վրայ: Աս ճամբովս
դուն զքեզ ցոյց տալէն առաջ սիրելի և ցան-
կալի կընես, ու մեծ օգուտ ալ կընես քե-
զի. վասն զի վերջը անձամբդ զքեզ երևցը-
նելով՝ մէկէնիմէկ անատենը բաւականա-
պէս շնորք և հատուցմունք մը կը գտնես ա-
նոնցմէ:

Բախտդ գտնելու միանգամայն և մենծցը-
նելու համար գիտնաս որ աս խոհեմութիւն-
ները պիտոր բանեցընես՝ որ սզտի բաներ
չեն. այսինքն՝ նախ զուրցելու բաներդ կար-
գի մէջ դնես, և արտաքին կերպով մըն ալ
զարգարես սիրելի ընես. երկրորդ ամմէն-
մէկ մարդուն խառնուածքն աղէկ մը զատես
ճանչնաս. երրորդ մարդկանց անտարբեր
բարքին և բնաւորութեանն զքեզ յարմար-
ցընես. չորրորդ աղէկ դիտես նայիս և դի-
սուկ ժամանակը ձեռքէ չիփախցընես. հին-
գերորդ խոհեմութեամբ աչքաբացուածեամբ
քու կողմանէդ ալ առիթներ գտնես տաս :
Ամմէն ըսածնիս գեղեցիկ միջոցներ են, ու

րով գրեթէ քու ամմէն ուղածիդ ծարը կըր-
նաս հասնիլ :

Կան մարդիկ որ ետեէ ընկած իրենց բախ-
տը ճարելու ատենը՝ իրաւ է թէ աղէկ կը
դիտեն կը ճանչնան մարդկանց ինչ ըլլալը ,
բայց գործքերուն ինչ ըլլալը չեն գիտեր :
Կան մարդիկ ալ որ շատ վարպետութեամբ
կը ճանչնան գիտեն կանոններն և սիղբունք-
ներն աղէկ դաս առեր են , բայց չեն գիտեր
ժամանակը՝ որ ատեն զանոնք սէտք է գոր-
ծածել որ ձեռք զարկած գործքերնին կա-
րենան առաջ տանել , և գեղեցիկ առիթներ
ճարեն դուրս հանեն :

Կան ուրիշներ ալ որ իրենց մարդահա-
ճութեամբն ու շողօքորթութեամբը՝ (որ
գիտես թէ հիմա շատ գործածելի նորելուք
թրուեստ մը եղեր է) , բարձրացեր մեն-
ծութեան հասեր են , և ամմէն ուղածնին
առաջ տարեր են առանց մէկ վտանգի մը
մէջ իյնելու : Բայց գիտենք ճշմարիտ , և դու
գիտնաս հաստատուն որ մարդահաճոյ շո-
ղօքորթները մարդու ընկերութեան ժան-
տախան են , և ըստ մարդկային ազգի մեծ
ձախորդութիւն , միանգամայն և մեծ անար-
գութիւն են :

Մեր առաջ երթալուն և մեծնալուն մեծա-
մեծ օգուտներ կընէ մեր վարմունքին մէջ
հեզ և խոնարհ և անուշ ըլլալը , բայց միան-
գամայն և մեր վիճակին պատիւը պահելը :
Հռոմայեցւոց մեծ ճարտասանին խօսքն է՝
որ կըսէ . խոհեմութեան յապուի է աս Բանս , որ
մարդս շնայ մարդկանց սիրտը շահել իրեն + ա-

չէլ, և իր պիպանաւորութեանցը համար ըստ ժամանակին գործածել:

Որչափ հարկաւոր է վարպետութիւն բանեցընելոյ որ քու գործքերդ կատարեալ և ճշմարիտ գովելի ընես, այնչափ ալ հարկաւոր է քեզի որ վարպետ ըլլաս քու անկատարութիւններդ և սակսութիւններդ շիտկելու վերցընելու:

Մարդուս բախտին բալլիքը իր ձեռքն է:

Ով որ կուզէ իրեն բախտ գտնել ճարել, պէտք է աչքը բանալ՝ խելքը բանեցընել, որ աղէկ և շիտակ ճանչնայ բուն ան բաներն որ կրնան զինքն իր ուզած վախճանին հասցընել: Վասն զի կան ոմանք որ գործք տեսնելու ժամանակը միայն դրսուանց գեղեցիկ երեցած բաները կը վերադասեն քան զան բաներն որ բուն աղէկ և հաստատուն բաներն են:

Անանկ մը կարգի և չափու մէջ դիր քու բաներդ որ չըլլայ թէ զքեզ նենգաւոր և խորամանկ մարդու մը տեղ դնեն: Վամ չար և կամ անխելք մարդկանց զուրցածն է, թէ Առանցասանկ ըլլալու մանաւանդ ասորուան օրս՝ մարդս չի կրնար իր հացը գտնել: Սուտ է՝ վասն զի ոչ երբէք տեսնուեր է որ խաբէութիւն չընող մարդն անթութենէ մեռած ըլլայ:

Շատ լաւ է քեզի և աւելի դիւրաւ բախտդ կը գտնես, թէ որ զքեզ աչքաբաց և խորագէտ մարդ մը ճանչնան՝ որ բարի է, քան թէ խորամանկ և խաբեբայ, որ չար է: Վասն զի խաբեբան՝ թէ որ անգամ մը կամ եր-

կու խարեց և բան մը ձեռք ձգեց, վերջը շատ չանցնիր շուտով կը խայտառակի և բոլորովին զինքը կը կործանէ. իսկ արդար և աչքաբաց մարդը՝ միշտ հաստատուն կը մնայ:

Գործքի մը վրայ՝ պաշտօնի մը վրայ դրին զքեզ, գիտնաս որ քու առջի անգամի աղէկ բռնած ճամբադ կարող է ցոյց տալ քու արդիւնքդ, և քու համարմունքդ ու քու ինչ ըլլալդ իմացընէլ բոլոր աշխարքի: Այնպէս էտե ինչ բան որ ջանաս ընելու, առջի ընդունած հատուցումէդ աւելի մեծ վարձքի մի սպասեր:

Ամէն ատեն ամէն առիթներու մէջ որ ուզենաս քու բախող աճեցընել և կատարելագործել աւելի շահաւոր կերպով մը որ չափ որ կարելի է, պէտք է քեզի որ բարի և առաքինի կեանքիդ հետը միշտ մէկ վար պետութիւն մը մէկ ճարպիկութիւն մըն ալ բանեցընես: Ասն զի առաքինութիւնն որ ծածուկ մնացեր է և չէ յայտնուած, նման է ամենակն ան բանին որ դեռ մարդիկ չեն գտեր՝ ուստի և չեն ալ գիտեր:

Երբոր կը տեսնես որ յաջող է քեզի հովը, ատեն մանցըներ, մէկէն բաց առաքասող. և երբոր կը տեսնես որ ջուրը շտայեր է կը վազէ, մի կենար՝ դուն ալ ետեկն գնա: Ասն զի թէ որ բախտին կենաս սպասես, ինչպէս մեզմէ առջիններն որ զան կորուսին, այսպէս մենք ալ նոյն վտանգի մէջ կիյնանք:

Ըսենք թէ ծովու ճամբան ես, թէ որ ջրերուն ալիքներուն բռնութեանը դէմ գնե-

լու վարպետութիւն չունիս, հազիւ մէկ աւստահով նաւահանգիստ մը կրնաս հասնիլ: Աղէկ գիտնաս որ մեծութեան հասցընելու ճամբուն մէջը անսպական դժուարութիւններ դէմդ պիտոր ելեն: Ետ մի կենար, նայէ ջանա որ դուն ամմէն թելին դպչիս զարնես՝ որն որ անուշ երաժշտութիւն մը (մուղիքա մը) կրնայ ձեռացընել. և աս ճամբով քու անձիդ շահը դիւրացընել և առաջ տանիլ:

Պէտք է քեզի որ արթուն և զգաստ միտք մը ունենաս և խորը մտնող խելք մը. վասն զի խորը մտնող խելքը որպէս թէ պատգամ մը վճիռ մը կուտայ տարակուսական բաներու մէջ. և որպէս թէ մէ՛ ռոպի Լեւ ճըն է Լաբի-բի-Լո-ի մէջ: Լաբի-բի-Լո-ի ըսածնիս, ծուռումուռ հազարումէկ ճամբաներով շինած կլոր տեղ մըն է, որ մէջը մտնողը թէ որ ճամբաները չիգիտանայ, կը մոլորի կը կորսուի. ուստի ատենօք մէկը Լեւ ճըն շան կապելով ճամբաներուն՝ անկէց դուրս ելաւ խալըսեցաւ. և աս բանս վերջը առակ մը եղաւ:

Գործքի մէջ ճարպիկ և շուտ ըլլալը՝ մարդուն առաջ երթալուն շատ օգուտ կընէ: Իշխանները և մեծաւորները՝ մանաւանդ ան մարդիկները ձեռք կուղեն առնել՝ որ աւելի ճարպիկ են և շուտ, քան թէ որոնք շատ խոր մտածող են կամ շատ փորձ մարդիկ:

Մէկ մարդուն խենթութիւնը մէկալ մարդուն բախտն է. և մարդ չիկայ որ այնպէս շուտով երջանիկ և բախտաւոր ըլլայ, ինչպէս երբոր նայի դիտէ ուրիշներուն սխալ մտնիքը սպակտութիւնը:

Հասարակօրէն խօսելով կը տեսնենք որ մէկին բախտը մէկաւրին աւերակներուն վրայ կը շինուի . և երբոր ծառ մը խնելու վրայ է , կը տեսնես որ անատենը ասդիէն անդիէն ամմէնքը հոն կը թափին կը վազեն որ անկէց իրենց շահ մը քաշեն :

Արնայիս կը դիտես աս աշխրբիս բնական կարգը , որ միշտ բան մը կաւրուի և ետակէն ալ բան մը կը ծնանի : Եւ շատ մարդիկ կան որ իրենց բախտը շիներ են ուրիշներուն կործանման ժամանակը . բայց թէ որ ասոնք ետեւ ընկեր են զուրիշները կործանել որ զիրենք կանգնեն , փորձիւ գիտենք ամմէնքս ալ որ անանկները ոտքի վրայ երկան չեն կրնար կենալ . այլ թէ անոնք ատաւաններն և թէ մարդու դատաստանէն հատուցումն շուտով կը գտնեն , և անանկ չարաչար կը կործանին որ անկէց ետեւ ալ ոտք ելլելիք չունին : Ուրեմն մեր ըսելիքն աս է որ դուն ուրիշներուն կործանուելէն խրատ առնես , աչքդ բանաս որ ունեցած բախտդ խելքով պահես , կամ թէ չունեցածդ ձեռք ձգես , աղէկի խելքդ բանեցրնելով առանց ուրիշի վնասելու :

Աշխրբիս վրայ առաջ երթալ կուզես նէ , պէտքը չէ որ բաւական սեպես քեզի՝ որ երթաս միայն բախտին դրան դիմացը կենաս սպասես՝ ինչուան որ բացուի : Աս երկու բանս հարկաւոր միջոցներ են մեծութեան հասնելու . մէկ դեղեցիկ յանդգնութեամբ առաջ նետուիլ մը , և աչքաբացութիւն վարպետութիւն առաքինի կեանք մը :

Բաւական չէ մարդուս արդիւնք ունենալն և առաքինի ըլլալը, հապա հարկաւոր է նաև դիտնալ՝ թէ ինչպէս պէտք է խոհեմութեամբ շարժիլ կառավարուիլ ըստ տեղւոյն :

Քիչ անգամ կը տեսնես որ վառք պատիւնու պաշտօններու հասնելը՝ հատուցումն ըլլայ առաքինութեան. և շատ անգամ կը հանդիպի որ ատ բաները կըքէ մը և շահէ մը առաջ կուգան :

Թէպէտ և առաքինութիւնը պէտք էր իբրև հաստատուն վայրէջան գիւժ ըլլալ մեր ձեռքը՝ պատուաւոր աստիճաններու և վիճակի հասնելու, և խելքով բանեցուցած պաշտօննիս օրէ օր պէտք էր մեր արդիւնքը իրաւամբք շատցընել և մեզ արդիւնաւոր ընել, բայց սակայն աշխրբքիս վրայ շատ անգամ կը տեսնենք որ աւելի խելք աւելի արդիւնք ունեցողները դիտմամբ և կամօք կը նուաճին տակ կառնուին : Եւ այսպէս աւելի առաքինի և աւելի կատարեալ մարդկանց ան բանը կը հանդիպի՝ ինչ որ առակը կը պատմէ Պլուտարքոսեան ըսած Թուչունին վրայ, թէ աս Թուչունը միշտ կտցէր կը ծեծէր կաղին ուտող մէկ Թուչուն մը, վախնալով չըլլայ թէ ատեն դայ՝ անիկայ մեծնայ արծիւ ըլլայ :

Թէ որ աս աշխրբքիս վրայ կը բաղձաս բանի մը հասնելու, քեզի խորհուրդ չեն տար խելացիներն որ երթաս չափազանց գերազանց կատարելութեան մը ետևէ իյնաս. և ոչ աշխատիս ջանաս զքեզ չափա-

զանց իմաստուն մը՝ կամ չափազանց կարգացող մը երևցընես : Ասան զի դիտեր նայեր են իմաստուններն որ չափազանց կարգացողութիւն երբեմն արգելք կըլլայ միտքը դրած բանին հասնելու . և փորձիւ ալ տեսեր ենք որ հասարակ խելք մը և հասարակ յաջողակութիւն մը ունեցողները՝ քիչ մը խելքերնին բանեցընելով և կարգի չափու մեջ դնելով բաներնին , զարմանալի կերպով առաջացմունք ունեցեր են աշխրբիս վրայ :

Գիտնաս որ աշխարքս առաքինութիւնն ու արդիւնքը այնչափ բանի մը տեղ կը սեպէ , որչափ որ անոնց ինքը պիտանաւորութիւն ունի : Բայց 'ի վերայ այսր ամենայնի՛սս ճշմարտութիւնն ալ գիտցիր հաստատուն , որ մէկ տէրութեան մեջ չիկայ այնչափ աւելի վտանգաւոր բան մը՝ ինչպէս տգիտութիւն մը , որ միանգամայն ձեռքը սուր մը և իշխանութիւն մը ունենայ :

Հասարակ խելք ունեցողներն և մեծ մեծ պաշտօններու քիչ յարմարութիւն ունեցող մարդիկները գիտես որուն նման են . նման են կարճ ու պզտիկ արձաններու՝ որ մեծ և բարձր խարխսիներու վրայ մէկը դրած ըլլայ , որպէս զի տեսնողներուն աչքէն քիչ մը կարենայ խաբխրբել անոնց պզտիկութիւնը : Բայց ընդ հակառակն կը տեսնես որ իմաստուն մարդ մը որ մեծ պաշտօնի մը վրայ դրած ըլլայ՝ նման մէկ մեծ գեղեցիկ մոլորակ աստղի մը երկրնքի վրայ կեցած , գիտես թէ իր առաքինութեան և իր խելացութեան ճառագայթը լուսաւորութիւնը բո-

լոր Թագաւորութեանը կը տարածէ կուտայ :

Բայց հանգիստ կեցիր, մի խռովիր • Թէ որ դուն գիտնական կարգացող ես, ապահով կեցիր որ Թէ շուտ Թէ ուշ՝ միշտ օր մը պիտոր ճանչցուիս, և քեզ բանի պիտոր բերեն : Բախտը շատ առատաձեռնութեամբ մը երբեմն հատուցմունք կընէ համբերութեամբ իրեն սպասող մարդկանց :

Թէ որ համբաւ մը անուն մը ելեր է վերատ Թէ առաքինի ես՝ իմաստուն ես, զգոյշ կեցիր՝ միշտ մի երևնար • քաշուէ որ ագէտ մարդկանց նախանձէն խալըսիս : Խոյս ասոյն իմաստունն ՚ի կենսիցոսնէնէ խոթանին • Խեղացի մարդը, կըսէ, պէտք է որ հասարակ ժողովրդին հետ ստէպ վարուելէն փախչի :

Թէ որ մէկն ամմէն օր իր գեղեցիկ կատարելութիւններն ուղէ երեցընել, գիտնայ որ իր արդիւնքը կը կորսնցընէ : Ուստի իմաստուն մարդը պէտք է որ մէկ պատուաւոր տեղ մը քաշուի նստի, և միտքը հաստատուն դնէ՝ Թէ ատանկ քաշուին իրեն այնչափ փառք կը բերէ, որչափ որ երբոր կտրիճ զօրավար մը դուրս ելլելով զինքն աշխարհի ցընելով՝ մեծ քաջութիւններ ընէր պատերազմի մէջ :

Գ Ա Ս Ի Թ .

Առաջին գլուխ :

Երբոր բանի մը ձեռք պիտի զարնես, նայէ առաջ մտածէ քու ուժդ և կարողութիւնդ . ետքը դիտէ քննէ ձեռք զարնելու բանդ . իսկ վերջը նայէ ճանչցիր ան անձն որ հետը բան պիտի տեսնես : Ձեռք զարնելու բանդ առ դիր կշեռքի մէջ քու կարողութեանդ հետ մէկտեղ, և տես թէ երկուքը մէկմէկու հետ ինչպէս են . արդեօք կատարեալ կերպով մը հաւասար կուգան . և ՚ի վեր քան զամենայն մտածէ նայէ ինչպիսի վախճան կրնայ ունենալ առ բանդ . և թէ՛ առ վախճանիդ հասնելու որ միջոցներն են աւելի յարմար և պատշաճաւոր :

Մեծ անխոհեմութիւն է թէ որ մէկը պատրաստուի արծիւի պէս թռչիլ մը թռուչիլ, երբոր կը տեսնէ որ իր ունեցած թևերը պզտի թռչունի թևերէն վար չեն մնար :

Մտածէ ան խելացի խօսքը . Առ ինչ ուրեւոր են ուս, և ուրեւ բառնալ հրաժարեացին : Գեղեցիկ առած մըն է . կուզէ ըսել . Նայէ թէ կունակդ որ բանը կրնայ վերցընել, և որ բանը վերցընելէն ետ կը քաշուի :

Նայէ զգոյշ կեցիր, քեզմէ վեր բաներու ձեռք չիզարնես . վախցիր՝ չըլլայ թէ Թաղէս փիլիսոփային դիպուածը քեզ ալ հանդիպի . առ փիլիսոփան որ մը երթալիսի՛ ա .

չուրները վեր վերցրնելով գէպ 'ի երկինքը՝ երբոր աստղերը կուզէր նայիլ դիտել, ընկաւ չարաչար և զինքը փոսի մը մէջ գտաւ :

Երբոր բանի մը ձեռք զարնելէն առաջ վերի գրածները չիպահէնք, ետեանց մէկէն մեր վրայ նախատինք ու թուքումուր լսելու պատրաստ սպասենք պիտոր : Աս է Քրիստոսի տեանն մերոյ ըսածը . « Երբոր պատերազմը կուզես բանալ, առաջ քու ուժդ չափէ . երբոր տուն մը կուզես շինել, առաջ քու ծախքդ համրէ որ չըլլայ թէ ամմէն տեսնողներն սկսին վրատ խնտալ և ըսել . Այ՛ս այդ սխալ շինել, և ոչ կարաց կապուել :

Երբոր պատրաստուերես երևելի գործքի մը ձեռք զարնել, նայէ որ ուրիշ մարդ մըն ալ քեզի ընկեր առնես . աս ընկերդ քեզ կարող է պահել պաշտպանել ան չարիքներէն ու ձախորդութիւններէն՝ որ բոլորը մէկէն կրնար քու վրատ իյնալ . և դուն ասանկով միայն մէկ մասն ան մնասներուն կը քաշես : Միշտ կը տեսնես որ վարպետ բըժիշկ մը երբոր իր հիւանդը չի կրնար ընդնոցրնել, կը նայի որ ուրիշ բժիշկ մըն ալ իրեն օգնութիւն կանչէ . ասոր օճակը անուն կուտան, այսինքն խորհուրդ . բայց ինքն աս անուանս շքովը կը խալըսէ զինքը հիւանդին ազգականներուն ձեռքէն և վրան խօսելէն : Ով որ մինակ երևելի գործք մը իր վրան կառնէ նէ, գիտնայ որ բոլոր նախանձն ալ բոլոր խօսիչներն ալ մինակ քաշել յանձն պիտոր առնէ :

Թէ որ ձեռք զարկած գործքդ կուզես

պուլիս հանել, պէտք է որ միայն բանակա-
նութիւնն ու խելքը վերակացու ըլլան քու
ամմէն գործողութեանդ մէջը: Գործքերուն
մէջն ըրած սխալմունքները՝ մարդուս ան-
խելքութեանը նշանն են: Խենթերն ինչո՞ւ
խելճ՝ ողորմելի են. վասն զի ամենևին մտ-
մտալ մը չունին: Մարդիկ իրենց անխել-
քութեամբը՝ դիպուածն ու ձախորդութիւն
եղածէն աւելի կը մեծցընեն, և անոնց ուժը
կարողութիւնն աւելի կը շատցընեն: Նա-
խազգուշութիւնն ու հեռուանց տեսնելը՝
խոհեմութեան աջ կողմի աչքն է:

Խենթերուն առաջնորդը կարծիքն է. իսկ
խմաստուններուն առաջնորդը բանականու-
թիւնն է: Աս բանականութիւնն աս խելք
բանեցընելը՝ գործողութեանց մէջ հանդի-
պելու ձախորդութիւններն առաջուց կը
տեսնէ կըզգուշանայ. և իր թւերովն իբր
թէ գրկէ կը պահէ խմաստունները, որոնք
իր ետեւէն երթալով կըսկսին փնտրուել աս
ձախորդութեանց յարմար և պատշաճաւոր
դեղերն ու միջոցները:

Երբոր բանի մը ձեռք զարկիր նախատե-
սութեամբ, նայէ որ սրտի քաջութեամբ
աս բանին պարապիս: Ասն զի տարակու-
սին ու կասկածոտութիւնը վախ կը բերէ. և
վախը բանին ասպահովութիւնը կը կորսըն-
ցընէ:

Մաքիդ մէջը բան մը ողջաձև ընելուդ ժա-
մանակը մի չափազանց արտորար. մեծ ող-
ջաձևներու համար մեծ ուշադրութիւն ալ
պէտք է. և թող տուր որ վրան ժամանակ

անցնի՝ որ աղէկ մը անոնք հասունանան . թէ որ ասանկ չընես , գիտնաս որ պտուղ մը չեն բերեր : Օր մը աղուէսը կը յանդիմանէր՝ երեսը կուտար էգ առիւծի մը՝ թէ աս ի՞նչ տնանալ է , ի՞նչ ատանկ ուշ կը ծնանիս : Պատասխան տուաւ առիւծը . Ի՞նչ է ըստդ . Բայց ի՞նչ ծնածս առիւծ է :

Դժուարին գործողութեանց մէջ պէտքը չէ որ ցանկելուդ պէս կենաս սպասես որ պտուղն ալ մէկէն քաղես . պէտք է զանոնք առաջուց աղէկ մը կարգի մէջ դնել պատրաստել , և վերջն անոնց հասուն պտուղները վայելել :

Երբոր երևելի գործքի մը կուգես ձեռք զարնել , զգոյշ կեցիր՝ իբրև թէ ձեռքդ փող մը (պօռու մը) առած մի չալեր մի ձայն տար որ ուրիշներն ալ գիտնան ատ գործքդ :

Որ բանն որ կը հռչակուի դուրս կելլէ , գիտնաս որ շատ դատաստաններու շատ խօսեցներու տակ կիյնայ . և թէ որ չիյաջողի գլուխ չէլլէ , ծիծաղելի կըլլայ : Ծածուկ պահելը գեղեցիկ միջոց մըն է բանը գլուխ հանելու , ոչ միայն մեծ բաներու մէջ , այլ և միջակ բաներու : Աս ծածուկ պահելը կախ կը բռնէ զմարդիկ , աղէկ ուշադրութեամբ մը սպասել կուտայ բանին , կարծել կուտայ անոնց՝ թէ արդեօք ի՞նչ խորին խորհուրդ կայ ատ բանին մէջ , համարմունք կուտայ բանին , և փառք կը բերէ ան մարդուն որ ուզեց և կրցաւ ծածուկ պահել և անանկ գլուխ հանել :

Նայէ ամենակին բանի մը ձեռք չի զարնես՝

Թէ որ արդար բան չէ, և գլուխ հանելու աչքդ չի կտրեր: Ասան զի անիրաւ բանը գլուխ հանելով վերջը որչափ որ պիտոր ցաւիս նէ, այնչափ ալ աչքդ չիկտրած բանէն պարապ ելլելով պիտոր ամբնաս:

Կան մարդիկ որ խաղի թուղթը խառնել շատ աղէկ դիտեն, բայց թուղթ խաղալ չեն գիտեր: Կան մարդիկ ալ որ գործք մը տեսնելու շատ վարպետ են, բայց խորհուրդ տալու յարմար չեն: Կան ալ որ վարպետ են խորհուրդ տալու, բայց ՚ի գործ դնել չեն գիտեր: Պէտք է ուրեմն որ յարմար անձինք ընտրէ մարդս իր գործքերն առաջ տանելու համար:

Գիտնաս որ աղէկ չէ գործք մը ընելու ժամանակդ միշտ մի և նոյն մարդը ձեռք առնես, կամ թէ մի և նոյն կերպը՝ որպէս զի հետերնին որ բան պիտի տեսնես՝ չիդիտեն չիմանան բռնած ճամբագ. չըլլայ թէ արգելք մը դնեն քու գործքերուդ: Թռչուն մը որ ասդիս անդին անկանսն կերպով կը թռչրաի, աւելի դժուար է զարնելը քան զան թռչունն որ միակերպ մէկ դժի վրայ կը թռչի:

Իմաստուն մարդը միշտ մի և նոյն ճամբուն վրայ չի քալեր, միշտ մի և նոյն կերպով չի վարուիր. հասաւ ինչպէս որ գործքին դիպուածները կը պահանջէ նէ՝ ինքն ալ անանկ կը շարժի, և կը փոխէ խոհեմու թեամբ ըստ ժամանակին և ըստ տեղոյն ուր որ կը գտնուի:

Աղէկ գիտնաս որ մեծ խոհեմութիւն է

յարմար ժամանակը դիտել ձեռք առնել
գործքերդ առաջ տանելու համար: Ասան
զի ատ գործքերը շատ պարագաներէ կա-
խուամն ունին. և նոյն բանն որ աս ժամա-
նակիս մէջ կրնայ աղէկ կերպով գլուխ ել-
լել, կը տեսնես որ մէկալ ժամանակին մէջ
անպիտան վերջ մը կուսենայ:

Ինչպէս պատերազմն առաջ տանողն ու
պատերազմին չափը ստակն է, ասանկ ալ
գործքն առաջ տանողն ու գործքին չափ տը-
ւողը ժամանակն է: Երբոր պէտք եղած ա-
տենը զանի ձեռք չես առներ, քիչ անգամ
գործքերդ գլուխ կելլեն. և գիտնաս որ դէմդ
ելած յարմար առիթներն ուշացրնել չըլլար:

Ժամանակն է որ իր հետը կը բերէ յար-
մար ժամը և գործքերուդ գեղեցիկ առիթ-
ները: Թէ որ զանոնք ձեռքէ փախցրնես,
անկէց ետև ամմէն ողջաձեներդ ու մտած-
մունքներդ պարապ կելլեն կոչընչանան:

Երբոր մարդու մը կը մօտիկնաս բանդ
տեսնելու համար, առաջ պէտք է որ անոր
ինչ բնութեան տէր ըլլալը ճանչնաս, վերջը
անոր երակը բռնես նայիս. անկէց ետև նայէ
որ կիրքն աւելի կը տիրէ իրեն, այսինքն
է՛ նայէ որ խոհեմութեամբ և արդարու-
թեամբ իր տկար կողմէն բռնես. և կրնաս
անատենն ուղած բանդ տեսնել:

Մեծ տարբերութիւն կայ մարդ ճանչնա-
լու և բան մը ճանչնալու մէջը: Մեծ օգուտ
է դիտել զանազանել մարդկանց ինչ խելքի
և ինչ բնաւորութեան տէր ըլլալը: Խիստ
աղէկ ճամբան զանոնք ճանչնալու ան է որ

նայիս դիտես նախ իրենց բնական խառնուածքը, և երկրորդ իրենց դիտաւորութիւնը վախճանը: Առջինովը կը ճանչցուին որոնք որ տկար են. իսկ երկրորդովը կըրնաս խելքդ բանեցընել անոնց վրայ՝ որոնք որ իմաստուն են:

Խելքով զուրցած խօսք է. Բան է դասարանը. այսինքն է՝ խօսիլը սրտին թարգմանն է, մարդուս սրտին ինչ ըլլալը կիմացընէ: Աս է Քրիստոսի տեսան մերոյ զուրցածը. Իսկ ինչպէս որ իսկ իսկ իսկ:

Թէպէտ և բերնէ ելած խօսքը դիտես թէ երբեմն բժիշկներէն տուած պարապ ջրերու պէս բան մըն է, այսինքն շողոքորթութեամբ լեցուն է և անստոյգ բան մը, սակայն բերնէ ելած խօսքը զանց առնել պէտքը չէ. այլ դիտել՝ երբոր կը տեսնես որ աս խօսքերը մասնաւոր կերպով մը և կըքով մը մարդուս բերնէն դուրս կելեն:

Երբոր բանի մը համար մարդու մը կը մօտիկնաս, նայէ որ անատենը շատ խոհեմ և շատ զգոյշ ըլլաս: Ասիկայ անանկ բալլեք մըն է որ կը բանաս կը մանես ներս՝ ծածուկները կրնաս իմանալ: Թէ որ ասանկ չըլլաս, առուտուր մը մարդու հետ՝ ինչպէս որ պէտք է՝ չես կրնար ընել:

Երբոր մարդէ մը շնորք մը պիտի խընդրես, խնդրելուդ ժամանակը նայէ աղէկ գննէ անոր երեսը, և թէ ինչ կերպով շարժմունք կընէ: Աս ճամբով գուն անոր սրտին մէջի եղածը կրնաս հասկընալ, և ասիկայ քեզ առաջնորդ կառավար կըլլայ քու գործքերուդ մէջ:

Խեղացիութեամբ մեծ նշան է երբեմն տգէտ երևցընել զինքը : Ժամանակ կայ, զխաղաճ կայ, որուն մէջը մեծ և կատարեալ գիտութիւնն ան է՝ երբոր մէկը զինքն անանկ կը ցցընէ թէ ամենեկին բան մը չի գիտեր :

ԴԱՍ Լ.

Չար քաղաքականութեան (այսինքն սոսք թօլի-
դիստի) երեսն ընկնող ճարտան ինչ ընկալ
իւրեանայ :

Աշխարհս գիտես թէ ամէն օր տարբեր տարբեր լաթեր վրան կառնէ կը հագնի. և այնչափ տեսակ տեսակ զիմակներ (մասխարաներ) կառնէ կը գործածէ որ զինքը ճանչնալու իմանալու համար պէտք է մարդուս մենծ խելք և խոհեմութիւն ունենալ, և շատ խորագէտ ըլլալ :

Ասորուան օրս աշխարհիս վրայ աւելի աչքաբացութիւն, աւելի զգուշութիւն, աւելի խելք պէտք է մէկն իմաստուն ըլլալու համար, որ հին ատենն այնչափ պէտքը չէր եօթն իմաստուն ըլլալու համար : Ատենօք բոլոր Յունաց աշխարհին մէջ միայն եօթն իմաստուն կը գանուէին, իսկ հիմակուան ատենս հազիւ թէ այնչափ թուով միամիտներ կրնաս գտնել բոլոր մէկ ազգի մը մէջ :

Ճշմարիտ և բարի քաղաքական (փօլի-
լիդիք) մարդուն պէտք է որ Սամիսոնին նմանի. աս երևելի մարդուն ուժը՝ ինչպէս

որ աստուածաշունչը կըսէ՝ իր ձեռքին իր բազուկներուն վրայ չէր, հասա բոլոր ուժը գլխուն վրան էր:

Գանք հիմա սուտ և չար փօշիղիքա ունեցող մարդուն բուն պատկերքը քեզի քաշել ցցընել որ իմանաս և զգուշանաս: Այս պիտի մարգս շատ դիւրին կերպով մը և մէկէնիմէկ առանց դժուարութեան պզտի շընորքներ և պզտի ծառայութիւններ կընէ ուրիշի, և բոլորովին պատրաստ է որ քաղաքավարական խօսքերով և յարգութեամբ վարուի ուրիշի հետ. ասոնք ընելով միանգամայն ետևէ կիյնայ կը ջանայ որ իր վրայ վստահութիւն ունենան: Աս ամմէն ըրածին վախճանն ինչ է արդեօք. աս է որ վերջը պէտք եղած ժամանակը կարենայ դիւրին կերպով զուրիշը խաբել կամ թէ կործանել:

Այսպէս կը ցցընէ զինքը, թէ իր ամմէն գործողութեանց մէջը զինքը գլխաւոր շարժողը խղճմտանքն է. բայց ինքը՝ ինչպէս և որ տեղաց որ հովը կը փչէ նէ՝ իր խղճմտանքն ալ անանկ կը դարձընէ՝ միշտ իր շահուն համար:

Մեծ և երևելի մարդկանց քովը շատ մօտիկ կենալն իրեն աղէկ բան չի սեպեր. կը վախնայ՝ չըլլայ թէ անոնց կործանուելու ժամանակն ինքն ալ տակն իյնայ: Նմանապէս անոնցմէ շատ հեռու կենալն ալ աղէկ չի սեպեր, որ չըլլայ թէ անոնց կործանուելու ժամանակը չիկարենայ անկէց իրեն շահ մը փրցընել:

Ասանկ մարդը անդադար մտքին մէջը մէկ նպատակ մը՝ մէկ սատանութիւն մը իրեն գիմացն ունի • վասն զի կը մտածէ թէ միշտ կրնայ հանդիպիլ անանկ բան մը որ ինքը չէր կարծեր և անոր ինքը չէր սպասեր :

Թէ որ քսակը հանէ մէկին բան մը տալու ըլլայ նէ, ամենեկին նոյն բանը կընէ՝ ինչ որ ձկնորսները կընեն • կարթը կառնեն՝ խայծը (եէմը) կանցընեն, կը ձգեն ծովը որ ձկները խաբուին մօտիկնան՝ բերաննին առնեն կարթն ու բռնուին :

Իր առաջին կանոնն ու միտքը դրած առաջին գեղեցիկ սկզբունքը, (որ է ըսել՝ իր ստաջին և բուն մոլորութիւնն) աս է՝ թէ մարդու մեծամեծ պատիւներու և փառաց հասնելու ճամբայ բացող բաները՝ առաքի նութեան և բարի վարուց ճամբէն ամենեկին դուրս բան չեն :

Այսպիսի մարդս վար կը զարնէ կը դատասարտէ «նոր» մտքին ըստած բժիշկները, որ կըսեն՝ թէ մարդու անդամներուն կազմուածքին մէջ կապ մը կայ որ մարդու լեզուն սրտին հետը կը կապէ կը միացընէ : Դարձեալ վար կը զարնէ՝ բանի տեղ չի դներ՝ երեսն ալ չի նայիր մեզմէ հեռու օտարազգի մարդկանց, որոնք դեռ չի բարակցած՝ բնական օրէնքով և բոլորովին անկեղծութեամբ և անմեղութեամբ վարուելով, ինչ որ կը մտածեն և աղէկ կը սեպեն, ան կը զուրցեն • և դիտես թէ ասոնց լեզուն խիստ շատ մօտիկ է իրենց սրտին • սրտերնին ինչ է, լեզունին ալ ան է : Բայց աս

մեր ըսած մարդն ասանկներուն երեսը չի նայիր կարհամարհէ . վասն զի ինքը կուզէ և միշտ կը ջանայ որ աս երկու անգամներս լեւա և «իւր» մէկմէկէ հեռու ըլլան . մէկմէկու հետ ամենեւին առուտուր չունենան . ուրիշ բան ըլլայ սիրտը , ուրիշ բան ըլլայ լեզուն : Ահաւասիկ քեզի մարդկային ընկերութեան սոսկալի ժանտախտը : Եւ կերևնայ թէ՛ ասանկ մարդուն հետը մէկը վարուելով , թէ որ անոր «ն» ըսածը ճեւճակ հասկընայ , և ճեւճակ ըսածը «ն» , ճեւճեւ ըսածն ընէ , և ըէ ըսածը չընէ , քիչ կը սխալի : Ասանկ մարդն առաքինութիւն ու բարեգործութիւն միայն իրեն շահուն համար կընէ :

Ուրիշ բանի այնչափ աւելի չի ցանկար , որչափ որ իր վրայ բարի կարծիք և համարմունք ունենան մարդիկ . որպէս զի աս ճամբով ուրիշներն իրեն հաւտալով՝ վրան վրա փահուցնեն ունենալու՝ ինքն ալէկ մը զանոնք խաբէ , և իր ձեռք զարկած գործքերն առաջ տանի գլուխ հանէ : Այսպիսի մարդուն զիմացը խղճմտանքն ու պատիւը և բարի անունը պարապ բաներ են :

Ասիկայ երբոր մեծ ողջաձև մը ըրեր է մտքին մէջ , որպէս զի կարենայ ալէկ մը իր վախճանին իր դիտաւորութեանը հասնիլ , կը նայի կը ջանայ որ զինքը բոլորովին բարեպաշտ և սուրբ մարդ մը ձևացընէ . իր բնաւորութենէն դուրս անուշ մարդավարի կերպեր կը բանեցընէ . և կըսէ թէ աս ճամբան և այսպիսի վարմունքն է որ փիլիսոփաները ճափնիսեան դժբախտներն կըսեն : Ասով ա-

նիկայ ամմէն բան մէկտեղ կը բերէ կը խառնէ կուժովցընէ որ իր դիտաւորութիւնները կարենայ գլուխ հանել :

Շատ վարպետ է աս մարդս ըստ տեղւոյն և ըստ ժամանակին և ըստ անձանց՝ անձը-նիէն ճերմակ լաթն առնել վրան հագնիլ, որպէս զի կարենայ աղէկ մը ծածկել գոցել իր մտքին մէջ դրած չար և սատանայական դիտաւորութիւնները : Նման է ամենեկին ան առակաւոր մարդուն՝ որուն բանաստեղծները Պրոթէոս անուն կուտան, որ ամմէն ժամանակ ըստ տեղւոյն ամմէն տեսակ կը փոխուէր : նմանապէս աս մարդս ալ ուզած ձևն ուզած դէմքն իր վրան կառնէ, որ կարենայ ուզածներն առաջ տանիլ :

Կեղծաւորութիւնն է հիմն և հաստատութիւնն իր ամմէն կերպերուն՝ իր ամմէն վարմունքներուն : Շատ խորամանկ է և շատ սատանութիւններ կը գանէ կը բանեցընէ՝ նորելուք բաներ դուրս հանելու և տարածելու համար, մանաւանդ ան բաներն որ ինքը յարմար կը տեսնէ մտքին դրածները գլուխ հանելու : Մեծ չար և վնասակար բան մալ առաջ տանիլ կուզէ նէ, կամ թէ (հեռու ըլլայ) բարի վարուց և աստուածաշատութեան և հաւատքի մէջ ալ փոփոխութիւն մը կամ թուլութիւն մը խառնելու ետէ է նէ, ճշմարիտ և բուն աշկերան ըլլալով սատանային, առաջ խիստ պզտիկ և խիստ անտարբեր բաներէն կըսկսի, կամաց կամաց կը քալէ, ինչուան որ մարդը սորվեցընէ բան փոխելու՝ նորութիւն սիրելու, և վերջն ետէ է տեղ կը մեծցընէ :

Կերևնայ թէ աս սուտ փօղիղիքներուն բուն պատկերքը բաւական համառօտ ցոյց տուինք. և քիչ շատ իմացուցինք իրենց գրէխաւոր սկզբունքն ու բունած ճամբանին՝ որով որ կը շարժին իրենց ամմէն գործողութեանցը մէջ. որպէս զի ամմէն մեր կարգացողներն աչքաբացութեամբ զգուշանան անոնց սատանութենէն, և որչափ որ կարելի է՝ ետ կենան և փախչին անոնցմէ :

Գ Ա Ս Լ Ա .

Մեծերուն աշը մինող և իրենց իրելի եղող մարդուն վրայ :

Երբոր բախող բացուեցաւ, և կը տեսնես որ մեծ և երևելի մարդու մը աչքը մտեր սիրելի ես եղեր, ջանա անատենն ամենևին նպարսպ չիկենաս անհոգութեամբ. միշտ անմոռաց պահելով մտքիդ մէջ, և գործքով ալ ցըրնելով ան խելացի խօսքն որ կըսէ թէ Մարդուն առաջ երկուսուն ճամբան իրեն աւրիւնն է :

Աղէկ գիտնաս որ շատ տեսակ դռներ կան աշխրբքիս վրայ՝ որ ներս կը խոթեն՝ ճամբայ կը բանան քեզի առաջ երթալու և մեծութեան հասնելու. բայց աս ալ գիտցիր որ բալլիքներն իշխաններուն և մեծերուն ձեռքն է :

Մեծերը հասարակօրէն իմաստուն մարդու տեղ կը դնեն զանոնք՝ որոնք որ իրենց

խառնուածքին և բնաւորութեանը աղէկ գիտեն զիրենք յարմարցընել: Ուրեմն աս բանս ալ պէտք է որ գիտնաս, թէ ինչպէս մեծերը և իշխանները կերպ մը ունին աշխարք կառավարելու, այսպէս ալ անոնց աչքը մշտնոյ և սիրելի ելողը՝ պէտք է որ իրեն կողմանէ ինքն ալ կերպ մը ունենայ մեծերը կառավարելու:

Ով որ ետևէ է իշխանին մասնաւոր առանձնական շահը աջողել տալ առաջ տանիլ, այնպիսին կը տեսնես որ երբեմն մեծութեան կը հասնի և առ ժամանակ մի մեծ է: Բայց ով որ հասարակաց շահը և բարին կը ջանայ առաջացընելու, այնպիսին միշտ մեծ է:

Նայէ որ միշտ ամենևին պատրաստ ըլլաս քու կողմանէդ՝ համար տալ քու ամմէն գործողութեանցդ, երբոր քեզմէ կուզեն նէ: Վասն զի ցած և խառնած ոսկիի նման է ան մարդն որ փորձաքարէն (մէհէնի թաշը) վախ ունի:

Որչափ աւելի սիրելի ես և մեծերուն աչքն ես, այնչափ ալ աւելի նայէ որ անուշ ըլլայ բարքդ ամմէնուն հետ, և այնպիսի վարմունք մը ունենաս որ դիւրաւ քեզի մօտենան ուզողները: Մեծի մը աչքը մանող սիրելի մարդը՝ որպէս թէ մէկ դրամ մըն է, որուն վրայ կրնայ տպուիլ առաքինութիւնը: Բայց գիտնաս որ ան դրամին արժողէք տուողը միայն խոնարհութիւնն է: Մեծութեան և բարձրութեան հասնող բախտ մը գիտես ինչ բանի նման է. նման է մէկ

մեծ բարձր շինուածքի մը՝ որ շատ հաստա-
տուն և խորունկ հիմ մը պէտք է ունենայ :

Հստակութիւնը և ամբարտաւանութիւ-
նը կը տեսնենք որ միշտ փասս մը կամ ամօթ
մը հետևանք ունեցեր են իրենց : Մարդուս
իրեն դիտութեանը վրայ հստակացնալը՝ լու-
սոյ մէջ ըլլալով կուրնալ մըն է . նմանա-
պէս իր առաքինութեանը վրայ հստակաց-
նալը՝ նոյն իսկ հետն ունեցած դեղթափովը
(փանզէհիր) զինքը թունաւորել է :

Մարդուս իր մեծաւորաց հնազանդիլը
սարտք է . իր հաւասարներուն խոնար-
հիլը մարդավարութիւն է . իսկ իրմէ վա-
րիններուն աղնուականութիւն : Բախտը
մարդուս մեծութիւնը կրնայ սկզբնաւո-
րել, բայց անոր առաջ տանողն ու շարու-
նակողն առաքինութիւնն է :

Զգոյշ կեցիր, աջողութեանդ ժամանակն
ամենևին չընես այնպիսի բան մը որ վերջը
ձախորդութեանդ ժամանակը քեզի ցաւ և
ապաշաւ կրնայ բերել :

Միշտ ասիկայ միտքդ հաստատուն դիր և
հաւտա, թէ քու աջողութեանդ քու մեծու-
թեանդ խիստ գեղեցիկ մասը՝ բարի ըլլալ
և բարի սիրտ ունենալն է : Ի՞նչ գեղեցիկ
ի՞նչ աղուոր տեսիլք է, երբոր կը տեսնես
որ մէկը նոյն ժամանակն որ պատուոյ և փա-
ռաց մէջ է՝ միանգամայն առաքինութեամբ
ալ զարգարուած է :

Շողոքորթող մարդը գիտնաս որ որչափ
դրսուանց անուշ կերևնայ, այնչափ ալ ի-
րօք ընկերութեան մը կամ տէրութեան մը

շատ վտանգաւոր և վնասակար գազանն է :
Եւ սակայն կը տեսնենք որ ասանկներն աշ-
խրրքիս վրայ երես գտեր են :

Վտանգաւոր գործողութեանց մէջ նայէ
որ միշտ քեզի մարդ մը ընտրես որ քու առ-
ջևէդ երթայ, և պէտք եղած ատենը քեզ
պաշտպանէ :

Իսկ տարակուսական գործողութեանց
մէջ պէտք է որ միշտ աչքաբացութիւնդ և
վարպետութիւնդ պահաս չըլլայ, որ թշնա-
միներուդ սատանութիւնը պարաս էլլէ, և
զքեզ որոգայթի մէջ չիձգեն. և դուն ոչ մի-
այն զքեզ ապահովցրնես, այլ և քեզի հա-
մախոհ եղած մարդիկները :

Երբոր կը տեսնես որ քու խոհեմութիւնդ
և իմաստութիւնդ բաւական չըլլար մարդ
մը համոզելու՝ որ միտքդ դրած բարի բանն
առաջ երթայ, նայէ անատենը խոհեմու-
թեամբ և տրդարութեամբ անոր տկար կող-
մէն բռնես, և ապահով եղիր բարի բանդ ա-
ռաջ տանելու :

Փիլիսոփային մէկը կըսէ թէ « Ինչպէս
մարդիկ ձեռքերնին փորձաքար մը ունին
ոսկին փորձելու, այսպէս ալ՝ կըսէ՝ ոսկին
փորձաքար մըն է զմարդը փորձելու » : Աի-
տակ հասկըցիր աս խօսքը. կուզէ ըսել թէ
ոսկին տուողն ալ՝ անիրաւութիւն մը առաջ
տանելու, և ոսկին առնողն ալ՝ անիրաւ դա-
տաստան մը կտրելու, երկուքն ալ իրենց ինչ
ցած և անարդ ոգւոյ տէր ըլլանին կը ցցը-
նեն. և երկուքն ալ միանգամայն աս գործքով
բոլոր աշխրրքիս դիմացն անուանարկ են :

Մարդուս խելքը մէկ զինարան մըն է , ուր որ շատ առատութեամբ կը գտնուին տեսակ տեսակ գործիքներ և զէնքեր , որ կըսուին պաշտպանողական , ինչպէս են վահան , սաղաւարտ և այլն , իւր անձը պահելու պաշտպանելու համար : Աշխարհ է . թշնամիք անպակաս կրնան գտնուիլ , անհամար դիպուածներ , հազարումէկ վտանգներ կրնան հանդիպիլ . խելքն ու խոհեմութիւնը քեզմէ կը պահանջէ որ որչափ կարելի է՝ առանց ձեռքդ առնելու ան զէնքերն որ շատողական կըսուին , ինչպէս են սուր , տէգ , և այլն , և առանց ուրիշի մնաս հասցընելու , քու անձդ պահես պաշտպանողական ըսուած զէնքերով : Ամէն կենդանիներու , ամէն գազաններու՝ որ խելք չէ սուած ձծ , մնասողական զէնք մը տուեր է : Մարդս միայն մնասելու զէնք չունի . իր զէնքն իր խելքն է . ուստի և իր խելքին և խոհեմութեանը համար ան պատկերն ըլլալով , պէտք է որ՝ որչափ կապրի՝ նմանի ան բարերարին , իր խելքն ու խոհեմութիւնը միշտ աղէկի բանեցընելով :

ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՍ

Ընդհանուր կանոններ, իբրև համառօտութիան
ՏԸ ԲՈՒՐ աս գրութիւն :

Վարժեմ՝ բաւական խօսեցանք աս դրքիս մէջ ինչ որ պէտք են մարդուս՝ խելքն ազէկի բանեցընելու և կատարեալ մարդ ըլլալու համար: Հիմա դուն աս ըսելիք կանոններովս՝ իբրև վերջին դաս՝ համառօտէ մտքիդ մէջն առջի բոլոր լսածներդ:

Ա. Թէ որ պատուաւոր աստիճան մը ելար բարձրացար աշխրջքիս վրայ, աղէկ գիտնաս որ խիստ պզտի սխալ ոտք կոխել մըն ալ կրնայ զքեզ բոլորովին ձգել կործանել:

Բ. Դիպուած եղաւ, մեծութենէդ վար ընկար կորուսիր, գնա դարձիր քու առանձնութիւնդ և քու առաջին հասարակ վիճակդ, և հոն դուն զքեզ կրնաս գտնել:

Գ. Այնպէս շարժէ այնպէս վարուէ որ ո՛ր և իցէ վիճակ մըն ալ քեզ չիկարենայ յանկարծակիի բերել՝ այլայլել և խռովել. և անատենը հանդիստ կը լսաս ամմէն վիճակի մէջ:

Դ. Չախորդութիւններն առջի բերանը միշտ կը չարչարեն. բայց երբոր կը տեսնես որ համբերութենէ՛ ՚ի զատ ուրիշ ճար չիկայ, սովորութիւնը զանոնք կը թեթևցընէ, և հարկը մեզի սիրտ կուտայ:

Ե. Երբոր մէկը քու ունեցածդ քեզմէ կառնէ կը վերցընէ, մտածէ անատենը՝ թէ

անձ ան մարդը ձեռք առեր է որ աս քեզի իր փոխ տուած բանը քեզմէ ետ առնէ :

Զ. Թէ որ բան մը հանդիպեցաւ որ դուն արդէն նախատես եղած էիր, ինչ պէտք է ուրեմն որ յանկարծակիի դաս և այդչափ զքեզ խռովես :

Է. Աս աշխրբքիս վրայ ամմէն բան փոփոխութեան ենթակայ է. պէտքը չէ ուրեմն զարմանալ կամ թէ ցաւիլ հանդիպելիք բանին վրայ :

Ը. Մարդուս աւելի մեծ փառքն է ձախորդութեանց յաղթել. և երբոր մարդս քաջութեամբ սրտի կը կրէ կը համբերէ, ցոյց կուտայ թէ բոլոր առաքինութեանց գումարն ինքն ունի :

Թ. Հալածանքն ու ձախորդութիւնները քաջասիրտ մարդուն ինքը զինքը միշտ կըրթելու փորձ մըն են և առիթ :

Ժ. Երբոր Արիստիդէս արգար և առաքինի Յունաց իշխանը դատապարտուեցաւ որ աքսոր երթայ, ուրիշ խօսք մը բերնէն չիհանեց՝ բայց աս միայն. Ուրիշ լաւ բան մը չեմ ցանկար իմ հայրենեացս, բայց աս միայն որ իմ քաղաքացիս ամենին կարօք լընան Արիստիդէսի :

ԺԱ. Անցած դացած ձախորդութիւնը կամ թէ գալիքն զքեզ պէտքը չէ չարչարել. հիմակու հիմա դանուած բանը միայն աս ներկայ չարն է : Ուրեմն կարելի չէ որ վայրկեան մը համբերես :

ԺԲ. Թէ որ մէկ մը մտքովդ դառնաս նայիս թէ մարդ ես, և աս աշխրբքիս վրան ես,

հանդիպած ձախորդութիւնները նոր բանի մը տեղ չէս գներ. և թէ որ ուրիշներուն ձախորդութիւնները մտածես, քուկիւններդ քեզի միշտ պզտիկ կերենան :

ԺԳ. Թէ որ այնչափ երջանիկ չես՝ որչափ որ կը բաղձաս, սէտք է որ գոհ ըլլաս՝ որ այնչափ ասպերջանիկ և թշուառ չես՝ որչափ որ թերևս արժանի էիր :

ԺԷ. Բան չիկայ որ աս մեր կեանքը մեզի տանելի և համբերելի ընէ, որչափ մեր մտածութիւնը հանդերձեալ կենացը վրայ: « Ես իմ կողմանէս, կըսէ նոր փիլիսոփային մէկը, վայրկեան մըն ալ չէի բաղձար ասպրիլ, թէ որ ստոյգ չիգիտնայի որ աս ժամանակաւոր և այսչափ թշուառ կենացս ետեւն յաւիտենական կեանքը պիտի գայ » :

ԺԸ. Թէպէտ և բոլոր կեանքերնիս ալ զանազան թշուառութիւններով և ցաւերով լեցուած ըլլայ, փոյթ չէ. վասն զի ժամանակաւոր և անցուոր է աս կեանքս: Երջանիկ են ան թշուառութիւնները՝ որոնց կատարածն ուրախութիւն է. երջանիկ է ան ուրախութիւնն որ կատարած չունի. և շատ աւելի երջանիկ է ան կատարածն որ անկատարած յաւիտենականութեամբ կը պսակուի անմահական փառօք :

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

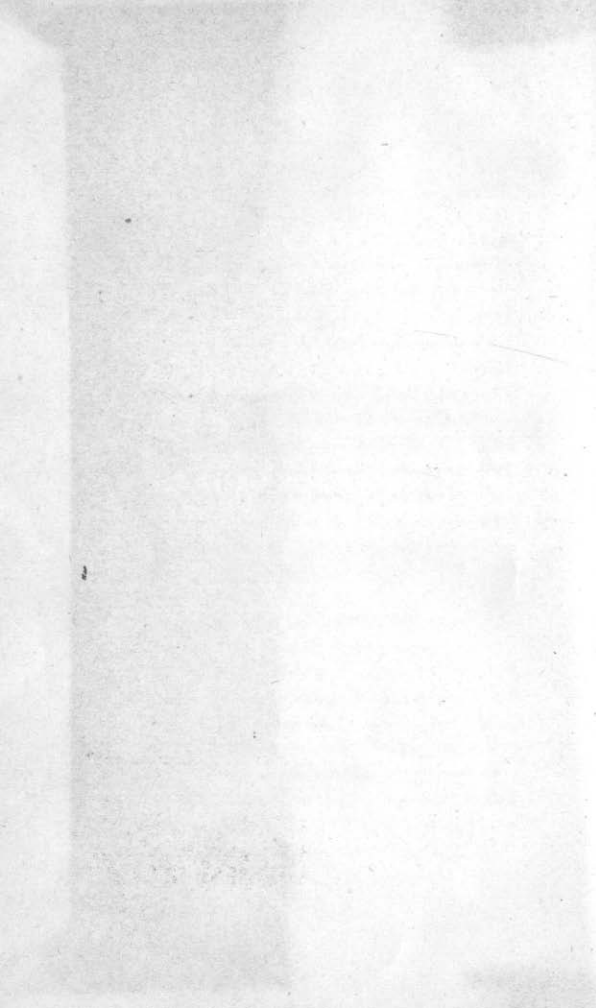

Յ Ա Ն Կ

ԴԱՍ

Ա.	Ուսման շրջան	11
Բ.	Կրօնքի շրջան	22
Գ.	Անկեղծութեան և հասարակական շրջան	37
Դ.	Կենդանականության շրջան, ինչ արդեօտ ճարտան հեղափոխական պայտի է նստիլ էլէլ	43
Ե.	Խօսելու շրջան	57
Զ.	Լսողական և խորհուրդ պահելու շրջան .	65
Է.	Համարմանքի և բարի անտան շրջան .	73
Ը.	Պարծենկոտության և զոչամուսնական շրջան	80
Թ.	Դաստիարակության շրջան (որ քաղաքի քա ղաքում), և զբարեգործության և բարձ բասանքի շրջան	88
Ժ.	Բարկոտության շրջան	104
ԺԱ.	Անխրատական և շրջանի անտրական շրջան	118
ԺԲ.	Առաքինականության շրջան	131
ԺԳ.	Բարեկամութեան և բարեկամութեան շրջան .	143
ԺԴ.	Չարքաւոր արտոնապի և միտելու շրջան	156
ԺԵ.	Հարստության և արծաթաբերականության շրջան, և ինչ հարստության վախճանը նրն ըլլալու է	164

ԺԶ .	Փառասիրտութեան և ձեռամեծ պաշ- տօններու վրայ	182
ԺԷ .	Ինչ ճամբով իրնանս էրջանիկ ըլլալ աշխարհիս վրայ	200
ԺԸ .	Ժամօհալութեան վրայ	216
ԺԹ .	Դաստի վրայ , (որ է քաջայ)	230
Ի .	Խաղի վրայ	236
ԻԱ .	Աճառանութեան վրայ	238
ԻԲ .	Իբ պատիւը և իբ խօսուք պահող հա- սարգիճ ճարտար վրայ	246
ԻԳ .	Աւագաց և գործի փեմանդ ճարտար վրայ	255
ԻԴ .	Խորհրդի և խորհրդականներու վրայ	268
ԻԵ .	Ինչպիսի խորհմանութեան և ինչ ինչ պէտք է բանեցնել վասն գնեցումս ձեզ	282
ԻԶ .	Սիրելի ըլլալու և սիրոյ շահեցում վրայ	288
ԻԷ .	Առանձին քաջամարտի և հասարակ ինչ վարելու վրայ	294
ԻԸ .	Ինչ վարպետութեան պէտք է ճար- տարս որ իրեն բախար ճ ճարհէ	311
ԻԹ .	Առաստաղի վրայ	322
Լ .	Չար քաղաքականութիւն (այսինքն ստա- րուիտիտայի) երբեք ընկնող ճարտար ինչ ըլլալ իրենայ	329
ԼԱ .	Մեծերուն աւագ ճարտար և իրենց սի- րելի եղող ճարտար վրայ	334
ՎԵՐՁՈՆ ԴԱՍ .	Ընդհանուր իմաններ , իբ- րև համաստաղութեան ճ ճարտար գրի	339

1543

2013

8885200

